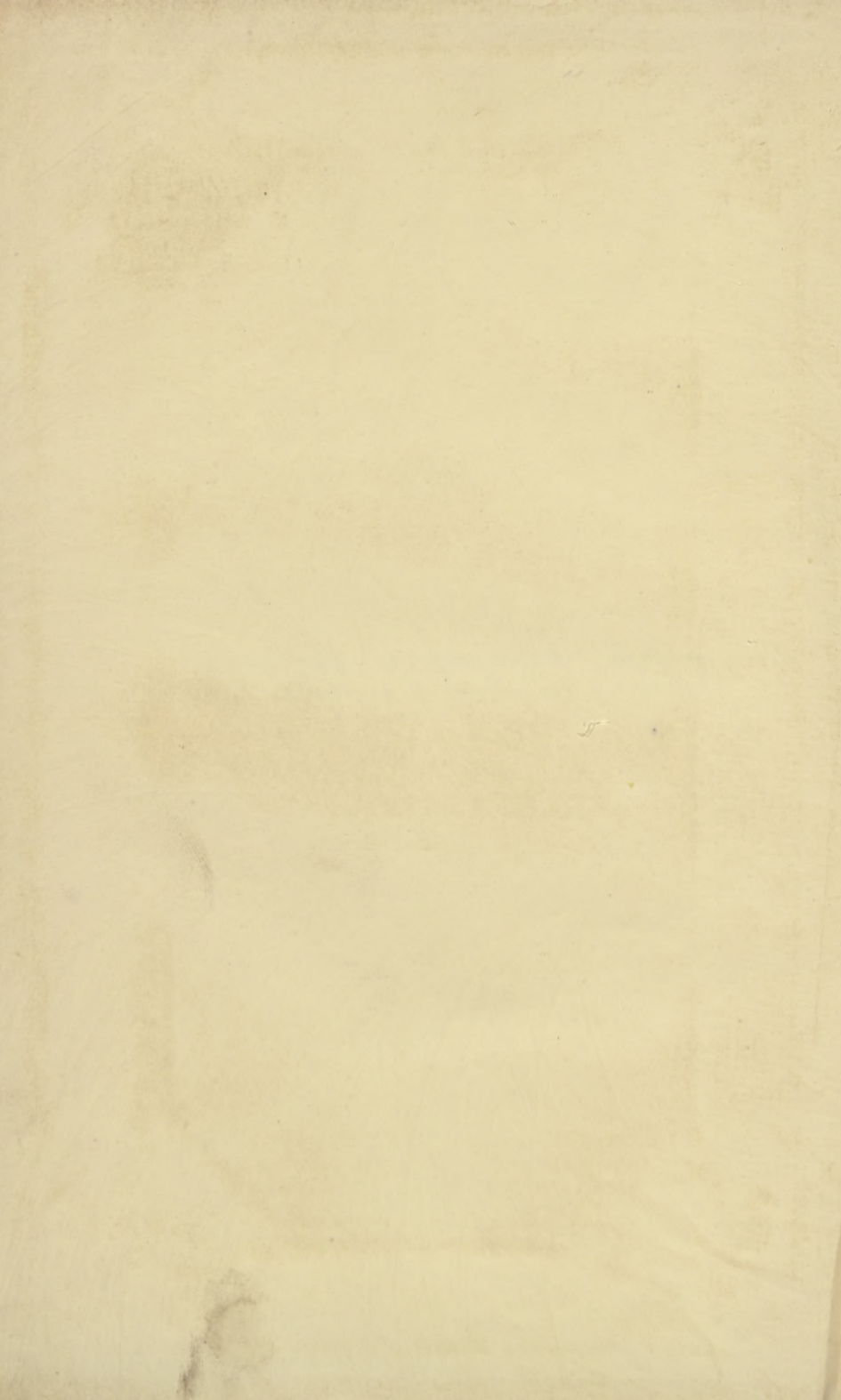

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 459-61

שאלות ותשובות

בית דין תל אביב

מס' תש"ב 100

התובע מר... התביעה...
הנתבע מר... התביעה...
התביעה...
התביעה...

אל המבקרים.

בסקר הזה אם פשיטו אין
ישאלתם בדבר גרעון או יתרון
ישאלתם כן הוא ויזויר מאן?
בל פרטיעני! אך השקטו בקשרון.

תשובות דונש בן לברט :

ע

הכרעות רבינו יעקב תם

מבעלי התוספות.

והוא חלק שני לספר מחברת מנחם.

בספר תשובות הזה התקומם החכם הרב דונש בן לברט בדברי ריבות ותוכחות על ספר מחברת הרב מנחם והתאמץ בזרועו הקשה להרוס כמה לימודים לפי יסודי דקדוק לשון הקדש, ועל כל אלה התשובות וההשגות קנא רבינו יעקב תם קנאת האמת, וילחם מלחמת מנחם בהשכל ודעת, וכמעט על כלם הכריע בדברי מנחם.

התשובות האלה נדפסו עתה ראשונה לפי שלש העתקות שונות הנמצאות בכתובים באוצרות ערי לונדון ואוקספורד וליידן. וההכרעות נדפסו מכתב יד אוקספורד.

את כלם ערך לרפוס עם תוספת הערות רבות לבאור החכם השלם ר' צבי פיליפאווסקי.

וגלוי עליהם הערות ותקונים לשלשת המחברים מנחם דונש ור"ח סאת החכמים הנכבדים ר' יהודה ליב דוקנס מעיר לונדון, ור' רפאל קירכהיים מעיר פרנקפורט דמיין.

נדפסו בפקודת חברת מעוררי ישנים

ועדינבורג

לונדון

נדפסו המפורסר להכניח ר' בני פליפאווסקי.

בשנת חמשת אלפים שש מאות וחמש עשרה ליצירה.

1855

CRITICAE
VOCUM RECENSIONES

DONASCH BEN LIBRAT, LEVITAE,

SÆCULO DECIMO COMPOSITÆ.

NUNC PRIMUM TYPIS IMPRESSAE,

COLLATIS TRIBUS CODICIBUS ANTIQVIS HEBRAICIS, LONDINIENSI,
OXONIENSI, LUGDUNENSI.

CUM ANIMADVERSIONIBUS CRITICIS

JACOBI BEN MEJER TAM,

QUÆ EXTANT IN CODICE ANTIQVO BIBLIOTHECÆ BODLEIANÆ
OXONIENSIS, QUÆQUE PERTINENT AD ANTIQUISSIMUM LEXICON
HEBRAICUM ET CHALDAICUM VETERIS TESTAMENTI

CONSCRIPTUM A CELEBERRIMO AUCTORE

MENAHM BEN SARUK, HISPANO.

ADDITAE SUNT NOTAE EXEGETICAE

A

LEOPOLDO DUKES, ET RAPHAELE KIRCHHEIM,

ET EDITORE

HERSCHELL FILIPOWSKI.

EX AUCTORITATE

SOCIETATIS ANTIQUITATUM HEBRAICARUM.

LONDINI ET EDIMBURGI, TYPIS H. FILIPOWSKI, A.M. 5615.
PROSTAT LONDINI APUD J. MADDENUM (8, LEADENHALL STREET),
ET LIPSIAE APUD K. F. KÖHLERUM.

MDCCCLV.

ספר תשובות דונש

עם

הכרעות רבינו תם

לספר מחברת מנחם.

הקדמת המעריך

להנצל מן המעוה בהדפיסו ראשונה ספר כותך כהב די ישן אשר עברו עליו כמה מאות שנים, והורק מכילי אל כלי פעם אחר פעם, וגם זה לא ימוש מזכרונו כי זולת מעותי הסופרים היה לי להגיה גם מעותי הפועלים פרס העלינה העלים על מנבח הדפוס, הנה ידעתי במח אס יפלט הקורא משכיל את כל אשר הזכרתי, כי לא ישת עלי חמאת ואשם.

על דבר ספר מן הברת מנחם נבר דברתי ברחנה בהקדמתי שם, והודעתי את קוראיו מכל אשר קרהו מצד המעתקים הישנים והחדשים, ומן הנכון היה לעשות כמתכונתה גם על אודות ספרי דונש ורבינו הם, אמנם חדלתי הפעם מעשות זאת, ובכלל אומר כי כל המקרים אשר קרו את ספר מנחם קרו גם את ספרי דור"ת, ובאמת כן מקרה כל כתב די ישן נושן, אולם לא אסוג אחר מהוסף דברים אחרים גם על אלה האחרונים, להיותם לדעתי תועלת לכל חוקר ודורש אחרי קורות ספרי הכמינו הקרמונים.

העתקה האחת מתשובת דונש העתקתי בברישיש מוויאום דעיר לונדון יע"א, היא חסרה מתשובת כערוער ואיך שהיא חשובה קל"ח מן הספר, וגם חסרה בה הקדמת דונש הנדפסת ברף ה' ו', ומלכר אלה נשמטו בה השויות הרין, נפתי, עתודי, הדה, הוים, מה, ועוד הרבה מאמרים, ארוכים וקצרים, אמנם מעותיה בערך שתי ההעתקות אחרות מעוה.

העתקה השנית היא אשר העתיק לנו החכם

ברוך י"י כי עורני עד כה להחל ולכלות שלשת הספרים מחברת מנחם, ותשובות דונש, והכרעות רבינו תם, כי לא דבר ריק הוא, ישים נא הקורא את לבו אל המורה אשר היה לי בהם, ראשית המלאכה להשוות שלש וארבע העתקות אשה אל אהותה, ובכל אחת מהן רבו שגיאות הספרים ככוכבי השמים לרוב, שנית, כי כל התיבות בעניני הדקדוק אינן כנוקרות, ואף אותן אשר נוקרו אין בהם מחוס, ועל כל אלה הנה מהכרעות רבינו תם אך העתקה אחת היה לפני, כי לא ילהה בידי למצוא העתקה אחרת מבלעדי העתקה אוקספורד, והיה לי להכריע בין ההכרעות—וכרי לאמרת דברי אהלה את פני הקורא משכיל לשום עינו על לוח שנויי הנוסחאות בכ"י רבינו תם לברו, אשר ערכתי בסוף הספר דף ק"ה ק"ו וק"ז. ועשיתי זאת לשני סבות: האחת, מפני שהיא היתה העתקה יחידה בידי, וא"כ לא רציתי להעלים מן הקורא את כל הנוסחא' המשובשה הנמצאות בה, יען אמרתי אם נכשלתי בהנהתי ולא תקנתי הספר כראוי, הנה יש לאל ידו להשיב ולקיים את אשר יבחר, לא כן היה גורל מחברת מנחם ותשובות דונש, כי היו לי שלש וארבע העתקות שונות אשר מצאתי און לי, והשנית, אם יסכים גם הוא על הנהתי ויאמתה, הלא יבין וישיכיל עד כמה יגעתי בה, ולא יאשימוני עוד כל מבקר אם ימצא שגם אחרי כל השתדלותי והתאמצותי עוד נשארו שגיאות מיצט אחת למאה או למאתים, כאשר רשמתי אותם ברף האחרון ק"ח, כי כמעט אין ביכות האדם

ר' דונ גאלדבערג מתוך העתקה הנמצאת באוצרות אוקספורד, בה נשמרו תשובות יצחק, ובעצוק, ונמצאים בה גם כן הרבה מאמרים מקומטים, הרוסים ורועים, להמאים ולשעשים, ויאיבו עיני הוראים.

העתקה השלישית היא אשר העתיק החכם ר"ל דוקעס בשנת תר"ו מתוך העתקה הנמצאת בעיר ליידין, והיא היותר נרועה משתי ההעתקות הנזכרות, היא ההעתקה היתה ביד החכם ר' רפאל קירכהיים בפ"ס דמיין, ולא אנוס אם אומר כי מעותיה עשרים למאה, ויהי כשמוע ר' יפאל כי יש את נפשנו להוציא תשובות דונש לאור, לא אחר אף רגע משלחה אלי להיות לי לעור, יהי שכו מבורך, מתוך ההעתקה הוואת ראיתי והתבוננתי איך מרה ויגע החכם הנז' בלימודה, והגיה בכל דבר הקשה עד שידו מגעת, ובאזיה מקומות קלע אל השערה ולא החמיא, וברובם לא היה באפשרו לעשות כלבנו, והניה השנינות, בלתי מתוקנות, על זאת לא אתשלא, כי מי הוא האיש אשר ישח רוח חיים בעצמות יבשות, ויברא יש מאין? הן הראב"ע החכם הדמסואר אשר כל רו לא אנוס ליה, כבר אמר על כתבי דונש בספרו שפת יתיר דף ל"ד ע"ב (1) וז"ל: **אמר אברהם המחבר**, זה ספר התשובות שהשיב ר' ארונים (הוא דונש), מצאתי בארץ מצרים והיו בו מעיות סופר הרבה, כי מנהג מחברינו במקומות האלה שלא ידקרו ס' הנחב מחספר, והנה הסופר הראשון מעה, ויוסף השני על המאת הראשון פשע, עד שלא יוכל האדם להנצל משיבושי הספר, והטם השוכן עד לברו ישא עון כלנו כרוב רחמיו, גם ההעתק שהועתק ממנו זה הספר היה מימים רבים ישן נושן ולא מתבארים אותיותיו, והנייר התוך, והכתובה משובשת, והרבה שרחתו לתקן ולא תקנתי אחת מני אלף, ולו היה מגיה ספרים בלשנת הגזית הרבה פרחם ושכרם מאד, עכ"ל, ואם הענק הגדול אשר כח אבנים כחו אמר כואח, מה נאמר בזמנינו, אשר אנהו כחנבים בעינינו!

הנה כבר הבאתי לדוגמא בהקדמתי לספר המהרת מאמרים אחרים אשר הרפיסו איזה מחכמי זמנינו מתוך כ"י מחברת וויין וברלין, להשכיל על מעמד ומצב כתבי די ישנים ועל השערות מוציאים לאור. וכואת קרה גם להחכם דוקמור ליפמאן בהוצאת ספר שפת יתיר, בספר ההוא העתיק החכם הנז' איזה מתשובות דונש מתוך כ"י הח' ר"ל דוקעס אשר הוכרתי למעלה, הניגעות באיזה מן התשובות של דונש אשר הוכר הראב"ע בשפת יתיר, שים נא קורא נחמד את עיניך ולבבך על התשובות דונש אשר העתיק הח' ליפמאן שם בפירושו **גל נעול** סימן ג, יד, יח, מ, מא, סב, סה, וצג, ובהשוותך אותם עם את הדפס היום לפניך כמוני כמוך השתומם אל המראה, ותשאל את נפשך; היתכן כי הח' הזה הבין לתמוך את אשר חרפ בעש ברזל ועופרת לרור אחרון? וא"כ אפוא מה בצע כי נהרוג את אחינו המחברים הקדמונים, בהרפסת ספריהם בלתי מתוקנים? וכל המוסף בהדפסתם חי נפשי כי הוא נורע בכבודם!

העתקת ספר ההכרעות ר"ת נעשה ע"פ החכם ר"ד גאלדבערג בעיר אוקספורד. ואחרי כלות מילאתו ירדתי לעיר ההיא וחזרתי על כל ההעתקה, וכל מקום אשר החסיר או מעה הוספתי ותקנתי בידי. ההעתקה הוואת בכללה אף אם מעותיה מרובות כאשר יתבונן הקורא בשומו עינו על לוח שנויי הנוסחאות בסוף הספר, בכל זאת היא היותר טובה ומעולה מאשר מצאתי בכתבי די ישנים. וע"פ עור ספרי מנחם ודונש נעזרתי הרבה לתקנה כראוי.

המלות **אמר יעקב** בדלק הראשון מההכרעות הוספתי בעצמי כדי להפרידן מתשובות דונש. מספר התשובות אשר השיב דונש על מנחם מאה וששים, על שלשה מהם לא הכריע ר"ת כלל, והם יגע, יבש, שנים, ועל ששה עשר הכריע כדונש והם: מן הוא, מנוס, נקם, רצות, תקנא, אל תאכלו, נשא, הצן, ותהינו, ובהוחים, כמה, כרמים, תמרוקיהן, נד, יעננה, עין יעקב, ועל כל יתר התשובות הכריע כמנחם,

מאשר יתבונן הקורא הישב בהכרעות ר"ת נגד תשובות דונש, יראה בעיניו ולבבו יבין כי דונש רדף את מנחם חנם, וכי כל מגמתו היתה להרשיע את ספרו המדוברת, לא מאהבת האמת רק מקנאתו בו, בראותו כי מנחם היה הראשון בימים ההם אשר החל להורות את הדרך ללשון הקדש, וכי הוא לברו בנה המגדל לתלפיות, ולו יהיה כי מנחם שגה במקומות אחדים, אין זה כי אם מעשה אנוש ותחבולותיו, ומי הוא חכם בארץ אשר לא יחטא בהשערותו? אף המהבר ספר גדול כמו המדוברת מבלי כל

עור וסער מאיש או ס' זולתו! וא"כ איפוא היאות לאיש ישר ונבון לחמוא בשפתיו ולשפך ברו על דברים אחרים אשר לא מצאו חן בעיניו? ומדוע לא שער בנפשו כי ימים יבואו וחכמי לב ישפוטו על שניהם לראות דבר מי יקום? אמנם כבר אמרו אין משיבין את הארי אחרי מותו, ע"כ לא אוסיף בתוכחה, כי אין בזה הצלה ורוחה, וכל איש אשר עינים בראשו ירא וישפוט מה גדול כח מנחם, וכי ידיו רב לו בכל ענין, והתורה והחכמה היו לו לקנין.

שמת מנחם בשרשי לשון הקדש

משמשות או מלאכותיות בכל יתר המקומות, וע"כ לפעמים נופלות מן השרש לגמרי, אבל כל שרש אשר לא מצא אות ממנו נחסר בכל מקום בכתבי קדש חשבהו מן השלמים, ולפי כלל זה יש הגדל גדול בין ששתו ובין ששת האחרונים, כי לשפתו לא נוכל לומר מן נב ה' יצח תפח לַפְּחָת כאשר נאמר מן נשע וַיִּפֶּע תִּפְּעֵ לְפִיעַת, כי אלו היה כן היה מביא שרש נב ה' בערך בה, כאשר הביא שרש נפל בערך פל, ושרש ננע בערך גע, ושרש נשע בערך טע, אמנם לששת האחרונים מן הדין לומר יצח תפח לַפְּחָת כנוכר, והמשל הודו יהיה לדוגמא לכל יתר השרשים, ואם יטען הטוען מן המדקקים האחרונים לאמר כי כל אלה אשר הביא מנחם מפ"ס נון הנראים כשלמים, הם באמת מגזרת החסרים, אמנם שלמים הם או לסבת היותם מבנין הדגוש, או מפני שהע"ן שלהם מאותיות אהח"ע אשר אינם מקבלים דגש להשלום פה"ס; אוכל להשיבם כי מצאנו הרבה פעלים בבנין הדגוש אשר פאיהם נון ועייניהם מן אהח"ע, כמו נאץ, גלל, נחל, נער, ואין בהם דגש תוך הע"ן, וגם לא נשתנה היריק פאיהם לצירי, כאשר נשתנה במלת באר, אחר, וכאלה. ובכל זאת נקראו גם אלה בפי האחרוני בשם חסרי פ"ס, ועוד מה יאמרו על שרש נב ה' הנוכר לעיל אשר הוא מבנין הקל והע"ן שלו איננו מאותיות אהח"ע?

אחרי הדברים האלה יש להוציא משבת מנחם שלש כללים והם:

- א. כל שרש אשר הפא או הלמוד אות מאותיות הניא, או אשר העין ממנו ויו או יוד, הן נופלות.
- ב. במלת נופלות שלפעמים נופלות ונשמטות לגמרי, ולפעמים הן מפלות לשרש.
- ב. כל שרש אשר העין בו מאותיות וי נופלת כמו כן.
- ג. כל האותיות הכפולות בשרש האחת נופלת בהן.

כבר הארכתי בהקדמתי למהברת מנחם על דבר שפתו בכלל, ופה אוסיף דברים אחרים על אודותיה בפרט, ומנמתי במאמר הזה להועיל לתלמידים אשר אולי יקשה עליהם החפוש בסדר השרשים במהברת.

דע כי אין לששת מנחם, לא נחים ולא חסרים ולא כפולים בשרשי לשון הקדש, כי כל אלה התחדשו ראשונה מאת המדקק הגדול ר' יהודה היוג, ואחריו נמשכו יתר המדקקי הספרדים, כמו ר' יונה ו' גנאח, ור' אברהם ו' עזרא, ור' דוד קמחי, וזולתם הרבה מן הקדמונים והאחרונים, וא"כ אם יש להלמיד להתבונן באיזו מלה עברית מכתבי קדש לפי ששת מנחם, ראשית דרכו להשליך כתובה את אותיות המשמשות ש'מלאכתו בינה. והנותר הוא לשרש המלה, ולפי זה יתחייב לפעמים כי יהיה שרש בעל אות אחד, או בעל שתי אותיות. כי אם נעזוב דרך משל הוי"ד והתי"ו והה"א ממלה ירעתה שחר, יהיה הותר לשרש אותיות רע שהוא בעל שתי אותיות, וכן אם נשליך כמלת וזה תורו את ה' ויין והה"א והתי"ו ישאר ד' לבדו לשרש שהוא בעל אות אחד, וכאלה רבות אין מספר, אמנם יש שרשים רבים יוצאים מן הכלל הזה כאשר אפרטם פה למטה, ואין רצוני בזה לומר כי מנחם גם הוא חשב בפרטים האלה שהם נחים וחסרים כאשר הוחלטו בעיני המדקקים האחרונים, רק כי השבס הוא לשלמים, ואע"פ שמצאנו גם לשפתו שהאלף נשרשת בשרש אבד, אגר, אחז, אמר, ברא, קרא, רפא, וכדומה, לא היו שוים בעיניו בעבור מנוחתם המקרית במלת האבד. האמר, פקאק, לתת להם שם חדש בגזרות לקרוא להם נהי אל"ף, וכן לא היה נכון בדעתו לתת שם חדש לשרשי נאם, נאף, נאין, וכאלה אשר פאיהם נון, לקרוא להם חסרי פ"ס לסבת השמטתם המקרית, בשרשים אחרים אשר פאיהם גם כן נון, כמו בשרש ננש, נפל, נשך, וכדומה, כי בכל אלה אשר לפעמים מצא אותיות נחים או חסרים במקומות אחרים, גור אומר שהם אותיות

(ז) . אשר תחלת המלה יוד :

יאר יבל יבם די יד יין יחש יין ים ימין יעל יער
יף יצהר ירח ירך ירק יש ישיש ישפה יתד יתר .

(ח) . אשר תחלת המלה נון :

נא נאר נבב נד נדבך נון נהר נו נול נוס נח נחל
נחש נמף נך נכאת נכד נכח נכס נכר נמל נמר
נין נס נעל נער נפך נפש נץ נצה נצר נר נרד
נשכה נשם נשר נהב נהר .

בכלל השני . אשר עין הפעל מאותיות וי .

יסודי הפעלים .

(ט) . איב חור עור עות צוח רוח תוח . ומן
השניים ; חו טו כו לו עו צו קו שו .

יסודי השמות והמלים .

(י) . בין נו גוי דו רוב דוד הין זה זו זין זין חוח
חור חיל חיק מות יין לו לול לוחץ ליל מום נו
נול ניץ עור צואר רוח שוא שי תיש .

בכלל השלישי . אשר בכל אותיות הכפולות
האחת נוסלת .

יסודי הפעלים .

(יא) . ששא . ומן השניים ; בב שש שש תת

יסודי השמות .

(יג) . בבת דד חח סס רתת שפיפון .

אחרי כל הפרטים האלה אקוה כי לא יקשה
הדבר על כל תלמיד להתבונן בסדר השרשים
במחברת מנחם . ואם ישמור שלשת הכללים
הנוכחים בתוך לבו , ואת הפרטים ישים למראה
עיניו לראות אם התיבה המבוקשת איננה בתוכם ,
לא יפוג לבו עוד על מקום המחברת לכל תיבה
מסופקת מכתבי קדש .

אמנם יש להעיר כי מנחם הביא הרבה פסוקים
ומלים מכתבי קדש במחברתו שלא במקומן , פעם
עם באור רחב ופעם בבאור קצר , וע' בלא באור כלל ,
מבלי הזכיר אותם למצוא את מקומם מבלי
ויקשה על התלמיד למצוא את מקומם מבלי
חפוש הדק הישב דף . אחר דף , ע"ב אמרתי לסקל
המסלה גם בזה . והנני נותן לפניו כל הפסוקים
הזורים אשר הובאו במשך העיניים בכל שרש
ושרש . ואלה הם :

אבח . תאבתי לישועתך י' תלים קיש . מתאב
אנכי את גאון יעקב עמוס ו . גרסה נפשי
לתאבה תלים קיש , הוביר שמים ישעיה

היוצאים משלשת הכללים הם אלה .

בכלל הראשון . אשר הפא או הלמד אות
מאותיות הניא .

יסודי הפעלים .

(ב) . אשר פא הפעל אלף :

אבד אבה אבל אבק אבר אנד אגר אדב אדם
אהל אורא אהב אול און אור אהו אחר איב
אים אבל אכף אלה אלם אלף אלץ אמל אמן
(אומן את הדסה) אמצץ אמר אנח אנף אנק
אנש אסף אסר אפד אפס אצר ארב ארג ארז
ארך ארש אשם אשר . ומן השניים ; או אץ אר .

(ג) . אשר פא הפעל יוד : יחש . ומן השניים ; יף .

(ד) . אשר פא הפעל נון :

נאם נאף נאץ נאק נבב נכן נהג נהל נהק נהר
נהל נחם נהר נחש נעל נעם נער נפש נצה
נצר נחח . ומן השניים ; נב נל נם נס נע נף
נץ נק נר .

(ד) . אשר למד הפעל אלף :

ברא טמא סבא צבא צמא קנא קפא קרא רפא
שנא ששא . ומן השניים ; דא טא סא רא .

(ה) . אשר למד הפעל הא :

גבה כמה תוה תמה . ומן השניים ; גה זה
לה מה קה תה תה .

יסודי השמות והמלים .

(ו) . אשר תחלת המלה אלף :

אב אבוי אבל אבן אבנש אבס אבק אברך אבל אנם
אנמון אגן אגף אגרשל אגרוף אד אדין אדם
ארן אדר אדרגוריא אדרורא אדרננים אדרע
אדה אהיה אהל או אובל אולי און או אזא
אובב און אוקים אור אורח אח אחר אחיון
אחלי אחמא אחר אחשדרפנים אחשתרן אש
אמד אסון אסר אי איך איל און איש אישון
אית איתן אך אכוב אכור אבל אכן אכר אל
אליגיש אלוה אלה אים אלסג אלה אלץ אם
אמן אמש אמת אמתחת אן אכך אנק אנש
אסך אסון אסם אסף אספת אסר אף אפד
אפוא אפל אפן אפס אפע אפר אפריון אפרח
אצבע אציל אצערה אצר אר אראל ארבאל ארבע
ארנו ארה ארך ארמון ארן ארע ארץ ארשת
אש אשד אשך אשכל אשכר אשל אשם אשמון
אשמר אשנב אשף אשף אשר אשרא אשרא אשתולל
אשתונן את אחון אחיק אחמול אחנן אחר .

יש להקרא לבקשם במקומים .
 כאישון בת עין תלים ז .
 ויתאבנו גאות עשן ישעיה ט .
 בנס וקצף דניאל ו .
 בצאתיו וגבאיו יחוקאל מז .
 ובצוק העתים דניאל ט .
 וכברית מכבסים מלאכי ג ,
 והברי החצים ירמיה נא .
 אף כי לעבד משול בשרים משלי יט .
 נכללו בו כל עניני בית ובתים .
 וסר אל משמעתך ש"א כב ,
 אכן סר מר המות ש"א מו .
 יתגוררו יסורו בי הושע ז ,
 שהה גם אהה והערל חבקוק ב ,
 שן רועה ורגל מועדת משלי כה ,
 וכנגדי עדים כל צדקתינו ישעיה סד ,
 גל נעול מעין התום שיר ד .
 הרבה מן הדקדוק ,
 ותלה ארץ מצרים בראשית מו ,
 כמתלהלה הורה זקים משלי כו .
 והממלאים למני ממסך ישעיה סה .
 מגמת פניהם חבקוק א .
 וממנשה נפלו על דוד דה"א יב ,
 נפלו עליה ממנשה דה"א יב ,
 מיום נפלו עד היום הזה ש"א כט ,
 חבלים נפלו לי בנעמים תלים טו ,
 ויפלו חבלי מנשה יהושע יז ,
 מלא מסך ויגר מזה תלים עה ,
 סרץ נהל מעם גר איוב כח .
 ויגרס בחצץ שניו איכה ג ,
 גרסה נפשי לתאבה תלים קט .
 ולאריב את נפשך ש"א ב ,
 וחכך כיין הטוב שיר ז .
 כידודי אש יתמלמו איוב מא .
 בדי שופר יאמר האז איוב לש .
 גינת הביתך אסתר ז .
 הרבה מעניני הדקדוק ,
 ע"ש . פור עצמות חונך תלים נג .
 ועוד כאלה אשר הכניו בסוף התיבה יורה על אל .
 ותהינו לעלות ההרה דברים א .
 לא כרת שרך יחו' יז .
 ושורך אגן הסהר שיר ז .
 מחברת וז .
 כולל הרבה משימושי היויו .
 אונים כרית לי תלים מ .
 מזי רעב דברים לב .
 אין הצר שוה בנזק המלך אסתר ז .
 מחלקה הה' .
 ותורני חיל ש"ב כב .
 מחלקה הוי"ן וממורים קרה איוב לו .
 התוציא מורות בעתו איוב לה .
 מחלקה החי"ת .
 לא יבוא ממחר דברים כג .
 מחלקה הסיית .
 נור אלהיו על ראשו כמדובר ו ,
 גוי נודך ירמיה ז .

מו ,
 מה נחנת בנא לך חבלים ירמ' כב .
 והרבה מדקדוק הלשון .
 חלפו עם אניות אבה איוב ט .
 אבוי .
 כי לי תכרע כל ברך ישעיה מה ,
 נברכה אברך .
 לפני י"י תלים צה ,
 ויברך הגמלים ברא' כד .
 אגף .
 גפין די נשר ליה דניאל ז ,
 ולה גפין ארבע שם ,
 וכן נמצאו במחברת גף ,
 אגר .
 יגרוהו בחרמו חבקוק א ,
 הזורע במגורה חגי ב ,
 נהרסו ממגרות יואל א .
 אגרוף .
 ונחל קישון גרסם שופטים ה .
 מדירת נפש ויקרא כו .
 אדם .
 לעות אדם בריבו י"י לא ראה איכה ג ,
 אדם ביקר בל ליק תלים מט .
 אדר .
 נאור אתה אדיר תלים עו .
 אהה .
 הה ליום יחוקאל ל ,
 ונהה נהי נהי מיכה ב ,
 נהה על המון מצרים יחו' לב ,
 וינהו כל בית ישראל ש"א ז ,
 ולא נה בהם יחו' ז ,
 אהי מלך איפוא הושע יג .
 ותורני חיל ש"ב כב ,
 וירפו את שבר בת עמי ירמיה ח ,
 כי נצו וגם נעו איכה ד ,
 פן יפקד עליה ישעיה כז .
 ואחורני באוניכם איוב יג ,
 ואחורית אחירן דניאל ה .
 אחוך שומע לי איוב טו ,
 כתר לי זער ואחוך איוב לו ,
 יחזה דעת תלים יט .
 אט .
 אתנהלה לאמי בראשית לג .
 איל .
 הנחמים באלים ישעיה נו ,
 כאלה נובלת שם א ,
 כאלה וכאלון שם י .
 גם נזכרים הם הכתובים בשרש אל .
 אלה .
 מלפנו מנהמות הארץ איוב לה .
 אנך .
 נאספו עלי נכים תלים לה .
 אפ .
 אפאיחם דברים לב .
 אראל .
 תלה ארץ על בלימה איוב כו ,
 בניו לחלפוי' שיר ד ,
 והיו דראון ישעיה סו .
 אשתוללו .
 מסעף פארה במערצה ישעיה י ,
 ותשרש שריה ותרמה ארץ תלים ס ,
 וצאצאי ישרשו איוב לא ,
 ובכל תבואתי תשרש איוב לא ,
 ושרשך מארץ החיים תלים נב ,
 הן לשרשי הן לענש עזרא ז ,
 לבנתני אחותי כלה שיר ד ,
 ויחרגו ממסגרותיהם תלים יח ,
 ויעזקו ויסקלחו ישעיה ה ,
 סקלו מאבן ישעיה סב ,
 ותפע כמו אושל איוב י .
 וזה האחרון עצמו ירמיה נון .
 עיין כל השרש עד סוף הענין בכללי הדקדוק .
 בהקדמת מחברת בית .
 כל סאון סאן ברעש ישעיה ט ,
 תרגלתי לאשרים הושע יג ,
 והרבה בעניני דקדוק ,
 מלבד שרשי האחדים הכלולים בה אשר אין לפרטם פה ,

ימי מלאיכם וק' ה. וכל יתר שרשי מלא.
מס . המסיו את לב העם יהושע יד . כמסס
 נוסם ישעיה י .
מסך . טוב ילד מסכן קהלת ד . והכמת המסכן
 בויה קהלת ט . ארץ אשר לא במסכנת
 דברים ח .
מין . וימציאו בני אהרן וק' טו . לשון שחיפה.
 אם נא מציאתי חן בראשית ל . וכל שאר
 לשון מציאה .
מר . לעת במרום תמריא איוב לש . שור ומריא
 ש"ב ו .
נב . בעד ההולך נשקפה ותיבב שופטים ה י
נבב . הרבו המים בראשית ה .
נך . נכאו מן הארץ איוב ל . ההגו אך נכאים
 ישעיה טז . ובידו אך עמוס ז .
נכאת . ויראם את כל בית נכתה מ"ב ד .
נ . ואחריתו יהיה כגון משלי כס . העיר
 היונה צפניה ג .
נף . נפתי משכבי מר אהלים משלי ז .
סא . כי כל סאון סאן רעש ישעיה ט .
סך . כי אם אסוך שמן מ"ב ד .
סל . המסלאים בפו איכה ד . סלון ממאיר
 יחזקאל כח . סרבים וסלונים שם ב .
ס . על פניו כיסוה שמות לו . ובדם ענבים
 סותה בראשי' מט . אשר נסונו אבותיכם
 תלים צה . נסתם את ה' שמות יו .
סף . אסף אוים ובהמה צפניה א , אסף
 אסיפם ירמיה ח .
עם . והניף ידו על הנדה בעים ישעיה יא .
עף . מבין עפאים יתנו קול תלים קד .
פל . הפל מבלי מלח איוב ו .
פר . ותארכנה פארותיו יחזקאל לא . כל פנים
 קבצו פארור יואל ב .
צאן . צנה ואלפים כלם תלים ח . ונמצא גם
 בערך צן .
צע . אהל בל יצען ישעיה לג .
קב . נקבה שכתך בראשית ל .
קל . וקיקלון על כבודך הבקוק ב .
קם . קיפו וקבלו אסתה ט .
רם . כרם זלוח לבני אדם תלים יב .
ר . כגן רוה ישעיה נח , ארויך דמעתי שם
 טז .
של . ונשל הברזל דברים יט .
שן . על שושן עדות תלים ס .
שף . שפיץ עלי ארח בר' מט .
שרף . ונשאו דודו ומסרפו עמוס ו .
תא . והתאויתם לכם במדבר לו . האות נבעת
 עולם בראשית מט .
תך . והם תכו לרגליך דברים לג .

זרע . והם יענו את יזרעאל הושע ב .
חב . וחיבתם את ראשי למך דניאל א .
חז . שמיאל בעשותו ולא אהו איוב כג .
חר . לאכול את הראיהם ישעיה לו , למחראות
 עולם מ"ב י . מכאן ראיה כי מנחם קיים
 את הכתיב ולא הקרי . והקרי פרוש על
 הכתיב .
מא . כמיש חוצות אדיקם ש"ב כב .
מח . במשחות חכמה איוב לח , חפצת בשוחות
 תלים נא .
מל . ונשל החול משלי כו , אנכי נושל עליך
 ש"ב כד .
כבר . כר נרחב ישעיה ל , ולבשו כרים הצאן
 תלים סה , ויכרה להם כרה גרולה מ"ב ו .
כל . מבלתי יכולת במדבר יד , כלאחי רגלי
 תלים קיט , לא תכלא רחמך תלים ט ,
 כלא ולא אצא תלים פח , אדני משה
 כלאם במדבר יא . ובגתי כלאים החנאו
 ישע' מב . לא תורע רמך כלאים דב' כב .
כן . וכנה אשר נעמה ימויך תלים פ . ועמד
 מנצר שרשיה כנו דניאל יא .
כען . די מלח היכלא מלחנא וגו' גזר ד .
כעס . שקול ישקל כעשי איוב ו . כי מרוב שיחי
 וכעשי דברתי ש"א א .
כר . מכרתך ומלדתך יחזקאל טז . כלי חמס
 מכרתיהם בראש' מט . איש מאת מכרו
 מ"ב יב . לבד ממכרו על האבות דברים
 יח . ואח הכיור ואת כנו שמות ל .
כרש . יכרסמנה חזיר מייער תלים פ .
כתר . ארזי ורבעי ורית תלים קלש נ .
לאט . לושא בשמלה ש"א כא . וילט פניו
 באדרתו מ"א יט . פני הלוש הלוש ישעיה
 כה . ושמנתם במלש במלכן ירמיה טג .
 וחבא אליו בלש שופטים ד .
לב . בלבת אש שמות ג .
להג . הנות לבי תלים מט . והגיון לבי תלים יט .
לו . כמעט איש וליות סביב מ"א ז -
לול . ללאות הכלת שמות כו .
לח . מלוח עלי שיח איוב ל .
לך . שועלים הלכו בו איכה ח . אם יחלך איש
 על הנחלים משלי ו . ויבא הלך ש"ב יב .
ל . הרה ללת ש"א ד .
לע . ילע קדש משלי ד . ואפרחיו יעלעו דם
 איוב לש .
לף . ואאלפך חכמה איוב לג . פן ראלף
 ארחתי משלי כב .
מד . ויכרת את מרויהם ש"ב י . איש מודן
 מ"ב כא .
מח . יען מחאך יח' כה . ימחאו קף ישע' נה .
מל . אנכי מלאתי כה מידה ג . עד יום מלאת

השמשות במחברת מנחם לפי תשובות דונש

הק	מחלקה הא'. הן עוד היום גדול (ברא' כפ' ז) . עיין תסוגת ותהינו 59 .	בהקדמת מנחם דף ד ע"ב במקום אסור באוקים צ"ל בוקים יעברו (ישעיה מה יד) . עיין תסוגת האוקים 61 .
הר	הרים נולו מפני י"י (שופטים ה ה) . עיין תסוגת הרות 33 .	אות ת ביום הת י"י (יהושע י יב) , הנה בני לבך (משלי ככ כו) . עיין תסוגת תת 96 .
הד	מחלקה הד' . ועתה פתוחיה יחד (תלים עד ו) . עיין תסוגת יחד 63 .	אסר . איסורים כשמע לעדתם (הושע ז יב) . עיין תסוגת איסורים 34 .
הספ	מחלקה הא' . חשף י"י ורוע קדשו (ישע' נב י) . עיין תסוגת מוסספס 67 .	בל . מחלקה הששית . נבל נבלה ידבר (ישעיה לב ו) . עיין תסוגת נבלה 17 , ובמחלקה השמינית . כנבול עלה מנפך (ישעיה לד ד) . עיין תסוגת לא יבול 16 .
ען	מחלקה הג' . איה מעון אריות (נחום ב יב) . עין אדם (זכריה ט א) . עיין תסוגת עין יעקב 80 . ובמחלקה הד' . עם עני ודל (צפניה ג יג) . עיין תסוגת וענה 79 .	בש . מחלקה השלישי . יבש היה כעץ (מיכה ד ח) . עיין תסוגת יבש 30 .
פאר	מחלקה א' . מקל תפארה (ירמיה מח יז) . עיין תסוגת פארור 35 .	נאל . מחלקה הרביעית . נאלי הכהנה (נחמיה יג כט) . עיין תסוג' ויגאלו 56 .
צעק	מחלקה הא' . צעקה הנערה (דברים כב כג) . צעקת עניים (תלים טו יג) . עיין תסוגת ויצעקו 91 .	נד . מחלקה השלישית . מספר צעדי אנידנו (איוב לא לו) . עיין תסוגת הנידור 54 .
רין	מחלקה הא' . רוצה י"י את יראיו (תלי' קמו יא) עיין תסוגת רצותי 35 .	נע . מחלקה השלישי . ואתה עוף ויגיע (דב' כה יח) . עיין תסוגת ויגע 30 .
שק	מחלקה הג' . מרוקים שקיהם (בראשית מב לה) . עיין תסוגת שק 95 .	דג . והרנה אשר ביאור (שמות ז כא) . עיין תסוגת וידגו 57 .
ש	מחלקה הד' . שנים שנים באו (בראשית ז ט) . עיין תסוגת שנים 31 .	הי . דף ע"א : בלמוד מלה עומרת במקום שנים , נשמם אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים (שמות יב ט) . עיין תסוגת אל תאכלו 48 .
תקף	שתקף ממנו (קהלת ו י) . עיין תסוגת תקופת 37 .	

ויהי בכלותי הדפסת ספרי מנחם ודונש ורבינו תם
צלחה עלי רוח השיר ואשא משלי ואומר

ה

אמנם אף אם הרע לך בימי חיך
ויהפך לאויבים כל אהביך ורעיך
גרשוך מהסתפח בצל נחלתך
זכר נא כי ספרך הלא יגיד תהלתך
מה ישפטו חכמי זמננו בשומם עין
במחברתך ? טובים דודיה מיון.

ו

לך יאתה תהלה ! אתה קמת ראשונה
להורותנו לשון הקדש שפת אבותינו
תפרש אמרות טהורות בשום שכל וחבונה
ואיש עוד אין בארץ כי יעבר לפנינו
מי כמוכה בחכמים אשר לבו ערב
לגשת אל המלאכה העצומה וקרב ?

ז

לרב שלמה יצחקי היית לעינים
ממתברתך לקט ונתן אל כליהו
מבורך דלה וישק כל צמא למים
ורב תלמידיו גם המה מלאו אחריהו
מי לנו כראש הפרשנים חכם וישר
ומי כרבינו תם נכדו דבר יפשר ?

ח

מה רב טובך אלהים צפנת לעבדך
כי אותי חנות להקים שם בישראל
כה תוסיף לי כל הימים ברוב חסדך
אמין זרועי ובידי תן כח ולאל
הציל ספרי קדש מעושק עש ורמיש
יהי זה חלקי מעמלי תחת השמש.

צ

א

מיום ברוא אלהים האדם על הארץ
ברא גם שכלות וכסילות אהבה ואיבה
כל היום איש על רעהו יפרצו פרץ
לא ישקטו לא ישליו עד זקנה ושיבה
מה רבה רעת האדם ומחשבותיהו
מה רבה המשטמה חרפת חלקהו.

ב

אך יקום איש חכם / אצר רוח בינה
בחפניו / אך יוציא ספר חכמה ורעת
בעדת דבורים תסבינה פרה ושושנה
לא למין הדבש—אך לתת בו מגרעת
מה רבה האולת וכל תולדותיה !
מה רבה המכשלה—כלימת בעליה !

ג

הלא כל אלה מנחם הנעים קרוך
אך קמת עלית בספרך המחברת
בטוב טעם ערכת, רעיך עטרוך
לא לבחור הטוב אך בקש הנעדרת !
מה ארכה לשונם ! כלו לשון ריב ומדון
מה עתקה דברם דברי תהפוכות וזדון !

ד

דונש בן לברט ראש משנאיך ומחרפיך
פער פיהו לבלי חק וילמש לשונו
התמרמר על ספרך ויאמר להדפך
הרים קולו שמים עד נחר גרונו
מה מצא בכ עול ? הלא עדים כלנו !
מה צעקתו ? הלא רבינו תם עמנו !

שער התשובות

גז	השיבה	גז	השיבה
26	שמות לד לג	7	איכה ג לה
26	שמות מו יט	8	ויקרא כה ל
26	שמות יט ג	9	מחברת ז ב
26	בראשית ד יב	9	דניאל ב יב
27	תלים נ טו	10	משלי יט י
27	תלים מב ה	12	עמוס ז ז
27	ישעיה נט י	12	עזרא ו ד
28	תלים פד ב	13	משלי ה ג
28	איוב י יב	13	איוב מא יא
29	יחזקאל ל ט	14	תלים לב ד
29	ירמיה לא כא	15	תלים סח יד
29	ישעיה ט ד	15	תלים ט א
29	משלי כט כא	16	ישעיה מ יב
30	דברים כה יח	16	תלים א ג
30	מיכה ד ח	17	יחזקאל כג מג
31	בראשית ו ט	17	דניאל ו כה
31	ישעיה מו יא	17	איוב ט ה
32	משלי כו כא	18	תלים מב א
32	איוב כד כ	19	שמות טו טו
33	עמוס א יג	19	דברים טו י
33	תלים פ יד	19	תלים יח ג
34	תלים מה ג	20	שמות יז ז
34	הושע ז יב	20	שמות טז טו
34	תלים עד ו	20	ישעיה נד ח
35	ש"א יב ג	21	שמות יב ט
35	יואל ב ו	21	ישעיה ו יג
36	איוב טו כו	21	ירמיה ו ט
36	הושע ח ו	21	ירמיה טז יט
36	ירמיה טז יא	22	משלי ז יז
37	עזרא ז יז	22	ישעיה יד ט
37	עזרא ז יז	23	ישעיה יא ח
37	דה"ב כד כג	24	ישעיה נו י
44	קהלת יב יא	24	ישעיה לג טו
45	ישעיה כו יא	25	דברים כח נו
46	ש"א ב לו	25	תלים קלב די
46	ירמיה יא יט	25	ישע' מד טו
37	ויתן על פניו מסוה	37	איכה ג לה
38	מי הים	38	ויקרא כה ל
39	כזה האמור לבית יעקב	39	מחברת ז ב
40	נע ונד תהיה בארץ	40	דניאל ב יב
41	מה לך לספר חקי	41	משלי יט י
42	אדם עד בית אלהים	42	עמוס ז ז
43	וישתומם כי אין מפגיע	43	עזרא ו ד
44	מה ידירות משכנותך	44	משלי ה ג
45	היים והסד	45	איוב מא יא
46	יצאו מלכים מלפני בנים	46	תלים לב ד
47	הצבי לך ציונים	47	תלים סח יד
48	סאון סאון ברעש	48	תלים ט א
49	ואחריתו יהיה מנון	49	ישעיה מ יב
50	ואתה עוף ויגע	50	תלים א ג
51	יבש היה כעץ	51	יחזקאל כג מג
52	שנים שנים באו	52	דניאל ו כה
53	קורא ממורה עיט	53	איוב ט ה
54	פחם לנהלים	54	תלים מב א
55	ישכחהו רחם	55	שמות טו טו
56	על בקעם הרות הגלעד	56	דברים טו י
57	יכרסמנה הזור מיער	57	תלים יח ג
58	יפה נוף משוש כל הארץ	58	שמות יז ז
59	איסירם כשבע לעדהם	59	שמות טז טו
60	בכשיל וכלפות	60	ישעיה נד ח
61	ואת מי רצותי	61	שמות יב ט
62	פנים קבצו פארוז	62	ישעיה ו יג
63	פימה עלי כסל	63	ירמיה ו ט
64	שבבים יהיה עגל שמרון	64	ירמיה טז יט
65	אם לא שריתך לטוב	65	משלי ז יז
66	אספרנא תקנא	66	ישעיה יד ט
67	דרכין אמרין	67	ישעיה יא ח
68	ויחי לתקופת השנה	68	ישעיה נו י
69	בעלי אסופות	69	ישעיה לג טו
70	מאירות אותה	70	דברים כח נו
71	לאנרות כסף	71	תלים קלב די
72	ואני ככבש אלוף	72	ישע' מד טו
1	לעות אדם בריבו	1	לעות אדם בריבו
2	אשר לא הומה	2	אשר לא הומה
3	חט ספר גוע צדק	3	חט ספר גוע צדק
4	בנס וקצף שניא	4	בנס וקצף שניא
5	לעבר משול בשרים	5	לעבר משול בשרים
6	נצב על הזכות אנך	6	נצב על הזכות אנך
7	נדבכין די אבן גלל	7	נדבכין די אבן גלל
8	ליד שערים לפי קרת	8	ליד שערים לפי קרת
9	כידודי אש יחמלמו	9	כידודי אש יחמלמו
10	נהפך לשדי	10	נהפך לשדי
11	ואברותיה ביוקק דרוץ	11	ואברותיה ביוקק דרוץ
12	על מות לבן	12	על מות לבן
13	וכל-בשיל	13	וכל-בשיל
14	ועלדו לא יבול	14	ועלדו לא יבול
15	לבלה נאופים	15	לבלה נאופים
16	לארעית נבא	16	לארעית נבא
17	המעתיק הרים	17	המעתיק הרים
18	כאיל תערג	18	כאיל תערג
19	נמנו כל ישיבי כנען	19	נמנו כל ישיבי כנען
20	מסת ידך	20	מסת ידך
21	ד' סלעי ומצותי	21	ד' סלעי ומצותי
22	ועל נסתם את ד'	22	ועל נסתם את ד'
23	איש לאחיו מן הוא	23	איש לאחיו מן הוא
24	בשנף קצף הסהרה	24	בשנף קצף הסהרה
25	אל תאכלו ממנו נא	25	אל תאכלו ממנו נא
26	כא"ה וכאלון	26	כא"ה וכאלון
27	כבוצר על הסלסלת	27	כבוצר על הסלסלת
28	עוי ומעני ומנוסי	28	עוי ומעני ומנוסי
29	נפתי משכבי מר	29	נפתי משכבי מר
30	כל עתחי ארץ	30	כל עתחי ארץ
31	כמול ידו הרה	31	כמול ידו הרה
32	הויים שוכבים	32	הויים שוכבים
33	נער כפוי	33	נער כפוי
34	ובשליחה היוצת	34	ובשליחה היוצת
35	מה אשב כי אויביה	35	מה אשב כי אויביה
36	ואשה לחם	36	ואשה לחם

שער התשובות

טו

צד	השבה	צד	השבה
74	דה"ב מ יח	48	שמות יב ט
74	קדולת יב יב	48	איוב מא יב
75	ויקרא א טו	48	ישעיה לב יד
75	יחזקאל כא טו	49	הושע י יד
76	אסתר ב ג	50	עמוס ז ב
76	ישעיה לה כא	50	ישעיה סד א
76	תלים קט יט	52	ישעיה ל יג
77	שמות פו יח	52	קהלת י א
77	יחזקאל ב ו	53	תלים קלו ה
77	משלי כח ג	53	בראשית' נו לה
78	קהלת ד יג	53	עמוס ה יא
78	יחזקאל כא כ	53	תלים כו ד
79	הבקוק ב יא	54	ישעיה ה יג
79	ישעיה נ ד	54	ירמיה כ י
79	הושע ה ה	55	ישעיה לה י
80	דברים לג כה	56	עזרא ב סב
81	ירמיה יח יד	57	תלים קטו יח
82	יחזקאל פז ז	57	תלים לא כג
83	איוב טו טו	57	בראשית' מח יו
83	ש"ב כב ט	58	ש"א ה ב
84	עמוס ה יג	58	דניאל ו יט
85	ירמיה מח ו	58	ירמיה נ יא
85	איוב ל יז	59	שמות ל כג
86	איוב לט ל	59	דברים א מא
87	ישעיה לה יד	59	יחזקאל כג כד
88	שיר ב יג	60	ישעיה כו ח
88	ש"א ל י	60	שמות כה כה
89	תלים לט ז	61	ירמיה מד ט
90	שיר ד א	61	איוב ו ו
91	מ"ב ג כא	62	תלים יח טו
91	איכה ד ח	63	תלים עז ו
91	יואל ב כ	63	תלים נג ו
92	ירמיה לא יב	64	ירמיה כב כג
92	דניאל ט כה	65	משלי כה כב
93	ישעיה נט י	66	שיר ב יג
94	איוב ל כב	66	ש"א יג ו
95	איוב טו טו	67	שמות טז יד
95	ויקרא יג מה	67	ישעיה יד יט
95	שמות לג כב	70	תלים פ טו
96	הושע יא ג	72	ישעיה לב יב
96	שיר א יא	72	תלים סג ב
96	הושע י יב	73	איוב כד יח
97	שמות כה ו	73	שמות כו ה
		73	ישעיה נד יב
117	וכשב בזהב לכסא		
118	ולהג הרבה יגיעת בשר		
119	ומלק את ראשו		
120	היה לה ברק מרמה		
121	ונתן חמרוקיהן		
122	וימרחו על השחק ויהי		
123	למוח חמיר יהגרה		
124	נד נולדים		
125	סרבים וסלוניס		
126	מטר סוהף		
127	טוב ילד מסכן וחכם		
128	מעפה למטה		
129	וכפס מעץ יענה		
130	לעת את יעף		
131	וענה גאון ישראל		
132	בטה בוד עין יעקב		
133	היעוב מצור שדי		
134	ותבאי בעדי צדיים		
135	ועלתי בעפר קרני		
136	עלה עשן באפו		
137	תתעלפנה הבהלות		
138	ותהינה כערוער במדבר		
139	וערקי לא ישכבן		
140	ואפרחיו יעלטי דם		
141	עשקה לי ערבני		
142	הטמה פניה		
143	בגרו מעבור		
144	בצלם יתהלך איש		
145	כמעד לצמחך		
146	ויצעקו מכל חגר		
147	צמד עורם על עצמם		
148	ותעל צהנתו		
149	ועל תירוש ועל יצהר		
150	ובצוק העתים:		
151	באשמים כמתים		
152	תשאני אל רוח		
153	כי לא אויב יחפני ואיש		
154	שק חפתי עלי גלוי		
155	ועל ששם יעטה		
156	ושכתי כפי עליך		
157	ואנכי תינלתי לאפרים		
158	חורי וזהב		
159	ביום תה י"		
160	הולעת שני		
			73
			74
			75
			76
			77
			78
			79
			80
			81
			82
			83
			84
			85
			86
			87
			88
			89
			90
			91
			92
			93
			94
			95
			96
			97
			98
			99
			100
			101
			102
			103
			104
			105
			106
			107
			108
			109
			110
			111
			112
			113
			114
			115
			116

לוה התשובות

לפי שמותם אשר נקבו להן דונש ורבינו תם.
להורות לתלמיד מקומותם בתוך הספר.

גז	השוכה	גז	השוכה	גז	השוכה	גז	השוכה
80	עין יעקב	90	לצמחך	28	חיים	24	היום
83	עשן	14	לשדי	61	חלמות	81	היעוב
87	עשקה	45	מאירות	66	הנטה	17	המעתיק
22	עתודי	27	מה לך	15	חרוץ	59	הצן
35	פארוז	67	מחסס	52	יביע	33	הרות
88	פניה	67	מטועני	30	יבש	50	ואחוריהן
88	פגרו	26	מי הים	55	יגון	25	ואשה
25	פה אשב	20	מן הוא	28	ידידות	94	ואשא
32	פחם	29	מנון	60	יח	66	ובחוחים
36	פימה	21	מנוסי	63	יחד	92	ובצוק
91	צדנה	26	מסוה	33	יכרסמנה	25	ובשליחה
29	ציונים	78	מסכן	86	יעלעו	58	ורחוק
91	צמד	19	מסת	79	יעננה	56	ויגאלו
13	קרת	78	מעמה	34	יפה נוף	30	ויגע
32	רחם	75	מרטה	92	יצהר	57	וידיגו
35	רצותי	21	נא	21	כאלה וכאלון	62	ויחגרו
36	שבבים	52	נבעה	74	כביש	76	וימרדו
31	שנים	57	ננרותי	73	כדנד	91	ויצעקו
95	שסם	77	נד	26	כה תאמר	27	וישתומם
95	שק	12	נרבנין	13	כידודי	16	וכל בשלישי
36	שריחך	24	נוער	72	כמה	70	וכנה
50	חבעה	64	נחנת	72	כסוחים	53	ולבקר
97	חולעת	19	נמנו	85	כערוער	74	ולחג
96	חורי זהב	20	נסתם	73	כרכב	75	ומלק
76	תמרוקיהן	26	נע ונד	73	כרמים	83	ויעללתי
18	הערג	22	נשתי	46	לאגורה	79	וענה
37	תקופת	29	סאין סאן	16	לא יבל	85	וערקו
37	תקנא	77	סודחך	17	לבגה	95	ושכתי
96	תרגלתי	21	סלסלות	15	לבן	59	ותהינו
94	השאני	19	סלעי	76	למזה	63	חונך
96	תת	77	סרבים	7	לעצת	65	חזקה
84	תהליטה	31	עיש	79	לעזת	9	חט ספר נוע צדק

בעזרת השם .

אלו טעמי מקרא שהשיב דונש בן לברט למנחם בן סרוק .

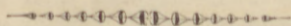
שמע המוסרים	נצור דרכי ערמה	ובינה ומזימה	דעה לבי חכמה	1
בלבות המורים	עבור ואל תוקש	ואל תהיה עקש	והצדק בקש	2
כזהב ברורים	צרופות ובחינות	תשובות מוכנות	הנה תמיד לענות	3
לרוחות ובשרים	ביער את שוער	והתאות גער	היה חי תמיד ער	4
משוקט בשמרים	וריהו לא נמר	זמן ארוך נשמר	ואל תתאו חמר	5
בכוסות ספירים	להראות בו להב	בכוסות הזהב	שתוהו לרהב	6
מסובים כנהרים	בצל נמעי גנים	ומיני מעדנים	ומאכל משמנים	7
חיתים ותמרים	כרימן ושקדים	כבדים ומגדים	למראה נחמדים	8
וקנה עם מורים	מקוטרות קידות	ושדה עם שדות	ולא בתי מדות	9
במים מוגרים	לרוות הערוגות	ואין להם פוגות	בכל עתות ערוגות	10
באיילות היערים	עליהן אילות	ומקוות ותועלות	וגילות ננעלות	11
בראשי האמירים	וציצים כשנים	שחורות ולבנים	לקצץ נצנים	12
וממתקיו מרים	ושמחתו אבל	לשחת וחבל	הלא זה ההבל	13
ושאון ושברים	ושיח וצוחה	וסופו לאנחה	וראשו בהנחה	14
וסופות לו פורים	והרוחות יורע	אשר מוסר יפרע	ולבן אל תתרע	15
מקומט בקברים	בליל פה ובמבחר	ודרכו אל תבחר	במרע אל תתחר	16
ומעגל מישרים	תעודת הבורא	וקנא במורא	והתחר בירא	17
לרוחות כבירים	נפשות הבורא	לבבות הנוצר	והודה היוצר	18
זקוקים נחקרים	במבטא ננבלים	חדשים נסגלים	בשירים נשקלים	19
גדודי הורים	אשר כליל כלה	להישר ראש כלה	ושים שיר ותהלה	20
עשרה מבצרים	אשר לודים כבש	וישע אל לבש	פאר והוד חבש	21
ושרים וכמרים	והוביל בן רודמיר	בשית ושמיר	והרבה הזמיר	22
לעם הם לו צרים	ומחזיק בפלך	הביאו כהלך	גביר גבור מלך	23
מלוכה בנברים	אשר היתה עוטה	זקנתו טוטה	ומשך השוטה	24
בחלק מאמרים	ורב תחבולותיו	ומעזו ערומותיו	ומרוב חכמותיו	25
בפחדם גבורים	בפחדו ירוזן	ועמים ירגזן	לאומים יחפזן	26
משיבים אשכרים	ואליו לספרד	ומכסאו ירד	ובל מלך יחרד	27
וכן האדירים	פניהם זו רעם	בעברה זועם	משיבי הטעם	28
כריקים וחסרים	ולשאול השפלים	בטעמו הפילם	בעז מלכו כלם	29
בחסדו נדברים	ובית עשו וערב	שמו גדול ורב	במזרח ובמערב	30
וגזר מתגרים	ושובר רע חורש	וקמיהם גורש	לעמו טוב דורש	31
בשבתו בשערים	ובנחת דובר	ועל פשעם עובר	לרכים הוא חבר	32
לעורכי השירים	וכפיו כעננים	כמו אב לבנים	והוא לאביונים	33
וקיץ ממטירים	בחורף מגשימים	וישוהם ולשמים	כזהב וכתמים	34

ישולח בספרים	והונו אל סורה	ישועה גם אורה	ולבני התורה	35
ברורים וישרים	ודרכים צדיקים	כנופת ממתקים	להורותם חקים	36
צעיר כל המורים	אני אודה חסדו	בדת אל ובפחדו	ובראותי חמדו	37
במלים נחברים	לכל אמרי שפר	עלי פותר מפר	השיבותי ספר	38
עלי כל הישרים	בחסדו ובגדלו	במקצת מהללו	בראשו שירי לו	39
דרכי נבשרים	לפתח ולהישיר	אשר עתה אשיר	ואחריו זה השיר	40
<hr/>				
נשפים וישרים	ונער בתנומות	ועצות ומזימות	לדורש החכמות	41
בלבות הצרים	וחצו הזרוק	חניתו המרוק	מנחם בן סרוק	42
עלי כל המורים	ואת סודו חסף	ובשכל טוב יסף	אשר הניב אסף	43
במלים נחברים	והבר הפתרון	בדעת ובכשרון	וספר האגרון	44
לנופות ופגרים	והשיב במ רוחות	קמוצות ופתוחות	ובדק בצחות	45
ולגזור נגזרים	לקבץ נקבצים	נקודות לקמצים	ונתן בקמצים	46
בספרו קשורים	ובתבונה בנם	למיני עינים	ולשמותם מנם	47
כמוהם נאדרים	והכין מה מן מי	פסקים ולגרמי	ובאר מה טעמי	48
ביהוא נקשרים	כמוהם נחקקים	במצבתם חקים	ורפים וחוקים	49
פתיים נמהרים	ותושיה הורה	בקול נעים קרא	וטעמי התורה	50
מלאים וחסרים	וגם גלה סודות	עלי כל האודות	ויסד מוסדות	51
דבר צדק ברים	חכמי מנידי	וגם ישק לידי	אשר באמת יודה	52
והם לו נמסרים	למען בטוחות	בנלוות ושמחות	ויקשיב תוכחות	53
מקום האשכרים	ושירי ומשלי	שלוה לי מלי	ולכן לו עלי	54
לדורי הדורים	בלב חכמי ספרד	כמו הטל יורד	בחרו ומפרד	55
בלבות היצורים	בשל הביא שחת	לבבי קודחת	בגלוי תוכחת	56
לעוות הישרים	עשות החטאה	ואמר אל ראה	והפר היראה	57
שניהם מובחרים	ולו בטוב רוע	באדם כי ירע	והאל לא יתרע	58
והתיר נאסרים	ואסר מותרה	בפתרונו מרה	ולו ביו יקרא	59
ורגזו ההרים	בשכור נע ארץ	לכלה ולחרץ	עלי זה הפרץ	60
מלאכתם בדברים	וטית דלת הפר	וחטא ניב שפר	והמליך חט ספר	61
נכוחים בשערים	פני חכם פרש	בבית כי לא דרש	בנס וקצף חרש	62
בגזרון וגדברים	בעת חרה אפו	ורגזו גם קצפו	וגם מלך זעפו	63
והוא עם האסורים	אשר יוסף השיש	כנותן כוס עסים	חזעף הוא נסים	64
לשרים ובשרים	וגם בבית חבר	וחט אל חט צבר	שפת קדש שבר	65
לפיו במסגרים	ולו בן שם קפיץ	ולי אין בו חפיץ	אנך פתר נפיץ	66
כתלים ולא טורים	ופתר נדבכים	כאסוף מסכים	ישמו מנכים	67
מנחם המרים	אשר בו נתאבך	בתוך הקיר נסבך	וטור הוא עץ ניבך	68
באחת הערים	בחומה נבצרת	כקריה נפתרת	בקול כי הקרת	69
ככף בכיודים	וכף בכיודים	כסירות וכדודים	ופתר כידודים	70
אלמד מוסרים	כמו למד למוד	והלמד בו יסוד	לשדי שת כשד	71
בלחים נפתרים	בחלק נודעים	וזה אחים ורעים	לשד שמן נעים	72
ולחכם בורים	ומה לבר תבן	ולכינה לבן	וחרון שם אבן	73
להרבות מאמרים	והשב לו השכל	ויכול ויכלכל	וכל שם עם כלכל	74

	אשר תמיד ישלה	ושם כנבל עלה... וכבנגד תבלה	75
בחלק נאגרים	בנאופים בלה	ונבל תבלה	76
וחשק הזרים	ארע עמו ארעית	ואמר כי ארעית כארץ בעברית	77
בתחתית נפתרים	ומה טוב לו שתק	ומעתיק מן עתק בספרו לא נתק	78
ולא שת מכמרים	אשר בספרדים	וקוצים סרפדים לרגלי התלמידים	79
תמימים וישרים	לפוקה ולתוגה	ותערוגו וערוגה הביאם במשונה	80
כמוהם נחברים	לבושם מוכנה	ערוגה היא גנה גדולה וקטנה	81
כברכם וכפרים	ונעה לעגלים	וערג לאילים כנהם לשחלים	82
ופרות עם פרים	וגם מן הטסים	וצחל לסוסים וצפצוף לסיסים	83
כמו כן לעגורים	הלא טוב לו כמס	וגמוגו שם נמס ומסת שם כמס	84
ספריו בקברים	בעת אין לו שוע	ומגו לב הוא נוע ונדה וגם ינוע	85
בצור כל היצורים	כדי כח ידי	ופשר מסת די כברכת אל שדי	86
במתן ונדרים	וכשלג נשלג	לשון סלע פלג ולכן התעלג	87
ביום הסגורים	ונן זה במנסה	אשר יאמר אסה בחסר נון נסה	88
וסמך נקשרים	ולו אמר נקה	כנון קוף במנקה ושין קוף במשקה	89
לאל במסתרים	ומה הוא פתרון מן	כמנה לא שם מן ופתר בו וימן	90
בלחם אבירים	והוא כמעט קצף	וגם פתר שצף חרון אף וגם הצף	91
אלהים אדירים	ואלה ואילנא	והבשר הנא כמו יניא מנה	92
אספם בפשרים	ישת לעקלקלות	וגם שם סלסלות כמו סל החלות	93
ועקב מישרים	הביאו עם נסי	ועזי ומנוסי אשר אליו נסי	94
והם לשני עברים	ומי זה המביא	ונפת עוד הביא לנפתי משכבי	95
דבש במקטרים	וגם תיו בשפת	והתיו בנפת כמו תיו בזפת	96
בשפת הסירים	והזק את תום	הלא תפת קום במאזנים התום	97
וכה הם נעצרים	בנפת נפתי	בשפת שפתי בנפת זפתי	98
רקיקי בכורים	ואמר לי מודים	והביא העתודים בחלק העתידים	99
נבוני העברים	וכצפור צדה	באמרו בי ידה כיסוד הא הדה	100
חכם השגערים	צפונות האוסף	סעדיה בן יוסף זקני החוסף	101
פני המוסרים	וההא בהזים	והתז הא הזים ושמו עם מזים	102
כמו הא בהורים	הלא טוב לו התריש	ונן נוער השריש ונן ננע הוריש	103
ולא אין בדברים	כמו יוד מן שביה	ובלה יוד בליה והסיר יוד שליה	104
ישבי מוסרים	כוו מקוה מטוה	וחסר וו מקוה והוו במסוה	105
ואף וו צוארים	ורפש אף ררד	ושם מם שרד והושיב מם ברד	106
מקור מים קרים	ולא זהו דרכו	וגם אמר כף כה כמו כף ויכו	107
ולא הנותרים	ושם המוסדים	אשר חק באחדים כדלת הגדים	108
הרוסים נעקרים	ובינה גם ערמה	והסיר הא מן מה וחשב זאת הכמה	109
וגלוי במסתרים	ותיו וישתומם	ושם מם ארדם כמו מם אורידם	110
בתוך העקרים	ודלתי הודים	והביא באחדים ידידות וידידים	111
לעולם נקשרים	הסירם בכי עמי	ודחה יוד מן מי כמו יוד מן כרמי	112
חשנם שכורים	ואף יוד החצים	וגם שם יוד בצים כמו יוד הקצים	113
ואף יוד התורים	ושבר ציונים	והרס בנינים כמו הארמונים	114
והפיל תמורוים	והסיר נון סאן	וקרקר נון קטן וכברת נון יצען	115
וכלם לא סרים			

116	ומנון עם הונה	במחלקת בנה	ומנון מן מנה	כמורר מן מרים
117	ושקל יגע	במשקל נוגע	ויוד ביגע	כמו יוד ביתרים
118	ויבש כיבשת	במשקלת בשת	כנהפך לנהשת	זהבו בכורים
119	ושין שם בשתים	יסוד גם בשנים	לכליון עינים	וגם לסגורים
120	ועטה שת עיט	ועוף הוא העיט	ולא ידע שיט	ונשלך בנהרים
121	ולהבל נחם	בשום פח עם פחם	ורחם עם רחם	והרות עם הרים
122	כרסו עם כרסם	בחלק אחד שם	קשרם ורכסם	והמה ביתרים
123	במשנה הוללה	אשר הדין גבלה	ככרסם לנמלה	כמו בן לחזירים
124	יפה נוף הר ציון	אשר בחר עליון	לנפת שם דמיון	ופלך וכפרים
125	ונוף בלשון משנה	אמת אומן אמונה	כמו ענף נמנה	ובדים וקצירים
126	ודמה גם המשיל	לבקף ולכשיל	חרבות ויבשיל	פתאים ונערים
127	ואף פיהו פצה	ברצותו רצה	ואותם לא חצה	בספרי לגזרים
128	וגם שם איסרם	כאסור ואסרם	אני לא אחבירם	במשקל ופשרים
129	ואומר יסירו	כאומר ייסירו	במשקל ייסירו	ואומר מישרים
130	וגם פארור כפאר	עלי ספרו באר	וכן אמר אאר	חשכים נקדרים
131	והנה הוא כפח	לקוהו מפח	ולמשפט מספח	ותועה ושבירים
132	כמו פים שם פיסה	ואין לו בתמימה	לפתי מחכימה	מעידים נכרים
133	ושובים ושבים	בפתרונם שוים	ופשרו כשביבים	לאש הכיורים
134	ושם שיריתך	כמו השארתיך	והוא פתחתך	אסור הסוגרים
135	ושרה ומשרה	כורה ומזורה	וקרה מקרה	עליות בקרים
136	ואספר נא תקנא	בחלק טוב יבנה	והלא זה הוא בינה	כעכביש קורים
137	וחבר בבנין	לתקון ולקנין	ופתר בענין	לדברין כזכרים
138	ודברין הם אלים	למזבח עולים	להוטאים עוילים	להמציא כפורים
139	תקופת השנה	לחמה ולבנה	עלי תקיף בנה	ותוקף גבורים
140	ותיו בתקופה	כמו תיו בתנופה	כמקרא תעופה	באבר כנשרים
141	והשירה ארוכה	והסיגים חרכה	ורק לא נערכה	לאחד מעשרים
142	במאה ועשרה	שמונים נקשרה	שקולה ושמורה	לאותות ולמורים
143	ומן הנותרים	ביושר נפתרם	במאה גם עשרים	בלא שיר נסדרים
144	בפתרונם יש די	לעובדי אל שדי	היות כמו עדי	עלי הנשארים
145	ואם יכעס נבל	וכל לץ יתאבל	וכל פתי יובל	לטבח כשורים
146	ירוקב בקנאות	ויוער בשנאות	לשואות ומשואות	למספד תמורים
147	חכמים ישמחו	וספרי יקחו	ועוד לא ישכחו	דברי הישרים

תמה השירה, במבטא מבוארה, נגבלה מתוארה, ועוד בדקתי ברוב מליך מן הנשארים, וסדרתים עלי אלף בית במאה ועשרים, להיות התשובות מאתים, בעזרת בורא שפתים.

דונש

בגבול הראשון, דמלנ"ח בגבול השני, גיב"ק בגבול השלישי. וסצ"ש בגבול הרביעי, בומ"ף בגבול החמישי. ומוצאיהם ארבעה עשר מוצאים בחקר בתי המבטא. רק מהם ה' אותיות רחוקים איש מרעהו ומהם קרובים איש אל אחיהו וגם עליו לדעת מן האותיו האלה מהם שלשה עשר משרתי, ותשעה מלכים, סימן דונ"ש הלוי אמ"ת כט"ב, וסימן המלכים ה"ג ק"ץ ספ"ר ע"ו. ולהבין כי אבות המבטא שבעה, וכל המבטא מחולק על שלשה חלקים שמות ופעלים ותבניות הענינים. וכל הפעלים על שלשה חלקים. פועל שער, ופועל שלא נגמר, ופועל עתיד. וכל הענינים המאספים לכל דבר חמשה. הגדה, ושאלה, וקריאה, וצווי, ובקשה. ואח עליו להשכיל בסימנים הנולדים מן סימנים המשרתים הגדול הול"ף בשם המשרת כל שם ותכ"ף היו"ם לשרת בראש המלים וסופם, וסי' ניתן לנקהלים, וסימן אית"ן הנוסף לפעלים, וסי' ר"ת דמנ"ת למתפעלים, וסימן יהו"א לרפים. וסימן ל"ב לדבקים. וגם עליו להקיים הס' המוצא מן שני הסימני הגדולים סימני המלכים והמשרתי והוא סימן אחא"ע איך הוא מפותח ומונע ואיך ילוח עמו בפעלים, ויתר סימני המסורת. וגם עליו לדעת איך ישרתן המשרתים איש אל עבר פניו נפרדים, באותיות אשר במקום שנים עומדים, כמו ו'ו ווי העמודים (שמות כו י). וכיור בצים (יהזק' ל ט), ויוד אם יהיו המאיים כשני' (ישעי' א יז), וכלים מכלים שונים (אסתר א ז), וכמו יוד לאוני משפחה האזני (במדבר כו י), ויוד יבוש מקורו (הושע יג טו), וכמו אל"ף אני אודהי אהב (משלי יא ז), וכמו אלף ואחלף מהר אלהי' (יהזקאל כח טו), ואבדך כרוב הסוכך (שם), וגם לדעת ה"א הדעת. וה"א התמיהה, וה"א הקריא' וה"א הסמיכה, וה"א במקום אל"ף, וה"א במקו' אשר, וה"א טפל, וה"א במקו' ו'ו. וכל תוצאותיו למרבית פניו, וגם להבין איך יבא הו' במקו' ו'ו'ד' והו'ו'ד במקום ו'ו', והב' במקו' כמו, והישין במקום ו' לכל עבריו. וגם לדעת אודות המ"ם אשר במקום היותר הרבה, ולפני סוהם. ולהבין איך

שלום שלום עצום ורב לך מנחם בן יעקב הרב ממני דונש בן לברט אחיך אהיבך הדורש לאלק' בעד שלומך להאחיב הצדק אלק', ולהאיר בהכמה פניך, ולהצדיק ולהצדיק על ידך, ולתתך במקהל המצדיקים שנחובים ומצדיקי הרבים כנכובים לעולם ועד. דע אחי כי לולי שהרבתי לך בתוכחותך למען תרבה לי אהבתך ככתוב אל תוכח ליץ סן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך. ועל כמו תוכחתי מונה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת, והבאתי הוכחתי בשירה, לעשותה לך צפירה, והנותרת בלא שיר ערכתי, כי במכתב אליך ולהקנתו לכל מבין ערכתי, והאלהים יודע כי לולי אשר ראיתי ספר תבא רע והוללות בלבות הפתי' מן התלמיד', ורבים מהנקרא' מבינים, לא הודעתך במעשים הנזגרים, מן הרבים הנשארים, ובר' אבטח ולו אקרה כי הספר הזה יגלה לך יתר השגנות אשר בספרך נחובות. כי על חכם כמוד כתוב הן לחכם ויחכם עוד, ומן הדין עלינו ורע הקדוש להוכיח איש את עמיתו, כאשר צוה ה' הוכח תוכי את עמיתך, ולהתוכח איש עם, רעהו ולהבין חסאינו כשגל וכצמר אם יאדימו כחולע כצמר יהיו, ונודע כי המאת הראשונים הגדולה שנאת המוכיח היתה, ככתוב שנאו בשער מוכיח וגו' (עמוס ה י). וסוף דבר שונא תוכחת בער, וגם בינה אחי כי השוגג בפתרון ולא שם בספר [בכשרון]. אהו תלין משוגתו ואצלו תשובב חסאתו, והשם ספר בתועות ומשוגות, נפשות רבות על ידו הרוגות. ולא יתכן בנין ספר בפתרון הלשון והחקים והמשפטי' והתורות כי אם לאיש אשר יאגור אלה היסודות והגבולות, יסוד בנין ספרו, וראת אלהים ויצרו, ככתוב ראשית חכמה יראת ה' וגו' (הלים קי י). כי הירא מפני יראת הארון, ישמור משגג' ודרן, ואחרי הפחר והירא' מאשר גאה גאה [עלין] לדעת כי האותיות השני' ועשרים מהם ששה כמולים וסימנם בג"ד כפ"ה, והם מחולקים לחמש מחלוקות גדולות, עלי חמשה גבולות. וסימניהם לגבוליהם אחא"ע

ענה כסיל כאלותו פן יהיה חכם בעניו,
 (משלי כו ה). ואם לא יוכיחנו לא נחה עליו רוח
 חכמי ולא נכתר בכתר ערומי'. ואף כי יראה ספר,
 מפר אמרי שפר. אך לא ימלא את פיו תוכחות.
 באמרות צחות, ליישר הארחות, לקחת נועם
 ברכת המוכיחים, המוכיחים השוכחים, נכתוב
 ולמוכיחי ינעם (משלי כד כה). וכאשר למוכיחים
 ברכות ונעימים, כן למתוכחים בעונם המאם
 רחמים, ולהם מלים בקרב חכמים. נכתוב
 ומודה ועוזב ירוחם (שם כד יג), וכתוב און
 שומעת תוכחת היים בקרב חכמים תלין (שם
 מז לא). ולאל החנון והרחום אתפלל ואתחנן
 לתת לנו שינוי שכרינו, לי שחר המוכיחים,
 ולך שחר המוכיחים, ולכל בני ישראל שחר אהבת
 שוב המשפט עד צדק הישרים, המתארים ללכת
 אחרי הכתוב כי עד צדק ישוב משפט ואחריו כל
 ישרי לב (תלים צד פו).

ו ע ת ה אכתוב לך פה יסודות בנין ספך
 ואחר כך בארם לך בפתרון השירה, ובפתרון
 הדברים הנותרים, אשר עלי אותות אלף בית
 נסורים, בראש ספך כתבת הסימנין, לא נדה
 וכמשפט מתוקנים, והבאת מן המשרתים
 ביסודים, למוקש ולמכשול ומצודים, וכתבת
 מקצה המצמים, לא ישרים ולא מחוכמים,
 ופתוחים וקמוצים מששת, ולא בצדק אותם
 פרשת, כי י ה ו א סימן הרפים, לא הודעת
 אך הם נחלפים, ומוצא אה"ע גששת, ובו
 נלכת ונוקשת, דבר אוהך כי חכמה, בפתרון
 התמוהים אשמת, דין האלהים הרשעת, ועל
 עצת רשעים הופעת, והמותר אסרת, והאסור
 התרת, והרשעים שרשת, והענפים השרת,
 והשניים ייחדת, וגם אות שלשת, והאחרים
 שנית, ולפעלים תבנית העניני דמית, והשלישיים
 והרביעיים שנית, ומן המלכים משרתים עשית,
 ורב הפעלים שכחת, ומקצת השמות כתבת,
 והם שליש הלשון לו ידעת, ובחפש חכמה יגעת,
 ואחרי כל זאת לחכמים לענת, ופה עליהם
 הרחבת, אוהבין האבלה, ואויבין השמחה,
 כי ספך שחה, ותלמידך נבחה, והנני מרפא
 אשר מחצה, ואגודו מה פרעת, בפתרון שירתי
 ומשלי, כי ד ה' המובן עלי. בשם ה' אבא לוואר,
 השירה והמשא לבאר.

יצטרפון הפעלים לנקבות ולזכרי אשר מהם בה"א
 ובלא ה"ה נפעלים. ולהשכיל בשערים פתוחים
 וקמוצים גדולים וקטנים, ופעמי האותיות ממעל
 ומתחת ופעמי הפסוקים בתורה ובנביאים, אך
 הם שונים בהניון, ואך הם מתפרדים בפתרון,
 וגם לדעת הדברי אשר הם במכתב שוים. ובנקידה
 ובפתרון שונים. ואשר הם בנקידה ובמכתב שוים
 ובפתרון שוני'. ואשר הם במכתב ובמבטא שונים
 ובפתרון שוים. וגם להבין הנקראים ולא נכתבים,
 והנכתבים ולא נקראים. והנכתבים באות [אחד]
 ובאות אחר נקראים, והנכתבים והנקראים אחדים
 ונפתרים שנים שנים. והנכתבים שנים שנים
 ונפתרים אחדים, והחבות והאותיות הנכפלים,
 והנכפלים הנפרדים, והנכפלים שלא נפרדים. אשר
 בסוף בראש וסוף נכפלים, והמלאים והחסרים.
 היתרים, הכרותים, הסמוכים, והשפלים, והקלים
 והכבדי, והנהגים אחרים, ולשון הזכרים והנקבי,
 הזכרים בלשון הנקבות, [הנקבות] בלשון הזכרים.
 מן השמות הפעלים, ומוקדמים ומואחרים,
 ומואחרים מוקדמים, והמצות והחקים הנגזרים,
 והחידות והמשלים ותקון הסופרי, ולשון ארמיים
 וערביים, והאותיות התלוים. והמגורים והנקודים
 כמו הנסחרות ל"י אלהינו והנגלות לנו ולבנינו
 (דב' כט כה). וכי ידע אלו היסודות והגבולות
 למבטא ולמכתב ולהג העניני, מן משפט החכמה
 ומדין המוסר עליו לדעת השלש עשרה מדות אשר
 רוב המצות, והחקים והמשפטים והתורות עליהן
 מתנהגות ובהן נמדדות. ואז תעשינה דיו תושיה.
 ויחיה הפלייה, בצאצאי היחודיה. ויחיהו
 במצדיקי הרבים, המזוהרים ככוכבים. ועוד יכנו
 האלהים לאחוז בנתיבות להיות מקהלתם, ולראות
 בטובתם, עם כל יראיו וחושבי שמו, וכל איש
 עושה ספר ולא יבין באלה המשרשים והגבולות
 והחקים אשר כתבנו. והנשארים אשר לא חקקנו,
 הם מחוקקים חקקי און ומכתבי עמל כתבו. בסודם
 אל תבא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי. כי עשו
 לשקר עשיהם. ולא סחדו מי' אלהיהם. ולכן
 אומר כי על כל איש נקרא חכם ומבין מן בני ישראל.
 וישמע מאוזויהו פתרון ססוק או דברה מן התורה.
 לא כמשפט סודרה. ולא על אותיותיה
 ואופניה דבורה. להוכיחו ולהושיבו על
 האמת והצדק. כי למענהו צורה ההכנס

בהרח ומפורד	כמו הטל יורד	בלב חכמי ספרד	לדורי הדורים .
בגלוי תוכחת	לבבי קודחת	בשלהביא שחת	בלבות היצורים
והפר היראה	ואמר אל ראה	עשות החטאה	לעות הישרים
והאל לא יתרע	באדם כי ירע	ולו בטוב ורע	שניהם מובחרים
אתן צדק לפועלי	החי צורי וגואלי	ולפני רם ונשא	פני איש לא אשא
וכי במשפטיו אענה	אל אדם לא אכנה	כי כמעט ישאני	נותן רוחי עשני .

דונש

עיין מחברת צד 17 ע"א

ר"ת

מנחם . לא ברעת רברת, ולא בהשכל
 סתרת, לעות אדם בריבו ה' לא ראה (איכה ג לה),
 באמרך כי הוא תמוה בלא הא, כמו מי האומר
 שאול ימלך עלינו (ש"א יא יב) וגם מפי עליון
 לא תצא הרעות והטוב (איכה ג לה), והטוב
 תמוה סתרת, ולא אמרת האל יעות משפט ואם
 שדי יעות צדק, ועתה שמע פתרון הפסוקים
 אשר אמרת בס תמוהים ולא באו בלשון תמידה,
 דע כי לעות אדם בריבו, כי לא ענה מלבו, לרכא
 חחת רגליו, להמות משפט גבר נגד פני עליון
 (שם ג לג לך לה), וכה פתרון הפסוקים האלה:
 כי לא ענה מלבו מרצונו וחפצו, ולא הגה בני
 איש כמו בן מלבו, לרכא חחת רגליו כל אסירי
 ארץ בלא עון, וכן כי לא ענה מלבו להמות משפט
 גבר נגד פני עליון, כי הוא הצור תמים פעלו,
 נגד פני עליון: והיה ראוי לומר (נא"ו להיות)
 נגד פניו, כמו וד' המפיר על סדום ועל עמורה

אמר יעקב, אשר דונש השב עונש
 למנחם כי אמר כי התמיה לעות אדם בריבו
 להוסף ה"א על ה' לא ראה לאמר הי' לא ראה,
 הלילה כי לא חשב להוסף ה"א ולא התמיה, אך
 מנחם הזכיר תיבות הנדפשות בקריאתן, כמו
 האנוש מאלוה יצדק, וחלופיהם תמיהות הנקראו'
 בלשון רכה, רפות ולא נדפשות, כמו לעות אדם
 בריבו ה' לא ראה, אשר הוא כרך שואל ומשיב
 באהרונד, וכדי פירושי הענין צא ולמד ממה
 שכתב כל הפרשה, וכה הוא פתרון מנחם:
 לעות אדם בריבו ה' לא ראה מי זה אמר ותהי
 וד' לא צוה ומפי עליון לא תצא הרעות, אך
 נתעות האדם, ואך היתה האמירה, ואך באו
 הרעות, ועל מי יתאונן? והשיב המקונן על
 המאיו יתאונן, ולא על ה' יתלונן, וכל חכם
 דברי יבונן.

נפרית ואש מאת ה' (בראשית יב כד), ואחרי אשר אמר כי לא ענה מלבו לרכא חחת רגליו וגו'
 להמות משפט גבר, משפטו גור ודינו גמר, כי אמר לעות אדם בריבו ה' לא ראה: פתרון לא ראה
 לא חפץ ולא רצה, וכמוהו בלשון חפץ ורצון השמר לך סן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה
 (דברים יב יג) פתרונו בכל מקום אשר תחפץ, ויורה עליו כי הוא לשון חפץ הפסוק שאחריו: כי
 אל המקום אשר יבחר ה' באחד שבמך שם תעלה עלתיך (שם יב יד), ואחרי לעות אדם בריבו ה'
 לא ראה כתוב מי זה אמר ותהי אדני לא צוה (איכה ג לו), פתרונו [לא] אמרה לא צוה ה' ולא רבר
 ולא עלתה על לבו לעות אדם בריבו ולעות משפט גבר ולא מצו על מעשה הרע ואח"כ יענה אותו
 עליו והתך משפטו, כי מפיו לא תצא הרעות והטוב, ואם תאמר אישה תמצא כתוב כי ביד אדם
 כח למרות יצורו, אומר הכה כתוב באור הבקר יעשה כי יש לאל ידם (מיכה ב א), וכתוב מידי
 היתה זאת לכם למעצבת השכנון (ישעיה נ יא), ולבני אדם המבחרים במעשיהם ואין לבורא יתרוטם
 שמו פועל עמהם, וכן כתוב ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע
 (דברים ל טו), וכמו כן נאמר לקין הלא אם היטיב שאת ואם לא היטיב וגו' (בראשית ד ז), פתרונו
 אליך משך המעשה ומשפטיו, ואתה תמשל בו אם טוב ואם רע, ואם תאמר והלא כתוב עושה
 שלום ובורא רע (ישעיה מה ז), אומר אין הרע הוה במעשה האדם, הרע הוה נגע הוא, והשלום
 יורה עליו, אשר הוא כמו ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו ז), והרע כמו והשבתי חיה רעה מן הארץ
 (שם), וכתוב וגם הוא חכם ויבא רע (ישעיה לא ב), וכמו שהנגעים נקראו רע, כן נקראו הנימעים

טוב, כמו כן קראם איוב רע וטוב, באמרו גם את הטוב נקבל מאת האלהים ואת הרע לא נקבל (איוב ב י'), והרעות והטוב בספר קנות הם הם מעשה בני האדם אשר לא יצאו מפי צור יולדם. ובוה (בכ"ו ובו) נגלה כי אין מפי עליון לא תצא הרעות תמוה, לאמר המפי עליון לא תצא הרעות והטוב, וכמו כן לפתרון לא יתכן לומר היי' לא ראה כפשר ה' לא ראה, וכאשר מצינו עדים נאמנים על דברינו במקרא, כך מצינו עד צדק במשנה, האמור הכל בידי שמים הוץ מיראת שמים, שנאמר ועתה ישראל מה י"י אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה (רברים י ב), והיראה היא יסוד מעשה הטוב, והתבונן בפרם יבוא יום קטוב, וההיה כעץ רענן רטוב.

ולו בו"ו יקרא בפתרונו מרה ואסר מותרה והתיר נאסרים
על זה הפרץ לכלה ולחרץ כשכור נע ארץ ורגזו ההרים
והמליך חט ספר וחטא ניב שפר וטית דלת הפר מלאכתם בדברים

דונש

עיון מחברת לא צד III ע"א.

ר"ת

אשר לא חומה (ויקרא כה ל). והבאת בחלק אחד לא יש בינינו מוכיח (איוב ט לג). עם אשר לא יעדה והפדה (שמות כא ח), אשר לא כרעים (ויקרא יא כא), אשר לא חומה (שכ כה ל), ובפתרון הזה אסרתה את הדומה, והתרתה את האסור, ושחתה המקנה והממכר. כי אין מאלו הלאוין הארבעה אשר פתרונם לשון בל כי אם לא יש בינינו מוכיח, והשלשית נכתבין באלף ונקראין בו"ו, והם כתובים במסורת עם אלה: בכל צרתם לא צר (ישעיה סג ט), ימים יוצרו ולא אחד בהם (תלים קלמ טז), ולא אנהנו וזבחים (עזרא ד ב), ולא נתכנו עלילות (ש"א ב ג), הרבית הגוי לא הגדלת השמחה (ישעיה ט ב), הוא עשאו ולא אנהנו עמו וצאן מרעיתו (תלים ק ג), הן יקמלני לו איחול (איוב יג טו), קללת חנם לא תבא (משלי כו ב), כל אלה עם אשר לא יעדה (שמות כא ח), אשר לא כרעים (ויקרא יא כא), אשר לא חומה (שם כה ל), נכתבין באלף ונקראין בו"ו, והפסוק אשר הבאת עמם לא יש בינינו מוכיח, כאשר יכתב בלמ"ד אל"ף, כן יקרא באל"ף, והתבונן באל"ף, וכן תאלף.

אמר יעקב, נשגבה פליאה עד כמה על מלא חכמי' כדונש אשר חשב כזאת על עם אלהים לשנות בפתרון וקם הבית אשר לא חומה, כי גם קל שבקלים לא היה שונה לפרש וקם הבית אשר בעיר אשר לא חומה לצמיחת, כי בלא חומה לא תחלש ולא תוצמת, ומי ישגה בזה? הלא בסמוך לו למעלה כתוב כי ימכר בית מושב עיר חומה, ועליו מוסב וקם הבית אשר בעיר, ובסמו' לו למטה כתוב ובתי החצרים אשר אין להם חומה לא תחלש כי ביובל יוצא יען איננו בעיר אשר לה חומה, ואשר לו סודות גלויות וחדות חויות שכח הפסוקים הידועים ליונקים, ועוד הניח מנחם לא הרצח, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה. אשר פתרונם בל. ועוד כמה לאוין באותה פרשה והניחם ולקח שלשה אלה אשר המה הפלא ופלא לפתחם בלשון בל. אך ידע כל איש שכל כי מחכמה שלמה ודעת נעימה כתב אשר לא חומה, יען כי סבת החומה אל החומה ולא אל העיר ולא אל הבית ועיר קטנה או גדולה בכל מקום ישנה. אך כה אמר מנחם בפתרון אשר לא חומה, גם כי אין לה חומה עתה, אחרי שהיתה לה כבר חומה. וגם דרשוהו רבותינו. ומנחם בעל הלכות וסברה מתוך דוחק המסרת והמקרא תפש דרך הישרה.

וכן אשר לא כרעים כי דרשוהו רבותינו מתוך דוחק. שידעו וראו שחרגל וחגב ארבה וסלעם שהתיר הכתוב יש להם כרעים שהן קרצולים ודרשו לא כרעים ואין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן. ואשר לא יעדה תרגמו אנקלוס לשני פנים די לא יקיימנה ליה לאנתו ויפרקינה. וראיתי אני ספר חבור אשר חבר אחד מן הגדולים אשר היו לפנינו אשר נותן כח ופתרון בכל מקרא ומסורת, להיוותם אחד. ופתר בכל צרתם לא צר, לא היה צידה כי אם למצירים להם. פרעה לקח ואבר, נבוכדנצר לקח ואבר. ולו בו"ו

נקרא כמו אנכי בצרה (תלים צא טו) ותקצר נפשי בעמל ישראל (שופטים יו), וכן עשה מנחם באלה והלך לו אחר המקרא לפרש לא באלף, ואחר המסורת לפרש לו בוי"ו. כי שלשתם בשתי הלשונות משמעתם. ועיקר פתרונם בלשון בל, ולשונותיה למנחם שמתו בל.

ר"ת

עין מחברת זר ז ע"ב

דונש

אמר יעקב. אשר אמר דונש כי מ"ת ודל"ת במשרתים יען כי שתיים במתפעלים, כי יאמר מן צדק נצטדק. מן זמן הודמינתון. אף זאת יודה מנחם. כי במתפעלים תבאנה. אף זה לא שירות ולא מלאכה. אחרי כי לא יסבו פני המלה אשר הן בתוכה אנה ואנה. כי כן פתרון בלא הן כהן. כאשר תראה מטהר מדבר מפסל. כמו מתטהר מתדבר מתחפל, ולכן בממשלת המלכים חמניה כי באמרו נצטדק הודמינתון איננו מסב את המלה, ולא יקרא משרת בלא סבת פני המלה, ואתה ה' ידעת כלה.

הט ספר גזע צדק. וכתבת בספרך ח"ט ספ"ר גז"ע צד"ק, ואין מהם משרת. ויש מהם שנים משרתים מ"ת ודל"ת. וכזה ישרתון בפעלי, ויצטיירו (הושע ט ד) מן ציר. הצטיודנו (שם ט יב) מן צדה. נצטדק (בר' מד יז) מן צדק. מצטבע (דניאל ד יב) מן העיט צבוע (ירמ' יב ט). וזה ישרת דל"ת הודמינתון לאמרי קרמי (דניאל ב ט) מן זמן. ואם תאמר מה לנו אל לשון ארמית. אומר כאשר לנו ועלינו מדין ההכמה לדעת יסוד כל מלה ומשרתיה, כל דקדוק במקרא בפתח וקמץ וחזק ורפה וחסר ומלא, כן עלינו לדעת יסוד כל מלה ומשרתיה לכל עוברי פניה. ואף כי זמן

עברית הוא זמן בעברית. ככתוב ואתנה לו זמן (נחמיה ב ו). ויש לנו אות שלישית שישרת הפועלים כמין מ"ת ודל"ת, והוא תי"ו. וזה ישרת: יתברך מן בך. יסתבל מן סבל, וישחמר מן שמר. והשחוטטנה מן שוטטו. והאותיות אלו השלשה דל"ת מ"ת ותי"ו לא ישרת אחד מהם במקום אחד לקרבת מוצאיהם ממוצאי האותיות, לכונן מבטאם על הלשון. ונביא לכל אחד ואחד במקום חבירו לבחון ולהעמיד כל איש שכל כי בחכמה ועל צדק הדבר ואמתי. כראמרון הזתמתהון התבונן אין נהפך הוי"ו לסמ"ך במבטא לקרבת מוצאיהם. ולכן לא תתפעל כל מלה אשר בראשיתה זי"ן בתי"ו אחריו לעולם. לא בלשון עברית ולא בלשון ארמית וערבית. וכן אם נביא המ"ת במקום הדל"ת יהפך הוי"ו לצד"י במבטא. באמרינו הודמינתון מבטאו הצטמנתון. ואף אם נביא המ"ת במקום התי"ו על הסמ"ך יהפך לצד"י. באמרו יסתבל החגב מבטאו ויצטבל לקרבת מוצאותם. והתבונן והשב מ"ת ודל"ת על עבודתם.

62	בנס וקצף חרש	בבית כי לא דרש	פני חכם פרש	נכוחים בשערים
63	ונס מלך זעפו	ורגזו גם קצפו	בעת חרה אפו	בגזרין וגדברים
64	זועפה הוא נסים	כנותן כוס עסים	אשר יוסף השיש	והוא עם האסורים
65	שפת קרש שבר	וחט אל חט צבר	וגם בבית חבר	לשרים ובשרים

עין מחברת זר ז ע"א

בנס. וחברת בנס וקצף שגיא (דניאל ב יב) במחברת ב"ת, והוא במחברת נו"ן, ופתרון בנס בעברה בועף. כי כן מתורגם והנס וזעפים (בראשית מו) והוא אינון נסיסין, ואם תאמר אין יתכן לומר כי אין הב"ת מן השרש והכתוב אומר בארין מלכא בנס וקצף שגיא ואמר להוברדה לכל חכימי בבל. אני אומר לך וי"ו ואמר טפל בפתרון נוסף, אכתוב מקצתם מן הדומין לו לגלות לך

נתיבתם. ואלה הם, ושמואל מת ויספרו אתו כל בני ישראל ויקברוהו ברמזה ובעירו (ש"א כז ג) וי"ו ובעירו מפל, וכמוהו והשב המר ושוממה (ש"ב יג כ). וי"ז של ושוממה מפל. ואלה בני צבעין ואיה ועמה (בראשית לו כד). וי"ח ואיה מפל. תת וקדש וצנא (דניאל ח יג). וי"ט וקדש מפל. רחוב וחרוץ ובצוק העתים (שם ט כה) וי"י ובצוק מפל. עד מתי ומכבד עליו עבשיט (חבקוק ב ו) וי"י ומכבד מפל. נרדם ורכב סוס (תלים עז ז) וי"י ורכב מפל. בצאתו וגבאו ולא ירפאו (יחזק' מו יא) וי"י ולא ירפאו מפל. ואנחנו ה' אלהינו ולא עובדוהו (דה"ב יג י) מפל וי"י ולא. ואמר להובדה, וי"י ואמר מפל בפתרון הנופל, והתבונן וצא למאור ממאפל (א).

עין מחברת צד 49 ע"א

בשרים, וגם במחברת ב"ח הבאת לא נאחד לכסל תענוג אף כי לעבד משול בשרים (משלי יט י) בחלק אחד עם הברשר החי (ב), בשר גבור (יחזק' לט יח). ומשול בשרים הוא ממחברת שין. כמו ויהלו מעט ממשא מלך ושרים (הושע ח י). ואם תאמר כי משול בשרים הוא כמו ויברך כל בשר שם קרשו יעולם ועד (תלים קמה כא) באמרו כי בשר ובשרים שם נופל על כל הברואים. אשיבך אם כן נאודה לעבד למלוך על רוב הברואים ולא כלי. וכדבר זה לא יתכן לוטר לדבר בו בן חכם. ואם תשוב ותאמר לא אמר החכם אף כי לעבד משול בשרי כי אם על אנשים מעט. ואמר לך כי העבד נאודה לו למלוך על צנא גדול מריקים ומרודים ואף כי יהיו עבדים כמוהו, ולכן אומר אף כי לעבד משול בשרים מקל וחומר של תענוג הכסיל (ב), כמו לא נאודה לנבל שפת יתר אף כי לנדיב שפת שקר. וכאשר אמר החכם כי לא נאודה לעבד משול בשרים, כן אמר כי הארץ תרגו ברשת ששחה נברחה. באומרו (משלי ל כא וגו') תחת שלש רגוז ארץ. תחת עבד כי ימלוך. ונבל כי ישבע לחם, תחת שנואה כי תבעל. וששחה כי תירש גברתה. התבונן ותשתן לך הדחכמה דלתה.

בבל כאשר כתוב לפניו בארץ נבכדנצר ברגו וחמא אמר להיתיה לשרך היה כרבי דונש, אך כל קבל דנא והי"ו הנוספת בואמר להובדה יוכיחו על עיקר ב"ח בנס, ועוד מי יאמר לנו דנס לשון נסיסים ובלשון ארמית תפל הסמ"ך השניה מן נסיסין. ולדחוק פתרון המקרא. ולעשות הבית שמוש, ולהביא דומה ללא דומה. ולפרש כי הי"ו של ואמר מן הווין היתרים. ולהיות הפתרון כל עומת זה בעת המלך בועץ וקצף גדול. הלא טוב לנו פתרונו כשמושו. ויסור מעלינו שבשו.

אמר יעקב, אמנם דונש לפי ראות עיניו משול עבד באנשים שרים לא נאודה כאשר לא נאודה לכסל תענוג. אך לא יתכן לחכם שלמה לדבר כן, כי מה ענין תענוג הכסיל לממשל עבד בשרי הארץ כי אמנם במנות שלמה ארבעה אשר תרגו הארץ תחת היות (משלי ל כב) מנה מלכות העבד בראש כלם כי הוא הקשה והמרגז ארץ. גם ראיתי עבדי על סוסים (קהלת יז י) יתכן. אך זה לא יתכן אצל תענוג הכסיל. כי היה לו להק' אף כי לעבד למלוך. מדוע יאמר משול בשרים להוציא דלת העם כי כן לא נאודה למשול בדלת העם. אך שלמה בחכמתו למד דעת את העם פן ימשיל איש את עבדו על בני ביתו ובניניו וכל אשר לו ואנשים הניכיו ילדי ביתו אנשים הנקראים בשרים. כמו יבוא כל בשר (ישעי' סו כג), עידך כל בשר יבואו (תלים סה ג), כי מי כל בשר (דברים ה כג). מה יעשה בשר לי (תלים נו ה). ושם בשר ורועו (ירמיה יז ה). הם כל בשר (זכריה יז ב). העיני בשר לך (איוב יד). ויברך כל בשר (תלי' קמה כא). ולכן קרוים בשרים כי לא דבר רק בבני בית ארון העבד. כאשר אמר מספק מנער עבדו ואחריתו יה' מנון (משלי כט כא). ויגוול את בניו אחרי מותו. וכה פתרון המקרא:

(1) עין תשובת פמח ע"ו הפרובא במחברת צד 67. ודברי החבור בתחריטן אשח הבאוי בחקדמתי דף כ"ז.

(2) ברברי פמח לא נמצא הפסוק הדי, ואולי נשפט ע"י הפעתיקים, או כי כיון דונש לומר שממח מירש מלה בשרים כמו בשר חי פמח כנפצא לו בראיות האחרות, כמו אם בשרי פחוש (איוב ו יב) ואלכה בשר (דברים יב ט) ועוד, ע"ש.

(3) כפי' תחת של תענוג הכסיל, כתוב אף כי לעבד משול בשרים.

לא נאה לכסיל תענוג אף כי לעבד תפנוק למשול על בשרי אשר לאדניו. כי אם ילמד בתפנוקים לא יוכל לעבוד עבודת עבד ויגולל את בניו ואז יד' לו חבר. ודומה לו לא נאה לנבל שפת יתר אף כי לנדיב שפת שקר (שם ז' ז). מהק"ו משפת יתר הנבל לשפת שקר הנדיב. כמו כן גם מהק"ו מתענוג הכסיל לתענוג העבד. כי כאשר לא נאה לעבד ולא נכון למשול על בשרים שיגולל ויעשוק אחרי מות אדוניו למען כי מדעת אדוניו ימשל בכל ויתענג ויתפנק ויגולל ויעשוק אשר לא היה עושה לו לא המשילו אדוניו. כי אליעזר דמשק הנוהג היה ע"כ המשילו אדוניו ככתוב עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו (בראשית כד ב) ויען כי השביעו פן ישוב את בנו אחרי מותו. ואך לאחרים לא נאה תפנוק וממשלה על כל אשר (השביעו) לאיש כי אין בהם אמונה. ואם תאמר לא נמצא משול על אמרים בלא בית שמוש או על. כאשר יאמר משול בנו גם אתה (שופטים ה כב) משול בבשרים. יש להשיב כאשר יאמר מושל עמים ויפתחם (תלים קה) יאמר משול עמים בלא בית ובלא על וכמוהו משול בשרים. אמנם מנחה בפיהו נכונה, ובהניחו חיי בשרים לב מרפא (משלי יד ל) כמשמעו וכתב משול בשרים הנשמע שר'. יען פתרונו כי לא להגם שינם ממשמע פתרונם. כי שני בשרים הם בכל הקרייה. ואע"פ כי המסורה גדולה הברם עם הנפתרים בתרין לישנין כאשר חבר חרשתם בעגלתי (שופטים יד) עם חרשתם רשע (הושע י ג) בתרין לישנין, יען חרשתם בעגלתי חרישה ממש, וחרשתם ישע דוגמא, כמו כן הפליג חיי בשרים הנשמע בשר ממש. ומשול בשרים אנשים בית אדוניו ולא בשר ממש. ואולי הנוטים אחרי דוגם כתבוהו במסורת בתרין לישנין. כי לולא זה היה מביאו דוגם לראיה. אך לא נכתב לא עם תרי לישנין ולא עם חד לישן. כי יש הרבה אשר לא נכתבו לא בזה ולא בזה. ואם נכתב מימי דוגם פתרונו כאשר פרשתי. ובוה תבין כי אחרי נכתב המסרת הוסיפו בו אנשים דברים שאינם במנין. שהרי חרשתם חרשתם זקן זקן כתובים במסרת בתרין לישנין ובמסרת בחד לישן רחוק כמה דפין. וראה הרואה במסורת של חד לישן והיה דומה לו חסר והוסיפו בו ולא נזכר אשר היה כבר במסרת של תרין לישנין, ופתרון חיי בשרים וגו' (משלי יד ל) כן הוא: לב מרפא מהיה ומעמיד הבשר החי הרך וכל שכן העצם הקשה. הקנאה מרקבת העצם הקשה וכ"ש הבשר הרך תרקוב. ולכן חלקו בעלי המסורת כי זה בשר הרך, וזה איש. ולא נאה לכסיל תענוג אף כי לעבד משול בשרים כה פתרונו, לא נאה לרשע להיות לו תענוגות בני אדם אנשים שדה ושרות ובני בית אשר מתוך המס בא לו, אף כי משול בשרים, וכש"כ שאין נאה לעבד בממשלת בני אדם אנשים ותענוגות שדה ושרות בני בית. כי הרשע גול ועשק וכבר עשהו. והממשיל עבדו גורם לגולל את בניו ולהיות מנון. וכל מקום שנמצא עבד משכיל מכנהו הכתוב לרעה. גם אין להרגילו בתפנוקים וממשלת בני ביתו כמו נין והנין יורש והוא יורש אדוניו. מכאן שמענו שאין לענוג ולפנקו ולהמשילו על בני בית הארון, אף המפרש משול בשרים בשרי הארץ אינם מענין ראש המקרא כי נראה כי בא למעשו ממשלת בני בית הארון. ותענוגות הארון מקל וחומר של תענוג הכסיל כאשר בארתי. ולפי רכי אפשר שלא תפעה במסירה הגדולה כשתמצא לית דכותהון ללמוד מתוכו ולומר אחרי אשר לא כתב בעל המסורה את אלו תרין דלית דכותהון עם תרין לשנין מכלל דחד לישן הוא. ואל יעלה על לבך שהרי לא כתב בעל המסורת גם תרין דלית דכותהון שמשמעוהם בחד לישן ולא כתב הרבה מהן דלית דכותהון לא עם תרין לישנין ולא עם חד לישן, וברבו הזה מעו הנקדנים שנקדו ונקתם גי הרי (זכריה יד ה) מפני שלא כתב במסורה הגדולה ונסתם עם תרין בחד לישן, ונסתם כאשר נסתם (שם) ונסתם ואין חרף (ויקרא' כו יז) מכלל שישנם שלשה ונקדו ונקתם ושעו שהוא ונקתם, וכן תרגום יונה ויסתם. ונסתם תרין חרין בעל המסורת כי לא העלם לחשבון, ויש לך לומר כתב ושייר. וכן מצאתי בהרבה כלות שלא נתן בהם חשבון שכתב ושייר. וכן באל ועל דחד אל פלוני וחד על פלוני, ויש שעשה בעל המסורת כלל דלית דכותהון וכתב הרבה ושייר הרבה. אף זה הוא אמתו של דבר שמכל אותן המסורת של אל ושל על. על מלאכת ואל מלאכת הם שלשה וכלם על מלאכת בספרנו ובעזרא ובד"ה. והמסורה אומר כי אם שנים חד אל מלאכת וחד על מלאכת,

ונתתי' אל' לבי להושיבן על כנס. חד אל מלאכת בית ה' (עזרא ג ח). וחד על מלאכת בית ה' (דה"א כג ד), וחד' על מלאכת (שם ט יט). ושעו הסופרים לכתוב שלשתם על, כי האחד יש לו להיות על מלאכת בית ה' ואחד אל מלאכת בית ה'. ומאלו ד' תיבו' אינם כי אם שנים. וצור ישראל יהיה לנו לעינים.

66 אנך פתר נפיץ ולי אין בו הפיץ ולו בן שם קפיץ לפיו במסגרים
67 ושמו מנבים כאסוך מסכים ופתר נדבכין כתלים ולא טורים

ר"ת

עיין מחברת צד 28 ע"א

דונש

אנך, ואמרת כי אל"ף נצב על הומת אנך (עמוס ז ז) לא הוא מן היסוד, ודמיתו אל נאספו עלי נבים (תלים לה טו), כמו נך, ופתרת אותו הומת הרס ונפיץ, ולא יתכן לדבר לנו בחומת הרס ולא בחומת בנין לאמר בחומת ברזל, וחומת נחושת אנך, באומרינו כי אנך הוא כמו ברזל כמשמעו בלשון ערבי יתכן הישב לסמיכה: ובירו אנך (שם עמוס) יורה כי הוא דבר יתפש ויאהזו ביד. וגורע כי מאנך העשה משקלת הבונים, התלויה בקו המדה, ואמר הנני שם אנך בקרב עמי ישראל (שם ז ח), באומר ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת (ישעיה כה יז), וכן אמר בבלעז חומת ישראל, נטה קו לא השיב ידו מבלע (איכה ב ח), הלא תראה כי לא בלע ישראל כי אם בקו, כי הוא צדיק במפעליו ובמשפטיו, ובכל דרכיו, וכל מעשדו אמונה, והשכילה והטה לבך לתבונה.

אמר יעקב, נצב על הומת אנך: יתכן פתרונו לפי ענינו ענין בקוע ושבר, כי יתכן לשון בקיע ושבר בחומה כמו כמבואר עיר מבקעה (יהזקאל כו י), ואת בקיעי עיר יוד (ישעיה כב ט), ותבקע הארץ (מ"א א ט), נשברה קרית תהו (ישעיה כד י), וכה פתרון הנבואה: הנה ה' נצב על חומת בקוע ושבר, אשר היה בידו כלי המפיץ לעשות החומה מבוקעה ומשוברה, ובידו המבקע והמשבר, ופתרון הנני שם אנך: הנני שם המבקע והמשבר בקרב עמי ישראל, אך פתרון דונש אשר פירש אעביר קו בקרב עמי ישראל, ועל חומת אנך קו לא יתכן, ונפיץ ורס אשר הזכיר מנחם הם בקיעו ושבר כאשר בארת, כי בן פתר נכה רגלים (ש"ב ר ד) ונכים (תלים לה טו) עם אנך, ופתרונו שבור רגלים ונשברי', ובני בלי שם נכאו מן הארץ (איוב ל ח), בני בלי שם נשברו מן הארץ. וברך ה' חילי ופעל ידי הרץ, ויהי בימי נבית פרץ.

68 וטור הוא עיץ נדבך בתוך הקיר נסבך אשר בו נתאבך מנחם המרים
69 בקול כי הקרת בקריה נפתרת כחומה נבצרת באחת הערים

עיין מחברת צד 122 ע"א

נדבכין, ופתרת נדבכין די אבן גלל תלתא (עזרא ו ד) לשון כתלים וקירות המה, אמר אחי החכמה איך נבנה הבית בשלשה קירות, הקיר לפני הקיר היו בניו, או בשלש פאות? הלא הבנין הזה האחרון היה כבנין שלמה הראשון שהיה בניו שלשה טורי גויה כמו נדבכין די אבן גלל תלתא, וטור כרותות ארזים כמו נדבך די אע חדת (שם) בענין ולא במבטא, והנדבך הוא טור עץ אשר מונה בכתלים, כאמרו ואע מתשם בכתליא (שם ח ח), ובפתרון הזה נגלה כי

אמר יעקב, אמת כי נדבכין טורי הבנין הם כדברי דונש אם אבן אם עץ, וכמו בן פירשו מנחם לשון כתלים וקירות המה, [ויצין] כי לא יתכן בטורי החשן נדבך לא פירשו טורים, כי לטורי הבנין יקרא טור ונדבך, ולטורי החשן טור ולא נדבך, ולכן כתב מנחם לשון כתלים, אשר לשון כתלים משמע עשיית כתלים ולא כתלים ממש, ולו חשב מנחם כתלים ממש היה לו לפרש כתלים וקירות המה, אך מאשר כתב לשון כתלים וקירות, נשמע פתרונו

נדבנין אינך קירות כי אם שורים, למיננים ונמהרים ולקנים ולנערים, ונדבך די אע הרת, יוכיח אשר פתרונו כרת.

עין מחברת צד 158 ע"ב

קרת, והבאת בחלק אחד ליד שערים לפי קרת (משלי ח ג) עם קריה נאמנה (ישעיה א כא), ואמרת כי עיר, מדינה, וקריה, וקרת, ענין אחד להם, ואין קרת כי אם כמו בעצלתים ימך המקרה (קהלת י יח), וישבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת (משלי טו יד) על כן יורה, כי בחלון ביתי בעד אשנבי נשקפתי (שם ז ו) ילמד כי הקרת כנגד וכמקרה, לא כקריה וכמדינה, והחבונן ועל כל קנייך קנה בינה.

אמר יעקב, בי' מה אומר אחרי דונש! אשר הפך להוכיח וללמד תחתון מעליון מופלג הרבה מאד, אשר כתב כי בחלון ביתי בעד אשנבי נשקפתי ילמד כי הקרת כנגד וכמקרה, והוא לא כן ידמה ולבנו לא כן יחשוב, כי מרוחק בחלון ביתי מקרת שני עמודי שמים! אך פתרון קרת כמו קריה כאשר אמר מנחם, וכל המקרא' מוכיחים, הלא תראה כי אמר איוב (כט ז) בצאתי שער עלי קרת ברחוב אכין מושבי, וכי צל קרתו היה שער העיר או רחוב העיר, היתכן לדבר כן? אך איוב היה מוקני שער עירו ושער עלי קרת ועלי קריה, ועוד הלמד מהחכמי אשר כתוב בה בית נתיבות נצבה (משלי ח ב), היא פרשת דרכים ופתח עינים ליד שערים לפי קרת ליד שער העיר לפי הקריה אשר היא העיר ורחובות קריה. ובסוף הענין בפרשה האחרת כתוב חכמות נשים בנתה ביתה וגו' שלחה נערותיה הקרא על גפי מרומי קרת, על שער מרומי קרת, היא הקריה כגובה העיר, כי שער העיר כגובה העיר, ככתוב ובויעו עלה השער (רות ד א), ועלתה יבמתו השערה (דברים כה ז), ומתוך ביתה שלחה החכמה נערותיה חוצה אל שער בת רבים מבוא העיר ללמד דעת את העם, וגפי כמו יגיפו הדלתות (נחמיה ז ג) הם שערי ההגפה והסנירה, אך אשת כסילות הומיה פתיות ובל ידיעה מה ישבה לפתח ביתה ולא תוך הבית, על גפי מרומי קרת בפתח עינים ונוכח השמש כי בנתה ביהה על יד שער העיר לקרוא לעוברי דרך המיסרים אורחוס, ושם תמצאנה אותם נערות החכמה להצילם מרעתם, והענין אשר למעלה בראש הספר אשר הביא דונש רחוק מזה הרבה מאד, מדבר באשה חכמה לרשעה עושה במחשך מעשיה, וכן כתוב שם כי בחלון ביתי בעד אשנבי נשקפתי וארא את הפתי עובר בנשף באישין לילה ואשלה והנה אשה לקראתו, וכל הענין מוכיח כי מערמת סודה למען לא יודע לאיש, ויוכיחו בין שנינו מקראות אלה הסמוכים יחד: בשוב צדיקים תעלין קריה ובאבוד רשעים רנה (משלי יא י), בברכת ישרים תרום קרת ובפי רשעים תהרס (משלי יא יא) בברכת הישרים והצדיקים תרום הקריה ובפי רשעים תהרס מתוך עתק ומריצה אשר הרשעים עושים בקרבה תקרא עיר ההרס, אך לא יכוון לכפל קרת או קריה בשני מקראות סמוכים וכתב באחד קריה ובשני קרת, ולא יתכן לשון גג ומקרה, ועיר פרא אדם יבא.

70 ופתר כידודים כסירות וכדודים וכף בכידודים בכף בכידודים
71 לשדי שת כשוד והלמד בו יסוד כמו למד למוד אלמד מוסרים
72 לשד שמן נעים וזה אחים ורעים בחלק נודעים בלחים נפתרים

עין מחברת צד 63 ע"א

כידודי, והבאת בחלק אחד כידודי אש ותמלשו (איוב מא יא), עם והכה בכיור או ביד (שמואל א ב יד). ופתרת כידודי אש ותמלשו קדירות. וכן לא יאות להורות כי אין לדמות

אמר יעקב. יתכן להיות כידודי אש כמו דוד אש כפתרון מנחם. ופתרון ירודי אש כמו דודי אש. כי כן שמות דברים בענינים הרבה. כמו הר הרה נסו (בר' יד י) הררי בשדה (ירמ' יז ג) ברכות

הלפידים כקדירות וכדורים . אמנם כי העשן הוא אשר דומה לרוד נפוח ככתוב מנחיו יצא עשן כדוד נפוח ואנמן (איוב מא יב) ולא יתכן לדמות הלפידים לדבר אשר דמה אליו העשן כאשר לא ידמה העשן ללפידים . ועקרת הכ"ף וי"ד מן שרש כידודי למען קריאתך אותו כדודי אש , והכ"ף והי"ד לא יסורו מן יסוד כידוד כאשר לא יסורו מן יסוד כידוד (איוב טו כד) . ואומר כי פתרון כידודי אש , להבי אש , ולא יתכן להיות הכ"ף משרת , והיו הלהבים כידודים ולא דורים . והתבונן ואל תהי מן הגוים .

בנפיהה והאש תחתיה . ואצל לפידי פיו הזכיר מלאכת הידוד כמו מלאה אש דוגמת כור , ויען היזר תסור מן יזוד באמרו רוד חברו מנחם במחבר דל"ת , ודברי דונש נפלאו בעיני כי הניח המפורש ולקח הסתום כדברי ספר החתום , לקרוא ללהב האש כידודי אש , וכן לא יתכן . אך כה פתרון מסוי לפידים יהלכון כמו דורים מלאים אש יתמלטו מסיו כאשר פירשתי כי הם ככור אש וכמחיתה להבעיר אש בתוכם , ופעמים ככור וכדוד לבשל בתוכם בשר , ושמן על ראשך לא יזכר .

עין מחברת צד 171 ע"א

אמר יעקב . דברי דונש יתכנו לפרש לשד ליהות רק לא מצאנו במקום כליחות לשד השמן ואשר הביא לדבריו ראייה ולא נס לחה (רב' לר ז) איננה ראייה כי הוא לחיו , כמו לא כהתה עינו לא כהתה מאור עיניו , כן לא נס לחה לא נס סלח רמיון רקת לחיו ותאר פניו , ומדברי מנחם השיב על דבריו דונש אשר חבר עם ענבים לחים , ובעיני יסלא , לחברו עם אלה ,

לשד , והבאת בחלק אחד נהפך לשדי (תלי' לב ד) עם ואתי שרוד מה תעשי (ימיה ד ל) , והוא במחברת למ"ד . והרומה לו והיה מעמן כשנים לשד השמן (במדבר יא ח) , כשעם לח השמן . והלמ"ד בשניהם מן השרש , ופתרון לשד השמן לח . ובאומרינו כי הלמ"ד בו יסוד נסמך אליו שמן כרת הלשון יהודית ומשפשה . והאומר כי הלמד מוסף הוא על שד לא יתכן פתרונה מפני אשר ירמיה לשד אלי שדים סופרים (ישעיה לב יב) . וירמה שמן אלי כי בהמה שמן חלקו (הבקוק א י) , ובין שָׁמֵן וְשָׁמֵן מובדל גדול בנקודה לשד השמן ממעל , המ"ם בו פתוח * בשלש נקודות תחתיו . ושעם שמן חלקו מתחת . ומשקל שָׁמֵן וְשָׁמֵן , אָמֵן וְאָמֵן , נָסֵן וְנָסֵן , פָּתֵן וְפָתֵן ורבים כמו אלה בטעם אתנחא וסוף פסוק . ופתרון נהפך לשדי : נהפך לחי בהרבוני קיץ . והרומה לחרבוני , וסכה תהיה לצל יומם מהזרב (ישעיה ד ו) . ואומר לח בא במשקל רצ , מן הכתוב ולא נס לחה (רברים לר ז) . וקבצת לח לחים כאשר קובץ אשא רעי למרחוק (איוב לו ג) מן רעים , ככתוב מפלאות תמים דעים (שם לו טז) . ומות מן מתים , ומותי עליים תמות (יהווקאל כד ו) , ורוב רובים , ככתוב אכתוב לך רובי תורתי כמו זר נחשבו (הושע ז ב) . ורין רונים , ככתוב רני שלש הסובגני סלה (תלים לב ז) .

* ר"ל חכם בפלת שכן נקודה בסגול , וכן חפצא להלן בחשיבת רחם שיאמר שם הריש פתוח . ונראה כי כן קראו הקדמונים לכנול פתח , ע"ש .

73 וחרוץ שם אבן ולבינה לבן ומוה לבר תבן ולחכם בורים
74 ובל שם עם כלכל ויכול ויכלכל וחשב לו השכל להרבות מאמרים

75 ושם כנבל עלה וכבנד תבלה אשר תמיד ישלה בחלק נאגרים
76 ונבל ונבלה הביאים עם בלה בנאופים בלה וחשק הזרים

ר"ת

עין מחברת צד 95 ע"א

דונש

אמר יעקב. מי לא יוכל להכריע אם חרוץ זהב או חרוץ אבן טובה. כי הזהב הירקק לא טוב הוא כזהב האדום ולא תאר לו. ואם חרוץ זהב ירקק מדוע דמהו המשורר וזלתי לסגור ושחוטם וזהב פרויים וזהב מופו. ע"כ יש לאל ידי לפתור ירקק חרוץ אבן טובה ירקקת כדברי מנחם. וחשוי הכסף בנוצת הכנפים, ותליית החרוץ הם האבנים באברותיה בכנפיה, וצואריה בהרוזים ובכסף ובאבני חרוץ יקרות נחפה, ונפעל לשעבר היא. נעשה לזכר נעשתה לנקבה. נבנה לזכר נבנתה לנקבה. אך בלשון הווה נפש נענה (ישעי' נח י). נגש זהוה נענה (שם נג ז) לזכר. וכמו כן נְקָפָה לזכר, ולנקבה נְקָפָה. ועל כל כבוד תהיה חופה.

[נראה כי לחנם דרש דונש את מנחם. כי בפירושו אמר מנחם בדרש חרוץ שהיא זהב טהור, ואת אשר אמר אבן מאבני שהם אמרי על ירקק חרוץ ולא על חרוץ. עין להלן בהערה לחשובת פסחם בהכרעתו.]

הצטרפו. והתבונן לראש הדבר וסופו. ימתק על חקך נפת צופו.

עין מחברת צד 133 ע"ב

אמר יעקב. אמנם פתרון ברברי עלמות כדברי מנחם. כי נכתב בשתי תיבות אהת היא, ואם המסורת מהגברו שכתב בעל המסורת ב': עלמות, עלמות לבן (תלים ט א) והוא ינהגו עלמות (שם טו טו). ושהרון עלמות שיר, כאשר אמר מנחם. אך פתרון לבן לא כדברי מנחם אשר כתב לבו להבין, כמו לגיד ביורעאל (מ"ב ט טו) אשר פתרונו להגיד, כי היה לו לכתוב הב"ת רפה, יען כי היא מן השניים, לאמר לבין כמו לרים לשיב לקים. ולא כדברי דונש האומר שם מלך רשע ושמה דוד במותו, כי לא נמצא. גם לא יתכן המסורת לפי דבריו. אך זה פתרונו: למנצח עלמות לבן מוזמר לדוד למשורר בנצוח, כמו מנצחים את העם ללבן, נגון העלמות יסד דוד מוזמר זה, כי הנגון נקרא עלמות, ופועל מלאכתו יקרא. ולכן נאמר למנצח

חרוץ. כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקק חרוץ (תלים סח יד), ואמרת חרוץ מאבני השדהם הוא. ובפסוק הזה פתרת החטאה כתועה, כמושך העון בחבלי שוא, כי תקרא לכל אבן יקרה חרוץ אבן השדהם, באמריך ספיר מאבני השדהם שבו מאבני השדהם, ולדבר כמו כן לחכם לא יתכן, מפני כי השדהם הוא מין אחד מן האבנים היקרים, והחרוץ אשר אמרת כי מאבני שדהם הוא גם כן הוא הזהב הטוב, ואמרו כנפי יונה נחפה בכסף, כי החרוץ הוא זהב, כי החשוי לא יהיה באבנים כי אם בכסף וזהב וירקק החרוץ הוא זהב אשר יובא מארץ החוילה ומארץ כוש, וזה טוב בממד מאד. לא הוא ירוק ולא הוא אדום, לכן קראוהו ירקק כמו לבן אדומת אמור אינו אדום ולבן, ולדבר הזה נכפל ירקק ואדומים, ונודע כי ירקק חרוץ לא יהפך אל עין הזהב האדום אשר יוסף בו כסף בכור בעת הצטרפו. והתבונן לראש הדבר וסופו. ימתק על חקך נפת צופו.

לבן. למנצח על מות לבן (תלים ט א). ראיתי בפסוק זה פתרונים לפותרים, וכלם פתרו עלמות שתי תיבות, כאשר היל שתיים כתובות על לבד ומות לבד, אבל נחלקו בפתרון לבן כל אחד לפי שכלו, ואלה פתרוניהם: פתרון אחד הפותרים על מות לבן על מות איש הבינים והוא לשון כנוי, ולא יראה פתרונו, מפני אשר חלק הבינים הוא שם בנוי לעומר בין שתי המערכות. ופותר אחר פתר עלמות לבן עלמות בנו אבשלום, וגם זה לא יתכן פתרונו מפני אמרו לבן ולא אמר הבן. ואין לו במוזמר עדות וזכרון לאמץ זה הפתרון, ופותר אחר פתר על מות נבל, ואף זה לא יתכן פתרונו להפך את השם, ואתה פתרת אותו נגינות ללמד, ולא יתכן לומר, למען כי צרפת משני תיבות תיבה, ובעבור כי אין לנו במקרא עלמות נגינה. ואני אראה לך כי לבן הוא אחר

עלמות ללבן ולברר העלמות מומור לדוד, כי כאשר יאמר על השבון הקצים יתבררו ויתלבנו השבונות הקצים. ולברר ולבן בהגיעם למנין הקץ לאמתו, יתברר ויתלבן השבון הקץ, כן יאמר על בירור השיר ללבן בהגיעו קול ולא ישנה בו. ושיר עלמות לא היה ידוע לכל מתוך מתוך רוב מעלותיו, כי גם עלמות ביסוס קול הנבלים, כמו שכתוב ומעשהו יכוננהו בנבלים על עלמות. לכן נקרא ביסוסו עלמות וגוף המעשה עלמות. וקדוש יעקב יגדל יעקב יש עלמות.

כמו לבן, אודיעך כמוהו שמות לאנשים ולקומות, ולעזן, ורבים כמו אלה יורו כי לבן הוא שם איש, ובפתרון זה יש לו די, לכל היגה בדת אל שדי.

ע"ן מחברת צד 104 ע"ב

אמר יעקב, טוב פתר מנחם כי חברו עם אלפים בת יכיל (מ"א ז כו), כי ענין מדידה הוא להיות מוכל בשליש עשר הארץ. וכן קטן מהכיל (שם ח סד), וכן לא יכלולך (שם ח כו), לא יכילו מדת כבודך אשר הוא מלא כל הארץ, והשמים ושמי השמים עד אין הקר לא יכלולך, ומנחם בסוף פתרונו הוכיח כן אשר פירש ענין מדידה המה, ומי מכלכל יום בואו

אשר דמה דונש ללא יכלולך, לא טוב פתר. כי ומי מכלכל את יום בואו כמו נלאתי כלכל (ירמיה כ ט) ענין יכולה וסבילה, ומי העומד בהראותו (מלאכי ג ב) ילמד על ומי מכלכל את יום בואו, (שם) ועבדך יעקב יעלה לשמים שיאו.

ע"ן מחברת צד 45 ע"ב

אמר יעקב, גם לזאת יחודר לבי, מה זה היה לו לדונש לריב עם מנחם חנם. כי אליו נכלל עלה מן נבל, ובלתי מן בלה. לכן לא יבאו בחלק אחד, זאת לא זאת כי הבונו תבונו (ישעיה כד ג) מן נבו, ויבא בחלק בו, ובזו כמו בונוו איש לו (במדבר לא נג) ובנוה לא שלחו את ידם (אסתר טו י), ולא רב לו בואת רק פתרונו להחליף בית בפה ולפתרו ועלהו לא יבל, וגם נבל תבל פירש בו נפל תפל, ולא יתכן

כי אם כפתרון מנחם, כי על אשר לא יוכל לעמר ממשא מריבות בני ישראל אמר לו הותנו כי יזיקן ויבלה קודם עתו. ושני פעלים הם נכל נבלה, מן נבל תבל לא יבל, ומן בלה אחרי בלתי, ופתרונוס אחד, ונבל נבלה ידבר (ישעיה לב ו), וכן מנבל אב (מיכה ו ז) ובאחזיותו יהיה נבל (ירמ' ז יא), אולי לא תפול מזהם נון ופתרונוס כמשמעם ולא כפתרון לא יבל, ונבל תבל, אחרי בלתי, ואומר חליתי, היא לאל החיותי.

אמר יעקב, גדולה בבלה בפתרון בלה לפי דברי דונש, גם כי יוסף בית לפרש ולומר בלה נאופים כמו לוקנה בנאופים, ולא יתכן פתרונו, ועמל היא בעיני להשיב על זאת כי כאן הוא בעיני כל רואה, ופתרון מנחם נכון אשר חברו עם תבל עשו (ויק' כ יב), ואפי על תבליתם (ישעי' י כה), וכה פתרון הנבואה ויאמר אלי בן אדם התשפט את אהלה ואת אהליבמה והודעת להם את כל תועבותיהם כי נאפו ודם בדידם ואף השלחנה לאנשים באים ממרחק ויתנו צמידים על ידיהם ועשרת תפארת על ראשיהם ואומר בלה נאופים, אמר יחזקאל עשיתי כאשר צוני ה' אלהי להודיע לאהלה ולאהליבמה תועבותיהם ואומר לקדשה נאופים אשר עשתה ואשר שלחה אל מאהביה, עתה יזנו מאהביה הנוחיה והיא תזנה עמהם, וכה פתרון המקרא בלא יחרון, ואומר בלה נאופים עתה יזנו תנוניה והיא, ואומר לקדשה נאופיה עתה יזנו מאהביה והיא, ועל צוררי קינים והגה ודי,

בלה, והבאת בחלק אחד בלה נאופים (יהו' כג מג) עם נבל בלה דבר (ישעי' לב ו) , ולא שקלת במאזני צדק הדבר, כי נבל מן תבל עשו (ויקרא יב) נבנתה, ואומר בלה, מן הארץ כנגד תבלה (שם נא ו) , ואם תאמר אנה תמצ' לשון בלה תבל' בבני אדם, ואומר הנה שרה אמנו לעת זקנתה אמרה אחרי בלותי היתה לי ערנה (בר' יח יב) , וכאשר נקראה האשה הוקנה הגדולה בלה, כן נקראת הקטנה נערה חדשה, כמו כי יקח איש אשה חדשה (דב' כד ה) , וכאשר נאמר לנקב' בלה כן נאמר לזכרים בלים, בלה ובלים כמשקל יפה ויפים, ובלה ובלות כמשקל יפה ויפות, ופתרון בלה נאופים לוקנה בנאופים, ואם תאמר למה הוספתי לפתרון ב"ת, ואומר גם אתה לא יתכן לך פתרוךך כי אם בתוספת ב"ת, ואלה קצות הפסוקים שלא יתכן פתרונם כי אם בתוספת ב"ת, ויצאה חנם אין כסף (שמות כא יא), בבואם אל אהל מועד ירחצו מים (שם כא ד), שתיים עשרה שנה עברו את כרלעומר ושלש עשרה שנה מרדו (בר' יד ד), אם בית

אשה נדרה (במד' מב יא), יבוא שלום ינחו על משכבוהם (ישעי' נו ב) , וכאשר לא יתכן פתרון אלה כי אם בתוספת ב"ת, כן לא יתכן פתרון ואומר בלה נאופים כי אם בתוספתו, והורה בצדק וישקף אלך מדלתו.

77 ואמר כי ארעית	כארץ בעברית	ארע עמו ארעית	בתחתית נפתרים
78 ומעתיק מן עתק	בספרו לא נתק	ומה טוב לו שתק	ולא שת מכמרים
79 וקוצים סרפדים	לרגלי התלמידים	אשר בספרדים	תמימים וישרים

עין מחברת צד 34 ע"ב

ארעיה. ואמרת בפתרון ולא מכו לארעית גבא (דניאל ו כה), ארץ בעברית ארעית בארמית. דע אדני המוסר כי לא יתכן לומר בפתרון לא מכו לארעית גבא, לא נגעו לארץ הבור, כי אם לתחתית הבור. כי כן הוא מתורג' תחתיים שניים ושלישיים. מדורין ארעין. וכמו כן לא יתכן לפתור ונתוך תקום מלכו אחרי ארע מנך (שם בלם) מלכות אחרת ארץ מנך, כי אם מלכות אחרת תחתך. ולאמת הודה ותחי תפארתך.

עין מחברת צד 139 ע"ב

המעתיק. והבאת בחלק אחד המעתיק הרים ולא ידעו (איוב טו ז) ויעתק משם ההרה (בראשית יב ה), עם יצא עתק מפיכם (ש"א ג א), והם שני

פירשם. ועל כן יש בפתרונם אשם.

הלקים. פתרון המעתיק הרים המסיע הרים. ויעתק

מישם ויסע משם. ופתרון יצא עתק, יצא דבר

גדול וקשה מפשכם, כמו לשון מדברת גדולות (תלים יב ד). והדומין לו עתקו גם נברו חיל (איוב כא

ז). בצואר עתק (תלי' עה ו). הון עתק (משלי י טו) ולמכסה עתק (ישע' כג יח). והתבונן ורעה בפך

אל המתק.

80	ותערוגו וערוגה	הביאם במשוגה	לפוקה ולתוגה	כמוהם נחברים
81	ערוגה היא גנה	גדולה וקטנה	לבושם מוכנה	ככרכם וכפרים
82	וערג לאיילים	כנהם לשחלים	וגעה לעגלים	ופרות עם פרים
83	וצהל לסוסים	וצפצוף לסיסים	וגם מן הטסים	כמו כן לעגורים

עין מחברת נד 138 ע"א

ת ע ר ג. והבאת בהלק אחד כאל תערג על

אפיקי מים (תלים מב א) עם לחיו כערוגת הבשם

(שיר ה יג). והם שני הלקים. ערוגת הבשם היא

גנה, ועריגת האיל הוא קול. וגם מצאנו העריגה

ליחר הבהמו' כאשר מצאנו קול אחד לעוף ולבהמו'.

כמו יהנה האריה (ישעיה לא ד), וכיונים הגה

נהגה (שם נט יא), ולקולות שמות רבים למיני

הברואים. האריה שואג, והאיל עורג, והדוב

שוקק, והפרא נוהם, וגבר צורח, וכלב נובח,

והפרה גועה, והיולדה תפעה. והודה לאמת ואל

תתעה, ואז במרעה שמן תרעה.

אמר יעקב. מה זה לדונש היה בן חיל,

המנגה ימה וצפונה ונגבה כאל, אשר לא שם לבו

על דברי מנחם. כי לא פתר בתערג וערוגה מאומה,

ודמה דונש בנפשו כי לא ידע פתרונם יען הברם

[בהלק אחד], אך אמנם כי לא שקר מליו. כי

הלק אחד לערוגת הבשם ולתערג. ובה פתרון

המקרא כשקיקות הבשם אשר האדם שוקק. ואם

האמר לא יחכן לאמר שקיקות הבשם כי אם שקיקות

האדם לבשם, הלא דברי יחכנו כאשר אמר איש

המודות (דניאל י יב) ועל חמדת נשים ועל כל אליה

לא יבין (דניאל יא לו) אשר פתרונו חמדת אדם

לנשים, וכן כאל תערג על אפיקי מים פתרונו כנפש

איל תהיה שוקקה אל אפיקי מים כן נפשי תערג ותהיה שוקקה אליך. וכן גם בהמות שדה תערג אליך כי

יבשו אפיקי מים (יואל א ד), בהמות שדה תהיה שוקקה אליך כי יבשו אפיקי מים ונפשם שוקקה, ועוד

תשביע נפשם שוקקה, אליך תשוקתם. ואשר אמר הנביא להשקות אותה מערוגת מטעיה (יהוואל יז ו)

פתרונו משקיקות הוא הנשם. כאשר אמר המשורר פקדת ארץ ותשוקקה (תלים סה י) פתרונו ותערוגיה

אשר פקדה לשקיקותה. וכן על ערוגת צמחה תיבש (יהו' יז ו) פתרונו בתוך המים אשר הארץ והצמחים

שוקקים להתיבש, ולכן לא הפליגם מנחם לשתי לשונות ומחלוקות כי לא נעדר ממנו דבר. ואשר אמר

דונש וערג לאילים כנהם לשחלים וגעה לעגלים, א"כ גם לנפש האדם הוא הערג וגם לבהמות שדה הוא

הערג אשר לא חיות הגה, אך פתרונה שקיקה ולא צעקה ונהימה וגיעה. ואשר הביא ראה דונש

מדברי חכמים ערוגה היא גנה גם זאת לא תהיה, כי ערוגה לרברי חכמים שורה פתרונו, כי ערוגת

הורענים וערוגה הריאה האונות הגדולות נקראו ערוגות כאשר שנו רבותינו לא שנו אלא באותה ערוגה

אבל מערוגה לערוגה לא, ופתרונם שריות ולא גנות. גם מן המקרא נלמדנה כי לא היא גנה, שאמור

בענין דודי ירד לגנו לשקיקות והאות הבשם. ולא יחכן פתרון דודי ירד לגנו לגנות הבשם כי אם כאשר

פירשתי דודי ירד לגנו לשקיקה ותאות הבשם. כי הבשם המגדיל תאוות, ונפש אדם שוקקת לבשמים

זונים, ולאין עצמה ירבו אונים.

84 ונמוגו שם נמוס ומסת שם כמוס הלא טוב לו כמוס ספריו בקברים

85 ומוג לב הוא נוע ונדח וגם ינוע בעת אין לו שוע בצור כל היצורים

86 ופשר מסת די כברכת אל שדי כדי כח ידי במתן ונדרים

נמנו, ופותרת נמנו כל יושבי כנען (שמות טו טז) נמסו, למען למוג לב (יהוואל מא טו) גם הוא מלשון חמס ימס אמרת, ואין פתרונס כאשר דברת, כי פתרון נמונו כל יושבי כנען, נעו, וכמהו נמוג וילך (ש"א יד יו). ופתרון למוג לב גם הוא מלשון הנעה, וא"ח אנה ימצא לשון נע בלב, אומר לך הנה כתוב וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי היער מפני רוח (ישעיה ו ב), והתבונן ואל תעמול לרוח, נמוג וילך (ש"א יד יו), גם הוא פתרונו נמס, כלשון המסה אז יזכיר לב, וכאשר ידבר בלשון נמיגה נשמע משמעו המסת הלב גם כי לא יזכיר לב, ונפשי תשבע במו דשן וחלב.

עין מחברת צד 118 ע"ב

מסת, ודמית מסת ירך (דברים טו י) אלי מס, ולדמות מסת ירך אלי מס, הוא חמס, כי חמס יוקח במנשת במעשה, ובנדבות כן לא יעשה, ואודיעך כי לא יתכן לדמות דברי לשון עברי לדברי לשון עברית, כי יהיו במנשא קרובים ובפתרון זרים, כמו ויאמר ארחמך ה' חוקי (תלים יח ב), אשר לא יתכן לדמותו אלי ורחמך ורחבך (דברים יג יח) כי אם ללשון ארם: ויאהב יצחק (בר' ו כח) מתורגם ורחם יצחק, ופתרון ארחמך ה' חוקי, אאהבך ה' חוקי, וכמו ויחגרו ממסגרותם (ש"ב כב טו) לא נוכל לדמותו אלי חגור הרבך על ירך (תלים מה ד) כי אם ללשון ארם, אשר הפסח מתורגם חגורא, וכמהו וימלך לבי עלי (נחמיה ה ז) לא נוכל לדמותו אלי וימלך באדום (בר' לו לב) כי אם ללשון ארם, אשר אנדה עצה (יר' מט ז) מתורגם מלכא, וכמו רוח עצה (ישעיה יא ב) רוח מולך, וכמהו בבקר יאכל עד (בר' מט כז) אשר לא נוכל לדמותו אלי עד כי יבא שילה (שם מט יא) כי אם ללשון ארם, אשר מתורגם עדאה, וכמהו יפת אלהים ליפת (בר' י כו) לא נוכל לדמותו אלי ופתח חמית קנאה (איוב ה ב) כי אם ללשון ארם, אשר ירחיב יפתח מתורגם, וכמהו ובמים לא רהצת למשעי (יהוואל יו ד) אשר לא נוכל לדמותו אל ושעשע יונק על חור פתן (ישעיה יא ח) כי אם ללשון ארמית: ועל חלקת צואריו, על שעשעו צואריה, וכמו כן מסת ירך לא נוכל לדמותו אלי ויהי למס עובר כאשר דמיתו, כי אם ללשון ארם, אשר מדי חרש בחרשו (שם סו כג) מתורגם מסת, וכמו אלה רבים במקרא, והתבונן גם ויהיו לך לעזרה.

87	לשון סלע פלג	ולבן התעלג	ובשלג נשלג	ביום הסגריים
88	אשר יאמר אסה	בחסר נון נסה	ונון זה במנסה	וסמך נקשרים
89	כנון קוף במנקה	ושון קוף במשקה	ולו אמר נקה	לאל במסתרים
90	כמנה לא שם מן	ופתר בו וימן	ומה הוא פתרון מן	בלחם אבירים

עין מחברת צד 127 ע"א

סלעי, והבאת שני חלקים ודברתם אל הסלע אמר יעקב. דונש ומנחם בפתרון לא (במ' כ ח) ה' סלעי (תלי' יג יח) והם חלק אחר, נחלקו, יתנו עיניהם ויצדקו.

אספס כי סלעי ומצודתי משל הוא, ואהא לא היה לך לכותבו בחלק שני מפני שהוא משל. כי אם לענין שני ולשון אחת (ז). והעדים נאמנים עליך בדבר הזה המגן והמצודה הכתובי' עם סלעי בפסוק אשר לא הברלת אחד מהם בחלק לבדו. הברלת מצודתי מן מצדות סלעים (ישעיה לג יו) ולא מגיני מן המגנים (בכמ' ד י), ולא קרן ישעי (תלים יח ג) מן בקרן היובל (יהושע ו ה), והשכילה ועודך קבל.

ר"ת

עין מחברת צד 127 ע"ב

דונש

אמר יעקב, נסותם, אין להכריע אם נון נסתם, והבאת בפועלי' האחרים ועל נסתם נסותם עיקר ישנה, אם איננה. את ה' לאמר (שמות יז ז), ואמרת כי אין בו יסוד כי אם הסמך, כי מצאת ויקרא שם המקו' מסה ומריבה (שמות יז ז). ובאומרך כי הסמך יסוד המלה לא יפוג כל חכם ונבון כי האמר אסח, והסמך' במשקל אשר הצו על משה (במ' כו ט), ולא כן בעברי' לא יחכן, כי לא נוכל להסיר נו"ץ ועל נסתם מן היסוד למען שם מסה, כן אמר ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו (בר' ו כט), כאשר לא נוכל להסיר מ"ם ינחמנו למען נח, כן לא נוכל להסיר נו"ץ נסתם למען מסה. כי משפסם אחד ומן השמות אשר לא ידמו לפועלים הסמוכים אליהם והמחזיקים בהם. כמו ותקרא שמו שמואל כי מה' שאלתיו (ש"א א ד). ורבים מן השמות נבנים על הפעלים נחפסים ונכפלים ויתרים וחסרים. ולכן לא נכרות בעבורם שרשי הפעלים, ונאמר כי הנון מן היסוד כמו נו"ץ מן יסוד יקב. והתבונן ובינתך תהיה לך מעקה, כבינת אגור בן יקה.

עין מחברת צד 118 ע"א

אמר יעקב, מן הוא, דונש יפה פתרוהו. מן הוא, ודמית ויאמרו איש לאחיו מן הוא (שמו' טו טו), אל וימן ה' דג גדול (וינה ב א) ואין לך דומה לו בלשון העברים. ופתרון מן הוא מה הוא, וכי לא ידעו מה הוא (שמות טו טו) יורה עליו, ויהכן לדמות אליו מן לשון ארמית, ומן הוא אלה די ישנבנכון מן ירי (דניאל ג טו), ואם תאמר הלא פתרון מן הוא אלהה מי, ומי לא יפול כי אם על כל אשר יבין וישיכל, כמו מי איש החכם ויבין את זאה (ירמיה ט יא), אומר לך יש לנו במקרא מי נופל על דברים אשר לא יבינו ולא ישיכלו במקום מה ומה. ואלה הם: מי אנכי ומי חיי (ש"א יח יח), וכמו מי פשע יעקב ומי במות יהודה (מיכה א ה), ומי ומי בא עליהם במקום מה ומה, והשכילה וקנה חכמה, לתת לפתאים ערמה, ולנער דעת ומזימה.

91 וגם פתר שצף הרון אף וגם הצף והוא כמעט קצף אלהים אדירים
92 והבשר הנא כמו יניא מנה ואלה ואילנה אספס בפשרים

עין מחברת צד 179 ע"ב

אמר יעקב, לא יתכן פתרונו ברגע קצף, ונפלאותי על דונש אף עלה על לבו, הלא מתוך תשובתו נושב הוא אשר בא ללמוד מברגע קטן עונתך. ובעבור לדמות את אלה פתר שצף רגע. הלא באר הישב הוכיר בו הנביא רגע, בשצף קצף הסתרתו פני רגע מסך, היתכן להפטר ברגע קטן הסתרתו פני רגע מסך? אך דברי מנחם יתכנו לאמר, בחרי אף הסתרתו פני רגע מסך ובחסד עול' החמתך, וכמוהו ברגע קטן עונתך וברחמים גדולים אקבצך. וצורנו יקבצנו, ובנאות דשא ירביצנו. (ז בכל שלשת הנזכרות כחוב אחר ה. ז) בכ"י ל' ידן כחוב ולא חזר במארה.

נ א , והבאת בחלק אחד אל תאכלו ממנו נא (שמות יב ט) עם ולמה תניאון את לב (במד' לב ז) , ופחתר אותו אל תאכלו ממנו שבור . כמו ועצם לא תשברו בו (שמות יב מו) , ותעשה מצוה אחת משתי מצות , ותורה אחת משתי תורו' , וכן לא יאות להורות . באמרות ה' הטהורו' / ופתרון אל תאכלו ממנו נא כמשמעו בלשון ערבית די . ואם תאמר אין מצונו ה' אלהינו לאכל כי אם דבר אשר יראה לאכל , והבשר הנא לא יראה לאכל .

מפתרוךך אשיבך כי הבשר הנא יראה לאכל . כי יקרא הבשר הנא בלשון עברית הבשר יבא בש ולא יצלה הישב . והבשר ההוא אסר אלהינו בספסח עלינו , והעד אשר העידות עלי נא , למה תניאון , אין פתרונו בלשון שבידה כי אם בלשון מניעה . ופתרון למה תניאון למה תמנעון . וכמוהו אם תניא אביה אותה אם מנע אביה . ומפני הפתרון הזה לא נוכל לומר אל תניא העצם במקום אל תשבר העצם , ולמה תניאון במקום למה תשברו . ועוד יאמץ הפתרון אשר פתרו עלי אמוצו אנקלוס המתרגם באוטרו לא תיכלון מנייה כר די . והתעורר וידי לבך די , ואספרה שמך לאחי .

עין מחברת צד 25 ע"א

כ א ל ה . והבאת בחלק אחד כאלה וכאלון (ישעיה יג) עם די אילנא די הורתא (דניאל יד יז) , והם שני הליקים . אילנא בארמית הוא עץ בעברית . ואלה הוא אחד מן העצי' למינו . וכל אלה מתורג' בוסמא . ודיע כי כל אלה אילנא , ואין כל אילנא אלה . כמו כל רימון עץ , ולא כל עץ רימון , מפני כי אילנא ועץ שמות נופלים על השיחיים הנקובים בשמות . ושמעו ואל יהיו החכמות , בעיניך קשות ורכות .

93 וגם שם סלסלות כמו סל החלות ושת לעקלקלות ועקב מישרים
94 ועזי ומנוסי אשר אליו נסי הביאו עם נסי והם לשני עברים

עין מחברת צד 126 ע"ב

סלסלות , ודמית כבוצר על הסלסלו' (ירמי ו ט) אלי ובסל העליון (בר' מ יז) , ואין ביניהן דמיון . כי הסלים כסנאים וכדורים , והסלסלות כענפים וכולולים , ובאומרו השב ידך כבוצר על הסלסלו' , תרע כי פעם שנית צוה לשוב ולחפש הענבים והסלסלות . לעולל העוללות , וסלי הרי (בר' מ טז) לא נכפלו במקרא כי כאשר לא נכפלו נלי הים (ישעיה מוז יח) לקוראם גלגלים , כן לא נוכל להכפיל סלים לקוראם סלסלות וסלסלים , וכאשר לא נסור כפילת סנסנים וזוללים , כן לא נסור כפילת סלסלות , כי הם שמות נבנים על הכפילה , והחבונן ואל תפק הסלילה .

עין מחברת צד 123 ע"ב

מנוס , וחלקת לשני הליקים מנוסי (ירמיה מו יט) ואבד מנוס מקל (עמוס ב יד) והם חלק אחד , ואשר מניעך להביאם בחלק אחד , ואותך אוהם מחולקים לשתי אבות מאבות המבטא , להיות מברא האדם אל ה' , ובחירתו יאיר עיני ,

והם מנוס ומנוסי, והדבר הזה לא יחלקם בפתרון, כי אם על משקל מְנוּס כרות (א), וּמְנוּסֵי סמוך, מְצוֹר [כרות]. וּמְצוֹרֵיךָ סמוך, עד כלוהך ימי מצורך (יחזקאל ד ח). וכמו מנוס ומנוסי, ומצור ומצורך (אשר) מהפכו מאב לאב בסמיכת רבים במקרא מן הפועלים והשמות, כמו מצוה להם דרך ה' (משלי י כט), וְצוֹי וּמְצוֹי וּמְנוּסֵי (ירמיה פז יט), הוּק, כי ישלים הקי (ירמיה כג יד). רוּק, עד בלעי רוּקִי (איוב ז יח). כרכב, תחת כרכבו (שמות לח ד). לאום, שמצו אלי עמי ולאומי (ישעיה נא ד), וגם בפועל העתיד יבואון אלה האבות זה במקום זה, כמו ישפם, וישפסו הם (שמות יח ט), ישמור, ושפתי חכמים תשמרם (משלי יד ג). והתבונן לשערים האלה והקדם, וכאישון נצרים.

95	זנפת עוד הביא	לנפתי משכבי	ומי זה המביא	דבש במקטרים
96	וזהתיו בנפת	כמו תיו בזפת	וגם תיו בשפת	בשפת הסירים
97	הלא תפת קום	במאזנים התום	וחזק את תום	וכה הם נעצרים
98	בישפת שפתי	זפת זפתי	בנפת נפתי	ריקקי בכורים

דונש

עיין בחברה גר 124 ע"א

ר"ת

נפתי, וכתבת בחלק אחד נפתי משכבי מר (משלי ז יד), עם נפת תשפנה שפתי זרה (שם ה ג), אחי הכימיך ראתי מקצף משכבו בנפת או ברבש? הלא אם הביאו בקטורה, וקראו לכל זכוב ולכל דבורה, הייטב לדבר כואת ליושבי הפרות? או יוכל אחד מן המדברים להפעיל נפת, כי אם בהקת התורה, כאשר ערכתי בשיר', ואומר כי פתרון נפתי משכבי קטרת משכבי לפי הענין, ואין לו דומה במקרא, והתבונן ומחפך דברי אלהים ירא.

אמר יעקב, לא ידעתי מה הוסיף דונש על פתרון מנחם, כי גם הוא פירש השיבותי משכבי מר, ועל משקל שתי אותיות חברו. כי אמר מנורה גשם נדבות תניף (תלים סד י) הוא, ומן נוף יאמר נפתי, נפת, ומן נש בשתי, בשת, ומן נחוושה, נחוושת, ומן חף, תפת לפנים אהיה (איוב ז ו). במות התפת (ירמיה ז לא), ואחרי אשר אמר [כ"ו בא] דונש כי המביא רבש בקטורה, יקרא לכל זכוב ודבורה, הכי אמר מנחם להיות הפתרון כאשר אם כתוב נפתי משכבי ומר, כי אם נפתי משכבי

מר, לאמר במר הניפותו והשיבותיו, וגם ראיית נפתי ושפתי, גם מנחם כן פירש במהגרת זו אשר פירש זרית מן זר ולא מן זרת והקשה עליהם כי מן זרת יאמר זרתי כמו מן כרת כרתי, ברתי כרתי אחך (שמות לד כו), והשווית דונש עליו למצה, ותואנות עליו ימצא.

99	והביא העתודים	בחלק העתידים	ואמר לי מודים	נבוני העברים
100	באמרו כי ידה	כיסוד הא הדה	ובצפור צדה	חכם השנערים
101	סעדיה בן יוסף	זקני החוסף	צפונות האוסף	פני המוסרים
102	והתו הא הזוים	ישמו עם מזוים	וההא בהזוים	כמו הא בהורים

עיין בחברה גר 139 ע"ב

עתודי, והבאת בחלק אחד עורר לך רפאים כל עתודי ארץ (ישע"י יד ט) עם להיות היהודי עתודים (אסתר ט כו), ועתודי ארץ כמו לאלים ולעתודים (יחזקאל לד יו) כאשר מצינו המלכות והמלכים והשרות והשרים נמשלו לפרות ולשרים כן נמשלו לעתודים ואלה הערים: סבבני פרים

אמר יעקב, עורר לך רפאים כל עתודי ארץ (ישעיה ד ט) כמו ועתודותיהם שושתי (ישעיה י ג), כי לא יחגנו דברי דונש להיות עתודים כנבורים, כמו פרים ואבירים, כי אחרי מותם לא יקראו פרים ופרות, כי אין בידם להרע גם היטיב אין אחם, ועל כי הם חזוקים וצורים, (1) פירוש כרות הוא כמר נסרד בפי מוקדקים האחרונים.

רבים אבירי בשן כתרונני (תלים כב יג), פרות הבשן אשר בהר שמרון... האומרות לאדניהם הביאה ונשתה (עמוס ד א), והוהר פן תסיה או תפתה, (ירמיה נ ה), פתרונו לנוס בהפון, גם אצל אכילה נמצא לאלים ולעתודים (יהוקאל לד יו), וסוף המקרא יוכיח הקים מכסאותם כל מלכי גוים (ישעיה יד ט), אך בפתח בפרים, ישלים כאבירים,

עין מחברת צד 68 ע"ב

אמר יעקב. קרוב בעיני כי נחפו דונש על אשר אמר בהרווי. באמרו כי ידה, כיסוד הא הדה, וכצפור צדה, הכם השנערים, סעדיה בן יוסף, כי לא חלק עליו מנחם אך הודה לו. וכל הפתרון אשר הביא מנחם בתחלת מחברת ה"א (צד 68 ב) להדוף את כל אויבך (דבר' ו יט). גמול ידו הדה (ישעיה יא ח). והדך רשעים (איוב מ יב). שלח העו (שמות ט יט), אשר הצו על משה (במדבר כו ט). כהתם הפשעים (דניאל ח כג). הבוי שמים (ישעיה מז יג). גנת הביתן (אסתר ז ד). תהותהו על איש (תלים סב ד) וכולי. עד פתרון הביתן הכל פתר כרב סעדיה. והעמיד הפתרון מנחם וחברו אך להלוק עליו אשר הברוהו עם הראיות במחברת ה"א, ועל אשר הוכיר רב סעדי' הביתן, והצו, והעו, וכהתם הפשעים עם להדוף, והדה, והדך, הבוי, תהותהו, נפלא מנחם ונשגבה מחברתו לפי השונים אשר חשב לכתוב שגיונים. כי ידוע הוא כי ה"א הביתן כמו ה"א הביתה. וה"א הצו כמו ה"א הכו המו. וה"א העו כה"א השב הקם. וכן ה"א כהתם. ועל כן כתב מנחם אבל רב סעדיה אשר החביר המלים האלה במחברת ה"א לא ידעתי מה היתה סברתו. זה כתב מנח' על הביתן ועל השאר שוכרנו. והמה מדוע חשב הרב שגיונים להביאם במחברת ה"א להורסו, כי ששות הוא בידו. ואף גם על זה היה מנחם ירא וחוד מהרום הרב, באומרו (צד 69 ב במחבר'). על כן יש מאמתת מוסר ומדרך אמונה לבלתי שום משגה בסדרי עניניו. ודונש אף בדבריו

הדה. וכתבת בספרך: ראיתי בפתרוני ר' סעדי' גמול ידו הדה (ישעיה יא ח) הווים שוכבים (שם נו י) במחברת הא, ותמרה את אמרו, ותשנה את הדרו. ותבא הווים במחברת וי"ץ כי השבתו כאפש וכאין, ותחבר הדה במחברת דל"ח. כי לא שקלת במשקלת, ומשקלה מן הפעלים השניים. הגה מן יזהג, המה מן יזמה. ואוריעך כי ידו אבן בי (איכה ג נג) אשר דמית אלי הדה, לא ידמה ולא יערך אליו במשקל. כי משקל ידו מן הפעלים יטו ויכו ויוו. וכאשר לא יאמר מן ויטו קטפה ומן ויוו קתה מן ויכו קתה רפה, כי אם הטה והקה והקה חוק, כן לא יאמר מן וידו הדה רפה. ואם תאמר מה פתרון גמול ידו הדה, ואמר ידו שלח לפי הענין. ואם אמור יאמר אחד מן הפותרים כי ידו מן הפעלים האחדים והדה מן הפעלים השניים, ופתרונם אחד. כאשר יקה בני איש (איכה ג לג) מן הפעלים האחדים. ויגן, ומגינת לב, מן הפעלים השניים ופתרונם אחד. וכאשר יש פעלים שניים ופעלים שלישיים בפתרון שוים. כמו כמעש קט (יהוקאל יז מז) ולהקטין איפה (עמוס ד ה). וקטני עבה (מ"א יב י) וכל אלה עבתה (יהוקאל ו יג). אמינם כי הדבר הזה יקרב להיות כאשר יאמר רק אך. והענין הראשון טוכ מן הענין הזה האחרון, מפני כי ידו כמו ויוו הווים (דה"ב ל כג). ולומר הורה ידו או השליך ידו במקום שלח ידו לא ימצא בתעודה. והשכילה ותן תודה, ליכר הא הדה.

עין להלן תשיבת הווים.

גם בתשובתו נ מהר, כי אשר השיב לא היה להאמר מן המה הווים מן הכה הוכים (להלן בתשובה הווים) הלא מנחם השיב כמו כן בתשובת הוברי על יהודה בן קריש במחברת אבחת, באומרו הוברי פתר יהודה בן קריש כמו הוברי, ומנחם פותרו כמו בוררי. והה"א תקן במלה כאשר פתר רב סעדיה ואמר מנחם על ה"א הוברי (מחברת צד 13 א): ויש מלים למועין לשעון אם אמור יאמר

כל ההאין הסדורים בתחלת המלים המדוברים כמו הנבי שמים כלם מיוסדים במלים, כדבריו כן הוא. אבל יש מלים מעט מוער בלשון עברית משפטים כהברי שמים, כאלה. הולכי נתיבות (שופטים ה ו). הולכי רכיל (ירמיה ו כז), היום שוכבים (ישעיה נו י). תהוהוה על איש (תלים סב ד). תהכרו לי (איוב יט ג). וכאלה רבות. וזה כפתרון רב סעריה. ונפלאותי על דונש גם בזה כי אחרי אשר לא חלק על מנחם בהולכי נתיבות אשר חברו במחברת וילך. גם כי יאמר הלך ויהלך יתהלך חברו מנחם במחברת למ"ד למען רוב הפעולות והנפעלים בלא ה"א, ועשה הלך הולכי כאלו הפעל ילך. כמו ישב, ירד. מדוע אליו יריב בהוים ובהדה מלעשותו ההא"ן תיקון כמו הלך כאשר עשה מנחם למען רוב הפעולות והנפעלים של וידו אבן, ידו אליה (ירמיה נד) מן דל"ת. וכן ויו (ויקרא ח יא). יזה מדמה (שם ו כ) רובם מווי"ן. ולכן שקלום רב סעריה ומנחם אחר רוב פעולתם, ואם עלתה על רוחם היו אומרים הולכי מן הלך, וילך מן ילך. כאשר אמר מנחם ויקח מן קח במחברת קו"ף, ולקח חבר במחברת לקח. היה יכול לחבר כמו כן הלך במחברת ה"א וילך במחברת למ"ד ופתרונום אחד. וכן הוים מן הוה במחברת ה"א. ויו מן יזה במחברת ויין. וכן הדה במחברת ה"א. וידו, ידו אליה מן ידה במחברת אחת. אך לא רצו כי הולכי אחרי רוב הפעולות והנפעלים לדמות אליהם תהכרו לי, תהוהוה. ולהרחיב בפתרון המקראות, ודבר זה יכון ויאות. ואשר אמר דונש לא יתכן הדה לפותרו השליך יתכן. גם בלשון יד כאשר פירש מנחם יתכן, והוים פתרונו מושלמים, כמו: כן יזה גוים רבים (ישעיה נב טו) אשר פתרונו כן ישלך. והוים שוכבים מושלמים ככלבים ברחובות ובשווקים מתוך שכרוהם אוהבים לנום, ודרך שכור, לא עורים. כלם לא ידעו, רואה ולא יודע, ולא אלמים בדבר. הוים, מושלך, אוהב לנום. וזה מענין כהן ונביא. העו בשכר נבליעו מן היין, שגו ברואה, וכן גם פה אמר הנביא צפוי עורים, כלם לא ידעו, כלם כלבים אלמים, לא יוכלו לנבוא. הוים שוכבים אוהבי לנום והכלבים עוי נפש לא ידעו שבעה וגו'. אך בהפיץ הצופים משנתם יין ידליקם לאכול ולשתות ואומרים אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר במאכל ובמשתה ולכן הם הצופים העורים ולא יודעים כלבים אלמים אשר היה להם להוהיר את ישראל ככלב השומר מה מלילה והם לא יוכלו לנבוא מושלמים שוכבים אוהבים לנום. וכן יכינו המקראות כאשר פרשנום.

דונש

עין מחברת צד 68 ע"ב

ה ווים. והתשובה עליך בהוים (ישעיה נו י) כתשובה בהדה. כי כאשר לא תוכל לומר מן וישו הוים במקום שמים, ולא מן ויכו הוים במקום מכים, כן לא תוכל לומר הוים במקום מוים. ואם אמר אחר מהפותרים כי יתכן להיות הוים מן השניים כמוים מן האהדיים לא נאזין לדבריו ולא נקשיב למלתו, כי אין למוים ולזורקים ענין בנסוק. וכתוב אומר צפוי עורים כלם לא ידעו וגו' (שם), ונאמר כי פתרונו לפי הענין ורודמים, כמאמר יהונתן המתורגמן שכבין נומין, ומשקל הוים והוים והוים. והוהיר פן תהיה מן המשגים שונים. [חכמת ר"ת ע"ו נמצאת בהכרעתו על ה ד ה דלעיל].

103 ונן נוער השריש ונן נגע הוריש הלא טוב לו החריש ולא אין בדברים
104 וכלה יוד בליה והסיר יוד שליה כמו יוד מן שביה ושבי מוסרים

דונש

עין מחברת צד 123 ע"ב

ר"ת

אמר יעקב. על נער כפוי נבחל להשיב דונש. כי לא תפול הנון לעולם. ולא יוכל דונש להשיב את דבריו כי כל פעל של שלש אותיות ואמצעותו אחת"ע ואות ראשיתם נון לא תפול הנון לעולם, כי יאמר מן נער ינער, מן

נער, וחברת נער כפוי (ישעיה לג טו) במחברת נון והוא ממחברת ער, כי הנון משרת בנוער, כאשר ישרת בנוגע, ונוסע, ונודד. וכנשלו מן נודד כן יפול מן נוער. באמרו ותער כרה (בראשית כ ד), וגם ככתוב

ויעור את הארון (דה"ב כד יא). והתבונן פן תכשל נאץ ינאץ, מן נחם ינחם ינחמנו. אם הוא בא במשקל קל. כי מן המשקל חזק אינה ראה. כי

גם ההיפוי פה פעל של נון לא תפול הנון בהרשם במשקל חזק כמו ואתנפל התנפלי, מתנשם, מתנשא. אך במשקל קל לא מצאנו נון נופלת לאמר יער יצץ יחל יחם כאשר יאמר יגש יגל ישיק. ומן נחת יאמר נחתה, נחתו, מן נהר נהרו, ולא יהיו כמו נהרו ננחתו, שהרי ותנחת עלי דך (תלים לח ג) מוכיח כי לא תפול הנון, וגם הפתרון שלא יכון, ואשר דמה דונש נוער לויתר, ויערו, לא דמה מאומה, כי נוער מן נער שלשהם יסוד, ותער כמו ותערה מן ערה, ויערו כמו כן מן ערה. גם פתרונו אינו אהק, כי ערה כמו מְעָרָה כלי, ונוער כמו מְנַעֵר חצן¹, וכן ננערתו כארבה (תלים קט כג) בלא מלואת כלי כי ריקן הוא². ונון נגע לשון מגע נופלת, ונון נגע אשר אינו לשון מגע כי אם לשון נגע לא נתברר אם הפול אם לאו, כי יש מן הנון הרומות נופלות רוב פעמים בנשירות, ועל שתי אלה היה לו לדונש להשוות,

¹ מלשון חצני נערו (נחמה ה י). ² בכ"ז כתיב מה, כי ערה כמו מעיר כלי, ויעיר כמו מעיר חצן. וכן ננערתו מארבה בלא מלואת כלי כי ריקן הוא, ע"כ. הרהבה החבולות חשבתו לחבן את המאבר הזה, ולא מצאנו את ההרהר כי אם לפי השגמים אשר תקנתו בו.

עיין מחברת צד 174 ע"א

בשליחה. והנחת בחלק אחד ובשליחה היוצת מבין רגליה (דברים כח נו) עם ישל ויתך (דברים כח מ) והוא שם לא נוכל לגזור אותו מן פעל כאשר לא נוכל לגזור כליות מן וכל בשליש (ישעיה מ יב). ולא כבוד מן כצל סלע כבוד (שם לב ג). ולא ורוע מן ורע, ולא גידי סחדי* (איוב מ יז) מקול סחרים (שם מו כא). כי לא נוכל לגזור אותם מן הסעלים, ולכן אומר בהביאך ובשליחה עם כי ישל ויתך. שגית בו בדבר ששתך, ולא אומר נסרחה חכמתך.

* בכ"ז ולא סחרים מקול סחרים.

עיין מחברת צד 144 ע"א

פה. וכתבת בספרך כי פ"א הוא יסוד פה אשב כי איתיה (תלים קלב ד), וכן לא יתכן. כי פה לא הוא מן הפעלים, כי אם מן תיבות הענינים אשר לא יפעלו ולא יקבצו ולא יסורו מבנינם, אכתוב לך מקצתם לגלות נתיבתם, ואלה הם: כה אמר ה', פה אשב כי איתיה, יען וביען, אם נא כיצאתי הן בעיניך, אך בה' אל תמרוד, רק הזק ואמץ, גם זאת מעם ה' צבאות, ורבים כאלה בתורה, והתבונן וצא מחשיכה לאורה.

עיין מחברת צד 29 ע"א

אפה. וגם אמרת כי אל"ף ואפה להם (ישעיה מו מו) לא הוא מן היסוד למען כי מצאת [בתהל' המחברת עם האלפין היתרים בתחלת התיבה] והושהו (ש"א כה כד) כתוב בלא אל"ף. ואמרת כי אל"ף לא אבה ה' אליהך (דברי' כג ו) מן היסוד, והרשעת משפטך באפה, כי הנה כתוב בני אם יסתך המאים אל תבא (משלי א י) בלא אל"ף. ותאפה הוא במשקל תאבה, ותאבה ותאפה כתובים באל"ף ובלא אל"ף ומבטאם שוה, ולא נוכל להפעילם לכל עברי פניהם כי אם אלף מיוסר בהם, באוטרנו אפית אבית, אפה הזכר אשתה

דונש

הנקבה, וכן אבה הזכר אבתה הנקבה, ונאמר לזכר אושה במשקל אוֹבָה, ואוֹבָה לנקבה וכן אוֹפָה, והתבונן ואמרתך תהי צרופה.

105	וחסר וו מסוה	והוו במסוה	כּוּו מקוה מטוה	ואף וו צוארים
106	ושם מם שדד	והושיב מם בדרד	ורפש אף רדרד	מקור מים קרים
107	וגם אמר כף כה	כמו כף ויכו	ולא זהו דרכו	ולא הנותרים
108	אשר חק באחדים	כדלת הנדים	ושם המוסדים	הרוסים נעקרים

ר"ת

עין מחברת צד 127 ע"ב

דונש

אמר יעקב, מסוה, מים, כה, ונד, מה, מסוה. ואמרת כי יסוד ויהן על פניו מסוה אין ביניהם פתרון מאומה.

מסוה וקרקרת במסוה יסודו (הוא וברם ענבים

סתה בר' מט' יא). ואני אומר כי מסוה וסות הם שני מיני מלבושים, יסוד סתה סת סכך ותיו, ונכתב סתה בה"א במקום הויו כמו ולא נס לחה (דב' לד ז). וכמו אסרי לגפן עירה (בראשית מט' יא).

ויסוד מסוה ס' ו"ו. כמו מטוה ומקוה, והוהר ואל תשוה, סות אל מסוה. (ס' והשם אשר גורת משרש מסוה, ואשר מונת וערבבת אותו עם מלת מסוה, היא מלת סתה ככתיב וברם ענבים סתה.

דונש

עין מחברת צד 117 ע"א

מים, וגם אמרת כי מ"ם יסוד מים, למען כי מצאת מי הים (שמות טו יט) אשר היא יסוד הסמיכה * מיסוד מים, ואין הדבר כאשר חשבת, ואין משפט היוד כאשר דמית, מפני כי היוד מי הים לה היא סמוכה, כיו"ד כלי גולה אשר הוא ליסוד ולסמיכה, (ס' אחרי כי מצאת מי הים אשר נפלה עם השני במלת ס' לפכת הסמיכות ע"כ אמרת כי ס' יסוד מים.

עין מחברת צד 103 ע"ב

כה. וגם אמרת כי הכ"ף הוא יסוד כה תאמר לבית יעקב * (שמות יט ג) ושמת המישור יעקב, כי כה מתיבות הענינים היא כאשר כתבתי למעלה, לא תשועל ולא תקבץ ולא תשרד, אבל המלה אשר אין יסודה כי אם הכ"ף, והכית בצור (שמות יז ו) ויך אתם (שופטים טו ח) הכה בכסף (יחזקאל ו יא), זאת המלה אשר יסודה כ"ף. וגם אמרת כי הכ"ף מן היסוד כי עשית משפטי דיני (תלים ט ה) לא כן הוא. כי, מתיבות הענינים הוא, היוד בו מן היסוד ככ"ף. והתבונן סן תרוץ בקנה ובקף. (ס' חסוק הוה נפקד מקורו במחברת ואין ספק כי דונש מצאוי שם. להיזוהו מחירו עם יעקב.

עין מחברת צד 62 ע"א

נע ונד. ואמרת כי יסוד נד אינו אלא הדל"ת לבדו, ולא יתכן. כי נד הדל"ת והנו"ן בו מן היסוד כנו"ן נע וכנו"ן נד וכנו"ן נם. וכאמרנו נועו נוחו נוסו, כן נאמר נודו נוודו כנו"ן נב (ירמיה נ ד), וכאשר נאמר נועו נוחו נוסי, כן נאמר נודי הרכם צפור (תלים יא א). וכן יפעל בכל פניו, בנן מיוסד בו, והפעל אשר עקרת שורש נד ועקרת שרשו כמו וידד כהויון לילה (איוב כ ח), גם הוא שתי האותיות בו מן היסוד. ועל משקלם פעלים מן השמות הנפעלים אשר פתרונו אחד ויסודיה שנים כמו צץ המטת (יחזקאל ז י), הנצו הרמונים (שיר ו יא). והוהר ואל תתערב עם שונים.

109	והסיר הא מן מה	והשב זאת חכמה	ובינה גם ערמה וגלוי במסתרים
110	ושם מם אדרם	כמו מם אורידם	ותיו וישתומם בתוך העקרים
111	והביא באחדים	ידידות וידידים	ולתתי הדודים לעולם נקשרים
112	ודחה יוד מן מי	כמו יוד מן ברמי	הסירם בכי עמי חישבם שכורים

עין מחברת צד 117 ע"ב

מה. וגם כתבת כי יסוד מה לך לספר הקי (תלי' נ טו) מס, וכמו כן אמרת יסוד מי אשר חמא לי (שמות לב ג). והוא והיוד בהם (י) מן היסוד, כי הם מתיבות הצנינים, אשר מבעבם לא משתנים. (י) פ' במלת מה ובמלת מי.

ר"ת

עין מחברת צד 62 ע"א

דונש

אמר יעקב. אדם עד בית אלהים, לא כדברי זה ולא כדברי זה. לא כדברי מנח' אשר פתר לשון ידירות כי לא יכון לא לפי הענין ולא לפי הדקדוק. ולא כדברי דונש אשר פתר כמו דום לה' והתחולל לו. והוסיף דל"ת באדם אשר לא כדת. וגם פירש בסך כמו משוכת חזק (משלי טו י), ולא נמצא בכל לשוני שיכה וגדר כתוב בסמך. ועוד אם מסיכה וגדר יש דרך לעבור כי בהכלא אדם יאמר גדר דרכי (איכה ג ט). הנני שך את דרךך (הושע ב ח) אשר לא יוכל לעבור, ולא יתכן לא לפי הענין ולא לפי הדקדוק. אך זה פתרונו, ארדה עמהם עד בית אלהים. כמו בשלם הבשר (מ"א יט כא) אשר פתרונו בשל לחם הבשר. בני יצאוני (ירמיה יך) יצאו ממני. לא יפה לארץ מנלם (איוב טו כט) לא יפה לארץ מן למו. והרבה כאלה (ו). וארדה כמו יודוך יודוך (תלים סח יג). ארדה כל שנותי (ישעיה לח טו) כמו אתורה. רק תי"ו של מהפעל לא תבא על הדל"ת. וכה פתרון הפסוק אלה אוזניה ואשפכה עלי נפשי כי אעבר בסך: זוכר אני את ימי קדם אשר הייתי עובר בסך ובאלהים אשר היו עולי רגליים חוקעים אלהים מזה ומזה ואני הייתי עובר ביניהם עד מקום הזנותי. והייתי גם אני חוקע אהלי ומקים יריעותי ולמועדי' (ג) הייתי מדדה עמהם עד בית אלהים. וכן נבא הנבי' ועוד אושיבך באהלי' כימי מועד (הושע יב י). וגם פה אמר המשורר ארדה עמהם עד בית אלהים בקול רנה ותודה עם המיון חונג העולה לרגל. בשוב ה' שבות עמו יעקב יגל.

(י) עין במחברת כמחם בשרש אר אל צד 32 והמצא גם שם פתרון הכתובים האלה כמזהו. (2) כ"ו ולמשכים.

אדם, ופתרת אדם עד בית אלהים (תלי' מב ה) אלהים, ודמית אליו מה ידירות משכנותי (שם פד ב), ולא יתכן פתרונוך. למען כי מבטא אדם אפעל, כמשקל אשבר ואסגר. ובאמרך כי ידירות יסודו דל"ת אחר, כמו וירו אבן בי (איכה ג נג), היתכן לומר מן וידו ארדה, או מן האחדים כמו ויכו, אכנס, או מן וישו, אשפש, או מן ויו, אוזם, לא כן כי אם אפעל, אפעל, ואנס, ואדם, ומזה הבנין ולפי הענין ומאמרי כי יסוד ידירות שתי אותיות לא יתכן להי' מ"ם אדם כי אם מן היסוד, ודומה לו דום לה' והתחולל לו (תלים לג ז). ונכפל אדם בראש כאשר נכפל יעצרו (ישעיה טו ה). ופתרון אדם עד בית אלהי'. אאלם ואחרש עד אבא בית אלהים בקול רנה. כמו אשמרה לפי מחסום בעור רשע לנגדי (תלים לט ב). וכמו ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו (שם לח יד) וענין המזמור על הפתרון יורה. באומרו (שם מב ג) צמאה נפשי לאלהים לאל חי מהי אבא ואראה פני אלהים, ואומר היתה לי דמעתה לחם יומם ולילה. באמר אלי כל היום איה אלהיך. ואומר אלה אוזניה ואשפכה עלי נפשי כי אעבר בסך אדם עד בית אלהים. אמרו כי אעבור בסך כאמרו (שם מג) למה קודר אתה לך בלחץ אויב. ואמרו בסוף המזמור שלה אורך ואמתך המה ינחוני. יבאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך, ואבואה אל מובת אלהים אל אל שמחת גילי, ואורך בכנור אלהים אלהי, כאמרו אדם עד בית אלהים בקול רנה ותודה המיון חונג. והזהר פן תהיה משה ושונג.

עין מחברת צד 183 ע"ב

אמר יעקב. וישתומם מן שמם גם מנהם ראד וידע, אך לשון שממון לא נכון לו להשוותו לדעת העליונה בישון עצבון וצרה וקוצר נפש, ודימה מס אחרונ' כאלו אינה כעין עוצים (ישע'

וישתומם, והנאת בחלק אחר וישתומם כי אין מפגיע (ישעיה נט יו), עם שתום העין (במדרב נר ג), ופתרת אוהו ויראה, וכן לא יתכן ולא יראה. מפני כי וישתומם מן הפעלים

יש יד) וסנך מחספס (שמות יו יד) . ולמען השניים והי"ו בו משרת . והדומה לו ואשב דעת אם המס יתרה או מן שממה , מי יעלה שם שבעת ימים משמים בחוכה (יחזק' ג טו) . ופתרון וישתומם , ויתעצב , ואל תתמה מן לנו השמימה ?

לבו (בר' ו ו) , וגם ותקצר נפשי בהם (זכריה יא ח) . וכן בכל צרתה לו צר (ישעיה סג ט) כתוב באל"ף ונקרא בוי"ו . והאלהים יתרום שמו הוא מרום מדאגה ושממון . ומתעלה מקצר נפש ומעצבת לב , אבל נאמר דברה תורה לבני האדם להשמיעם כדי כחם ולהשכילם כדי מדעם , ועוד אודיעך כי לו היה וישתומם מן הפעלים השלישיים לא נכפל בו האות האחרון . כי לא יתכן לאמר מן ויסתם וישתומם , ולא מן וישמום וישתומם . ולא מן וישבור וישבור , ולא מן ויעבור ויעבור . וכן כל הפעלים השלישיים לא נכפלו באחריתם בשיעור (כ"ו בשער) הזה , אבל הפעלים השניים הם יכפלו , באמרנו ויסתופף מן סף , ויתגורר מן גר , וישתרר מן שר , ויתבונן מן בן , ויתלונן מן לן , וכמוהם וישתומם כי אין מפניע , מן פנו אלי והשמו ושימו יד על פה (איוב כא ה) .

דונש

עיין מחברת צד 62 ע"א

ידיד . ואמרת כי דל"ח אחד יסוד ידיר וידרות ודוד . בלא עד צדק ולא עד שקר , ושני דלתי ידירות ודלתי ודדי לי ואני לו (שיר ב טו) לא יסורו זה מאת זה , כי איש באחיהו ידבקו יתלכדו ולא יפרדו , וכמוהם מן השמות אשר לא יתפררו שני אותיותיהם נג ודר וחה וסס . ומן הפעלי' כאשר שש ה' (דברים כח טג) . ויצץ המטה (יהו' ז י) , רר בשרו (ויקרא טו ג) , תת וקדש וצבא (דניאל ה ג) . והתבונן והלך ברחבה .

עיין מחברת צד 87 ע"ב

אמר יעקב . ידיד , חי , בצים , ציונים , סאן , הי . ואמרת כי ח' יסוד חיים . וערך די הזה יציען , וקמן , יבש , יגע , שנים . הנקדנים צבא הזה מחא (דניאל ה יט) אשר הבאת עם חיים . הבהלתי מן חיים כהגבלת כתיים מן החיים 1) . כי פתרון מחא מכה לא מחיה . ומחווה מתורג' ביור יכתב ובשני נקודות תחת המס ינקד . ולו היה מחא בארמית מחיה בעברית , אמרנו לא נעקר שרשי הלשון העברית בלשון ארמית . ואם תאמר כי יו"ד חי טפל כסמיכת הכתוב חי פרעה (בר' מב טו) , אומר כי היו"ד לסמיכה וליסוד . וססרד יענה בך . באמרך יו"ד די מחסורו (דברים טו ח) מן היסוד 2) . כי די כרות כמו חי כרות .

ודי מחסורו סמוך כמו חי פרעה סמוך . והתבונן ובהכמה אל תמוך .

1) כלומר כמו שנבדל במקדה פחים השוככים בארץ מן פחים החיים העופרים שהראשון בצירי תחת חס"ם והשני בש"א כן נבדל בתרטיס מלת כחריה בצירי מן מחא בקמן . 2) עיין מחברת שרש די צד 63 ע"ב .

113	וגם שם יוד בצים	כמו יוד הקציים	ואף יוד החציים	ואף יוד התוריים
114	והרם בנינים	כמו הארמונים	ושבר ציונים	והפיל תמוריים
115	וקרקר נון קטן	וכרת נון יצען	והסיר נון סאן	ובלם לא סרים
116	ומנון עם הונה	במתלקת בנה	ומנון מן מנה	כמורר מן מרים

עין מחברת צד 152 ע"א

בציונים, וכתבת בספרך כי צד"י יסוד וצ"י אריר (ישעיה לז כא) למען כי הקבוץ ביוד אחד באמרך יצאו מלכים מלפני בצים (יהוקאל ל ט), גם בואת לא צדקת אענך, ואומר כי יוד וצ"י אריר לא יסור מן היסוד, כאשר לא יסור יוד אי כפתור (ירמ' מו ד), כי יוד בצים הוא ליסוד ולקבוץ, כיו"ד וכלים מכלי' שונים (אסתר א ז), ויו"ד אם יהיו המאיכים כשנים (ישעיה א יח) אשר הם ליסוד ולקבוץ, כי אחר כלים כלי ולא כל, ואחר שנים שני ולא שן, והתבונן ועורה ואל תישן, ואל תהיה לעין עשן.

עין מחברת צד 152 ע"א

ציונים, וגם כתבת כי צדי יסוד הציבי לך ציונים (ירמיה לא כא). ומי יתן לך אחי החכמה להסיר נון ציון, ואף כי תאמר אין היוד בו מן היסוד בלא עד צדק ובלא עד שקר, ועוד מן השמות הנפעלים בפעלים השניים נפעל מציץ (שיר ב ט), ויציצו מעיר (תלים עב יו). צץ המטה (יהוקאל ז י), במשקל שש, וישישו וישמחו (תלים מ יו), ומן עלתה נצה (בראשית מ י), הנצו הרימונים (שיר ו יא), הנן בו כמו הניקה בנים שרה (בר' כא ו), ולו חשבנו כל שתי פעלים או שני שמות פתרון אחד ויסודיהם שנים בלי יסוד אחד, פרצנו הגדרות, והרבו הומוות התורות, והודר ואל תוסף כרבר הוה להורות,

עין מחברת צד 43 ע"א

סאן, ודמית נון קטן, וסאן, וייען, אל נוני שלמן ומעוניה, והם כמו נוני ישמן ישכן אשר נוניהם נפעלים, כאמרנו יקמן במשקל ישמן כן נאמר סאן ברעש, וסואן במשקל שוכן ושכן, וכאמרנו ישכון כן נאמר יסאן. ונוני שלמן ומעוניה אשר דמית אלי נוני כאן וייען וקטן לא נוכל להפעלים לאמר מן שלמן ישלמן, ולא מן מעוניה יעון, ואתן לך סימן עד במבטא נאמן: התבונן לכל מלה אם נפעל האות בה באחד ממיני הפעלים דע כי לא יסור האות האחרון מן יסוד המלה ההיא לעולם, כמו כי כל סאן סואן ברעש אשר הוא מן הפעלים פועל במשקל שוכן ירושלים (תלים קלה כא), וכאשר לא יסור נון שוכן, כן לא יסור נון סואן, וכמוהו אהל בל יצען אשר הוא מן הפעלים יפעל במשקל צדיק יבחן (תלים יא א), וכמו להקטין איפה (עמוס ה ה) אשר הוא מן הפעלי' להפעיל במשקל להבדיל, ואם תאמר אך נוכל לומר כי נון להקטין איפה אשר הוא מן היסוד, ואנחנו מוצאים כמעט קט (יהוקאל יו טו), ואמר הם שני יסודים, שניי ושלישיי, ופתרונם אחד, וברבר הוה ירשיעך סך כמוני, בהביאך כי העו את דרכם (ירמיה ג כא) בשניים, והבאת לעות אדם בריבו (איכה ג לש) בשלישיים, ואתה מודה כי פתרונם אחד, וכמו אלה לי עדים רבים עליך ממכתב ידך, אם תבקשם תמצאם בספרך.

ר"ת

עין מחברת צד 123 ע"א

דונש

מנון, ושמת במחלקה אחת ואחריתו יהיה מנון (משלי כט כא) עם לא חונו איש את עמיתו (ויקרא כה יז) וכן לא יתכן, מפני כי לא הבנה מלה על משקל מנון מן חונו, מחברי חונו הדומין לו תורו ותורו יורו ויורו, כמו יורו משפטיך יעקב (דברים לג י), וכאשר לא תוכל לומר מן יורו לה' (תלים קו ה) מדוד, ולא מן יורו משפטיך מרור, כך לא תוכל לומר מן לא חונו מנון, אבל מיתר הפעלים הבנה המלה

אמר יעקב, מפנק מנוער עברו ואחריתו יהיה מנון, מן נין ונער, ומן נין מנון כמו מן קם מקום ומן לן מלון, ופתרונו הממשיל עברו על בני ביתו אחריתו יהיה העבר מנון כמו נין ויורשו בכך, אך מחטופי למד פעל מן ינה לא יתכן, כי מן ינה לא יאמר מרון ולא מן ינה מנון, והאומנם כי יאמר נכון מן מנה מנון כמו מן הוה חויון, אך טוב לבנותו מן משקל נין ומן נן מנון כמו מן לן מלון, וכן אמר שלמ'

במשקל מנון על שני פנים : הבנין האחד יהיה המ"ם בו מוסף כמו מנון מן יכין, ומרום מן ירים, ומקום מן יקים, ומלון מן ילין, והבנין השני יהיה המ"ם בו מן היסוד, כמו מרוו מן מרה כלענה (משלי ה ד) ומנון מן מנה את מאנלכם (דניאל א י), והתבונן והכם, וקנים תחכם.

במקום אחר ענד משיכל ימשול בן מביש ובתך אהים יחלק נחלה (משלי יו ב) ויהיה יורש, ואת הבן יגרש מהסתפה בנחלתו, וכן לפני שמש ינון שמו (תלים עב ז) פתרונו יהיה נינו וורעו כל יעד השמש, ויקרא שמו עליהם, ושמו הוא ורעו כמו זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב (משלי יו), והשם והזכר המה הבנים, וכן הוא אומר זכרו אבד מני ארץ ולא שם לו

על פני חוץ (איוב מה ז), ועיר היונה (צפניה ג א) אשר הביא מנחם לחברו עם מנון לא פתרון מנון ולא דקדוקו כאשר דבר, כי אם כאשר פרשתי, ולא עיר היונה כאשר חבר, כי אם כמו עיר דיון, כי בבל נקראת צולה ומצולה, וארץ הצפון ארץ מצולה, ככתוב האומר לצולה הרבי (ישע' מד כז), וכן ארץ מדי ופרס, וכאשר יאמר און אויך, על עלות, דוד דודים, שור שורים, כן יאמר יון יונה והיא בבל אשר היא עיר היון, השמר ואל תפן אל און.

דונש

117	ושקל יגע	במשקל נוגע	ויוד ביגע	כמו יוד ביתרים
118	ויבש כיבשת	במשקלת בשת	כנהפך לנחשת	זהבו בכורים

עין מחברת צד 57 ע"ב

יגע, והבאת ואתה עוף יגע (רברים כה יח) במחברת גימל, והוא ממחברת יו"ד כי הוא בו מן היסוד, ואם תאמר הנה היוד סר מן היסוד ככתוב והוגעתם ה' בדבריהם (מלאכי ב ז), אומר כי הווי והנקודה הגאה תחת הו"ו שניהם במקום היוד עומדים, ולא תוכל להכחיש ביאת הווי במקום היוד, כי הנה כתוב בספרך כי וי הוה גביר לאחך (בראשית כו כט) בא במקום היוד, ולכן עלך להורות כי מיסוד היוד. כמו אל תיגע שבה את כל העם (יהושע ז נ), והתבונן ודעת לנשך ינעם.

[אמר המעריך. הפסוק ואתה עוף יגע, אשר עליו השיג דונש כמאן לא נמצא במחבר' מנחם הנדפס, ואין פסוק כן נשמט ע"י אזה סופר אחרון. וכן תלן בתשיבת יבש ובתשיבת שנים נשמטו במחברת הכתובים אשר עליהם השיג דונש. והתחיהם נמצאו כתיבים אחרים. עין בחקרמתי לס' המחברת דף י"ט א].

עין מחברת צד 48 ע"ב

יבש, וגם במחברת בית הבאת יבש היה בעץ (מיכה ד ח), והוא במחברת יוד, ואם תאמר הנה היוד סר מן היסוד ככתוב ויבש מקורו ויחרב מעינו (הושע יג טו), אומר יוד ויבש עומד במקום שנים ליסוד ולקבוץ, כאשר יעמוד במקום שנים בכתוב וכלים מכלים שונים (אסתר א ז), וכתוב אם יזיו המאיכם נשנים (ישעיה א יח), כי אחד מן כלים כלי ולא כל, והאחד משנים שני ולא שן. וגם כמו כן עומד במקום שנים יצאו מלאכים מלפני בנים (יהוקאל ז ט), וכאשר מצאנו היוד עומד במקום שנים כן מצינו הווי עומד במקום שנים, ככתוב ווי העמודים וחשוקיהם כסף (שמות לח י), והיה ראוי להיות כתוב בשלשה ווין השנים ליסוד והאחד ללווי ותוספת, וכאשר מצאנו היוד והווי כל אחד ואחד עומד במקום שנים, כן מצאנו האלף, ככתוב אני אהבי אהב (משלי ח ז), היה ראוי להיות בשני אלפין אהב, אחר ליסוד והשני למדבר, וכמוהו, ואחלך מהר אלהים ואבך רוב הסוכך (יהוקאל כה טו), והיה ראוי לכתוב בשני אלפין ואבךך במשקל החרש ואאלשך חכמה (איוב לג ז), ולולי אשר ראינו יסודי הפעלים אהבה ואבדה אמרנו כי האלף אין הוא מן היסוד בכתוב ואבךך רוב הסוכך, ולא בכתוב אני אהבי אהב, וגם כמו כן לולי

שראינו יסוד הפועל עד יבשת המים (בראשית ח ז) אמרנו כי יוד ויבש מקורו אין הוא מן היסוד כאשר נאמר כי אין יוד יעץ וישן מן היסוד. בראותנו יסודיהם עצו עצה (ישעיה ח י), מתוקה שנת העבר (קהלת ה א) ולולא מצאנו מן יעצ יסוד [הפועל אל תיגע שמה (יהושע ז ג)] אמרנו אין היוד מן היסוד. וגם כמו כן היינו אומרים כי אין היוד ביבש מן היסוד לו מצאנו בושה ובשת, והוהר פן יהפך והבך לנהשת, ויכלו ימך בהבל ובשת.

119	ושין שם בשתים	יסוד גם בשנים	לכליון עינים	וגם לסנורים
120	ועטה שת עים	ועוף הוא העיט	ולא ידע שיט	ונשלך בנהרים
121	ולהבל נחם	בשום פה עם פחם	ורחם עם רחם	והרות עם הרים

עיין מחברת צד 182 ע"א

שנים, וכתבת בספרך כי השין לברו יסוד שנים שנים באו אל נח (בראשית ז ט), וגם יסוד אשר כל שומעה הצלינה שתי אוניו (ש"א ד יא), ואך תוכל להסיר הנין מן היסוד שנים, ואנחנו נראה שנים מפעל, הנין מיסוד פעלו כפעלו בכתוב ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו (מ"א יח לה). ועל משקל שנו מן הפעלים חנו ענו פנו קנו. וכאשר לא יסוד הנין מן היסוד אלה הפעלים כן לא יסוד משני ושנים. ועוד אבאר לך לו היו (1) שנים ושתיים שני שמות לדבר אחד או לחשבון אחד אמרנו הם שני יסודים והפתרון אחד, ואף כי שנים שם לחשבון הזכרים מפועל בפעלים ושתיים שם בניו למנין הנקבות (2). ואורייעך כי כאשר עקרת יסוד שנים בשתיים ויסוד שתיים בשנים. כן על"ך ממשפח חכמתך לעקר שם אחד באחת ואחת באחד. תסיר תיו מאחת ודלת מאחד, וישאר בידך מאחד ומאחת אח. וגם תסור האלף מאח למען כי מצאנו ודבר חד את אחד (ידו' לג ל) ואו ישאר בידך מאחת ומאחד ח"ת לברו משרשם. ולכן הוהר פן תאשם אשם, והאדמה לא תשם.

(1) בניכח לונתן ולידין תחת לו היו כתוב כי תיו.

(2) ר"ל אף אם היו מלות שנים ושתיים מסובכים סדרך הלשון על עצם אחד, או היינו נ"כ אומרים כי שני יסודים הם, וכונתם אחת כאשר שמות היררפים, וכפ"ש שפלת שנים לזכרים ושתיים לנקבות, אין להכליל מלכוד כי שני יסודים הם.

ר"ת

עיין מחברת צד 132 ע"ב

דונש

ע"ש. והזרת בחלק אחד קורא ממורה ע"ש (ישעיה מו יא) עם התיב עטה וטעם (דניאל ב יד) ופתרת אותו לשון עצה. ואין בין קורא ממורה ע"ש ובין יוד הע"ש על השגרים (בר' מו יא) מבידל. קורא ממורה ע"ש משל לנשרו (1) הממחר כע"ש לעוף מארץ מרחקים. וכן מצאנו במקרא, המלכי נמשלו בע"ש ובעוף. ככתוב הע"ש צבוע נחלתי לי הע"ש סביב עליה. (ירמיה יב ט) וכמו הנשר הגדול גדול הכנפים (יהוקאל ז ג). ואתמה ממך אך תוכל לומר בפתרון קורא ממורה ע"ש עצה או יועץ. היש במכתב זה הפתרון לתלמידים כשרון. כי אם יגע בהגיון, ישחת הרוי והגיון.

(1) בכל חכ"י כתוב למקרא.

הוא עוף בעל גוונין, וכראות העופות אותו מתאספין סביב לו לחלחם עמו ולאכלו, וציידי העופות יקחוו ויקשרוהו ביתר תקוע בארץ ויתנו ממורת או דבק סביבותיו ונלכדים; וכן אמר ירמיה הבו לי נחלתי ע"ש הצבוע. כי נראה כי כן הוא נחלתי, מרוב חבאותיה אוספת חיל הגוים סביבותיה. כי

כאשר העיט צבוע מאסף העופות סביבותיו כן נחלתי (ז) תאספם. ומאשר קראו עיט צבוע חדע כי עיט צבוע הוא עוף ידוע ולא לקלות יזכר כי כל עיט לאכל נבלות יזכר. כמו וירד העיט על הפגרים (בראשית טו יא) לעיט צפור כל כנף השדה נתתך לאכלה (ידווקאל לט ד), וקורא ממוחה עיט הוא כורש היועץ עצת ה' לשלוח גלותו ולבנות עירו. וממקום מלכותו שלח אגרותיו והעביר קול ולא לקלות יזכר כי לבנין הבית קורא לו. וטעה דונש בדמותו המלכים לעיט ומביא ראיה מהעיט צבוע כי שני העיט ה"א פתוחות על פי המסורת. ויען הפתחות כדין המורה הבאה על אהח"ע אשר נפתחת, לא יתכן על המלכים כי אם על הנחלה, ופתרונו כאשר בארתי הכי עיט צבוע נחלתי לו, הכי עיט לאכלו סביב עליה כאשר יבואו העופות סביב העיט לאכלו. וגם לא יזכר למחר רק נשר לבדו, לקלות ולהיות חש, ועיט זה הוא יועץ בלי כחש.

(ז) כ"ו כי בעלתי.

ר"ת

עיין מחברת צד 142 ע"ב

דונש

אמר יעקב. נפש באש פחם (ישעיה נד יז) פחם. והבאת בחלק אחד בפעלי' השניים פחם מ"ם יסוד. וכן פירש מנחם באש פחם עם ופעל בפחם (ישעיה מד יב). אך מנחם כתב בחלק פח נפש באש פחם בעבור נפש, ודמה דונש כי לבעבור פחם הביאו, ולכן הקניאו.

פחם. והבאת בחלק אחד בפעלי' השניים פחם לנחלים (משלי כו כא) עם ופח באפיו נשמת חיים (בראשית ב ז), ופחם הוא מן השמות השלישיים המ"ם בו מן היסוד, ופתרונו כמשמעו בלשון הערב, והחמי"אך בו ראוהך הדולק אש בפחם נופח עליו במפוח. ולכן זרית המ"ם לרוח, ואבדת מ"ם פחם, כמו מ"ם שפם.

נראה כי טעות קרה בשמחם גם בדונש גם בר"ת ע"י הסתמיות. דונש מצא מלת פחם לברה בחלק פח במחברת פחם ואמר בלבו כי הוא פחם לנחלים (משלי כו כא) וע"כ בצדק השיג על פחם. ור"ת לא ראה כי דונש השיג על פחם לנחלים ואמר בלבו כי השיג על נפש באש פחם, וע"כ השיבו כדת וכדון, והאמת הוא כדברי ר"ת כי במחברת בחלק פח היה כתוב נפש באש פחם בעבור מלת נפש, ופחם לנחלים נזכר במחברת בחלק פחם וחברו עם ופעל בפחם (ישעיה מד יב). ולפ"ז שלשת הירועים יצאו וכאן, ואין טרם בכל דבריהם! אמנם ראוי פח להזכיר כי טעות כזה קרה לרונש גם בתשובת חרוץ, כי גם שם הרשיע את פחם על אשר פירש חרוץ אבן מאבני השמים, ולא כן הוא, כי מנחם בפירושו אמר בשרש חרוץ שהוא זהב טהור. ורק ירקרק חרוץ בשרש ירק פירש אבן מאבני השמים והיתה כוננו על ירקרק ולא על חרוץ לברה. עיין המבאר בהערה ק"ט צד 95 במחברת. **המעריך.**

עיין מחברת צד 126 ע"ב

אמר יעקב. ישכחהו רחם, רחם אמו, רחם. ובחלק אחד הבאת ישכחהו רחם מתקו כדברי דונש. ופתרון המקרא כדבריו ישכחהו רחם יולדיו ישכחהו. ואם פתר בו מנחם מרחמו ישכחהו, לדל הן חי הו [?].

רחם. ובחלק אחד הבאת ישכחהו רחם מתקו רמה (איוב נד כ) עם רחם ארחמנו נאם ה' (ירמ' לא ד), ואין הוא כי אם כמו אשר בצאתו מרחם אמו (במדב' יב יב). והפסוק לקללה נאמר במאמר איוב (ג יא) למה לא מרחם אמות, וכמאמר ירמ'

(כ ז) ותחיה לי אמי קברי ורחמה הרת עולם, ועוד אודיעך אחי מנחם כי הנקידה הגביל בין רָחַם ורָחַם כהגדרתה בין לָחַם ולָחַם, ישכחהו רחם מעצמו ממעל גריש פתוח, כמו אשר בצאתו מרחם אמו, ורחם ארחמנו נאם ה' מעצמו מתחת בחית והוא בקמץ, כמו ברוגז רָחַם הוטר (חבקוק ג ב) מפני כי הוא יסוד פועל רחמך ה' (תלים כו ו) ועל משקל רָחַם ורָחַם לָחַם ולָחַם, לחם הפנים (שמות לח יג) מעצמו ממעל בלמד והוא פתוח, או לָחַם שיערים (שופטים ה ח) מעצמו מתחת בחית והוא בקמץ, מפני שהוא מלשון מלחמה לה' (שמות יז טו), כיום ולהלכו ביום קרב (זכריה יד ג). וההבונן ושיחך על אלהים יערב,

אמר יעקב. על בקעם הרות הגלעד למען הרחיב את גבולם. אין להכריע אם פתרון הרות כמו הרי' או מעוברות, כי למען הרחיב את גבולם נראה פתרונם לנבקינעה אלינו (ישעיה ז ו) אשר הוא לשון בקעה להבקיע ההרים והמצרים. וכן פתרון זה על בקעם את הרי הגלעד להרחיב את גבולם כפתרון מנחם. ולא הוכיח מנחם שני בקיעי הרים והשרידים כי אם ובעבור כי סוף המקרא מוכיח, וראיית דונש אשר הביא מהרחיב ה' לנו ופרינו בארץ (בראשית כו כב) אינה ראייה ברורה, כי פתרונו כמרחב בצרה. ונפש שניהם בנפש החיים צרורה.

הרות, והבאת בחלק אחד על בקעם הרות הגלעד (עמוס א יג) עם מפניך הרים נלוו (ישע' סד ב), ואין הרות כי אם כמו הרה ויולד'. והתבונן לפושעים הנכתבים עם הפסוק הזה חדע כי הם כלם מעשה אנוניות, באמרום על דושם בחרצות הברזל את הגלעד (עמוס א ג). על שרפו עצמות מלך אדום לשיד (שם ב א). על בקעם הרות הגלעד (שם א יג), ובקיע הרות היות, היא אמת אנוניות, כשריפת העצמות, ואין אנוניות בבקיע הרים ומרינות. ועדי עליון מנחם מאת אשר עשה מנחם: ככתוב או יכה מנחם את תפסה וכל אשר בה (מ"ב מו יו). וכמוהו ויאמר חואל מדוע אדוני בכה ויאמר כי ידעתי את אשר תעשה לבני

ישראל רעה, מבצריהם תשלח באש ובחריהם בחרב ותהרג ועליהם תרשש ותרחיקם תבקע (מ"ב ה יב). ואם תאמר מה ענין בקיע הרות ויולדות מן רחב הנבול הכתוב על בקעם הרות הגלעד למען הרחיב את גבולם. ואמר איך לא ירחיבו את גבולם בהרגם אויביהם גדוליהם וקטניהם עד עולליהם והריותיהם? ומדבר אבינו יצחק תלמד כי בסור האויב המריב ירחב הגבול. באמרו ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות, ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ (בר' כו כב), והתבונן ואל תפריץ פריץ בלשון פריץ.

(1) גם הכתיב הזה נשמט במחברת מנחם, ורחתי נמצא כחובים אחרים עם מלת ה' וראוי להעיר כי בכל הניסחאות אשר לפני, כתוב הרים מלו ספמי ה', וכן לא נמצא בכתיב קדש.

122	כרסו עם כרסם	בחלק אחד שם	קשרם ורכסם	והמה ביתרים
123	במשנה הוללה	אשר הדין נבלה	ככרסום לנמלה	כמו כן לחזירים
124	יפה נוף הר ציון	אשר בחר עליון	לנפת שם דמיון	ופלך וכפירים
125	ונוף בלשון משנה	אמת אומן אמונה	כמו ענף נמנה	ובדרים וקצירים

עיני מחברת צד 110 ע"ב

אמר יעקב, יכרסמנה חויר מייער וזין שדי ירענה, לא חברו מנחם עם כרס כי ידע מנחם מס מן יכרסמנה יסור, אך טוב לנו לדמותו לדומה, כמו כרסם לכרס לפי ענינו, מלפרשו בלשון כרסום אשר לא דומה. כי כאשר דמה מנחם בשכסם על דל (עמוס ה יא) בשם לשם⁽¹⁾, כן דמה יכרסמנה לכרס ופתרונו שתי חיבות יכרסמנה יכרס ממנה, כמו מנלם אשר פתרונו מן להם או מן למו, אך פתרון דונש לא יתכן אשר פרשו לשון שבר כמו כרסמוהו נמלים, כי סופו יורה על תהלתו אשר אמר וזין שדי ירענה, גם למעלה אומר וארוה כל עוברי

יכרסמנה, והבאת בחלק אחד יכרסמנה חויר מייער (תלים פ יד) עם מלא כרסו מייערי (ירמיה נא לד), והם שני חלקים, כרס הוא שם שלישי על משקל כסף לא נמצא מסועל במקרא, ויכרסמנה הוא פועל רביעי, אין לו דומה כי אם מלשון משנה, שדה שכרסמוה נמלים (פ"ב דפאה), וכרסמוהו בקף ובקוף שתי לשונות, מטכסין⁽¹⁾ ומטכסין⁽²⁾, ופתרון יכרסמנה יקצצנה ויקוססנה, והתבונן בחכמה תמצאנה, אם כסף תבקשנה, וכמטמונים תחפשנה,

(1) אחוז בתבלי בין. מטכסין צביעין בארנוונא. אסתר א'
(2) כסף לא יחשובי, כספא לא מטכסין. ישעיה יג.

רך (תלים פ יג). ועל כן נשתה הכרס יען עוברי וזין שדי רועים, ואשר לא פותרים כן מועים.

(1) פסחה (ישעיה סב כב). עיני מחברת שרש ב"ש ס.

אמר יעקב, לא יתכן פתרון דונש אשר סתר בו לשון נוף בלשון משנה אשר הוא ענף וכן דמה בכל המזמור ציון לענף, וכי נקרא ענף משוש כל הארץ, ועוד כי בסוף המקרא קוררו הר ציון אשר הוא עיקר קרית מלך נתמר וכארו ולא כנוף וענף, אך דברי מנחם נתכנו אחרי אשר מצאנו נפת דאר (מ"א ד יא) לנופת דור (הושע יב כג), ונפת שלשת הנפת לשון פלמים וכרכים וחצרים יתכן לקרוא להר ציון יפה נוף ויהיה פתרונו היפה בערים ובנפות כאשר יאמר תפת מן תף ויאמר נפת מן נף, ויש מהפותרים נפה גובה מן הנוף, ואין בפתרונו שרש וענף,

126	ודמה גם המשיל	לכלף ולכשיל	חרבות ויכשיל	פתיים ובערים
127	ואף פיהו פצה	ברצותו רצה	ואותם לא חצה	בספרו נזורים
128	ואף שם איסירם	כאסור ואסרם	אני לא אחבירם	כמשקל ופשרים
129	ואומר יסירו	כאומר ייסירו	במשקל יישירו	ואומר מישירים

עין מחברת דד 128 ע"ב

אמר יעקב, יפה חברו מנחם, ולא יתכן מְיַסְרָה, כי לולי מן ליסרה הוא, היה לו להיות אֶסְרָה כמו תיסך רעתך (ירמיה ב יב) וכמו אלהיך מיסוך (דב' ה ה), אך באומרו אֶסְרִים פתרונו מעין ראש המקרא אפרוש עליהם רשתי כעוף השמיים איסירם כשמע לערתם: כעוף השמי' אשר אורידהו על ידי הרשת אשר מפילים עליו כן אורידם ואיסירם ואקשרם כאשר קושרים העוף למען לא יפרח ויברח, ואיסירם איננו מן אסר כי אם מן יסר כמו מוסרות (איוב לג ה) ומוסר מלכים פתח (שם ב יח), כשמע לערתם איסירם כאשר שמע לעלות הושע בן אלה אשר נאסרו ונכלאו ונקשרו בשלשלאות ונחשתים כפתרון כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעיה כג ה), ומנחם יפה חברו, אשר כמו ליסרה ספרו, הוא הדבר אשר לא דברו.

נפלא הוא כי ברשש סר במחברת מנחם לא נזכר הכתיב לאסוך ירדנו בחלק אחד עם איסירם כשמע. וגם ברשש אסר אשר שם חובא לאסוך ירדנו לא חובא עמי איסירם כשמע. וגם מלשון ר"ח לא נראה כי דמה מנחם איסירם לאסוך. ע"כ אהשוב כי טעות הוא בדברי דונש, ויחזק לאסוך ירדנו צ"ל כחוב אחר כמו ומסרות ערוד (איוב לג ה) או מוסר מלכים פתח (שם יב יח) כאשר הוכיח גם ר"ח בהכרעתו. או יתכן יותר לומר כי אחרי ראות דונש פתרון מנחם על איסירם לשון קשר הוא, חשב למשפט כי דמה איסירם אל שרש אסר אשר ל"ע פתרונו קשר. המעריך.

עין מחברת דד 110 ע"ב

אמר יעקב, אם כשיל וכלשות קרדמות הן גם מכלי קרב הם כרבוי מנחם כאשר תמצא הנה ובקרדמות באו לה (וי' מו כב), ובקרדמות פעמים הולמים ופעמים קוצצים, כחושבי עצים, מו כב) וכמא דעלין בכשילין, וכלשות הם כפשישין בלשון הערב, ולא מכלי קרב,

בכשיל וכלשות, ואמרת כי כשיל וכלשות (תלים עד ו) כלי מלחמה הם, ואין הם כי אם כלי חושבי עצים. הכשיל הוא הקרדום, כי כן הוא מתורגם ובקרדמות באו לה (ירמיה

רצותי, ובחלק אחד הבאת את מי עשיתי ואת מי רצותי (ש"א יב ג) עם רוצה ה' את יראוי (תלים קמו יא) ודברך זה לא יראה, כי אין לנעם ולרצון בפסוק ענין, ורצותי מן רצון לא יתכן בבנין, ולא יעלה עמו למנין, ודומה אל את מי עשיתי ואת מי רצותי, רק עשוק ורצוף (רברים כח לג) ותרץ את גלגלתו (שופטים ט נג) וירצץ אסא מן העם (דה"ב יו י) ועל העשק ועל המרוצה (ירמיה כב יו) בתפשים בך בכפך תרוץ (יחזקאל כט ז) למען תדע כי לא לקלים המרוץ, בפרצם הגדרות סרוץ.

130	וגם פארור בפאר	עלי ספרו באר	ובו אמר אאר	חשכים נקדרים
131	והנה הוא כפח	לקוהו המפח	ולמשפט מספח	ותועה ושברים
132	כמו פום שם פימה	ואין לו בתמימה	לפתי מחכימה	מעידים נכרים
133	ושובים ושביבים	בפתרונם שוים	ופשרו כשביבים	לאש הכיורים

עין מחברת צד 140 ע"א

פארור, והבאת בחלק אחד כל פנים קבצו פארור (יואל ב ו) עם מקל תפארה (ירמיה מח יז) לתת להם פאר (ישעיה כא ג) והבדלתו מן הדומה לו והכה בכיור או ברוד או בקלחת או בפרור (ש"א ב יד) למען כי נכתב בא', והוא לא נקרא בו, והוא כתוב עם ארבע"ו ושמונה תיבות במסורת לא יקראו אלפיהן; ואלה מהם, משאת כי תשה ברעך משאת מאומה (רברים כד י) ויהי לחשובת השנה לעת צאת המלאכים (ש"ב יא א), ואוריד כאביר יושבים (ישע' י יג), והיו שאסך למשיסה (ירמיה ל טז), וקאם שאון בעמך (הושע י יד), ואמאסאך מכהן לי (שם ד ו), מסניו יחילו עמים כל פנים קבצו פארור (יואל ב ו), עד אנה תוגיון נפשי וחדכאונני במלים (איוב יט ב), וגם יהונתן בן עוויאל המתרגמן לא הבדיל בין קבצו פארור ובין בקלחת או בפרור באומרו בפתרונו איתחפאו ברום אכמין בקרדא, והענין כלו הוא ענין צרה, לא יורה על התפארת ופאר כי אם על קדרות הרוד והפרור, והתבונן לדבר ברור, ושימחו בלבך צורו.

נפלא הוא כי המסוק כל פנים קבצו פארור נמצא בנ"ח גם בפרש פ"ר מחבר עם ובשלו בפרור. ואין מסק כי טעות הוא שם, ולא נמצא בשאר ב"י. המוערך.

אמר יעקב. דברי מנחם יתכנו, כי אך יכול ויתכן לפרש כדברי דונש וכל פנים קבצו דוד או פרור? אך קבצו פארור כמו וכוכבים אספו נהם אשר בסוף הענין (יואל ב י). כי נאסף הנוגה מן הכוכבים ונקבץ הפארור מן הפנים, ודרך לשון אותה הנבואה להלות קבוץ הפארור בפנים, ואסיפת הנוגה בכוכבים, וכה פתרון המקרא: מסניו יחילו עמים וכל פנים קבצו פארור, ותפארת ארם נקבצה מספוד הלהלה הארבה, ופארור כפאר, ומחספס כחסף, עושים כעוה, שרשר כשרש כדברי מנחם, וגם לדברי דונש אשר משריש צ' עושים יהיה פארור כמו פאר אור, כי בזה יודה דונש כי מן ארם אדמדם מן ירק ירקק חבר חברותיו שהר שחרחרת, וכן יאמר מן פאר פאראר ואלפין ברוב מקומות מחוסרות, כמו ותופהו (ש"א כה כד) תפניו (ויקרא ו יד) אל תבא (איוב ג ז) יתן את שלחך (ש"א יז) לא יהל שם ערבי (ישעיה ג' ד) וכן הרבה, ועל אשר כתב בעל המסורת כי האלף של פארור אינה נקראת הנה אפשר דין אלפי המסורת בתשובת אזיקים, וגם המסורת אינו מודיענו חסרון המקראות האלפין עם שינויי פתרון אך מאותן אלפין אשר יכולות להיות נקראות על פי המסורת ולא נקראות עם אותם אשר אין דינם להיות ונכתבות ולא נקראות מנה ארבעים ושמונה, ופארור בפרור, שיגין ברור.

אמר יעקב, בפתרון ויעש פימה, אין בין פימה, ודמית ויעש פימה עלי כסל (איוב טו כו) אלי פום אריותא (דניאל ו כג), ולדמות זה לזה לא יתכן, כי אך תרמה ויעש פימה

עלי כסל אלי פום אריותא והפסוק כתוב בעריץ השמן והדשן, ולא במדקר המיעון הישן. ולא ראינו פה עלי כסל, כי אם בטיענת רומה או מכת הרב, ולכן נאמר אין לפימה דומה במקרא, ופתרון פימה לפי הענין או מכת הרב יבלת הלב שקנה, והשכיילה ושכל קנה נא, ואל תאהב שנה.

עין מחברת צד 169 ע"א

אמר יעקב, כי שבבים יהיה עגל שמרון לא כדברי דונש הפיתרו שביבי אש כי לא יתכן מזהב שביבים, ולא כדברי מנחם הפותרו לשון שבי, אפס כה פתרון הפסוק: כי מישראל והוא חרש עשהו ולא אלהים הוא פי שבבים יהיה עגל שמרון, פתרונו אלא שובבים ושובבות ועון והטא הוא עגל שמרון, שהרי כי משכו אליו, ופתרון יהיה כמו, הוה כמו הוא, ופתרון הפסוק שבבים ושובבו והטא ועון הוא עגל שמרון משגורנמש אשפוריל שמרון, ונקרא האדם החוטא שובב

פתרונו מושב מדרך טוב כמו עיקר ועיקור, ובלעז בלשוננו מְשֻׁמְרֵן והשובבות הוא החטא נקרא שבב, והשפיל ותפיל לפנינו כל בעלי דבב, ולא יתן שובב, בדרך [איש] לבב.

134	ושת שריתך	כמו השארתיך	והוא פתחתך	אסור הסוגרים
135	ושרה ומשרה	כזרה ומזרה	וקרה ומקרה	עליות בקרים
136	ואספרנא תקנא	בחלק תיו יבנה	הלא זה הוא בונה	כעכביש קורים

עין מחברת צד 181 ע"א

אמר יעקב, פתרונו כמו והשארתיך, וכן חברו ר' אברהם הבבלי בספרו כדברי מנחם, ואשר לא נמנה במחוסרי האלף, כי לא באו לחשבון ושיריו כאשר פרשתי למעלה אשר המסור' משייר, ועוד יען אשר נחסר ממלאכתו כל החסר מהשארתיך. ופתרונו אשר השאירו נבווראדן עם גדליה בן אחיקם, ולא יתיישב פתחתך כאשר אמר דונש כי לא היה נכון להתגבר, כי בוקים יאסר.

אמר יעקב, פתחתך מן האויקים אשר על ידך אם טוב בעיניך לבוא אתי בגל (שם), ובעת ההיא הפגיע בו אויבו, כאשר נאמר לו התפלל בעדנו אל ה' אלהיך בעד כל השארית הזאת כי נשארנו מעט מחריבה (שם מב ב) ובדמותנו שריתך אלי משרה קטרין נפטר הפתרון ולא סר היוד האחרון. כי על משקל משרה, מורה ישראל (ירמיה לא י), והמקרה במים עליותיו (תלים קד ג), וכאשר נאמר הכיה קרוהו (נחמיה ג ג) כן נאמר ורוהו, ושרוהו. וכאשר נאמר אם לא שריתך כן נאמר קריתך ווריתך. והורה לאמת כאשר קריתך, ואורך כאשר הוריתך.

תקנא . וגם דמית אספרנא תקנא (עורא זי) אמר יעקב . תקנא לשון קנין , ולא פתרו אלי תקן משלים הרבה (קהלת יב ט) וזה הדמיון מנחם כענין , לא יוכל לתקן כענין הפתרון . כי לו היה כמו תקן הוסיף תיו המדבר והסיר האלף ואמר תקן . ופתרון תקנא בארמית תקנה בעברית . ואם האמר איך נשדה במבטא אספרנא תקנא מן הארמית עם וכי תקנה עבר עברי מן העברית , אומר אינם שוים לא במכתב ולא בנקודה . כי תקנה עבר עברי כתוב בד"א פתוח , אספרנא תקנא באלף קמוץ . ולו היו שוים במכתב ובנקודה לא תועילך התשובה הזאת , כי יש לנו דברים רבים בארמית מכתבם ונקודתם מדברי העברית בספר דניאל ועורא , התבונן בהם והיו לך בפתרון לעזרה .

137 וחבר בבנין לתקן ולקנין ופתר בענין ולדברין בזכרים
138 ודברין הם אלים למזבח הם עולים לחטאת עוילים להמציא כפורים

עין מחברתו בד' 64 ע"א

דכרין . כל קבל דנא אספרנא תקנא בכספא אמר יעקב . דכרין הם אלים , בני שנתים גדולים . דנה דכרין אמרין ומנחתהון ונסכיהון ותקרב המו (עורא זי) . ועוד בפסוק הזה שגית בפתרון דברך , באמרך דכרין הם זכרים בלשון הארמית , ולא הם כי אם אלים , כי המלך אשר נתן הכסף לעורא הסושר לא צוהו לעזוב הנקבות ולקנות הזכרים , והנשילך בפתרון דכרין כי לא ידעת כי מלה אחת ההיא מן הארמית תחלק לענינים . הענין אחד בנים זכרים מתורגם בנין דכרין . והענין השני אלים מתורגם דכרין , וכן הוא מתורגם בתורה שור ואל תור דכר . ונמו דכרין מלשון הארמית נחלק לענינים כן זן מתחלק לענינים . ומוזן לכלה בה (דניאל ד ט) לשון כלכלה ופינססה , וכל זני זמרא (ש ג ה) לשון מין . כמו ואת כל עורב למינו (ויקרא יא טו) הוא מתורגם לזנה . סב כען זינך (בראשית כו ב) הוא כלי מלחמה . וכמו כן רו מתחלק לענינים . ותתרוי ארעא (לשון רויא . ורוייה דרביעאה (דניאל ג נה) לשון תואר , וכן מתורגם יפת תאר (בראשית כט זי) שפירא קרינא , וכמו אלה בארמית רבים , במבטא שוים ובפתרון שונים . והתבונן בהם אבי הבונים , מיראה וחכמת הארמונים ,

139	תקופת הישנה	בחמה ולבנה	אלי תקיף בנה	ותקף גבורים
140	והתיו בתקופה	כמו תיו בתנופה	במקרא תעופה	כאבר כנשרים
141	והשירה ארוכה	והסינים חרכה	ורק לא נערכה	לאחד מעשרים
142	במאה ועשרה	שמונים נקשרה	שקולה ושמורה	לאותות ולמורים
143	וזמן הנותרים	ביושר נפתרים	כמאה גם עשרים	בלא שיר נסדרים
144	בפתרונם יש די	לעובדי אל שדי	היות כמו עדי	עלי הנשואים
145	ואם יכעס נבל	וכל לץ יתאבל	וכל פתי יובל	לטבח כשורים
146	ירוקב בקנאות	ויוער בישנאות	לשוואות ומשוואות	ומספד תמרורים
147	חכמים ישמחו	וספרי יקחו	ועוד לא ישכחו	דברי הישרים

תמה השירה מזוארה במבטא נגבלה מתוארה . והנני אעריך לך מן הנשואים עלי אלף בית במאה ועשרים להיות התשובות מאתים בעזרת בורא שפתים .

עין מחברתו בד' 186 ע"א

תקופת , והבאת בחלק אחד ויהי לתקופת אמר יעקב . פתרון תקופה לשון הקפה , רק השנה (דח"ב כד כג) עם שתקוף ממנו (קהלת כי תקיפו שהוא הקפה מן פעל של שלש אותיות

הוא מן נקף, ותקופה מן קף שהוא שתי אותיות. ו' י'. והתיו הוא מוסף בתקופה כמו שמוסף בתרומה ותנומה ותנופה. והקפת השנה והימים כהקפת ימי המשתה. ויום תקופה לזמן הבא, כיום העובר בזמן היוצא. ולכן הוזהר ופך אל תפצה, לדמו' אלי תקף תקופה, כי כל אמרת אלוה צרופה. מלשון תקוף כמו מן צרף צרופה מן מלך מלכה

מן גבר גבורה מן קבר גבורה כאשר יאמר מן קף תקופה מן נקף תקופה מן רם תרומה. אולם לכבוד דונש הייתי יאמר אחרי אשר לא תמצא פעולה מן קף לא היה לנו לעשות פעל חדש בעבור תקופה לבדה אחרי אשר תמצא בלשון תקוף. וכמו כן דרק מנחם במעוטה למבח (יהוקאל כא כ) ופרשו אחר הנמצא כי עזו מן עץ ומעוטה מן עז וכן יצא ולא כמו מעמה כי לא נמצא עמ בלשון מעמה כי אם עמה כאשר לא נמצא קף מלשון הקפה. וכה יכון פתרון [תקופה] כי לשון גבורה ותקוף נמצא בשמש בכתוב ישיש כנכור לרוץ אורח (תלים יט ו) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה לא) וזה מעשה תקפו וגבורתו כי כולות כחו לערב בעת מבואו ישוב בשחר להיות נכון מוצאו ולהחליף כח וגבורה ותקוף לשוב לתקפו ולגבורתו ועל כן נקרא תשובתו תקופה ולכן אמר המשורר ישיש כנבור לרוץ אורח גם כי אמש הוקף ותש כחו מקצה השמים מוצאו במזרח ותקופתו וגבורתו על קצותם ולא יחסר מאשר היה למעמ תקפו כי בהוקתו יעמוד גם היום גם לעול'. וכן יהי לתקופת הימים בעת הגיעו להיות חזור' ושבים לחוקם ולתקפם כאשר היו ולא חסרו כדרך כל הארץ אשר יחסרו כח כולות עמם. וכן יהי לתקופת השנה בעת הגיעו להיות חזורת ושוב לאיתנה הראשון כאשר היה. כי השנה והימים תקופתם וגבורתם לפי גבורת השמש, ועל פי השמש נקראים השנים ימים ושנים ותקף אחד להם והכל מן השמש. אך לשון הקפה וסביבה לא יאמר על זריחת היום כי אם על סביבת הלילה כי הזריחה תקרא הליכה ושקיעת הצפון תקרא סביבה, לכן לא יתכן לשון הקפה גם כי לא נמצא פעל קף. ואיך נבנה בנין מן קף מן גש מן של מן קף (כמו נקה) אשר לא נמצא.

ועתה אם אתה אשר תשחר לבקר ולצדה אחר הפעלים אז תבין הנפעלים ויגלו לך שיעי לשון קדש כי אחר הפעלים יסבו המלים עד אשר יגדלו עד חמש אותיות ושמשיהם. כמו והתמחו תמחו (הבן' א ה) לפי האומרים התמחו כמו תמחו שאחריו להיות תמח פעל שלו, וזולתי כי נכפל כמו שדחורת סחרה, ירקק, אך אף אמנם נכון לפותרו מן מהמה כמו ויתמהמה מן מהמה ואשתעשע מן שעשע. ופתרונו התאחרו והתעכבו מרעותיכם ותמחו מעונותיכם. אך האומרים לשון תמחו לקחו שיטתם מן הקבלה אשר בידם כי ששה עשר תיבות אשר בתורה בנות חכש אותיות, וזאת אחת מן המנין (ז). ועתה אשוב לענין. כי שנים עשר פעלים הם ראשי פעלים. ומתוכם משתנים ענינים נמצעט ואלה הם הפעלים.

האחד של שתי אותיות כמי אץ בא גד דש. **השני** אור בוש מוב, פעל של מלאפום. **השלישי** אבה ברה גלה דמה הרה, פעל של חטופי למד פעל. **הרביעי** נבק נגד נגה נרב נקח, פעל של חטופי פה. **החמישי** יבש יגע ידע ילך, פעל של חטופי פה פעל של יוד. ויש וידין נשרשות כמו יבש יגע אשר יגיד מימנו כמו חזיון מן הוה אשר לא תפלגה ממנו רק לא כיתר שרשי האותיות. ויש בנשרשות כמו יסד ירא אשר לא תפול מהם רק תבא ו' הנקראת תחתיהם במקומות הרבה. וכן יגול יגור יוד כנשרשות והוא פעל של יוד אך מועטים הם לכן לא הבאתים לחשבון הפעלים, אבל הלך דמינו כלו יסוד. כי מן הלך יאמר ההלך הולכים. אך רב סעדיה ומנחם ורונש וכל רבותינו שוים ברבר כי הלך כמו ילך. והא בכל מקום הליכה למלאכה ותיקון המלה ואחריהם אלקה. **הששי** ידה ינה ינה, פעל של חטופי למד פה של פעל של יוד. **השביעי** נזה נטה נכה, מ חטופי למד פה פעל של נון. **השמיני** מלל חלל גלל סבב שטם רכס רציץ, פעל של חטופי למד פעל של כפל. **התשיעי** נמוג נסוג נכון נלון נבול, פעל של חטופי פה פעל של פתח ומלאפום. **העשירי** רומם שובב שוטט, פעל של ארבע אותיות יסוד מלאפום ופתח. **העשתי עשרה** אמר בשר גבר דבק לקח כמה גבה תכה, פעל של

(1) עיין סחברת צד 39 ע"ב, ומסבאר ס' ז"א צד 42. והתמחו תמחו לא נמצא בתוך ה"ו תיבות החמישיים.

של שלש אותיות יסוד. השנים עשרה מהמה שעשע כרסם / פעל של ארבע אותיות יסוד. ויש מאלה הפעלים הנוכרים במשק לקל נחפכים למשקל הזק כמו דבר דבר דבר שבר שבר ידע ידע נפל נפל מדבר מחבר מתנפל אתודע וכן רבים מענינם. ויש מהם אשר לא יתחזקו לעולם וכל תוצאות לשון הקדש מובאיהם ומוצאיהם על פי הפעלים חוץ משמות הדברים ותקוני המלים והיבות אשר לא יעשו למלאכה כמו גם אנכי אתך פן יש אולם בעבור זאת וכן רבים בענינם. ועתה אבינך איך תנהיג הפעלים ומאין לי כי שתיים עשרה המה מעלותיהם אשר יסרודם כמעט, בזאת תדע כי לשון הקדש במספר במשקל לכל [הוצאותם]. והפעלות והנפעלות יודיעו הפעלים ומלאכתם.

פעל הראשון של שתי אותיות אף בא נד דש, יאמר מן אף תאיצו, הביאו, תנידו, תדושו, וכן יאמר מן כור תמורה מן שב תשובה. ולו היה צריך גם תדושה יאמר מן דש כמו תבואה מן בא וכלם שימה אחת להם לכל עניניהם ולפי מיעוט אותיות הפעל יש להם מרבית אותיות לשימושיהם להסב מליהם. כמו מן רם הרמותי מן שב השיבותי. ומן אמר יאמר אמרתי. גם אם יאמר האמרתו אין אלה רק שש והשיבותי שבע. כי אמר אין לו הברת או תחתיה. וסדר אחד לכל פעל של שתי אותיות כאשר אמרתי, ובמקום אשר ישתנו תבין אם הוא מאותיות אחה"ע או תלוי בעצמו או באחרים כי הענינים יסרודם כמעט. ומרוב הפעלים אשר הודעתך תדע ותשכיל כל מוצא דבר. כי כל תיבה אשר לא תוכל להולך וקדוקה על פי הפעל הדומה לו תוליכנו על פי אחד מן האחרים ותמצאנו. ויש אומרים כי יש פעלים משתי אותיות חמושי פא פעל כמו נד אשר אמר ידוד, ולא ישר בעיני, לכן שלחתיו מעל פני.

השני. אור בוש טוב פעל של מלאפום, כמו הבקר אור (ברא' מד ג) הפנה עורף מואב בוש (ירמ' מח לג). גם לו נחננו הפעלים תלמד מן המהפעלים. כי הפעלים אשר הם השרש המתפעל יודיעם. ומן אור יאמר אורו עיני (ש"א יד כט) ומן בוש בושו כי בטח (איוב ו ד) מן טוב מה שיבו אוהליך יעקב (במדבר כד ה), כי לולי היה מן בוש אר טב היה לו להיות פשו אָרו פָּבו כמו מן קם שב רץ פָּבו קָמו פָּצו, גם ברוב עניניהם ישתנו יען כי מן אור בוש טוב המה, וכאלה הרבה, ומדעתך תבין כל מחלקותיהם על פי הכתובים בתורה ובגביאים ובכתובים לפי מלאכתם. אך לא באתי להגיד לך רק שרשי הלשון ואבות המבטא אשר הם הפעלים, וזאת תדע במשמעות אחד כמה פעלים כיוצא באלה: כמו מן טוב יאמר טובו, מן יטב הטיבו או יטבו אם היה צריך. וכן מן אור יאמר אורו עיני, ומן אר יאמר האירו או ארן אם היה צריך וכאלה הרבה כי גם תמצא בו בוו נבו משמעות אחד לשלשה פעלים. מן בו חש בו (ישעיה ח ג) ומן בוו ובוו בוו (יהוקאל כט יט) ומן נבו בבוו תבוו הארץ (ישעיה כד ג) וכן רובם, ושננתם לבניך ודברת בם.

השלישי. אבה ברה גלה דמה הרה, פעל של חמוסי למד פה פעל. ומן אבה יאמר אבתי ומן ברה בריתי ומן גלה גליתי מן הרה הריתי, ומשקל הזק מן גלה גליתי מן הרה הורה כמו הורה גבר דוגמ' שיבר חיבר. אך מפני הרוש נהפך למלאפום כמו וקורא לך גודר פרוץ (ישעיה נח יב) כמו וקרא, ובלשון גולה וגלות לא נמצא משקל הזק, כי משקל הזק הנמצא כתוב בלשון גלוי הוא, ומן גלה יאמר גליתי כמו ציחתי מן צוה, וכל מסבות הזק ורפה תבין מהלך לשון הקדש ומן המקראות, והיה לך לאות.

הרביעי. נבק נגד נגה נדב נקח פעל של חמוסי פא פעל של נון. כי יאמר מן נבק הבוק, מן ננד תניד, מן נגה יגה שביב אשו (איוב יח ה), מן נקח אקח תקח, מן נדב ידבנו, ולו היה צריך להגיד או לתבוק היה רחוק לאמר, אך יש הלוק כמעט על ידי תלייה בעצמו או באחרים או במפעל דבר זה תדע על המשך הענינים, ותעמול לבקש ותמצא דברי כנים.

נראה ש"ל ולו היה צריך להגיד מן נבק לתבוק כאלו היה שרשו תבק היה רחוק לאמר זה, ומיסיף ואומר כי יש חילוק על ידי תליה בעצמו, מ"ע"י ראה ספלה עצמה, או כנראה ספלה אחרת דומה לה או מפשקל אחר הבנוי ספנה, ופלה או יתרה. המערך.

החמ"שי, יבש יגע ידע ילך ישב, פעל של חמושי פה פעל של יוד. כי יאמר מן יגע הוגעתם, מן ידע הודעתם, מן ילך הולכתם, מן יבש הובשתי עץ לח (יחזקאל יז כד), מן ישב הושבתי, ואין זו הושבתי בעבור יוד להיות כנשרשת, כיוד יסר אשר היא נשרשת ובאה ו"ו תחתיה כי ו"ו הבאה תחת שרש היוד היא נקראת, כמו והיכל תוסד (ישעיה מד כח) למען תורא (תלים קל ד) מן ירא, ועל הא הילך מנחה ודונש ורבינו סעדיה וכל המורים בתור' אומר' הילך כמו ילך והא תקין המלים בכל מקום אשר תבא בלשון הליכה ואני אחריהם ¹), ויש פעל של יוד נשרשת אשר לא תפול לעולם כמו יטב, יבם, יפה, ימן, יחש, כי מן יטב יאמר מיטיבים ואיטיבה, וכן מצאתי במסרת וייטב מיטיבים ואיטיבה היטב איטיב עמך (בראשית לב ג') כלם מלאים, מן יבם ויבם, מן יפה ויף בגדלו (יחזקאל לא ט) יוד ויף גוררת יוד של שמוש. גם דגש לא נכון בו כי אין הסף לפניו להיות כמו וישב וירב, מן ימן ואימינה, יחש התיחשם, ומנחה אחד לכלם רק יפירים הענין כאשר אמרתי למעלה. ויש יודין יבא תחתיהם דגש במקום צד", כי יצר אצרך בבטן (ירמיה א ה), יצע יצועי עלה (בראשית מט ד) מצע מהשהרע (ישעיה כח ד) יצב מהתיצב נצבו, יצק כי אצק ויציקו, ויצק רפה כמו ויצק עליה שמן (ויקרא ב א). ויש יודין נשרשות ופעמים תבא ו"ו תחתיה הנקראת כמו יסר ירא, מן יסר יסרו, כמו מן שבר יאמר שברו, והיכל תוסד ו"ו נקראת תחת יוד, מן ירא ייראו את ה' (מ"ב יז כח) כמו ישמרו מן שמור, ולמען תורא ו"ו נקראת תחת יוד, ולא ו"ו במלאסם הנבלעת, אבל יגה כלו נשרש כמו יפב, לכן יאמר מן יגה יגון כמו מן הזה הזוין, מן ירק אחר כל ירוק ירש (איוב למ ה), והיוד נשרשת, ולו ימצא מן יגה אשר היוד שרש ענינים בתורה אולי היה כמו יוד מיטיבים ולא תמוש או כנשרשת כמו יסר יסר, והיתה נקראת הו"ו הבאה תחת היוד כמו היכל תוסד, יסר עבד (משלי כט יט), והיתה נקראת, אבל בלשון תוגה מציאנו יגה אשר הוא כמו חמושי למד פה פעל של יוד, כי יאמר תוגין נפשי כמו מן ירה תורון מן יגה תונון, והיוד בתוגין כמו יוד נקין וכליו, וכן הוגה על רב פשיעה (איכה א ה) מן יגה של חמושי למד פה פעל, ויש עוד פעל של יוד כמו יכול יגור אשר יאמר יכולתי יגורתי יכולו יגורו, ויש עוד כמו שם דבר אשר אתה יגור (ירמ' כב כה), כמו דבר זכר שהם פעל ושם דבר, רק תהיה הברה אחרונה בקמץ. אבל אובל מן יכל או מן כל, ועל פי הוכחת המקראות והתיבות תשכיל לדעת מאיזה מן הפעלים יתכן, ונמצא החכם בא אל הסוכן.

הששי. ידה ינה ירה יגה, פעל של חמושי למד פה פעל של יוד. כי יאמר מן ידה הורו מן יגה הוגו ינה הונג מן ירה הורו יורו, מן יגה הוגה על רב פשיעה (איכה א ה) תוגין נפשי (איוב יט ב). ויש יגה יוד שרש כמו יגון כאשר בארתי. וכן יש ידה יוד נשרשת כי יאמר ידו אליה כמו מן בנה בנו מן קנה קנו. אבל וידו אבן (איכה ג נג) מן נדה. כי הודעתך כי יש כמה מלים פעלים למשמעות אחד. וכן יש כמה משמעות לפעל אחד, ולא ימצאו אחרי מאומה בהוסדם עלי יחד.

השביעי. נוה נפה נכה, מחמושי למד פה פעל של נון, כי יאמר מזה מי הנדה (במד' יט כא) משה משפטו (דברים כו יט) מכה איש (שמות כא יב) ידו ישו יכו, ודברי משפן רכו.

השמיני. פלל חלל גלל סבב שמש דמם, פעל של חמושי למד פעל של כפל. כי יאמר תפלה חלה מנלה מסבבה משמחה נדמו חלתי סבתי נשמו גלתי וכל מסבותיהם ענין אחד להם לכל הכפולים באחריות כמו סוב גול דום כמו סבב גלל דמם וכן כלם. אך ישתנו לפי משך הענין כאשר יישרתי על המחוקה. ויש אשר אומר' נדמו מן נדם ומן דמם, נשמו מן נשם ומן שמשם, ולא הדין עמם כי כן ענינם ורשומם לכל כפול מים בסיומם, אם ימצא במקרא במקומם.

התשיעי. נמוג נסוג נלון נבון נגול, פעל של חמושי פה פעל של פתח ומלאסום. כי יאמר בל נמוטו פעמי (תלים יז ה) ימוטו כל מוכסי ארץ (שם כח ה) וילוגו מן נלון. נגול נגולו כספר (ישעיה לד ד) ודגוש הלמ"ד לא הוא לחסרון אות אך יש רגשים הרבה נמצאים בענינו הינה כמו עבדה כבדה ונשמו ונרמו, והרגש מאריך את התיבה כי היה לו להיות ונשמו ונרמו כמו ונפלו ונשארו, ואין דגשיהם לחסרון

(1) המאמר ועל הא הילך וכל עד ואני אחריהם נראה כי לחכם נכנס פה, כי כבר נזכר לעיל על צ"ח.

אותיות, ולא אשנה בראות, ולא אפיק פלילות. העשירי. רומם עולל סובב שומם שובב שושם פעל של ארבע אותיות יסוד מלאפום ופתח, כי יאמר שושמו מן שושם, וסובבו מן סובב, ועוללו מן עולל, ושובבים מן שובב, אבל יסובו, יגודו על נפש צריק (תלים צד כא) מן סבב מן גדר, ונסבה למעלה (עזרא מא ז) הסבו אלי (ש"א ה י) כמו כן מן סבב, אך מן רומם יאמר רוממו, ורוממתי בחולות (ישעיה כג ד) ופעמים למשקל חזק יהפכו כמו וישתומם, וכן התרוממת. ובכן פעל פלל ורצץ (איוב כ יט) הפך למשקל חזק, כי יאמר פללתי במשקל חזק, אבל תפלה במשקל קל כי אין הוגש רק לחסרון למד החמושה והנחסרת, וכן בפעל של יוד בין החמושה ובין אינה חמושה 'הפך למשקל חזק. כמו מן ידע יצעתה שחר (איוב לה יב) אליו אתודע (במ' יב ד), ומן יסד יסרת עו (תלים ח ג), וכן בנון בין החמושה ובין אינה חמושה, כמו מן נפל התנפל והאנפל, נרב התנדבו, וכמו כן נקה נקיתי הפעם (שופטים טו ג), ומן נתח גמח אותו (ויקרא א יב), ותדע כי נון נקה ינקה כל הנגע בה (משלי ו כפ) ונפש וינפש בן אמתך (שמות כג יב) נונייהם יסוד ולא חסור הנון מהם גם לא תבא במקום שמוש, יחד הוא אשר לא חמוש.

העשתי עשרה. אמר בשר גמר דבק לקח גבה כמה תמה נפש נתח נגן פעל של שלש אותיות יסוד ועניניהם משתמע לכמה ענינים, אך הבקיאים בלשון קדש יודעים תוצאות מיהלותיהם, גם יש בידנו מסורת ופעמים בשנוייהם, כמו מן ב'אקיר אשר ננונו בראשו גם בלשון יא יגמר ובאתנחחא יאמר, ונס אלפי ראשית הפעלים נחסרים מהם שמושיהם כמו אהזה בסנסיניו (שיר ז ט) ואהזה בו (ש"ב ד י) ואהב את יעקב (מלאכי א ב), אך לא באתי להדוידך לשון הקדש גם לא טעמי, שנוייהם רק למען דעת עיקר תוצאות הפעולות אשר בהם חליו כל עיקר לשון קדש וכדמם תשכיל העתרון, וכאשר תמצא שנינו בחיבות תבין מציזה פעל הוא, ואל יקל לתת טעם לפי חכמתך, ואלה הפעלים של שלש אותיות כלם יסוד, כי יאמר מן אמר אמרתי אמרו, מן בשר בשורה, מן גמר יגמר נא (תלים ו י) מן לקח הלקח, ולא תפול אחת משלשתן לעולם, רק באלפי ראשית החיבות של פעל של אלף, אות השמוש אם היא אלף נבלעת ודי באחת, כמו ואהב את יעקב כמו ואהב את יעקב, וכן כלם, ובלשון משקל חזק אם יבואו אלה הפעלים כמו מן אמר יתאמר, מן בשר יתבשרו, אשר בשר את אבי (ירמיה כ טו) וכן כלם למשקל קל חזק, והבלעת האלפים, ומחוקים מדבש ונפת צופים.

השנים עשר. מהמה, שעשע, כרסם, פעל של ארבע אותיות יסוד. גם למשקל קל החזק יבאו. כמו מן מהמה יאמר ויהמהמה, משקל חזק, מן שעשע ושעשע (ישע' יא ח) משקל קל, בחקך אשתעשע (תלים קיט יז) משקל חזק, וכן מן כרסם יכרסמנה (שם פ ד) משקל חזק. כי לולי משקל קל הוא היה יִכְרְסְקְרָה, ואשר אמרו הנוקדנים וינהגו בכבדות (שמות יד כה) כל יִכְרְסְקְרָה כבד וחזק הוא (וינהגו ויהגו שמוש בכבירות) למען ויקונן וילונן ויהי ויהי אשר אין בהם נִכְרְסְקְרָה אם נִ לְבַד בְּלֵא הִבְרַת מֵה [צ"ל נה?] ואינו כבד וחזק, כי ויקונן יקרא ולא ויקנן, אבל ויתקונן, מה יתאונן (איכה ג לש) מתאוננים (במדרב יא א) אשר הם מן אויבן קונן כמו סובב רומם שובב משקל חזק הוא, כי הנוקדנים לא באו להוציא ויתאונן אם היה נכתב רק להוציא ויקונן וגם יהי ויהי אם הם משקל קל, כי הם יהיה ויהיה מן היה מן היה ולבעבור היוד נסבו כי לולא אות אחרת הנשמעת היהיה ולא יוד, היה כמו יורב מן רבה ויפן מן סנה, וכן צור ילדך תשי (דברים לב לו) מן שיה כמו וההי ותהי ויהי מן היה מן היה לבעבור כי היוד כמו כן נשתנה מן הרבה ומן תפנה כי פתרונו תשיה לשון הווה כמו תהיה תהיה, אבל במשקל חזק הוא יהי ויהי כמו יהיה ויהיה רוגמת ויצו ויצוה ויכל ויכלה, ומבלעדי השנים עשר פעלים ודומיהם, כמו יוכל יגור אשר בארתי, יש אותיות הנוספות כמו ארייך דמעתי (ישעיה יו ט) שהיוד יתרה ונקראת, וכמו יששכר אשר השיך יתרה ולא נקראת, וכן מן היתרות הנקראות יעלעו (איוב לט ל) עועים (ישעיה יב ד) אורוע (ירמיה לב כא)

(1) לפי ר'ת שרש יעלעו ע ל ה, ופירושו כמו יע ל רם. בכ"ח כרוב יעלעו בטענה.

אהמול, אזכרה (תלים מב ה), ויש דברים הרבה יוצאים מן הכלל, כי כאשר אותיות נוספות לא
 לשרת ולא ליסוד כמו כן יש יוצאים מן הכלל, וגם יש הרבה אשר ישתנו לפי ענין המעשה כאשר
 כתבתי על ויאמר, וכן וישתחו אשר דומה לענינו כי פעל שלו שחזה כי יאמר להם ישתחוה, משתחוה
 בית נסוך (מ"ב יש לו) משקל חזק, ונשתנה וישתחו לבדו מכל עניני אמירה, וגם יש פועל שח
 כמו ושח נהנות אדם (ישעיה ב יז), ויש פעל נשח כמו וישח אדם (שם ב ט) מן נשח, ומן שחה
 יאמר שחי ונעברה (שם נא כג) כמו ראי מן ראה, או מן ישח, כמו דעי מן ידע צאי מן יצא, רק
 ושתחוה משתחוה מן שחזה, וישתחו היה לו להיות וישתחו אלא נשתנה מתוך רגילותו או מתוך
 חידושו על לא דבר רק קבלה ומסורת בדנו, ויש מדרש כי לא דבר ריק הוא, ואם ריק ממנו כאשר
 כתבתי ביששכר ובאריך בתוספתם כן חמצא כזה באחרים (י במגרעתם, כי גם בתופיני מנחה פתים
 (ויק' ו ד) תבא לדקדוקו על ידי מנרעתו באמרו תופיני תִּפְּיִי ותיו תופיני מן אפה כמו תיו תרביית
 מן רבה ויהיה מן המחוסרי אלף, כמו ותופוה חסר אלף ואחרי נחסרה האלף נהפך ההפך קמין
 לשורק כי כן פתרונו ברוב מקומות מאדמים כמו מאודמים, וכאשר חאמר מן בנה בניני כן תאמר
 מן אפה אֶפְּי, וכאשר תאמר אפיני כן תאמר אֶפְּי, וזה ילמד על השאר אשר יתכן לומר ענין
 כמו עניני, בניני כמו בניני, כי זה כלל גדול ברקוק משחעי הכי ומשחעי הכי וארך אלמלא היה
 צריך, רק אחר רגילות בעלי הלשון הכל הולך, כי מן ונה יאמר וניני מן ענה עניני ולו היה רגילות
 בעלי הלשון היה יאמר מן ונה וניני וניני כמו מן קנה קניני וקניני, וכמו כן יאמר אֶפְּי ואֶפְּי או
 אֶפְּי, וההולק על זה אין קול ואין עונה.

(י בב" ובאחרים).

גלה סוד רויו	דונש בחרוזיו	עד פה	לבי הסכל	אולי אם יוכל לרפוא
ישיב על מליו	ולא יכבד עליו	אפו	מעתה יואל	לחת ספי אל ספוא
בחרוזי שירי	יאורו עיני	נשפו	אך כל איש כילי	אם יחר עלי אפו
מאת צור אבקש	ננדי אם יקש	ערפו	מרוח יכלה הוא	עם שקלי כספו
על מועל מעל	אהנה כאריה על טרפו		וארור הוא נוכל	כבקר יאכל מספוא

י"י לא רצם לנהלה בשפרים
 ולעם לב סורר יקלל יום אורר
 והעתודים מעורר ללוית המערים
 ולבי החרד לתאוה יפרד
 ויסור ממורד ומעדת הקושרים
 עלה מורה דעה ומבין השמועה
 הלא עד ארגיעה לישוני השקרים
 וכי תקן לעד ואבטח לא אמעד
 וביראה ורעד אלי גיל קול ארים
 ואישמח כי רב חיל מנחם חן נוכל
 דבריו לא אחל אמת הם נדברים
 וזה דרך קשתו ונחת לנחשתו
 לעמת מחברתו כתחת סיר סירים
 הלא לו כן השחוק ועמו ירחק חק
 ושלום לרחק יקרב מאמרים

אני אדרש אל אל ואל אלהים שואל
 היות ידי לאל ללחם בשערים
 יהודים הפרזים ודונש בחרזים
 ללחם הרזים כתואי מכמרים
 יכסו יעליפו בשקר יחליפו
 וכלבוש יחלופו בשקר נסתרים
 ענוה לא גאוה לכל איש מה נאוה
 ולבוז ולראוה בגאות נדברים
 עדה לבי גובה בדרך הטובה
 למשפט נקובה וקום ריב מדברים
 קרא נא אל עונה ואל קדוש תפנה
 ותחבולות תקנה תכובד מישרים
 בדרך לב אושר נדיבים על וישר
 וחשים כנשר וקלים מנמרים
 בדרך אל הפצם ולא שכחו רבצם

כפרץ הנבעה לפתע נשברים
 ולאֵלֵהי חַי אִמְנֵן לִכְבוֹ בַל יִשְׁמַן
 כִּיבֵיע שִׁמְנֵן מִזֹּקֵק בִּישְׁמֵרִים
 וַיִּבְעֵ סָבֹב לִשְׁמֵן וְלֹא לִזְבוֹב
 וַיִּלְבֵּב נְבוֹב וַיִּבִּין בַּסְּפִירִים
 וּשְׁבַעָה לָהּ רַבַּת בְּבוֹן נַפְשִׁי עַל בַּת
 אִשְׁרַי אִמְרֵי נִשְׁבַּת כְּבוֹד שֵׁר הַשְּׂרִים
 וְהַעֲבִיר הַרְנָה אִשְׁרַי בַּהּ לֹא שֵׁנָה
 וְהַאֲלֵהִים אֲנִי לָרַע כֹּל הַנְּחָרִים
 בְּבוֹשֶׁם בְּוִשְׁכֶּם בְּרוֹמֶם רֹמְמֶם
 וּמֵן בִּשְׁם בִּשְׁכֶּם לְדָלִים בַּעֲפָרִים
 הֲלֵא הוֹגֵד מֵרֵאשׁ לְבַקֵּר הוּא לְדֵרוֹשׁ
 וְשׁוֹרֵשׁ פּוֹרָה רֵאשׁ וְחֵבֵר לְשַׁחֲרִים
 וְגִלָּה אֶת אוֹזֵן בַּחֲבוּר שֵׁר רוּחַן
 בְּנוֹ לְבֵרֵם אִיזֵן וְתַקֵּן מַחֲסָרִים
 וְכִי עוֹד אֹדְרֵנוּ בַּסּוּד נְגִידֵנוּ
 וְלוֹ אַעֲנִדְנֵנו עֲטֹרוֹת וְכַתְרִים
 וְאֲנִכִּי בּוֹדָה בִּיגוֹן אִם אֹדָה
 וְאִיזֵן אִישׁ בִּי רוּדָה בִּיּוֹדֵי עֲקָרִים
 וּפִשֶׁר וַיִּגְאָלוּ כְמוֹ גּוֹאֲלִים כֹּלֹ
 וְלִבָּן נִבְדְּלוּ וְהָיוּ מוֹזְרִים
 בְּנוֹעַם בַּת נִתְגַּל כְּמוֹ כֵּן עַל גֵּל
 וְתַעֲשֶׂם לֶךְ מִסְגֵּל וְקִשְׂרֵם עַל גִּרְגָּרִים
 בְּנִגְרוֹתַי אֹרֶךְ בְּקִרוֹתַי עֲרֵכָה
 וַיֹּאֲרֵ לִי אֹרֶךְ כְּזוֹהָר מִזְהִירִים
 הַפּוֹךְ גַּם אֶת דַּחֲוֹן קִרְאֵנוּ דַּחֲוֹן
 וְכֵן הוּא הַנִּשְׁתַּוֵּן בְּנוֹעַם כְּנוֹרִים
 בַּעַת הַצִּיר גִּלָּה וְהִדְשָׂא עֲלֶיהָ
 וְחַפּוּשׁ הַעֲגִלָּה יִצְהָלוּ אֲבִירִים
 בְּדַבֵּר זֶה שׁוֹנִים אִשְׁרַי לֹא מַפְלִיגִים
 וַיִּדְגּוּ מִן דְּגִים אִשְׁרַי לֹא נַחֲבִירִים
 וְדִגְוֵן לוֹ כַּפּוֹת כְּרוֹתוֹת וְחִשּׁוֹפוֹת
 וְהַמְּפַתֵּן יִלְפּוֹת וְהַשְּׁבִית הַכְּמָרִים
 וּמֵר דְּרוֹר וְדִרְוֹר קֵן כֶּבֶת בֵּא גִיל תִּיקֵן (2)
 וְתַחֲבֹלוֹת תִּקֵּן וְקִדֵּר בַּהֲרִים
 וְהוֹצֵן לֹא צִינָה אִמְתֵּן אוֹמֵן אִמּוֹנָה
 הֲלֵא עֲמוֹ נִמְנָה וְדוֹבֵר בְּאַחֲרִים
 בַּחֲסֵרוֹן הֵא גִנָּה מִנְחָם מֵה שֵׁנָה
 אֲבֵל הוּא מִדְּאָנָה בְּהֵא הֲלֵךְ הַגִּרִים
 וְלֹא יוֹחַ תֵּאֲגוֹר אֵלֵי מוֹחַ וְחִנּוֹר
 וְלֹא יִתֵּן הַסְּגוֹר וְכַסֵּף בְּמַחֲרִים

(2) ר"ל רובם נחלק על פתח הדרור כמו על בת, בא, ובל.

יִתֵּר תּוֹכְחוֹת וְאוֹנוֹת עִם כַּחוֹת
 וַיִּזְכִּיר נִשְׁכַּחוֹת וְהוּן הֵן הַדְּבָרִים
 נִתְּוִנִים מִסִּינֵי וְאוֹרוֹ בְּהֵם עֵינֵי
 וְנִבְעֵי מִצְפוֹנֵי טְמוֹנֵי מִסְתָּרִים
 וְנִגְלָה לִי הַסּוּד לְשֵׁרֵת אוֹ לִיסוּד
 כַּעֲלֵ יֵם הַרְפְּסוּד לְהַעֲלוֹת סְפִירִים
 וְנוֹפֵךְ מַעֲוֹמֵק לִבֵּב יְמִיק הַמֵּק
 בִּשְׁרַי עוֹבֵר חוֹמֵק וְאוֹהֵב אֶת זָרִים
 וְגַם הַמֵּס יִמֵּס לִבֵּב אוֹהֵב חֵמֵס
 וְגִוּוֹ שֵׁם מֵרֵמֵס וּבַחוּץ לְעוֹבְרִים
 וְלֵב טַהוֹר תְּבֵרָא וְכִנְשֵׁר אֲבֵרָה
 לְהַחֲלִיף וְלַחֲבֵרָה לְחֵדֵשׁ הַנְּעוּרִים
 לְיַעֲקֹב עַבְדְּךָ בְּתַאוּהָ נִגְדֵךְ
 לְהַגִּיד חֲסֵדְךָ בְּלִילוֹת וּבִקְרִים
 וְשִׁלּוּם לוֹ תִשְׁפּוֹת וְהוּד שִׁבַּע חוֹפּוֹת
 בַּפְתָּרוֹ הַאֲסוּפוֹת כַּסְפֵי הַשְּׁעָרִים
 אֲסוּפוֹת וְאִסְפִּים כְּאִמּוֹת הַסְּפִים
 וְנִרְפִים הֵם נִרְפִים אִשְׁרַי לֹא כֵן פּוֹתֵרִים
 וּמִסְמֵר כַּעֲלֵ רֵאשׁ הֲלֵא נִקְל לְפִרוֹשׁ
 וְאוֹלֵם אֲנִי אֲדֵרוֹשׁ נְטִיעֵת הַמִּסְמָרִים
 אֲנֹרָה הִיא מַעָה כְּגֵרָה מִשְׁמַעָה
 אֲכוֹל לֶחֶם דְּמַעָה שְׁבַעִים נִשְׁכָּרִים
 מְאִירוֹת הֵן אֹרוֹת מִלְקָטוֹת הַפֵּארוֹת
 בַּעַת הֵם נִשְׁבְּרוֹת כְּעוֹדֵם חֲבוּרִים
 יְהוּדָה שֵׁת חֲלוֹף דְּבַר צִדֵק סְלוֹף
 וּפְתָרוֹן שֵׁה אֲלוֹף כְּמוֹ כִּיקֵר כְּרִים
 וְנִשּׁוּא אֲנִשָּׂא אֲמוֹר אֵלֵי הַסָּה
 בְּאוֹמְרוֹ שׁוֹר וְשֵׁה וְלֹא שֵׁה וְשׁוֹרִים
 וּמֵאֲצֵל בִּשְׁלֵל וְאֵל שׁוֹל יִנְשֵׁל
 וְזֶה הַרְבֵּה כְּוִשֵׁל אִשְׁרַי יָד פַּה הַרִים
 וְאֲנִמּוֹן הוּא מוֹקֵשׁ וְעַל מָה זֶה בִּקֵּשׁ
 עִשּׂוֹתוֹ אִישׁ הַקֵּשׁ לְגוֹמֵא הַיְּאוּרִים
 וְאַרְמוֹן הוּא מִבְּצֵר וְכֵן בְּתֵי אוֹצֵר
 וּבֵית עֲזֵרֵת מַעַר וּבְתֵי הַחֲצָרִים
 וְאַרְבָּאֵל עִיר הוֹכַתָּה שְׁלָמִים הַגִּלְתָּה
 וַיִּזְרַעְאֵל הִיא הִיתָה בְּעֵרֵי הַעֲבָרִים
 וּפְתָרוֹן אַחֲרֵיתֵכֵן בְּבָנִים יִתְכֵן
 וְנִשָּׂא הֵן וְאַתְכֵן בְּצִיּוֹת וְאִסִּירִים
 בְּתַבְעָה אִשׁ חֲרָד לְהַעֲמִיד כְּבֵרֵד
 אִשְׁרַי יִרְדֵי יִרְדֵי בְּאַרְץ הַמַּצְרִים
 אֲנִי אֵל אֵל שְׁעוּעָה לִבֵּל אֵהִיָּה תוֹעָה

(1) כ"י וכו"ף, ואולי צ"ל וכו"ף.

ופתרון האזיקים לעולם בזיקים ככלים ורתוקים מצודים ואסורים
 יתר השירה אכתוב על כל תשובה הכל לפי המענה.

ר"ת

עין מחברת נד ע"ב

דונש

פירשו מנחם בראש ספרו, אשר פתרו אנשי פתרון אסופות סף השער, ונראה לי פתרונום לפי הענין ולא לפי דקדוקי המלה, אך אמנם לפי הענין ולפי דקדוק נכון הפתרון כי סיפם ואסיפם אחד הם, כאשר נמצא בדברי הימים לעובד אדום נגבה ולבניו בית האסיפם (דה"א ב' טו) ועובד אדום היה מן השוערים ושומרי הסיפם כאשר נמצא שם ועובד אדום ויעאל השוערים (שם טו יח), ועוד כתוב ועובד אדום ויחיה שוערים (שם טז כד), ולאסיפם שנים שנים שומרי הסיפם לאוהל כלם הברורים לשוערים לסיפם, ובעזרא בבית שני כתוב שלמון עקוב שומרי שוערים משמר לעומת משמר באסופי השוערים (נחמיה יב כה), מכל אלה למדנו כי סיפם ואסיפם אחד הם והן סיפי השוערים, ורוד הכין להם מסמרות כאשר נמצא בענין בציוחו לבנו על הבנין וברזל לרוב

אסופות, דברי החכמים כרבונוה וכמסמרות נטועי בעלי אסופות (קהל' יב יא), וכתבת בספרך בפחרון הפסוק הוה אסופו' הם המסמרו', ונקראו אסופות מפני אשר הם אסופות ומדבקות הלווחו' ולא יתכן פתרוניך, מפני מה אמרו בעלי אסופות, ולו היה כאשר דמית היה על המחוקק לחקות וכמסמרות נטועים אסופות, ובאמרו בעלי אסופות ידענו כי האסופות הם שמות ראשי המסמרות, ולכן דימה ההכנס דברי החכמים למסמרות הנטועים הראשים ולא ליתר המסמרות אשר אין להם אסופות, וכמוצא ענין בעלי אסופות, למורג חרוץ חדש בעל פסיות (ישעי' מא טו), וכאשר הפסיות מעשה מלאכה במורג כן האסופות מעשה מלאכה במסמרות, ובפתרון הוה לא נפל בעלי מן הפסוק כאשר נפל בפחרוניך, והתבונן לאשר לפניך, ופקח אוניך, וראה בעיניך.

למסמרים ללתות השער ולמחברות ולתות השוערים הלויים בסיפם, וכל שומרי השוערים נקראו על שם הסיפם שומרי הסיפם, וכן יתכן פתרון המקרא כאשר אשרש על פי הראיות אשר הבאתי כי סיפם ואסיפם אחד הם, וגם ברזל הכין דוד למסמרי דלתות השוערים הם הסיפם אשר הרלתו' סובבת בהמה, וקהלת תפש לשון בלשון רבונות מסמרות אסופות, גם כי יכתבו במקומות אחרים להציב הדרבן (ש"א יב כא) הנהפך לדרבנים בלשון רבים ומסמרים ואסופים וכתבת רבונות מסמרות אסופות לצחות לשונו לקרות להם ענין אחד, וזה פתרון דברי חכמים כרבונוה המוצגים המחודדים ליישר הפרות בדרך, כן דברי חכמים נוקבים ויוררים להורות ללמד האדם דעת, ואם תאמר נח הוא הדרבן להשתבר וכן יהיה נוח וממהר לאבד דברי חכמי, זאת לא זאת, כי דבריהם הם כמסמרות נטועים ותקועים בספי השוערים ובדלתות השוערים והמה חוקים מאד, כי מעמידי האסופות ולתותיהם ומחברותיהם המה הרי דימה דברי חכמים לחידוד הדרבן ולחזוק מסמרי האסופות הנטועים ותקועי' בחזוק, כמו ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא מה) אשר פתרונו ויתקע, וכן יתיישבו המקראות בקש קהלת למצוא דברי חפץ (קהלת יב י), וכתוב הוא על ספר יושר דברי אבית אשר מצא, ודברי חכמים אשר כתב הם חזים כרבונוה וחוקים כמסמרות הנטועים וקבועים בסיפם, נתגו מרועה אחד, נתגו הספרים ודברי החכמה משלמה שהיה רועה אחד, ולפניו היה דוד ואיש בושית, ואחריו נחלקה המלכות, ויען היה אחד היה שלאנן ושקש ופלפל בחכמה ותקון סופרים הוא כמו דברי קהלת, וכמו ויתר שהיה שלמה קהלת חכם יותר מהמה בני הוזהר עשות ספרים הרבה, ויותר מאשר כתבתי אני שלמה הוזהר בני עשות ספרים הרבה, וזה יוכיח על הגבור המקראות כי הכל מוסב על וכתוב יושר דברי אמת ולהג הרבה יגיעת בשר וקבוץ ספרים הרבה יגיעת האדם יהיה כמו יגיעת מצרים וסחר כוש, יגיעת האדם וסחרו ורוחו יהיה קבוץ ועשיית ספרים כי טוב סחרם מסחר כסף, והוא יהיה יגיעת כסוי שיעמול ושיעשה תחת השמש, להג פתרונו לפי ענינו קבוץ ועשייה, כי

הרבה כפל מלה שלו הרבה אין קץ כמו למרבה המשרה ולשלום אין קץ (ישעיהו מ ו), ולפי שאמר עשות הרבה אין קץ כפל ולהג הרבה יגיעת בשר שהוא כמו כן קיבוץ ועשיית ספרים הרבה, יהיה יגיעת יגיעת בשר, פתרונו יגיעת האדם כמו מה יעשה בשר לי (תלים נו ה) אשר פתרונו מה יעשה לי אדם, אשר יבטח באדם ושם בשר זורעו (ירמיהו יז טו) כפל מלה של אדם. הם כל בשר (זכריה יב יז), העניו בשר לך אם כראות אנוש תרונה (איוב יד), יבוא כל בשר להשתחוו לך (ישעיהו סו כו), ויברך כל בשר (תלים קמח כה), ואשר פירש דונש נמועים הראשים לא יתכן אם בראשים הם ובעלי שישנה ראשים בלשון משנה אם כן נודחים להשמט גם מראש אחד לא יקרא בעל אסופות זולתי מהרבה ראשים לאחד, כמו בעל פסיות בעל פיות הרבה למורג, אך בעלי אסופות כמו בעלי שכם, ואוהם הכסמרים עוברים והזקים מוריע שהם עשויים ללחות השערים ולספים, ולממן כי ידועים לספים נקראו בעלי ספים ובעלי אסופות. ספה ואסיפה גרה ואגורת כסף כן פרשו מנחם בראשית ספרו במעלות האלף ודונש מודה לו, ויעקב יעשר ויקום חילו, וגם ישה לארץ מנלו.

דונש

עין מחברת צד 32 ע"א

ר"ת

מאירות. והנאת נשים באות מאירות. אותה (ישעיהו כו יא) בחלק אחד עם ארתי מורי עם בשמי (שיר ה א) ולא יתכן פתרון. מפני כי אין בעיר ובונה הכתוב פרי מגדים, ואך תארנה הנשים אותה כי אם קציר נשבר יבש כקיץ המדבר. ככתוב, כי עיר בעורה בדר נוה משולח ונעזב כמורבר, ואחריו כתיב, ביבש קצירה תשברנה נשים באות מאירות אותה, ופתרונה ביבש קצירה וענפיה ובריה או נשים באות ושורפות אותה, ופתרתי מאירות שורפות, מן לנו באור אשכם (ישעיהו ז יא) אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים (שם לא ט), וכמו מאירות הנגור מאור, כן מי גם בכס ויסגור דלתים ולא תאירו מנבחי חנם (מלאכי א י). ולא יתכן להיות פתרונו כמו יאירו שבעה הנרות (במדבר ח ב), הנבנה מן ויאמר אלהים יהי אור (בראשית א ג), מפני שלא היו שמים נרות להאיר במזבח כי אם אש להעלות עולה ולהקטיר קמרת, והורה לאמת ותהי לך הפארת, ואחר כך ברכה נשאר.

כמו שאמר באלמנה והנני מקוששת שנים עצים (מ"א יז ב), והבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש (ירמיהו ז ח), ולשון באות נכון אצל מלקטות, והרבה מחטופי למד פעל נופלת מהם ה' ונעשה של שתי אותיות, כנון בזה בו, בודה דרכיו (משלי יז יז) מן בזה, בו לדבר (שם יג) מן יבואו לו (שיר ה ו) מן בו, עוצו עצה (ישעיהו ח י) מן עץ, עצה עניו לחשוב התפוכות (משלי יז ל) מן עצה, ופתרונו יועץ בלבו לחשוב מחשבות. וכמחם חלקם לשני חלקים ולא פירש פתרון עצה, ואני לא ראיתי לעשותם מחלוקת, רק פתרון אחד, ומתוך חבירו נדע פתרונו. שנה שגה מן שנה, משונתי מן שג, וכן הרבה, וכאשר יאמר בזה ובו, עצה ועץ, שגה ושג,

מאירות הן אורות מלקטות הפארות בעת הן נשברות בעודם חבורים.

נשים באות מאירות אותה. מתשובת דונש על תקופה יביא לו מנחם תשובה על כאירות. הלא פתר דונש בתקופה שהתיו שמוש, יען כי נכון לו הפתרון כי השנה סובבת ומקפת, כאשר מעולם סובבים העתים לשוב ולסובב בכל שנה ושנה, זרע וקציר קור והזום וקיץ וחורף כל אחד בעתו בכל שנה ושנה. ויען כי ישר הפתרון והענין כן, חבר תקופה שהיא מן קף, עם הקיפו ימי המשתה (איוב א ה) שהוא מן נקף, גם כי לא ימצא לשון הקפה משתי אותיות רק תקופה, גם פה היה לו לדונש לפרש מאירות מלקטות, מתוך צחות וכשרון הפתרון, גם כי לא ימצא לשון אורה כי אם מן ארה, שהוא משלש אותיות, חוץ ממאירות שהוא מן שתי אותיות, כמו מן שב משיבות, ויען כי כן תישיב הפתרון יותר ביבש קצירה תשברנה נשים באות מלקטות אותה, כי ביבש הקצירים והבדים והענפים המשתברים, באות הנשים ומקוששות אותם, או מן האילן או מעל הארץ.

כן יאמר ארה ואר, מן ארה אריה, ומן אר מאירות, ואולי יתכן כי ארה של שלש אותיות, נופלת על לקיטות המחובר, ואר של שתי אותיות נופלת על לקיטת התלוש, ופתרון מאירות מלקטו וגם על המחוברות כאילו יתכן. ואשר השיב דונש כי לא היה בעיר ובנה פרי מגדים אשר תאונה הנשים לא כיון דונש, כי לא דיבר הענין בלקיטת פרי, כי אם בלקיטת בדים וענפים הובשים לשריפה. וכענין הזה דיבר המשורר נפן ממצרים חסיע וגומר למה פרצתה נדריה וארה כל עוברי דרך ויכרסמנה חזיר מייער וזיו שדי ירענה שריפה באש כסוחה (תלים פ). אשר היו עוברי דרך מכסחים ואורים את הגפנים לשרפם, והחזירים ממלאים כרסם וזיו שדי רועים. וכמוהו ניבא ישעיה (כ"ד) כי בעיר הבצורה והבנויה ירעו העגלים וירבצו ויכלו הסעיפים ויבשו הברדים והקציירים והנשים תהיינה אורות ומלקטות אותם לשרפם. אך מאירות להיות שתרוננו שרופות לא יתכן. ולא יתיישב בפתרון זה באות כי אם מביאות. גם מאירות היה לו להכתב שורפות. גם לא תאירו מובחי אשר הביא דונש לא נכון לראיה לפי דבריו. כי אם אמר הנביא לא תאירו עצי חנם, או היה יכול לחברו אלי מאירות, כי אז תתכן השריפה בעצים כמו הנח. אך לא תאירו מובחי חנם פתרונו לא תעשו אור מובחי חנם, כי אם המובח עליו נאמר אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים, אך אמר אצל הברדים והקציירים לא יתכן זולתי שריפה, ומכל פנים לא יתכן פתרון דונש. כי [אם] פתרון מאירות מלקטות, ואז יתכן כל הענין על מכונו. ואולי מנחם כפתרוני שתרוננו. כי לא להזכיר מגדים בענינו, וכל יקר ראתה עינו.

דונש

עין מחברת צד 15 ע"א

ר"ת

אגורה היא מעה כנרה משמעה אכול לחם דמעה שביעים נשכרים. וכן **אגורה** וגרה משמות השקלים הוא. וכן חיברו מנחם בראשית ספרו במעלות האלף (צד 4 ב). ואגורה וגרה כאסיפה וסיפה כאשר ישרתי על המחוקק. וכן במחברת אמר פירש מנחם אשר יתכן לעלות האלף מראשית המלה כאשר כתוב במחברת האלפין. למען כי היה רוצה לתת משמעות ופתרון לאגורה וגרה.

להיות שניהם קבוצת כסף ונחישות או עופרת לשקול בהם. ולמען כי ידע כי גרה וגרורים אהת הם. וכן חנרם בראש ספרו ועשרים גרה הן עשרים גרני הרוב. וכן עור היום אומרים משקל הגרה הוא גרני הרוב. ונתן מנחם משמעות לגרני ולאגורה מלבד שם הגרני. בעבור אשר גרנים אגורים אותם ומאספים אותם עשרים מהם, לשקול בהם שקל, ודעת לגבון נקל.

עין מחברת צד 25 ע"ב

אלוף. ואני ככבש אלוף יובל לשבח (ירמיה יא יט). וכתבת בספרך כי יהודה בן קריש יסף בפתרון הפסוק הזה שני ווי"ם, האחד בראש אלוף והשני בתוכו. ואין לנשיח דרך לנטיח. והשובותך עליו בשברון פתרונו, למען כי הוסיף שני הווי"ם באלוף אלה הם, ואמרת כי לא יתכן להוסיף וי"ו על אלוף כי הפסוקים אשר העיד בתוספת הווי"ם לא ערכם כדת. והם תרשים שהם וישפה, אדם שרדה ויהלום. כי לולא וי"ו וישפה לא נעדר וי"ו

יהודה שת חלוף דבר צדק סלוף ופתרון שה אלוף כמו ביקר קרים. ונשוא אנשא אמור אליו הסה באומרו שור ושה ולא שה ושורים. ככבש אלוף יובל לשבח. האמנם צדק דבר מנחם והשובות נכונה על דברי יהודה בן קריש כי הוסיף יהודה לקרות בפתרונו ככבש ואלוף יובל כמו שגר אלפך, ונוסף וי"ו באמצע המלה ובראשיתה, וגם יובל היה על המחוקק לחקרה, ודונש השיב

על מנחה כי מצאנו ו' נעדרת חלבו האליה המימה כמו וחלבו, שמש ירח עמד זבולה כמו וירח עמד, עקב ענה יראת י' עושר וכבוד וחיים כמו ויראת י', כסוס עגור כמו ועגור. ועל הוי"ו הזוספת באמצע לא השיב, כי אמר המשורר אלופינו מסובלים (תלים קמד יד) והן שוורים, ועל יובל הביא ראיות להיות כמו יובלו. וכל זה איננו שזה לו. כי אם אין רק חסרון אחד היה לנו לחקור אם יתיישב פתרונו. רק מן השלשה הכי נכבד. גם כי נמצא אלופינו מסובלים?, וכבד הדבר מאוד לפרש כמו ואלוף יובל כמו יובלו. לאמר לנושא בתקף כמו הולך ברגליו אשר לא יובל כי הולך הוא. לכן פתרון אלוף שור לא נכון, גם כי השור לא יובל כי הולך ברגליו, כאשר אמר שלמה כשור אל מבח יבוא (משלי ז כב), אך שזה וכבש יובלו כי עקודים הם וישאודו על כתף, ואלוף גדול שמן ויקר פתרונו כאשר אמר המשורר ואויבי י' כיקר כרים (תלים לו ז), אשר פתרונו ככרים היקרים והשמנים אשר כלו בעשן כלו, והעשן הוא האש כאשר אמר הנביא והבערתו בעשן רכבה (זחום ב יד), ואשר אמר דונש והשיב על דברי מנחה לאמר הכי הגדולי יובלו ולא הקטנים, לא השיב כחורה, כי השמנים והטובים הם האלופים יובלו לטבוה, ולא הדלי בשר הדקים והרעים, כאשר הבאתי ראיות מן המקרא, גם מקרא אחר מוכיח כי השמנים יובלו לטבוה, אוכלים כרים מצאן ועגלים מחוק מרבק (עמוס ו ד), אך בלא מרבק לא יאכלו העגלים ולא כל הצאן רק הכרים כי הם הגדולי' והשמני', ובהוה דבר הכתוב, ועוד ראיה גדולה כי יאמר שור או כשב או שיה ושור או שיה ולא ירגיל לשונו בשור ושה אם לא יזכיר צאן שפעמים מקדימו, גם באומרו ולא ישאירו מחיה בישראל ושה ושור וחמור (שופטים ו ד), פתרונו לא קשן ולא גדול כי פה יתכן להקדימו אך פה לפרש לא יתכן, וזה פתרון המקרא ככבש אלוף ובריא וגדול אשר לתאוה יובילוהו לטבוה, כך מהאו' אנשי ענתות לירמיהו למשכו לטבוה, אך למשך הכחוש לא יתאוו כמו לגדול ולשמן, ואני אהבך באלהי אמן.

(ז) כ"י ל"ד פ"ה.

וספרה. ולכן לא יעלה ככבש אלוף במספרם. ופתרונו ככבש גדול. והוי"ו התיכוני אשר הוסיף באלוף אין לו דרך לנשות, מפני אשר גזר אתו משנר אלפין (דברים ז יג) ואין באלפין וי"ו. ועוד מתשובותך עליו כי ככבש אלוף הוא ככבש גדול, ובאמרך יובל יוכיח כי הוא כבש גדול. כי לו היה שנים לא אמר כי אם יובלו. ועתה שמע תשובתי עליך על כל דבר שפתוך, באמרך כי לא יתכן להחסיר הוי"ו משני שמות כמו ככבש אלוף להיות ככבש ואלוף. באמרך לולי הווי"ו הקיצונים לא סרו התיכונים, היד לנו במקרא רבים מהם, כמו חלבו האליה המימה (ויקרא ג ט), שמש ירח עמד זבולה (חבקוק ג יא), עקב ענה יראת י' עושר וכבוד וחיים (משלי כב ד), מגדיש וזר קמה ועז כרם זית (שופטים טו ה), כסוס עגור כן אצפצף (ישעיה לח יד), ויקח לו רחבעם אשה את מדהלת בת ירימות בן דוד אבידחיל בת אליאב בן ישי (דה"ב יא יח), והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא הרשיש מרס מרסנא ממוינן (אסתר א יד). ורבים כמו אלה לא יתכן פתרונם כי אם בתוספת ווי"ו בראשם. ותשובתי עליך באמרך כי יובל מוכיח כי הוא כבש גדול אחד, הנה לנו שמות שנים שנים מושכים אלי פועל אחד. וכמו ויושב את משה ואת אהרן (שמו' י יח) ולא אמר ויושבו, וכמו ותקח האשה את שני האנשים והצפנו (יהושע ב ד) ולא אמר ותצפנס, וכמו שמן וקטרת ישמה לב (משלי כו ט) ולא אמר ישמחו, וכמוהם רוח והצלה יעמוד ליהודי' (אסתר ד יד) ולא אמר יעמדו, וכמו הנור וכירים יתן (ויקרא יא לה) ולא אמר יתצו, וכן אמר ככבש אלוף יובל לטבוה ולא אמר יובלו. ובתשובת האלה נגלה לאשר אמת דורש כי ככבש אלוף פתרונו ככבש ואלוף, כדבר בן קריש, והודה על האמת. והודה בדבריך כי חזיריש ולא תאמר עוד בפתרון ואני ככבש אלוף ואני ככבש גדול, כי עוד יש להשיב עליך. כי הקטון יובל לטבוה כגדול, ואין לגדול ולקטן בפסוק ענין, והתנוגן ובינה קנדה בכל קנין.

מאצל בשל ואל שול ינשל וזה הרבה כושל אשר יד פה הרים. אמר מנחם אל תאכלו ממנו נא ולא בשל מבושל, והוסיף לא על ובשל כמו לא רבים יחכמו ולא זקני' יבינו משפט. והאמת כי אין צורך [להוסיף] אחרי אשר כתוב בסוף המקרא כי אם צלי אש. ועוד כי שמות מוסבים (בכ"י מעשים) המה, אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל כולם מוסבים (בכ"י מוסכמים) לאל תאכלו. אך אל בקצף תוכיחני ובחמתך תייסרני יש להוסיף ואל. וכן לא רבים יחכמו וזקנים יבינו משפט צריך להוסיף. וכן יהי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר (דברים לג ו) יש להוסיף ואל. להיות פתרונו יהי ראובן ואל יהי מתיו מספר. כי אם עם גדול עצום רב, וישעתי מהרה תקרב.

(1) בכל נוסחאות מחברת מנחם אשר היו לפני לא מצאתי הכתוב אל תאכלו מפני נא ובשל מבושל בתוך חבלל "מלה עומדת במקום שנים", ואין ספק כי משפט ע"י המעתיקים.

(2) פ"ו ואין צורך להוסיף מלה לא, ולא מלה אל.

(3) כלומר ואם לא חבין מעצמך יש לך לשאול לחכם.

עין מחברת צד 51 ע"א

ואגמון הוא מוקש ועל מה זה בקש עשותו איש היקש לגמא היאורים. מזה נפלא אמרי דונש באמרו התשים אנמון באפו כי האגמון הנתון באף הדג הוא כגומא ועשהו חיבה ואיננו ככה. כי הוא כפוף ומברול הוא וחרש עשהו. וכל הכפופים כמחוו אנמון נקראו. וסוף המקרא יורה על תחלתו. באמרו ובחוח תקוב לחיו יוכיח כי גם האגמון כמו מוקשים יקב אף (שם מ כד). וכפה ואגמון. אנמון דומה לכפה כללגל. וכפוף כמחוו. וכן הלכף כאגמון ראשו (ישעיה נח ה) מראה בנפשו שפל כדך. ודמא וכפוף קומה וראש כאגמון אחד מכל אלה. והוא שבע תועבות בלבו הלזה תקרא צום? ושתרן

כדוד נפוח ואגמון כמחווה כפוף קצה ומעין הדודים הוא. ובדבריהו בהק יעלו עשן לפי גדלם, וכן מנחיריו יעלו. כאשר יצא מן הדוד המרתיה והמנופה. הגדול לפי גדלו נחיר הלוייתן או מן האגמון המרתיה והמנופה כמו הדוד. אך מעשהו כפוף ראשו וממיני הדודים הוא רק על שם כפיפתו נקרא אנמון. אך עשן האגמים אשר אמר דונש לא נכון לפרש כן כי אגם לא יתחבר לדוד הנפוח. גם לא יקרא עשן כי אם ענן או ערפל או אד כאשר נאמר לאיוב על הים, בשומי ענן לבושו וערפל חתולתו (איוב לח ט). אך אצל אש וגחלים יזכיר עשן. ולא אצל נהרות ואגמים, ודברי נכוחים למשיבי טעמים.

עין מחברת צד 34 ע"ב

וארמון הוא מבצר ובו בתי אוצר ובית עזרת מצר ובתי החצרים. תנואות ימצא דונש לשום על מנחם עלילות דברי' וארמון. ואמרת כי ארמון נמש (ישעיה לב יד) פסגו ארמנותיה. כמו עיר. וקריה. ומדינה, ואין הארמון כי אם כסגול. ומן הכתוב סובו

ציון והקיפוח ספרו מגדליה שיחו לבכם לחילה
ססגו ארמנותיה. חדע כי ארמנות ציון הם
מגדלותיה. ובכל המקרא ארמון כמגדל, אין
בניהם מובדל, והתבונן וכבידך אל ידל.

לאמר כי נתן ארמון כקריה וכעיר והוא לא כן עשה.
אך אמר כי קרובים זה לזה. וכן הוא האמת.
כי בקריה ובעיר בתים רבים בנויים, ובארמון
ובאלמון ובמגדל כעשרה או עשרים בתים לשבת
שם אנשי המלחמה וחומות גבוהות דלתים ובריח.

ושני ענינים להם, כובו ציון והקיפוח כחומה ספרו מגדליה לכמה אמות מן החומה מגדל,
וכן לכל מדה ומדה, וחעלו מספר המגדלים לפי גודל החומה, שיחו לבכם לחילה הם החריצים
אשר סביב לעיר הוץ לחומה ומחילות עפר, פסגו ארמנותיה אצל החילות הוץ לחומה הנביהו
ארמנותיה למיץ הספרו לרור אהרון אשר הפליא הצור עמכם, ונדע בארמנותיה למשגב, ונפלו
אויביכם לפניכם, גם כי לא היה קריה ומבצר בעת בא האויב על ירושלים כאמור למעלה, הנה
המלכים נעזרו עברו יהוה המה ראו כן המהו ונבהלו נהפזו רעה אהותם שם חיל כיוודה, וכל
הענין עד ישמה הר ציון ותגלנה בנות יהודה למיץ משפטין, ואחרי המשפטים אשר שפטם האל
אומר המשורר טובו ציון, אחרי נפלו האויבים והקיפו החומה וספרו מגדלים ועשו היילים ופסגו
ארמונים, אך בעוד האויב על ירושלים אין לבטוח על רכב ועל פרשים ואין לבצר החומה, כאשר
נבא ישעיה נהצו הבתים לבצר החומה, ומקוה עשיתם בין החתמים למי הברכה הישנה, ולא
הבנתם אל עשיה ויוצריה מרחוק לא ראתם (ישעיה כב יא), אך בצור האויב ונפלו, צוה הנביא
להרבות בה בנינים נאים מגדלים וארמונים לתהלה ולשם ולתפארת, ויראו כל עמי הארץ כי שם
י"קרא עליהם, ויראו מהם,

עין מחברת צד 34 ע"א

ארבאל. והבאת בחלק אחד בית ארבאל (הוש'
י יר) עם וארב לו (רברים יש יא), ואמרת כי
האל"ף והלמ"ד נוספים, נופלים הם בארבאל,
וכמו כן אמרת נוספים הם ביורעאל (הושע ב
כד), ופתרת בית ארבאל בית אורב¹, ואין
בית ארבאל כי אם עיר, וי"י אמר יושדו כל
מבצרי בית אל כמבצרי בית ארבאל, ככתוב
וקאם שאון בעמק וכל מבצרך יושד כשד שלמן
בית ארבאל ביום מלחמה אם על בנים רשעה,
ככה עשה לכם בית אל מפני רעת רעתכם בשחר
נדמה מלך ישראל (שם י יד וטו), והשמות
הנקובים בבית רבים במקרא, כמו בית אל ובית
שאוון ובית מלוא ובית שמש, והנקובים באל
כמו פנאל וירואל ינאל יורעאל, ערך עלי
ארבאל, כי פתרת והם יענו את יורעאל, והם
יענו וזרעי האדמה, באמרך כי האל"ף והלמ"ד

וארבאל עיר הוכתה שלמים הגלחה
ויורעאל היא היתה בערי העברים.
לפי הענין נראין דברי דונש כי שמות הערים הם,
כי בהפקד רמי יורעאל על בית יהוא, יוסר
עוונם ואו תענה הארץ את הדגן את התירוש
ואת היצהר והם יענו את יורעאל, כי אז יוסר
עין בית אחאב ועין בית יהוא, ועל שם האעשה
הנעשה ביורעאל מן נבות, והוא ראש ממלכות
בית אחאב נקראת הממלכה ובית ישראל יורעאל,
וכן הענין מפורש וזרעיה לי בארץ על שם
יורעאל, וכן בית ארבאל דומה כי שם עיר הוא,
אשר שוודדה פתאום והגלת שלומים, ועל כן
אמר הנביא ככה יעשה לבית אל, ואמר הרבר
כי ארבאל ויורעאל שני מקומות המה, ורחם
י"י את לא רוחמה,

נוספים בבית ארבאל, ותאמר שם ארבאל כשם יורעאל, ושם יורעאל כשם ארבאל, ויורעאל היא
עיר מודעת מעשי ישראל, ואתמה ממך אך יתכן לך לפתור ופקדתי את דמי יורעאל על בית יהוא
(הושע א ד) את דמי וזרעי האדמה? או איך פתתור וירכב אחאב וילך יורעאלה (מ"א יח טו) וילך אל
הזורעים? הלא לנחול ולהנחיל מלחם הששירים, הוא חסרון וקלון לנערים, ואף לנקראי מבינים ושרים!

(1) עין מחברת צד 83 ע"ב, והכבאר עם סי ק"ח.

ופתרון אחריתכן בבנים יתכן ונשא הן ואתכן בצינות ואסירים. ראיתי דברי דונש אשר פתר ואחריתכן בני' ובנות ואשר מה פתרון הפסוק ואחריתכן בסירו' דונה, בספינות קלות וקטנות, כספינות הרייגים אשר המה קלות על שני המים, ולו הואלנו לחבר צנות עם צים מיד כתיים (במדבר כד כד), ועם צי אדיר לא יעברנו (יהושע לג כא), או היה הפתרון אחד ונשא אתכן בצנות, הספינות הגדולות למשא הקטנות להגלותן ארץ מצרים באניות, אך מנחם ודונש לא נחלקו על צנות, ופתר בו מנחם לשון צנה וסוחרה, אך מיצינו שמות דברים בהרבה ענינים נקראים, ספינה, אניה, צי, אני, ואולי גם צן תקרא או צנה, כי גם מלאכת הספינה כמלאכת הצנה העומרת סגב רק מרוח אחד, וי"ו צנה רצון יעטרנו,

יצרנו ישמרנו ניסרנו.

עין מחברת צד 46 ע"ב

תבעה איש ופתרה מים תבעה אש (ישעיה סד א) מים תבאישי אש ואין לאש ריח טוב ולא רע. אם תדליק אותה בנפרית תבאישי ותעלה ריח משחית ואם תבעירה במיור וקנה ונפף, תעלה ריח טוב לאף. ולכן נאמר כי פתרון תבעה אש תרתיה אש. והפסוק הזה נקרוה אש המסים מים תבעה אש להודיע שמך לצריך. כתב במגפה הגדולה והקשה המכונה הקרואה בכל מגפות והיא מגפת הנד. העיה והנצחת, אשר היתה האש בה מתלקחת. ככתוב כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך (שמו' טו יד) ובמגפה ההיא מכל המגפות הודה פריעה למשה ברשע עמו ורשעו, באמרו י"ו הצדיק ואני ועמי הרשעים, העתירו אל י"ו רוב כחיות ונו', ועל כן הביא המגפה הזאת הנביא. באמרו חסדי י"ו אוכיזי החלות י"ו (ישעיה סג ז), להודיע תקוף מעיזם ועוצם כחם וכבוד האלהים העושה גדולות עד אין חקר וגמלאות עד אין מספר. ולכן אמר למעשה יישו עם קדשך, צרינו בוססו מקדשך וגו' (ישעיה סג יח) וכה פתרון הפסוקים הללו, היינו מעולם כאילו לא משלת בנו ולא נקרא שכך עלינו לוא קרעת שמים וגו' כקדוה אש המסי'. ירדה להושיענו, כאשר ירדת בימי אבותינו והצלחתם מיד המצרים במסות באותות ובמפתים נקדוה

תבעה איש חרד להעמיד כברד אשר ירד ירד בארץ המצרים. פתר מנחם תבעה אש תסיד האש את המים, וכמוהו נבעה בחומה נשגבה, נפסד ומהלקלק בחומה נשגבה, ויביע שמן ורוקח יבאישי ויזהים, והזהימה היא הקילקול וההפסד ויתכנו דבריו. ואשר אמר דונש כי אין להזהימה ענין אצל האש, כי האש לא תוזהים, האמת נדבריו כן הוא. ומנחם מודה לו וגם אני אודנו, כי גם החומה לא תוזהים ותבאישי. וגם פתרון דונש אשר פתר תרתיה ותנפח את המים יוכל להפתר כן. אך לא יתכן יביע שמן מעינינים אשר פירש יביע ותנפח הובוב, ואחר התנפחו יבאישי השמן, ועל כן לא יתכן לא על פי דקדוק ולא על פי הפתרון, כי יביע מן נבע הביע אחרים ז), ותבעה ונבעה מן בעה וחלוי בעצמו. ואף כי נבע ובעה שני פעלים יכול להיות פתרונם אחד. וזה פתרונם פתרון אחד להמה. פתרון תבעה אש מלשון אבעבעות (שמות טו ט). ואלף אבעבעות כאלף אתמול תמול, אורוע זורע, וכמוהם הרבה. וכן דרך המים הנרתחים מעלין אבעבעות. ודרך סרץ נופל תבעה בחומה, מעלה

ז) פי יביע הוא פעל יוצא לאחרים, אבל תבעה ונבעה הוא פעל יעמיד.

אש המסים להודיע שמך לצריך, כאשר כתב בתורה במינספת הברד, ואולם בעבור זאת העמדתך בעבור הראותך את כחי ולמען חספר שמי בכל הארץ (שמות טו יז). ואם האמר אנא ימצא ירידה לאלהים בהוציאנו אותנו ממצרים, ואמר הנה כתוב וארד להצילו מיד מצרים (שמות ג ח). ופחרתי לא משלת במ, לא משלת בנו, כמו י"י חננו לך קיינו היה זורעם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה (ישעיה לג ב), לא יתכן פתרונו כי אם באמרנו היה זורענו לבקרים אף ישועתנו בעת צרה. ורבים כמו אלה בתורה. ואמרת כי האש מרתיה ונוספה המים, כי כן פעלו למראה עינים. ומים תבעה אש האמור על פי ישעיה הנביא הוא הכתוב בתורה ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט טד), והודה לאמת ותמנה בחכמי ספרד.

החומה כעין אבנביותה ובקעים, ונעשה החומה מבעצת על ידי האבנים הסדורות והנפרדות זו מזו. ואחרי הפרדם חפול החומה פתאום, ואלה שניהם מן בעה. ויביע שמך רוקח מן נבע, כמו יגיע מן נבע, ופתרונו כמו מביע יביעון. כי השמן המבאשים אותו זבוגי מות או שאר מבאשים יעלה אבנביותה ויבעבע ויביע ויעלה כעין רתיחות. וכעין אדם המדבר ומביע, כאשר יביע המביע בצאתו מן המקור, ואלה שלשה כן הוא נראים לעינינו. ועתה אפשר לך שלשה המקראות לפי פשוטם ויגיד עליהם ריעם, כי כאשר פתר דונש נביאות ישעיה על הברד, אשר היא היתה המכה הגדולה ועליה התורה פרעה על רשעו ועל רשע עמו לפי שכן לחכם כמוהו לא יתכן, כי לא נמצא בכל מקום בתורה הרים בארץ מצרים, כי ארץ בקעה היא ומישור, והיאור יעלה והשקה את

ארץ מצרים, וקריאת שמים וירידה לא יתכן אצל הברד, כי וארד להצילו מיד מצרים כמו וירדתי ודברתי עמך שם (במדבר יא יז). ועל ההצלה ועל ההעלאת מוסב גם נילות הרים לא ימצא באותה המכה, אך זה פתרון הפרשה, כי גראשית הנבואה אמר הנביא ויוכור ימי עולם משה עמו (ישעיה סג א), ופתרונו ויוכור עמו ימי עולם משה איה המעלה מארץ מצרים וגו' כבהמה בבקעה חרד וגו' הבט משמים וראה וגו' כי אתה אבינו וגו' למצער ירשו עם קדשך, פתרונו למעט זמן ירשו עם קדשך כי לא האריכו להם להיות ארצם מורשה כאשר אמרת, ונתתי לכם אותה מורשה שהרי צרינו נוססו מקדשך, היינו מעולם לא משלת במ, והיינו כאשר מעולם לא משלת בנו ולא נקרא שמך עלינו במתן תורתך אשר הוא חכמתנו ובינתנו לעיני העמים, לאמר עם י"י אלה, כי השמע עם קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמוהם ויהי, וכל זה נשכח מהם ובוססים מקדשך. אך לו קרעת שמים וירדת כאשר קרעת בסיני וירדת על הר סיני, מפניך הרים נוולו כאשר נוולו בסיני, כאשר שרה דבורה, הרים נוולו מפני י"י זה סיני ז, כקדוה אש המסים מים תבעה אש כאשר קדחה האש את המים אשר ירדו בסיני. וכאשר אמרה דבורה ארץ רעשה אף שמים נטשו גם עבים נטשו מים, וכן אמר המשורר ארץ רעשה אף שמים נטשו מפני אלהים זה סיני, גשם נדבות תניף אלהים (תלים סח טו וי). והמים תבעעם האש כאשר היה בסיני, וזה הוא שלא גדול, כאשר אמר באלהיו ואת המים אשר בהעלה לחכה (מ"א יח לח). אם היית עושה מאותה קריעה וירידה ונילות ההרים, אשר פתרונו ריצוד וריקוד ההרים וקריחת אש את המים הנמסים. ובעייתם מפני האש, להודיע שמך לצריך, אז מפניך גוים ירגזו וראו כל עמי הארץ כי שם י"י נקרא עלינו ויראו ממנו, רק דרך להוכיח נלאות מתן תורה בהעלה ובשירה. צא ולמד מהפלת הבקוק, וקומה י"י ויסונו אויבך (במ' י לה), וכשירת דבורה, ומברכת משה מואת הברכה, אשר יוכיר גראשיתם מעשה סיני, ועל אותו הדרך תפש ישעיה בהתפללו בעד עמנו כי היתה הפליאה הגדולה, כי היו הקולות והלפידים וקול שופר והאש והברד והמים הם החמסים. ועין בעין נראה אלהינו, וההרים כאלים ירקדו, והגבנונים ז ידעו.

(1) אשר כתבתי לפעלה עז 33 כי חספוק הרים נוולו מפני י"י, לא נמצא בכ"ף, הרי זה בטול, כי כתוב מלא הוא (בש"פ ה ה).

(2) בכ"ף והנבונים.

אני אל אל שועה לכל אהיה תועה נבעה . ופתרת נבעה בחומה נשגבה (ישעיה
 כפרץ הנבעה לפתע נשברים . ל יג) פרץ נפיה , ותקרה הנפיהה בחומה מסני
 פתרון נבעה בחומה נשגבה כרה הוא : לכן
 יהיה לכם העון הזה כפרץ נפל נבעה בחומה
 נשגבה , אשר פתאום לפתע יבא שברה , העון
 הזה ישל פתאום , כאשר תפול פתאום ישתבר החומה הנבעת מאשר יפרדו אנני הבנין זה מזה
 משתי רוחות , והיא נשגבה ונבוהה מאד כי אז תמהר לפול מהוך כובר הגובה , אחרי אשר
 תבעבע ותבעה מהתחיה , ולפי דעתי כן פירשתי .

עיין מחברת צד 46 ע"ב

ולאלהי אמן לבבו בל ישמן
 ביביע שמן מזוקק בשמרים .
 ויביע סבוב לשמן ולא לזבוב
 וילבב נבוב ויבין בספרים .

זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח : זה פתרון
 זבובי מות יבאיש , הזבוב המת יבאיש את השמן
 הרוקח ויביענו כמעין הנובע , אשר מבעבע אצל
 המקור , וכמו אביעה לכם רוחי (משלי א כג) ,
 שהאדם המבעבע בפיו כמו מבע , המיעין
 הנובע , כן השמן בהתקלקלו ובהבאישו יביע ויעלה
 רתיחות קצף קצף על פני המים , וכאשר
 יבאיש ויביע הזבוב מורג הקטן את השמן
 הרוקח הטוב והרבה , כי להרבה ירקחו ולא
 למעט , כן מעט הסכלות יבאיש ויחסיר את
 היקר והנכבד מהכמה ומכבוד , כי הסכלות הוא
 הרשע כאשר פירשתי למעלה , אצל לא נאזה
 לכסיל תענוג (עיין לעיל צד 10 א) , וכאשר
 ירשיע היקר והנכבד אף מעט , יבאישנו ויחסירנו
 המעט ההוא יותר מאשר יחסיר ויבאיש איש רשע
 ונקלה , כי דבחו לפי חכמתו , ואשריו אב
 החיוק בחומתו .

זאת החוקה או התורה , וכמו כי ב"י נשבעתי כי איך יוצא (ש"ב יט ח) לא יכשר פתרונו כי
 אם בתוספת אם איך , וכמו בכבורו ייסרה ובצעירו יציב דלתיה (יהושע ו י) לא יכשר פתרונו
 כי אם בתוספת את 1) , וכמו ויובחו ל"י ביום ההוא מן השלל הביאו (דה"ב טו יא) , לא ימב
 פתרונו כי אם בתוספת אשר הביאו . וכמו תשובו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי (משלי א כג) ,
 לא יאות לפתור כי אם באמרנו אם תשובו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי , והתבונן לדברי אחי ,
 מגיני וחרבי ותוהתי 2) .

1) בכ"י נמצא ס'ת . והשם החכם ר' רפאל קירנהיים לחקוה ב פ'ת , ולדעתי צ"ל א'ת . לחיות גם בפסוקים שלאחריו הוסיף
 רונש פלת אשר וסלה א'ס , אשר כלם הם מסין אחד . ח'ס'ר'י'ך .

2) מן קצת נחשבו תורה (איוב מא כא) .

בת. ואמרת כי בת בבל (תלים קלו ח) ובת עינך
(איכה ב יח) הם בנקידתם ובפתרונם שונים ,
ולא הם בנקידה כי אם שוים, זה פתוח וזה
פתוח, והתבונן ואל תעמל לרוח ,
בא . וגם אמרת כי בא אחיך במרמה (בראש'
כו לה) ואני אנה אני בא (שם לו ל). בנקידתם
ובפתרונם שונים . ולא הם כי אם ככל בא במקרא
קמוצים, והזהר ואל תסרוץ בתורה פריצים .

והשני הוא בנגינה, ובמקום שאין נגינה שניו בפתרון כמו בת, בן או בת (שופטים יא לר), בת
עינך (איכה ב יח) בת עין (תלים יז יח) אשר הזכיר, ובא אחיך (בראשית כו לה) כמו בן
הזכיר שחוא לשעבר, ואני אנה אני בא (שם לו ל) פתרונו עתה לשון הווה, וכן מבני נהרות
חבש (איוב כח יא) ומבני יעזר (ירמיה מח לב) שאין נגינה השינוי בפתרון, ודבר הזה לרונש
אין יחרון .

עין מחברת צד 49 ע"א

בששכם. ואחרי אשר הבאת יען בששכם על
דל (עמוס ה יא) במחברת בי"ת פתרת פחד ולא
היה פחד x). באמרך יתכן להיות מגזרת משסה,
ומשסה מן הפעלים הוא שניי, ובששכם הוא
שלישיי, ואך יתכן להיות מגזרתו והוא רחוק
מיסודתו. ולכן נאמר כי הבושם כרומס וכרופס
ואמרו על דל יורה על הפתרון הוה, והתענה
ללמוד ואל ענוחך לא יבוח .

¹ ר"ל פתרת בששכם כמו משסה שענינו פחד, ובאמת
אינו פחד. אמנם בנפס אוקספורד כתיב פחדת
פחד ולא היה פחד. ויהיה פירושו לפ"י, כי משסה
היה פחד להחליט על פירוש בששכם, להיזהר אומר
בלשון יתכן, ובענין דונש הוא דבר ברור שאינו
נזר מן משסה. ולשון דונש פחדת פחד הוא דרך
כליפה. ולדעתו הראשון עיקר. המערך .

ומרפס לרגליהם, וצורנו יחנה עמנו איש על ידו לרגליהם .

² ר"ל כאשר יתכן לומר מן פעל רופס רוממתי בלשון העבר, לרוממכם המקור בחיפס לפ"י בכל"ם, ורוממכם
הם עם הכיני, כן יתכן לומר כל אלה הנטיות גם מן פעל בשם .

עין מחברת צד 47 ע"ב

ולבקר. גזרת ולבקר בהיכלו (תלים כו ד), מן
בקה תהיה (ויק' יט כ), ולא יבקר הכהן (שם כו
לג), ולא הוא כי אם מגזרת בקר אענך לך
ואצפה (תלים ה ד), כי פתרון ולא יבקר, ולא יבחן
הכהן. וכמדתו בקרת תהיה. ולא יתכן (כ"י יודע)
לנביא החסיד דבר בקשה, לבחון אותו בבית יי' .

הלא הונגד מראש לבקר הוא לדרוש
ושורש פורה ראש יחבר לשחרים.
חיבור מנחם יישר, ודיבור דונש לא נכשר. אשר
דימדו לבוקר אערוך, אך ולבקר בהיכלו, פתרונו
כבקרת רועה עדרו ביום היותו בתוך צאנו נאששות
כן אבקר את צאני והצלתי אתהם מכל המקומות

אשר נפוצו שם ביום ענין וערפל (יהוקאל לד יב) , כי אם בואו להתפלל בבוקר . והיא השאלה אשר ודרשתי את צאני ובקרתים (שם לד יא), נמצא דרישה מודיע על ביקור כי הוא ענין דרישה , וכה פתרון ולבקר בהיכלו , אחת שאלתי מאת י"י איתה אבקש שבתי בבית י"י כל ימי חיי לחוות בנועם י"י ולבקר בהיכלו את י"י , כאשר אמר יהוקאל ודרשתי את צאני ובקרתים , ככל מלה של דרישה . וכן אחר נדרים לבקר (משלי כ כה) , ולדרוש ולחקור כלם עניני דרישה המה . והענין ימשוך הפתרון מעם למשכו לפי ענינו , אך כולם ענין דרישה . ואשר אמר דונש כי לא יתכן לחסיד לבקר דבר בהיכל י"י , למען להרוס היבור מנחם פירשו לדמיון פתרון המרוחק יותר . והיה לו לקרבו אל פתרון אבקר את צאני והצלתי אתהם אשר פתרונו אדרוש . וכן דרשתי את צאני ובקרתיי ותשובות קשובות על דברי דונש אשר פהר אוהו לשון בוקר , כי לא יפעל לשון בוקר , גם אם יפעל לא ימצא משקל קל (כ"י הזקן) , וכל לשוני ביקור משקל הזקן , וגם היה על המשוור להקדים לבקר בהיכל י"י (י) ולחקות : אחת שאלתי מאת י"י אותה אבקש לבקר בהיכל י"י ושבתי בבית י"י כל ימי חיי לחוות בנועם י"י , [אמנם] פתרונו לחוות בנועם י"י בשבתי בבית י"י כל ימי חיי ולדרוש את י"י בהיכלו בשבתי בביתו , זו היא שאלתי ובקשתי , שכל הענין מוסב על שבתי בבית י"י כל ימי חיי למען הוות בנועמו ולדרוש אותו בהיכלו בכל עת ובכל רגע , ולא תאונה אלי רעה ונגע , לא יקרב באחלי ולא יפגע .

(1) כלומר אלו היה מדברי דונש שמלת ולבקר היא מן בקר אעריך , היה המשוור מקדים לבקר בראשונה , להיות לדעתו זה עיקר השאלה מאת י"י , ועתה אחרי הקדים שבתי בבית י"י , הוא לראיה כי עיקר הענין הוא חשיבה שם . אך בלתי מלה [אמנם] אשר הוספתו יש להבין דברי ר"ת באופן אחר , והבחר יבחר . ה פ ע ר י ד .

ענין מחברת צד 8 ע"א

וגלה את אוון בחבור שר רוון
בנו לברט איון ותקן מחסרים .
אשר אמר דונש כי במחברת האלה במלאכת ההא היבר מנחם גלה עמי עם בנה כעש , והיה לו עמו לחבר גלה את אוון שמואל . אמנם (1) יפה דקדק דונש . כי היה לו לדמות אותן האין אשר תיבת את

משמש אחרים . כמו בנה כעש ביתו אשר פתרונו בנה כעש את ביתו , גלה את אוון שמואל . אך גלה עמי אין תיבת את משמשת אחרים . ומנחם לא דקדק רק להפירים כמעט מן ההאין העליונות , ואמרות שניהם מכוונות .

(1) פירוש אמנם כמו הנח .

ענין מחברת צד 53 ע"א

וכי עוד אודנו בסוד ננידנו
ולו אענדנו עטרות וכתרים .
לו מצאנו גדידה מן ננד יתכן פתרון מנחם , וכן להלק יגיד רעים , גם כי נמצא נסב סבב נשם שמים לא נחבר אליהם ננד ננד , כי אותם נמצאו וזה לא נמצא , לכן נכוחים דברי דונש : וכן נמצא בירמיה (לו יז) הגד נניד למלך , וכן הגידו וננידנו , ופתרון להלק יגיד רעים , להלקלקות יגיד דברי רעים , כאשר יעשו רעי איוב לאיוב ,

הגידו , ודמית כי הגידו וננידנו (ירמיה כ"י) אלי לא תתגוררו (דברים יד א) , והדומה לו מספר צעדי אגידנו (איוב לא לו) , ופתרון הגידו וננידנו הגידו עליו דברי שקר וננידנו למלך , באמנם לנו ונכחו בלשון (ירמיה יח יח) , ויש לנו כמו וננידנו דברים רבים במקרא אשר לא יכון פתרונם עד אשר יחלקין לשתי תיבות או לשלוש , כמו יאמרך למומה (תלים קל"ט ד) , ולא יכלו דברו לשלוש (נראשית לו ד) , סן יאמר איובי

ועיני בניו תכלינה (ז' ה) כי הוא דובר שלום בפיו ובלבו מחשבות רעה, לכן יכלו עיני בניו, כי יצפו להאזה לא נהייתה, אך תפול עליהם אימתה.

יכלהו (תלים יג ה), בני יצאונו ואינם (ירמיה י ד), הצום צמתני אני (זכריה ז ד), ונקמני יי' ממך (ש"א כד יג), כי ארץ הנגב נתחתי (יהושע מו יט), ובכלי הבקר בשלם הבשר (מ"א יח כא), והשכילה והחזק במוסר.

עיין מחברת צד 40 ע"א

ואנכי בודה ביגון אם אודה ואין איש בי רודה ביודי עקרים:

ונסו יגון ואנחה. כי אמר דונש כי חברו מנחם עם ויגה בני איש, לא חיברו כן. כי הגה מן המסילה, ויגה בני איש, הגה ברוחו, חילק בחלק אחר מן האחרים, ולא טוב חברו (1), אך אם חבר ויגה מן יגון טוב פהר, רק יגון מן יגה ויגה מן הגה, כי כן יגה מצאנו הוגה יי' מן יגה, כמו הורדו יהודע (מ"ב יג ג) מן ירה, תוגיון נפשי מן יגה כמו תוגיון, ויור יהודה כמו יוד ירויון יהימיון יכליון, אשר הם כמו ירויון יהימיון יכליון, ויגה אשר יגון ממנו יור נשרשת בו יותר מן יגה אשר הוגה ממנו, כי כמו מן יוד יגה היא, או ביור יסר יסוד, תוריון מן ירה, ותוגיון מן יגה, תוגיון מן יגה, ויגון מן יגה כמו זרין מן זרה חזון מן חזה (2), כי יש ירויון נשרשות ביתר האותיות, כמו מן יסר יסוד, אשר לא תחסר יוד יסר או וי"ו הנקראת, במקום יסר כמו יסך, וכן יסוד יוסר יש נוקדנים נוקדים הרב עם שרי יסור (איוב מ ג) בחזיון וסמך דגשה, וכן בחמישי למד פעל כמו יגה תשחרש, ואשר יאמר יגון בקמין ולא בחמף

יגון, והנחת ונסו יגון ואנחה (ישעיה לה י) עם ויגה בני איש (איכה ג לז) בפעלים האחרים, ואמרת כי נון יגון הוא נוסף, כנון פתרון, כשרון, שברון, ואני אומר כי נון יגון מן היסוד, כנון מלון, מכון, מעון, ואבאר לך כי משקל ויגה אשר דמית אלי יגון מן הפעלים האחרים הוא, כנון ויכה, ויטה, ויזה, וכאשר לא תוכל לבנות מן ויטה יטון, וכן ויכה יכון, ומן ויזה יצון, כן לא תוכל לבנות כן ויגה יגון, ולכן נאמר כי ויגה בני איש ויגון הם שני יסוריו, ופתרונם אחר, ויגה מן האחרים, ויגון מן השניים, כאשר יש פעלים שניים ושלישיים, כאשר פתרונם למעלה, ועוד אוריגך כי תתן להם מגנת לב (איכה ג סה) מן יגון נבנתה, ולא תבנה מלה על משקל מגנת, כי אם מן הפעלים השניים, כמו מסבה מן יסוב כל הארץ (זכריה יד י), ומשסה מן ישסו בתיהם (ישעיה יג יו), ומחחה מן יי' יחתו מריביו (ש"א ב י), ומגנת לב על משקלם מן יגון, והיי' מגנת לב לשמיכה כמו מחתת דלים רישם (משלי י טו), והתבונן ואל תאשם, בפחרון אשם.

אולי מפני קוצר ה"א הנחשפת, ואולי גם יגון ויגון יסור ויסור יאמר, לו היה כל הלשון בדינו, כאשר יאמר אחר כל ציוק ידרוש (שם לש ח), ודונש כמה שגינות שנה בדקדוק יגה אשר פירש יגון מן גן כמו מקום מן קם מלון מן לן, כן לא יתכן לפרש, כי היה לכתוב מגון כמו מלון, ולא יאמר מן לן יגון מן קם יגון מן רם יגון מן כן יגון כי אם מקום מרון מלון מכון, ולכן לא יאמר מן גן יגון במקום מגון, אך מן יגה יגון כמו מן חזה חזון וכן זרה זרון, ואשר אמר דונש ויגה מן האחרים, מי לא ידע כי ויגה מן האחרים? רק מן האחרים של נון הוא. ואשר כתב דונש מגון מן השניים מעה טעות ידועה, כי מן האחרים גם הוא אך מן האחרים של יוד, ואשר פירש דונש תתן להם מגנת לב

(1) מ"א לא חבר מנחם ונסו יגון עם ויגה בני איש, רק חבר הוגה מן המסילה, ויגה בני איש, והנה ברוחו, לברכה. אבל ונסו יגון חבר עם חיוניו נפשי (איוב יט ב) הוגה אסו (משלי י א) והשאר, ולא טוב חברי, כלומר אסנס לא חברים בסדר טוב, ולא פירש אותם לשני מחלקות כמנחנו. אך אם חבר ויגה מן יגון טוב פהר, מ"א אף אם נאמר כי מנחם חברי יגון עם יגה טוב פתרונו, רק שהבדל יגון מן ויגה הוא כי הראשון מן שירש יגה, והשני פקדש הנה, כי פקדש יגה מצאנו הוגה יי' מן יגה בני איש, כמו הורדו מן יגה.

(2) מ"א חיוני, חיוני, הם מחסרי הקצוות, אבל יגון הוא כנוני מ"ה.

מן קן מן השניים לא טוב פתר, כי מן השלישיים הוא, מן מן. ומגנת כמו אמגנך ישראל (הושע יא ח), אשר מגן צריך (בראשית יד ד), פתרונו אסגירך, סיגר, כן מגינת לב מן מן. ופתרונו התן להם מגנת לב, תאלהך והם פתרונו אלהך וקלהך להם, דוגמת כי לבם צפנת משכל (איוב יד ד) אשר פתרונו סגרת וצפנת מהשכל לבותם. ודקדוק מגנת על משקל סגלת מן סגל, ערב ערבה (משלי יז יח) מן ערב, כבודה בת מלך (תלים מה יד), ועבדה רבה (בראשית כו יד), כלמת עולם (ירמיה כ יא) מן כלם, ולא דרש פני חכמים באומרו כי לא תבנה היבנה מגנה כי אם על השניים כפולים כמו מסבה מן סבב, כי מן השלישיים הוא. כמו אמגנך. ומגן צריך, ורוכב שמים בעורך יעקב ויברכך יי' וישמך.

ר"ת

עין מחברת דר 50 ע"א

דונש

ופשר ויגאלו כמו גואלים כלו
ולכן נבדלו והיו מוזרים.

הישיב דונש על פתרון מנחם אשר פתר בו לשון בל והוא מנחם טוב פתר, כי ויגאלו מן הכהונה מן המשמשים עיקר ועיקור בניין והרס, כמו ער וחלופו עירי (ויקרא ד ד). וכמו תשרש שרשיה (תלים פ), וחלופו וכל תבואתי תשרש (איוב לא יב). בסעפיה פוריה (ישעיה יז ו) וחלופו מסעף פארה (שם י לג) משיר סעפים, [לב, וחלופו] לבנתני (שיר ד ט) הסירה את לבי. סקלו מאבן (ישעיה סב י) וחלופו ויסקל באבנים (ש"ב יז ו). שתול (תלים א ג) וחלופו אשתוללו (שם עו ו). נעקרו משתל, כדברי מנחם אשר פרש ונעקר מאשל. ולי נראה בעיני אשתוללו כמו אחרי כן אתחבר (דה"ב כ לה) ופתרונו נשתוללו ונעשו שוללים האבירי לב. ופתרון אתחבר כמו נתחבר, בלשון ארמית אשתומם נשעה הדא (דניאל ד יו) כמו נשתומם. וכמו כן גואל הוא קרוב, ויגאלו נבדלו מן קרוב ומגואל של כהנים. אשר לא מצאו כתבם המתחיסים לכהונה. ויען כי הפכו המקרא למשקל הזק כדרך רוב עיקר ועיקור. והלועזות ילעזוהו אפְתְרָנְטִי הַשְּׁ אַפְתְרָנְטִי, כי אם כדברי דונש לשון ניאל, ומוסף בו להיות, ומביא ראייה על חסרון להיות, ופותר בו ויגאלו מן הכהונה, אך תפרש על גאלי הכהונה וברית הכהונה. אם תאמר על להיות גאלי הכהונה לא יתכן, כי אם על בדלי הכהונה יתכן. בלע"ז הַשְּׁ אַפְתְרָנְטִי. ועל חסרון התיבות אמת אמר דונש. כי יש מקראות מחוסרות תיבה או שתיים והזכרים. אך (כ"י או) בואת נתמוגג. ובאחריה שנג לחבר עמהם. באומרו להצדיל פנים הרבה משמן, היתכן לרמות הסנים לצדלת שמן.

ויגאלו ופתרת גאלי הכהנה (נחמיה יג כט) ויגאלו מן הכהונה (עזרא ב סב), ענין בל המה ותרדיקם מדומיהם. והם כמו היו מוראה ונגאלה (צפניה ג א). אשר לא יתגאל בפת בג המלך (דניאל א ח), ופתרון ויגאלו מן הכהונה ויתעבו להיות מן הכהונה, על שמאם את נפשם בהתערבם בגוים וילמדו מעשיהם, ויקחו מבנותיהם להם. ואם תאמר למה הוספת לפתרון היות, אומר יש לנו פסוקים רבים לא יתכן פתרונו אחרי המ"ם כי אם בחוספת היות עליהם. והשבתך מוונה (יחזקאל יז מא) יא יתכן פתרונו כי אם באמרנו מהיות זונה. וכמו וימאכך ממלך (ש"א כו כג), לא יתכן פתרונו כי אם באמרנו מהיות מלך כחבירו ז). וכמו גם מענה אם אסא המלך הסירה מגבירה (דה"ב סו יו). לא יתכן פתרונו כי אם באמרנו מהיות גבירה. ועוד אודיעך כי כאשר מצאנו במימי הפסוקים האלה מסותר היות, כן מצאנו במימי הפסוקים אחרים מסותר לפני, כמו גם מיום אני הוא (ישעיה מג יג), לא יתכן פתרונו כי אם באמרנו מלפני יום. וכמו נאור אתה אריר מהררי שרף (תלים עו ה), לא יישר פתרונו כי אם באמרנו מלפני הררי שרף. ועוד כאשר מצאנו במימים האלה מסותר לפני, כן מצאנו אחרים [מסותר] הרבה. כמו ודעת אלהים מעלות (הושע ו ו), לא יתכן פתרונו כי אם באמרנו הרבה מעלות וכמוהו תקוה לכליל ממנו (משלי כו יב), לא יתכן פתרונו כי אם באמרנו הרבה ממנו. וכמו חכם עצל בעיניו משבעה משיני פנים (שם כו יו). וכמו להצדיל פנים משמן (תל' קד סו). וכמו הנחמדים מוחב ומסור רב ומחוק' מרנש ונושא צופים (שם יט יא), והורה על האמת אם תבקש היות מן הצופים.

(2) ר"ל כחבירו הפסוק חב' שלאחריו, והפסוק ר"ל כחבירו פסוק י

זולתי לגורת ספיר או לאדמות פנינים או לפלחי רמונים, האף אין זאת אף זה פתרונו, כי אמר המשורר משקה הרים מעליותיו מסרי מעשיך תשבע הארץ, ועל ידי שביעת הארץ ושיקוי ההרים מצמיח הציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא להם מן הארץ, פתרונו עד אשר נעשה העשב לחם ויין ישמה לבב אנוש על ידי שביעת הארץ ושיקוי ההרים, ולהצדיל פנים משמן אשר יצדילו הפנים על ידי השמן אשר תענה הארץ, ולהם לבב אנוש יסעד על ידי שביעת הארץ ושיקוי ההרים, וישבעו עצי י"י ארזי לבנון אשר נפע יוכיח כי הכל מוסב על משקה הרים מעליותיו מסרי מעשיך תשבע הארץ, והזכיר בזה המזמור סדר הי העולם, הציר לבהמה ועשב הנעשה לחם בויעת אפים, ותירוש ורגן ויצהר ופירות האילן, ואילני סרק הם ארזי הלבנון אשר נפע, כי כלם יגדלו המטר ומבטח אוצרו הטוב, וחייתי ורביתי והייתי כגן רפוב.

ר"ת

עין מחברת דצ 54 ע"ב

דונש

גל עיני, ואמרת כי גל עיני ואבישה (תלים קיש יח) וגל נעול מעין החתום (שיר ד יב), שונים בנקודה ובפתרון, ואין ביניהם בנקודה, שינוי ולא פרידה, כי שניהם פתוחים, למינים נכוחים. פירשתי על נה עינך, ובת בבל, ועל בא אחך, ואני אנה אני בא. והבאתי ראיות, וצוירי יבניתי לחכמה פשריות.

עין מחברת דצ 59 ע"ב

נגרותי. ופתרת נגרותי מנגד עינך (תלים כג), נגרשתי מנגד עינך לפי הענין, באמרך אין לו דמיון בתורה. ואני אומר כי פתרונו נכרתי, והדומה לו שם הכלי הנכנס מיוחדו, והוא הגרון, והזהר ואל תדבר עד תחקר ותאון.

ומצאתי בספר ר' אברהם הבבלי דוגמת אמרתי נגרותי (אי"ג ג נד), כי נגור מארץ החיים (ישע' נג ה) כמו ויחרגו ויחגרו, שלמה שמלה, לאריב את נפשך (ש"א ב לג) לא יוסיפו לדאבה (ירמיה לא יב), וכיטיך דבאך (דברים לג כה) פתרונו כימי העלומים יהיו ימי הוקנה אשר האדם דואב בהמה, כי יהיה על ידי השמן שב לימי עלומיו, אשר טובל בו רגלו ופעמיו ז).

ז) עין מחברת שרש ד בא והמאט כי גם פתח פתח כמורו וכיטיך דבאך.

עין מחברת דצ 61 ע"ב

וידגו, והלקת לשני הלקים וידגו לרוב (בראשית' מז יז) והדגה אשר ביאר, (שמות ז כא), והם חלק אחד. והיטב היטב פירש אונקלוס המתורגמן באומר וכוניי ימא יסנון. ובאשר נגור וידגו מן דגים כן נגור פרו וישרצו (שם א ז) כן שרצים, והזהר ואל תזרע אל קוצים.

וידגו מן דגים, ולפרש כן לחכם כדונש לא יתכן, כי לא נאמר וישרצו מן שרצים כי אם שרצים

מן וישרצו, כי כן כתוב וישרצו המים שרץ (בראשית א ד) וכל שרץ פתרונו גידול, כי לא יקראו שרצים נקריאת דגים, כי הדגים שם ידוע כמו הבהמה ההיה והעוף, אך שרצים יקרא לכל דבר הגדל הרבה, כי רמש האדמה הוא שמו, ואחרי כי ראינו כי לא נקראו דגים על שם ידגו אך שרצים נקראים על שם וישרצו יתכנו. דגים וידגו שני פנים וישרצו וישרצו אחד, גם בבני אדם יאמר פרו וישרצו, כי על שם וישרצו נקרא שרץ, אך לא ראינו דגים נקראים על שם וידגו, ולכן יחכן לפתרו כמו ויסגו ולא ישגו.

ר"ת

עין מחברת צד 61 ע"ב

דונש

דגון (ש"א ה ב). ואמרת כי לא נודע אם דגון צורת דג היה או שמו היה כמו עצב, וכמוש, ופסל, ולא יתכן לאמור כן אם היה שמו דגון, כמו כמוש, ובל, ונבו, מפני כי כמוש ודגון מאלהי הנכר הם עצבים, ואין כל העצבים דגון, כי יש עצבים שמותם תרתק, ומלכם, ונסרוך. ושמות רבים זולתי אלה. ועוד אוריעך כי כל אלהי הנכר עצבים ולא פסילים, כי הפסילים מעצב ומאבנים, והעצבים מזהב ומכסף ומעץ ומאבן ומכל דבר. והעצב העשוי מזהב ומכסף כלו לא יקרא פסל כי אם מסכה, ככתוב את אפודת מסכת זהבך (ישעיה ל כב), ויעשו להם מסכה מכספם בתבונם עצבים (הושע יג ב), והתבונן ואל תהי לרעות אחרי רבים.

ודגון לו כפות והמפתן ילפות והשבית הכמרים.

השיב דונש כי אין שם דגון כמו עצבים ואמת אמר, אך עוד נפלאתי על דברי מנחם אשר אמר כי לא נודע אם צורת דג היה לו או שמו דגון, הלא יש לנו לדעת כי שמו דגון ולא צורת דג היתה לו כאשר כתוב וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות אל המפתן (ש"א ה ד), ולו צורת דג היה לו, אין ידים לו. ואם תאמר צורת דג וידי אדם, למה זה הבל איגע להעמיד שקר בלא רגלים? אך דגון שם איל כמוש, ובל, ותרתק, ומלכם, ונסרוך. אך עצבים פסילים ומסכת אלילים וגילולים צלמים וסמלים אינן שמות המיוחדים כדגון וכמוש ובל ותרתק ומלכם ונסרוך, וצוריו ישוור כל אשר לי מחוש ויד שרוך.

עין מחברת צד 63 ע"ב

דחון, ופתרת ודחון לא הנצל קדמוהי (דניאל ו יט) מיני כלי זמר המה לפי הענין, ונודע כי דחון בספר תוספתא כשלהן, ודרוש ושאל ובחן.

הפוך גם את דחון קראנו חרוון וכן הוא הנשתון בנועם כנורים.

ובת פיות ודחון לא הנצל קדמוהי ושנחיה נדת עלוהי, אמנם בלשון תוספתא הדחונות מענין

השולחנות. אך נראין דברי מנחם, כי כן יתיישב המקרא ובה פיות לן צם ורעב כי לא אכל לחם ודחון לא הנצל קדמוהי להביא לעינו שינה ולהמתין שנתו, ושנחיה נדת עלוהי ותרד שנתו מעיניו, אך אחרי אשר אמר ובה פיות וילן צם אין זה כופל מלה לשנות ושולחן לא הובא לפניו. כי לולי אמר ושולחן לא הובא לפניו וילן צם או היה כדרך כפול מלה, כי לא יתיישב אחרי כן כאשר בחלה (ז).

(ז) פי המקרא לא יתיישב אם ושולחן לא הובא לפניו כתיב אחרי וילן צם, כמו יתיישב אם היה כתיב בת חלת המאמר.

עין מחברת צד 68 ע"א

דשא. והבאת בחלק אחד כי תפושו כעגלה דשא (ירמיה נ"א) עם והשיג לכם דיש את בציר (ויקרא כו ד), ופתרונו לא יתכן מפני המכתב

הודשא עלה ויהציר גלה ותפוש העגלה יצהלו אבירים.

היטב הישב העמיד דונש פתרון כי תפושו כעגלה

והענין, כי דשא הוא באל"ח, למען אשר נבנה שם העגלה, מן הדשא הארץ דשא (בר' א יא), ולו בקשת להביא הוללות בלבות הפתיים, אשר לא קראו בספרים המוגהים, באמרוך בה"א הוא כתוב, לא יועילך הדבר הזה מאומה, כי לו היה כתוב בה"א לא סר מגורת דשא, ומפני כי ההא יבוא במקום האל"ף והאל"ף במקום הה"א בכל המקרא, כמו במלונה במקשה (ישע' א ח) כתב בה"א, ושם המקשה מן הקשואים נבנה, ולו נבנה שם דשא מדיש היתה העגלה דלה ורוה, ולכן נאמר כי העגלה האוכלת הרשאי נקראת נָשָא, כאשר נקרא השור האוכל באבוס, אָבוס, ולכן נאמר, ככתוב משור אבוס (משלי שו יז) וברבורים אבוסים (מ"א ד ג), ותתבונן ואל תשים הנקעות לרכסים.

עין מחברת צד 9 ע"ב

מר דרוו. ונס אמרת אלה מן השונים
בנקידתם ובפתרונם, מר דרוו (שמו' ל כג) ודרור
קן לה (תלים ס ד), וקראתם דרוו (ויקרא כה י'),
ולא בצדק שניתם וחילקתם, כי שוים הם בנקידה
שלשתם.

ומר דרוו ודרור קן ותחבולות תקן
וכתב בא גל תקן וקדר בהרים.
פתרון מנחם במר דרוו ודרור קן לה כמו בבת
בבל, ובת ציון, ובא אחד, ואני אנה אני בא,
וגל נעול, וגל עיני ואביסיה, כאשר שירשתי למעלה,
ותשובת דונש עליו אינה, כי הנקידה היא הנגינה.

עין מחברת צד 72 ע"ב

ותהינו. וגורת ותהינו לעלות ההרה (דברים
א מא) מן הן עוד היום גדול (בר' כש ז), והן
הוא מתיבות הענינים. לא תקבץ הנון ולא הפעל
לאמר ממנה הן, והין, תהינו. כאשר לא תקבץ
את השמים (בר' א א) אתים. ולא תפעל לאמר מן
את יאית, תאיתו. במשקל תהינו. וכן לא יאמר מן עם י"ו החסד (תלים קל ז) עם, יעים, תעימו. רק
נאמר אין למלה דמיון במקרא, ופתרון ותהינו לפי הענין ותאיצו לעלות ההרה, והתבונן רוע כי עצת
נפתלים נמחרה.

עין מחברת צד 150 ע"ב

הוצן. ובחלק אהר הבאת ובאו עליך הוצן (יהו'
כג כד) עם צנה וסוחרה (תלים צד ד) במחברת צ'
והוא מחברת ה"א. אהר כלי המלחמה. ולו היה
כאשר דמית היה טעמו מתחת נקוד בשתי נקודות
הקמיצה הקטנה ז) כאשר נקד הסופר כל פועל,
כמו חוֹרֵךְ חגורה (מ"ב ג כא), ומיענין הפסוק
תדע כי אין הוצן מגורת צנה. בהביאו בפסוק
הצנה אחרי ההוצן. באמרו ובאו עליך הוצן ורכב
וגלגל וקהל עמים צנה ומונן וקובע, ועוד אתן לך סימן עד במבטא נאמן, כי כל מלה עלי משקל
הוצן שהטעם בה מסיפיל פתוחה בפתיחה קטנה, לא תהיה נוספת על פועל כי אם על שם כמו
בְּקָר, נמא, כפר, עושר, בשם. כלם טענטם ממעל, והם פתוחים, והפועלים טעמם מתחת והם
קמוצים, כמו בַּיָּחֵץ, סוּאָן, עוֹנֵן, חוֹנֵן, והתבונן ואל תתאונן.

1) ע' בציי, והוא הנקרא בפי המדקדקים הראשונים בשם קמן קמן. וכן קראו פתיחה קטנה לנקודת הסגול.

והוצן לא צינה והלא עמו נמנה
אמת אומן אמונה ודובר באחרים.
יפה אמר דונש כי אחרי אשר הזכיר גם צנה,
דומה כי הוצן איננו צנה ז), כי אם שם מטיני
כלי קרב, ושיח דונש עלי יערב. או צנינים וצבים,
אשר נוקבים ומכים.

1) ע' אחרי כי נזכר באורי פסוק צנה ופנן, יראה מה
כי הוצן איננו כמו צנה וסוחרה.

בחפרון הא הגה מנחם מה שגה אכל הוא מדאגה בהא הלך הגרים. הקשה (ישעיה כו ז) והבאת במחברת גימ'ל הגה ברוחו הפעלים השניים. ולא תמצא מלה על משקל הגה יסוד ה"א מיסודותיה. כמו גמול ידו הרה (ישע' יא ז). והזה מן הווים שוכבים (שם נו י). והמה מן המו גרים (תל'ו מו ז). והגה ברוחו הקשה מן כאשר הגה האריה והכפיר (ישע' לא ד), והגה הוא אחד

מן הפעלים אשר יפעלון מהם זכרים בפעלים העוברים בתוספת ה"א, והנקבות בתוספת תי"ו וה"א, באמרנו אבחה הנקבה, אבה הזכר, ככתוב ולא אבה סיחן (דברים ב ל), בכה זכר, בכתה הנקבה, ככתוב ובכתה את אביה (שם כא יג), גלה זכר, גלתה לנקבה, ככתוב גלתה יחורה (איכה א ג), רמיה הזכר, רמתה הנקבה, ככתוב ואת קומחך רמתה לתכר (שיר ז ח), הוהה הנקבה, הוזה הזכר, ככתוב הווים שוכבים (ישע' ו י), הלהה הנקבה, הלה הזכר, ככתוב הלה חזקיה (שם לח א), חסחה הנקבה, חסה הזכר, ככתוב וחסה במוחה צדיק (משלי יד לב), מעתה הנקבה, מעה הזכר, ככתוב המעו את עמי (יהווקאל יג י), ככה הזכר, ככתה הנקבה, ככתוב ינכה בלילה גרה (משלי לא יח), מנחה הנקבה, מנה הזכר, ככתוב מי מנה עפר יעקב (במדבר כב י), מרה הזכר, מרתה הנקבה, ככתוב כי אותי מרתה (ירמיה ד י), עשתה הנקבה, עשה הזכר, ככתוב ועשה את ארץ כאשר יעשה (ירמיה מג יב), פרתה הנקבה, פרדה הזכר, ככתוב פרדה בשלום נפשי (תלים נה יט), רהתה הנקבה, רדה הזכר, ככתוב אל תפחדו ואל תרהו (ישעיה מד ח), שתתה הנקבה, שתה הזכר, ככתוב להם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד כח), תעתה הנקבה, תעה הזכר, ככתוב תעה לבבי (ישעיה כא ד), ובהנרת כל אלה בפעם ישובון למשקל וחנה לא עלקה (ש"א א כא), ואת הלחם אשר עשקה (בראשית כו יז), ומן השניים אשר ידבר בס בשני פנים חיה, בזה, ספה, צרה, קאה, ומן הפעלים השניים אשר יפעלון מהם בפעלים העוברים הזכרים בלא ה"א והנקבות בה"א, בא הזכר, באה הנקבה, ככתוב בא העת (יהווקאל ז יב), באה הצפירה (שם ז ו), בן הזכר, בנתה הנקבה, ככתוב בנתה לרעי מרחוק (תלים קלז ד), גרה הנקבה, גר הזכר, ככתוב ויעקב גר בארץ חם (תלים קה כג), דנה הנקבה, דן הזכר, ככתוב דן דין עני ואביון (ירמיה כב יז), ובה הנקבה, וב הזכר, ככתוב וב עמך הבה השוכבה (שם מט ד), זר הזכר, זרה הנקבה, ככתוב רוחי זרה לאשתי (איוב יש יז), שח הזכר, שחה הנקבה, כלה הנקבה, כל הזכר, ככתוב וכל בשליש עפר הארץ (ישעיה מ יב), רם הזכר, רמה הנקבה, ככתוב רמה ירך בל יהויון (ישעיה כו יא), צר הזכר, צרה הנקבה, ככתוב והמסכה צרה כהתכנס (שם כח ד), כל אלה הכתובים פה והדומים להם ממעל עומרים בפעמים עבור כי פעלים עוברים הם, ונחתי עלי משקל הגה אלה הפעלים על שלשה שערים, להיותם לך לעזר על המשרים, ורחב בשפה לערך השירים.

ולא יוח תאגור אלי מזה וחנור ולא יתן הסגור וכסף במחירים. ואל יוח החשן. ולא יסר סגירת החשן מעל האפור, ולא יתכן בענין פחרון דונש אשר פתר ולא ימיש, כי לא נמצא מעד רק בדבר חי, אך יתן, והבאת ולא יוח החשן (שמות כח כח) בחלק אחד עם למוח תמיד יחנרה (תלים קט יט), ולהיות יוח כמו מוח, ולא יתכן לנצח, כי המ"ם משרש מוח כמ"ם מעיקר מצד, ופחרון לא יוח החשן לא ימער החשן, כמשמעו

בלשון הערבית, וכן אונקלוס אמר ולא יתפרק
 חושנא בארמית, והתבונן וקנאה אותך אל תמית,
 מעד, במלש, במלבן, מנד, ופתרונו כהרגומו לא יתפרק, כי [הוא] לא דבר ריק.

עין מחברת גד ע"ב

אזיקים. והבאת במחברת אל"ף מן האזיקים
 אשר על ידך (יר' מ ד), ואמרת נורת האזיקים
 מן בוקים יעברו (ישעיה מה יד) כנורת אכזב מן
 מזב ידברו (דניאל יא כו), ואין לנו בכל המקרא
 אזיקים, כי האל"ף הכתוב בססוק לא יקרא, ולו
 במסורת כמו שמונה וארבעים רעים אשר לא
 יקראו אליהם, ואלה מהם, וקאם שאון (דושע
 י יד), קבצו פארור (יואל ב ו), לעת צאת
 המלאכים (ש"א יא א), כי מלבך אתה בוראם
 (נחמיה ו ח).

אזיקים. והבאת במחברת אל"ף מן האזיקים
 אשר על ידך (יר' מ ד), ואמרת נורת האזיקים
 מן בוקים יעברו (ישעיה מה יד) כנורת אכזב מן
 מזב ידברו (דניאל יא כו), ואין לנו בכל המקרא
 אזיקים, כי האל"ף הכתוב בססוק לא יקרא, ולו
 במסורת כמו שמונה וארבעים רעים אשר לא
 יקראו אליהם, ואלה מהם, וקאם שאון (דושע
 י יד), קבצו פארור (יואל ב ו), לעת צאת
 המלאכים (ש"א יא א), כי מלבך אתה בוראם
 (נחמיה ו ח).

אלפין מן היסוד אשר אין דינם להקרא, ורוח הן עלינו ממרום יערה,

(1) לא ידעתי אם חיבת ו ע ר ב מוסבה למעלה או למטה.

עין מחברת גד 89 ע"ב

חלמות, ופתרת אם יש מעם בריר חלמות
 (איוב ו 1) אם יש מעם ודעת בריר איש משתגע
 וריבוי דברי הבליו, וברנך זה הוא הבל הבלים,
 באמרך כי אם יש מעם כמו ומעם זקנים (שם
 יב ד), טוב מעם ודעת למדני (תלים קיט סו),
 ותרחיק אותו מדומיו; והיה מעמו כעשם לשר
 השמן (במ' יא ח), אל ישעמו מאומה (יונה ג
 ו), ותרכה חלמות אלי יחלמו בניהם (איוב לש
 ד) כפתרון ריבוי, ואין לחלמות דומה במקרא,
 והוא ריר הביצה אשר לא יאכל מבלי מלח בלשון
 משנה, והוא הצדק אומן אמונה.

חלמות, ופתרת אם יש מעם בריר חלמות
 (איוב ו 1) אם יש מעם ודעת בריר איש משתגע
 וריבוי דברי הבליו, וברנך זה הוא הבל הבלים,
 באמרך כי אם יש מעם כמו ומעם זקנים (שם
 יב ד), טוב מעם ודעת למדני (תלים קיט סו),
 ותרחיק אותו מדומיו; והיה מעמו כעשם לשר
 השמן (במ' יא ח), אל ישעמו מאומה (יונה ג
 ו), ותרכה חלמות אלי יחלמו בניהם (איוב לש
 ד) כפתרון ריבוי, ואין לחלמות דומה במקרא,
 והוא ריר הביצה אשר לא יאכל מבלי מלח בלשון
 משנה, והוא הצדק אומן אמונה.

כי אין הריר מן החלמון כי אם מן הנצים, והיה על המחוקק לחקות אם יש מעם בריר הנצים,
 אך מה פתרונו: היאכל תפל מבלי מלח כל דבר אשר מאכלו על ידי [מלח] כאשר לא נמלח יקרא
 תפל, כי תפל נקרא כל דבר אשר לא כתקונו. כמו ולא נתן תפל (איוב א כא), אמור אל פחי
 תפל (יהוקאל יג יא), אם יש מעם בריר חלמות, או אם יש לאדם מעים באשר יחלוט אשר הוא
 שותה והקין וריקה נפשו, ולמען כי רירו אשר בפיו דומה לו בחלמונו כאשר הוא שותהו ומוצצו
 וחולט אשר הוא שותה מתוך ההיוון ובהקיצו והנה הוא צמא, כי לא מעם מאומה בחלמונו,
 כאשר הוא מדומה להיות הוא שותה, וכה אמר איוב היאכל תפל מבלי מלח כל דברים כאוכל תפל

אשר יחסר מלח, ואם יש מעב בריר חלמות גם בדברים כריר החלום אשר לא יועיל, כי בהקיצו והוא עיף ונפשו שוקקה ולא הועיל מאומה, הרי דימה דברי חבריו לאוכל ושותה אשר הוא טוב לאדם לאכול ולשתות ואין באכילה ושתיה כאלה תועלת, כנה אין בדברים, וכיוצא בדבר דימה ישעיה הנביא המון כל הגוים הצובאים על הר ציון לאכול ולשתות בחלום אשר לא יועיל, והיה כחלום הזון לילה המון כל הגוים הצובאים על אריאל (ישעיה כט ז), ויען נהפך החלום למעשה החלום נקרא חלמות, וכן ררך שמות להקרא משקל חזק, כי יאמר לא תחמא, כי תחמא, חזמא משקל קל, חזאים משקל חזק, וכן לא תגנוב, גונב נפש, משקל קל, ועושה מעשה נקרא גנבים תמצא, מגנבי דבריי אצל חפצים לא ימצא, וכן קוצר פתרון המקרא האכל תפל מבלי מלח כן דברים לא נשמעים, כי, יחסרון תקון מלח, ואם יש מעם בריר חלמות בריר אשר בסיו, כי הוא מעיין מושך מים ושותהו, כמו כן אין בדברים מעם, כי בחזון מליכם נמצאו [אין], ונגוע בחקור הזה כנוגע בעין.

עין מחברת צד 36 ע"ב

ויחגרו אויבי ומחויין בהרבי ויסגורום אוהבי ואימה מחדרים.
 גם נזה לא בחרתי דברי שניהם, כי אם תאמר דברי מנחם אשר פתרו רפיון הגורה לא מצינו משקל קל משמש עיקר ועיקרו בנין והרום, ועוד כי יאמר בחבירו אשר בספר תלים ויחגרו ממסגרותיהם תיבה הפוכה, כי כל ויחגרו פתרו מנחם במחברת הרג, גם דברי דונש לא יתנו אשר הפך התיבה כמו כן, וגם חברה ללשון הארמית חגירא תרגום פסח, וגם לא יתישב הענין, אך זה פתרון בני נבילי כמו יבלו ויכלו כאשר פירשתי בפתרון נבול תבול בתשובה לא יבול, ויחגרו ממסגרותיהם ויפחורו מתוך מסגרותיהם, כי מחויין תשכל חרב ומחדרים אימות מות יפלו עליהם, ויבלו מתוך מגדלותיה ויפחורו מתוך מסגרות העיר, הסגורות והמסגרות אשר היה להם לבטוח בהנה מפני מבצריהם, ומ"ם ממסגרותיהם תוכיח על הפתרון, כמו מ"ם מחדרים אימה (דברי' לב כה) כמו ממסגרותיהם

(1) סמך נראה ברור כי היה למנחם נוסף אחרת בתלים, והיה בה כתיב ויחגרו ולא יחגרו, עין בפחברת 32 ב, וצד 36 ב, וצד 94 א. אמנם חסות הוא למה לא הוכיח מנחם הכתיב הזה גם בפרש ח"ג, אבל מדברי ר"ת יובן כי דונש השיב על ויחגרו כמסגרותם דשמואל, וקשה לברר הפסוק, וצ"ע, ח"ס ע"ד.

אימה, וחרגת מותא¹, ושוב לנו לדמות ויחגרו לחרגת מותא, אחר אשר אין לו חבר לא בשם דבר ולא במתפעל בלשון עברית, מלדמותו לחגירא אשר נמצא לו שם דבר ומתפעל בלשון עברית: פוסחים, ויפסחו, פסח, פסחים, ועוד כי המס תוכיח, וחבירו אשר בספר שמואל ויחגרו ממסגרותיהם תיבה הפוכה כמו ויחגרו, ואין הפך זה דומה להפך דונש, כי חרג לפי פתרונו לפי ענינו ויש לו דומה בלשון הארמית חרגת מותא, ותיבה ויחגרו הפוכה ככתבו ויחגרו, אך באמזר דונש ויחגרו אשר היה ראוי להיות ויפסחו וכתב ארמית ולא כיתר עניני פקטת החווים במקרא, ודרך אותו לשון הארמית לקח לו המשורר לכתוב ויחגרו, וזאת לא זאת ועוד כי הענין נכון כאשר בארתי להיות פתרונו ויאוימו ויפחורו מתוך חזוק מסגרותיהם, אשר המה בנשחים בהם,

(1) פי' ר"ת פסחא פחיתא חרובים מחדרים אימה גם היא זוכית על הפתרון.

יחד. ובהלך אחד הנאת ועתה פתחיה יחד (תלים עד ו) עם ברזל בברזל יחד (משלי כו ו), ולא הוא כי אם כמו יחד יבואו גדוריו (איוב יש יב). ופתרון ועתה פתחיה יחד, ועתה כל פתחיה בקרדום ובגרונים יהלומון, והורה על האמת ומסילותך ירומון.

עץ כי אם שבידה, אך בברזל נמצא הולם פעם (ישעיה מא ז), ועוד כי לא נמצא פתחים במקום פתחים וגם הענין לא יחיישב, ואני בעיני הבינותי הפתרון על כנו, לפי ראשית המזמור וענינו, אשר אמר אסף למה אלהים ונחת לנצח יעשן אשך בצאן מרעיהך: זכור ערתך קנית קרם גאלת שבט נחלתך הר ציון זה שכנת בו: הרימה פעמיך למשוואות נצח כל הרע אויב בקרש: שאנו צורריך בקרב מועדיך (תלים עד). כי כאשר שאנו צורריך בקרב מועדיך שמו אותותם אותות ורגליהם על הר ציון ואותותינו לא ראינו, יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות, יודע אותו הצורך ישבר, וכמו ויודע בהם (שופ' ה ו) וגבוה ממרחק יודע (תל' קל"ח ו) ישבר ויקצץ כמביא אדם קרדומות למעלה בסבכי עציו, וכמוהו ונקף סבכי היער בברזל (ישעיה י לד), וכן כרתו יערה (יר' מו כג), וכן כי בקרדומות באו לה (שם מו כב), והסבכים הן למעלה גובהו של עץ ורמותו. וזה היה מקדם בנא האויב על ערתך קנית קרם, והיה שואג עליהם הצורך ויקצץ למעלה בסבכי עץ בקרדומות, וסבכי העץ ופאורות העליונות הם נערי שרי המרינות, ורוגמת למעלה זה נמצא כתוב ויספה פלישת יהודה שורש למיפה ועשתה פרי למעלה (מ"ב יש ל) ועתה פתחיה יחד בכשיל וכלפות יהלומון, אך עתה פתחי המכונות אשר כתוב בהן ופתח על הלוחות, ותמורים וכרובים וצורות הדלתות ופתחי לוחות הנחושת וכל הכרובים והאריות, ילשוש אותם ויהדרם הצורך במנירות וכשיל וכלפות, הם המקבות וראשי הקרדומות אשר ישברו בהם, או שאר כלי מתכות ההולמים בהם יהלומון אותם כלי הנחשת להוליכם אל ארץ אחרת, גם שוברים הגדולים והולמים. הקטנים למען חבר אותם להוליכם כמו ברזל עשות ועשת נחושת, ואחרי הולמו כלי הנחשת ורקועי הוזהב והנחשת והכסף שלחו באש מקדש, כאשר עשה נבווראדן: ואת עמודי הנחשת אשר לבית י"י והמכונות ואת ים הנחושת אשר בבית י"י שברו כשדים וישאו את כל נחשתם בבלה (מ"ב כה יג), ואחרי אשר שבר את הכל שבר והולם, שרף בית אליהו, שיבנה במהרה בימינו.

עין מחברת צד 91 ע"א

חונך. ופתרת כי אלהים פור עצמות חונך (תלים נג ו), החונה עליך, ולפתור כמו כן לשוקלי דבר לא יחכן. כי לו היה כרברך היה חונך במשקל קרא נא היש עוֹקֵף (איוב ה א) ותשכה את י"י עוֹקֵף (ישעיה נא יג). כי חונה ועונה ועושה ופורה ורועה משקל אחד להם, ומקרה אחד בשער הזה יקרה בהם, וכאשר נאמר קרא נא היש עוֹקֵף, כן נאמר חונך, ועושה, ורואך, ופודך, וכאשר נאמר בסמיכה וסִפֵּךְ

וכף חונך הנה ועליך חונה
לשרת כי תענה
עצמיו נפזרים.

דונש הרם פתרון מנחם בלא רבר, גם לא בנה התיבה על מכונה, וכל תשובותיו יהיו אסף, כי אם אמר מנחם חונה אותך הוא יחנה אותך או יחכנו תשובות דונש, כי יאמר עושך עושה אותך, מהלליך מהללים אותך, קונך קונה אותך, וכן רואך רועך פודך, אך מנחם פתר את התיבה כתיבות המתחלקות לשתיים, חונה

עליך במקומו, גם במחברת אראל חיברו עמהם¹,
ובהסתרו חונה עליך לא ימצא כדברי דונש,
ועוד יש להשיב על דברי דונש אשר אמר כי כל
שלושת האותיות יסור כמו הנוק לנער מן חנך,
כי לא יתכן כן ולא יתכן הפתרון, ולא ידעתי מה
היה לו, אך הענין ילמד על הפתרון, וכה
פתרון הפרשה הלא ידעו כל פועלי און אוכלי עמי
אכלו להם וי"י לא קראו ולא פחדו אל י"י שם
פחדו פחד לא היה פחד כי י"י פור עצמות
חונך, הבישות כי אלהים מאסם, פתרון שם
פחדו פחד אשר לא היה פחד, כי במקום אשר
באו לאכול עמי ופחדו פחד לא היה פחד כי
ניסם קול עלה נדף ורודף אדם. כענין ארם אשר
השמייע² אל מחנה ארם והיו לחרדת אלהים ולא
חיה איש רודף אותם, כי אלהים פור עצמות
החונה עליך ונפשו עצמיו מקול אשר השמייעו
אלהים. הבישות את החונה עליך כי אלהים מאסו.
ובכזמור אשר הוא למעלה מזה אשר הוא מענין
זה כתוב שם פחדו פחד כי אלהים בדור צדק עצת
עני תבישו כי י"י מחסו. ואותו הבישות לעצת
עני. וזה הבישות אשר בכזמור האחרון בושת
החונה על העני לעומת אשר רצה להביש את העני
ולא יוכל, כי י"י מחסו, ואויב עמל שפתיו יכסו.

1) פ' פתר חונך חונה עליך במקומו שהוא בשרש חן, גם
חברו עם חתיבות הפתחלקות לשוים במחברת אראל
כמו אראלם אראל להם, ע"ש.

2) פ' פתר חונך חונה עליך במקומו שהוא בשרש חן, גם
חברו עם חתיבות הפתחלקות לשוים במחברת אראל
כמו אראלם אראל להם, ע"ש.

בלשון זכר, ותאמר החונה עֲלֶיךָ נקדתי בלשון נקבה, השבתי עליך גם בדבר הזה, אם יתכן לאמר
לנקבה מן חונה חונך, לדמותו אלי הנני נוחך, או חונך במשקל מחשבת אונך (ירמיה ד יד),
או תשובה אחרת לא תדמה לאלה לאמר כי י' חונך מן יסוד המלה, ככף הנוק לנער (משלי כב ו),
ובינן כי לא ראיתי בדבר הזה להכחידך, הוחלתי ער ראיתי נקדת יך.

עיון מחברת צד 13 ע"א

נחנת. ופתרת מה נחנת במא לך חבלים (ירמ'
כב כג) איפה תהיה חנוי. ואין לנו במקרא מה
במקום אישוא. ולא יאות לקרות לאיש חנוי והוא
הפועל. ולא לאשה חנוייה והיא הפועלת. כי
אם חונך וחונך, ולא יתכן לאמר מה נחנת לזכר,
מה נחנת לנקבה, כי אם אישא קנין לזכר
במשקל עֲלֶיךָ למירוס שבית שבי (תלים סח יט),
תקנית לנקבה במשקל ואת עֲלֶיךָ על כלבה (משלי

ונחנת מנחנת בארץ המקוננת
בבא עת מתאוננת בחבלי הצירים.
פתר מנחם מה נחנת איפה תהיה חנוי, ולא
יתכן לא לפי הדקדוק ולא לפי הענין, כי מן הנח
יאמר נחנת, מן נחה נבנת, מן קנה נקנת, עוד
אבנת ונבנת (ירמיה לא ד). גם פתרון דונש אשר
פתר לשון חן לא יתכן לא לפי הדקדוק ולא לפי
הענין. כי מן חן יאמר הודנת, מן שב הושבת,

מין קם הוקמת, הוקם המשכן (שמו' מ ז), גם לא יתכן לפתור מה מצאת לך הן בבא לך החלים בעליותך המרווחים וקניך הספונים לך בארזים, וכי החבלים ימצאו חן בעיניהם או בעיני המביא החבלים מפני ביריית ומנדלים? אך זה פתרונו, ושבת בלבנון מקוננת בארזים ובין כוכבים שים קנך ותבטחי בהם, מה נחנת מה נחנת במבצרך, ומה ניתנה לך חנינה על ידיהם להסיר אויבך מעליך, מפני חוק בניניך, כי לא יועיל הון ולא מבצר. וכן מוכיח ענין הנבואה אשר היה בושח בגובה חיוק בנינו ובמצרי מעו ובגובה קנו אשר אמר ירמיהו מקוננת בארזים מה נחנת בבא לך החלים חיל כולדה חי אני נאום י"ז כי אם כניחו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני כי משם אתקנך (ירמיה כב כד), נראים הרברים קל וחומר מהותם הימין אשר ינתק ממרום קנך ומבצר ארונך. ועל פי הדקדוק יתכן נחנת מן חנן לולי נדגשה הנון כמו נוך ולא תחנס (רב' ז ב), ויחנך (במ' ו כה) שהדגש תחת נוך החסירה מן חנן, ולכן לא נדגשה יען היא בסוף תיבה, ושני המספין לא יוכלו להדגש. כי לא יוכל להדגיש בפה, ופתרון דונש בו (כ"ז כי) קרוב לדקדוק כי כאשר יאמר קיקלנך כמו קיקלנך 'ושבך כמו 'ושבת, כן יאמר גהקת כמו גהקת, אך יש הפרש בעבור הנינון כמעט, ועקב מעשה תהלה יעש.

לא כמ), ואם האמר יש לנו נפעלתי במקום פעלתי והוא אשר נשברתי את לבם הוונה (יהו' ו ט), ואמר כי נשברתי פתרונו נפעלתי, כמו נשכחתי כמת מלב (תל" לא יג), ופתרון אשר נשברתי את לבם הוונה, אשר נשבר עווי ופחרי ומוראי מן לבם הוונה, את במקום הוה, כמו כצאתי את העיר (שמות ט כט) אני דואג את היהודים (ירמיה כח יט). ואל תתמה ממאמר הכתוב אשר נשברתי את לבם הוונה, כי הנה כתוב ויתעצב אל לבו (בראשית ו ו) וישתומם כי אין מפניע (ישעיה נט יז) בכל צרתם לו צר (שם סג ט) ותקצר נפשי בהם (זכריה יא ז) ואהל בתוכם (יהזקאל כב כו), ואלהינו הגדול הגבור וירומם שמו לא יתעצב אל לבו ולא תקצר נפשו לא יצר ולא ייחל ולא ישבר, רק אך נאמר כי התורה דברה לבני האדם להשמיעם כדי נודם ולהשכילם כפי מודעם, וכאשר קם פתרון אשר נשברתי במקראו לא על שברתי, כן קם פתרון מה נחנת במבטאר לא עלי חנית, ונבנה מה נחנת מן וחשא הן וחסד (אסתר ב ד) כאשר אהל בתוכם, מן והוא דרך חול (ש"א כא ו). וזה פתרונו מה מצאת הן בבא לך החלים בעליותך המרווחים וקניך הספונים בארזים ככתוב ישבת בלבנון מקוננת בארזים מה נחנת בבא לך החלים חיל כולדה, והתבונן והכן מהכמה ויראה צדה, סן תהיה בכל רע בתוך קהל ועדה.

עין מחברת צד 96 נ"ב

ונחלים חותה ואוכל כפותה

עלי ראש השותה
בלחם הסתרים.

כי נחלים אתה חותה על ראשו פירש מנחם לשון שיק ותבערה, ולא לבעבור כי לא ידע כי אין חתיית אש כי אם רדיית נחלים וחתיתם במקומם. כי האומנם ידע אך קיצר פתרונו, ודונש העסיק לפרש כן נחלים גחלי רעב אתה חותה מעל ראשו כי ולעפות רעב כתנור יכמרו העור, וכאשר תאכילו ותשקנו חסיר מעל ראשו ולעפות רעב ולא יתכן לפרש כן, כי היה לו לחקות האכילה לחם השקהו מים וי' ישלם לך כי נחלים אתה חותה מעליו, כי ראשו מה בא ללמדנו? ועוד כי על ראשו פתרונו להיות על ראשו, ובחוסיסך מ"ם פתרונו שלא יחא על ראשו. והנה עושה הן לאו וישנו אינו

חותה: ופתרת כי נחלים אתה חותה (משלי כה כב) בוער על ראשו, באמרך לשון שיק ותבערה הוא, מן ולקח מלא המחחה (ויקרא מז יב), ואני אומר לא נקראה מחחה לדליקת האש, כי אם לגריסת נחלים, ויחתך ויסדך מאהל (תלים נב ז) ולחתות אש מיקוד (ישעיה ל ד) וכיחיו כי חותה על ראשו כמו נרף וחופן מ' על ראשו. ויאמץ זה הפתרון הפסוק אשר לפני כי נחלים אתה חותה' והוא אם רעב שנאך האכילה לחם, ואם צמא השקהו רעב. ופועל הרעב כמשל כפועל האש. ככתוב עורנו כתנור נכמרו מפני ולעפות רעב (איכה ד י), ועל כן צוה החכם האדם להאכל הרעב, ולי היה שונאו להסיר ולחתות גחלי הרעב והצמא מעל ראשו, והדריינו כי י' ישלם לו באמרו

כי גחלים אתה הותה על ראשו וי' ישלם לך, ואמרתו מעל ראשו או מן ראשו כי יש לנו על כמודו יתכן לחוסף עליו לפתרון מ"ם או יבא מן במקומו. והוא בכל עת יהיו בנדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר (קהלת ט ח), לא יתכן פתרונו כי אם באמרנו מעל ראשך אל יחסר או מן ראשך. ואם תאמר למה תיבה בתיבה תחליף ותגרע לפתרון אות או תוסיף, אודיעך כי כמו כן עשיית באמך (ז) יש לנו את במקום מן, כאלה. הם יצאו את העיר (שמו' ט ד) כצאתי את העיר (שם ט כט), הלה את רגליו (מ"א טו כג), אני דואג את היהודים (ירמיה כח יט), הא לך ועליך ארבעה עדים.

(ז) מחברת צד 38 ע"א.

שמרת מצות וי' אלהיך הוא לא שמר ויכזה בנחלים. וזכה הענין אמר למעלה בנפול אויבך אל השמח ובהכשלו אל יגל לבך פן יראה וי' רע בעיניו והשיב מעליו אפו (שם כד יח), מזה למרנו כי אם לא שמח לא שב אפו ממנו, אך יכזה בנחלי חטאתו. והרעב והצמא היא הנפילה. ואם האכילו והשקוה לא ישיב מעליו אפו. ואם כן בנחלים אתה הותה להיות על ראשו אשר העמידו באפו לא ישיב מעליו כי לא שמח עליו זה המאכילו והמשקוה, אך ירחם עליו וי' ישלם הטובה כטובתו, ועל כל פשעיו יכסה באהבתו.

עין מחברת צד 91 ע"א

וחנטה התאנה כחנט המישנה
ואולי פתרונה כמתוק המרים.
 חרה אף דונש על אשר הביא מנחה חנטה פניה עם ויחנמו הרופאים בחלק אחר כי אמר חנטה היא היוצאת הפנין. ואמנם יתכן לפרשם ענין אחר לפתור חנטה פניה כמו מתקה פניה ובסמה אותן יען נמצא בתאנה החדלתי את מתקי (שופטים ט

יא). ותדע באומרו הגפנים סמדר ולא הוכיר בגפנים לא היוצאת סמדר ולא מתק, כי לא נמצא ביסוס ומתק בגפן. ולא היוצא לא בגפן ולא בתאנה. ואמר מנחה בלבו אחרי אשר לא הוכיר המשורר היוצאת הגפן כמו כן לא הוכיר היוצאת הפנין בתאנה, לכן לא פירש חנטה פניה כחנטה במשנ'. אך רמזה לויחנמו הרופאים אשר פתרונו ויבסמו הרופאים, לשרוף בשמים לקטר ולחנמו בהמה, והביסוס הוא מתוק לנפש. ואצל המת פתרון חנטה ביסוס, ואצל תאנה פתרון חנטה מיתוק. וחלק אחד הם והענין יפירדם כמעט. כאשר תמצא הרבה מן הנמשכין לפי הענין ונפרדים כמעט כדברי דונש, ומנחה המפרש כדברי דונש לא יענש.

עין מחברת צד 86 ע"ב ובצד 87 ע"א

וחוחים כחוחים כנוהק בין שיחים
בחרול נספחים וקוף עם דרדרים.
 נתכנו דברי דונש כי החוחים כחוחים כאשר הביא ראיה דרורים ודרים, והנני כמוסף על

ובחוחים. וחלקת לשני חלקים ויחבאו במערות ובחוחים (ש"א יג ו) כשושנה בין החוחים (שיר ב ב) והם חלק אחד, ואשר אמרת כי חוחים הם כספתים וכשיחים, אין אמריך בהם כחוחים.

דבריו, כאשר אן איך, עץ עלקה, עץ עלות (1), או עיר היונה, עיר הוין, כי כלה משקה מצולה בבל וארץ צפון ופרס, גם בפתרון יש עוד לדונש אשר בחוזהים ובחרולים יתחבא האדם, כי כאשר אמר בשאלו יתחבאו העם במערות ובחוזהים ובסלעים ובצריחים ובבורות אשר פתר נתחבאו בין החוזהים הנקראים חוזהים. כן נמצא באיוב אשר יתחבאו בין השיחים ובחרולים נכתוב בערוץ נחלים לשכון חורי עפר

וכפיים (איוב ל ו) פתרונו בשבר נחלים איתנים וחורי עפר וכפיים לשכון, ובין שיחים ינהק תחת הרול יסופחו, אשר יתחבאו שם בני בלי שם, אשר דיבר שם בו בענין, וחכמה ובינה קנה בכל קנין.

(1) עין מחברת צד 74 ע"א.

עין מחברת צד 92 ע"א

מחספס עם מחשוף בפתרונו תאסוף והסמך בסוף כיתר היתרים.

דק מחספס מה זה נההל להשיב דונש על דברי מנחם? כי לא אמר מנחם רק להשוותו ולפרשו לפי הענין לדומה לו יותר, כאשר דמה בשם לשם (לעיל צד 53) לבעבור דומה לו בלשון ובפתרון. וחיבר בשכסם במחברה בי"ת ושם במחברת שין, כן פה כן עשה אשר הביא מחספס בחסף הנכתב בסמך. ומחשוף הלכן הביא בחסף הנכתב בשין. אשר לא עשה כן באותם הנכתבים בשין ופתרונם סמך, כמו בשורי מהם (הושע ש יב), אשר פתרונו כמו כי סר לראות (שמות ג ד), ואונקלס כן תרגמו רעדק מקלף (תרגום דק מחספס). אך כאשר כתב חסף שתי מחלוקות הא' מחספס והב' חסף חספא יש לו לקרות עליו תגר. אך עמל היה בעיניו יען ידע כי הסמך נוספה, כאשר אבאר בתשוב' יעלענו לכתוב חספס, דק מחספס חספ, מנהון חסף, כי למחר נכסוף נכסף.

ממוסר הבלים, להפיל לך נבועימים הבלים, להיות שמך בשם הגדולים.

דונש

עין מחברת צד 99 ע"א

ממועני הרב. והבאת בחלק אחד לבוש הרוגים ממועני הרב (ישעיה יד יט) עם מענו את בעירכם (בראשית מה יז) ופחרת אותו לשון עקס ומשא המה, ואין לעמם ולמשא בממועני הרב ענין. ואומר כי פתרון ממועני הרב מהלשון העברית כמשמעו בלשון הערבית, ואם תאמר מה לנו לדמות הלשון העברית ללשון הערבית, אשייך הנה גם אחת פתרת דברים כמשמעם בלשון הערב, כמו ואל אישך חשווקך (שם ג יז), באמרך בפתרוןך האותך וחמדתך, ובאחד ענק (שיר ד ט), באמרך

יראה גובה הענק, ושהיו קמה (ישעיה מז ב), באמרך פתרונו כמשמעו. ואם אין פתרון אלה המילים כמשמעם הם ישפסוך לדמות לשון העברית ללשון הערבית, והגני אערך לך מקצת דברי העברית אשר פתרונם כמשמעם בערבית, להודיעך כי שתי הלשונות דומות זו לזו. אבל יש ביניהם דברים הזלוק באותיות ע"ן בנימ"ל, וסמ"ך בשי"ן, ושי"ן בתי"ו, ווי"ן ברל"ה, ודו"ת בכ"ף, התבונן בהם, פן תכשל בחילופיהם ואלה הם.

אגן	שרך אגן הסהר	שיר ז ג	חמת	ויקה לחם וחמת מים	בראשי' כא יד
אין	אחי מאין אתם	בראשי' כט ד	חשף	חשף י"א את זרוע	ישעיה נב י
אתא	אתא בקר וגם לילה	ישעיה כא יב	חסם	והוסמת היא	יהוקאל לש יא
ארון	וישם בארון במצרים	בראשית נ כו	חפר	באר חפרה שרים	במדבר כא יח
בהיר	בהיר הוא בשחקים	איוב לו כא	חפז	יחפו זנבו	איוב מ יז
בהק	בהק הוא פרה בעור	ויקרא יג לש	חפן	ומלא חפניו קטרת	ויקרא מז יב
כרא	כרא אלהים את	בראשית א א	חרף	קיץ וחרף	בראשי' ח כב
כר	בר ולחם זמון	שם מה כג	חרב	חרב בקף	צפניה ב יד
גיר	כאבני גיר מנופצות	ישעיה כו ט	חשב	וחשב לו הכהן	ויקרא כו יח
גז	ירד כמטר על נו	תלים עב ו	חתם	חותם על יד ימיני	ירמיה כב כד
גף	יגישו הדלתות	נחמיה ז ג	חתן	יתרו חתן	שמו' יח ב
גבל	שרשרות גבלות	שמות לש שו	חתף	הן יחתף	איוב ט יב
גדיל	גדילים תעשה לך	דברים כב יב	חלום	חלמתי חלום	בראשית לו ט
גדר	גדר מזה וגדר מזה	במדבר כב כד	טהר	טהרת מחמאתי	משלי ד ט
גרש	גרש כרמל	ויקרא ב יד	טמא	כי טמא זרו	במדבר ו יב
גפן	גפן ממצרים תסיע	תלים פ ט	טען	מטועני חרב	ישעיה יד יט
דהם	כאיש נדהם	ירמיה יד ט	ים	טבעו בים סוף	שמות טו ד
דלח	לא תדלחם רגל אדם	יהוקאל לב יג	יום	יום ולילה לא	בראשי' ח כב
דלף	דלף מורד ביום סגרו	משלי כו טו	כל	וכל בשליש	ישעיה מ יב
דפק	ודפקום יום אחד	בראשי' לב יג	כביר	כביר מאביך ימים	איוב טו י
הא	הא לכם זרע	בראשי' מז כג	כהל	כחלת עיניך	יהוקאל כג ט
הרם	הרם בעברתו	איכה ב ב	כילף	בכשיל וכילפות	תלים עו ו
זב	זב עמקך	ירמיה מט ד	כנע	או אז יכנע	ויקרא כו כא
זכוב	זכובי מות יבאיש	קהלת י יא	כנף	תחת כנפיו	תלים צא ד
זח	ולא יזה החשן	שמו' כח כח	כפר	כפר לעמך ישראל	דברים כא ח
זכר	זכרני אלהים אותי	בראשית ל ד	כפל	כי כפלים תושיה	איוב יא ו
זהם	וזהמתו חיתו	איוב לג כ	לחם	ולחומם כגללים	צפניה א יו
זהר	זהירו כוהר הרקיע	דניאל יג ג	ליש	ליש גבור בבהמה	משלי ל ל
זחל	וזחלתי ואיירא	איוב לג ו	לבט	ועם לא יבין ליבט	הושע ד יד
זעם	לא זעם י"א	במדבר כג ח	לעז	מעם לועז	תלים קיד א
חש	וחש עתידות	דברים לב לה	לפת	ויחרר האיש וילפת	רות נ ח
חבר	וחברת את חמש	שמות כו ט	למוד	מבין עם תלמיד	דה"א מה ח
חדר	חדר בחדר	מ"א כג כה	לעב	ויהיו מלעביבים	דה"ב לו טו
חטב	מחטב עצך עד	דברים כט י	מהר	הירבו עלי מהר	שמות לד יב
חלק	ואנכי איש חלק	בראשי' כו יא	מהר	סופר מהיר	תלים מה ב
חמר	ויין חמר	תלים עה ט	מם	וימסו אסוריו	שופט' טו יד

בראשית ל לו	ויסגל בהם פצלות	פצל	ישעיה מז ד	כי אפס המץ	מץ
שם ל ו	נשחולי אלהים	פתל	ויקרא יג ט	כי ימרש ראשו	מרט
מ"ב ו יז	פקח נא את עיניו	פקח	יחזקאל כג ג	מענו שדיהן	מעך
מחום ג ג	פרש מעלה ולהב	פרש	משלי א ו	להבין משל ומליצה	משל
ישעיה מח ט	וצאצאך מעך	צאצא	ישעיה לה כא	וימרחו על השדין	מרח
ירמיה נו	צאן אובדות היו עמי	צאן	שמות ה ה	למתי אעתיר לך	מתי
שופטים ה ל	שלל צבעים סיסרא	צבע	שופטים ו ד	ואת המרק שפוך	מרק
דברים יד כה	וצרת הכסף	צר	ישעיה ל כח	להנפה גוים	נף
תלים למ ז	אך בצלם יתהלך איש	צלם	שמות יב ט	אל תאכלו ממנו נא	נא
שמות ח י	ויצברו אוחס	צבר	תלים קכא ג	לא ינום ולא ישן	נם
תלים נה יח	ערב ובקר וצהריים	צהר	קהלת י ט	ובנוקע עצים יסכן במ	סכן
ירמיה ה ה	אל אשת רעהו יצהלו	צהל	משלי כג א	כי טובא וזולל	סובא
דברים ה טו	וצמאון אשר אין מים	צמא	קהלת ד יג	טוב ילד מסכן	סכן
ויקרא יג ל	ושער צהוב	צהב	שיר ב ה	סמכוני באשיות	סמך
שמות טו ז	יאכלמו קש	קש	ישעיה מד יז	יסגד לו וישחחו	סגד
ברא' ה כב	קור וחום קיץ	קר	ישעיה כו י	ובלה סעפיה	סעף
ישעיה סד א	כקדוח אש המסים	קדח	איכה ב טו	ססקו עלך נפים	ספק
שם יח ו	וקץ עליו העיש	קץ	דברים לא לו	לקח את ספר התורה	ספר
שמות יג ג	קדש לי כל בכור	קדש	שיר ב יא	כי הנזה הסתיו עבר	סתיו
מ"ב ו ו	ויקצב עץ	קצב	ישעיה ה ב	ויעוקהו ויסקלהו	עזק
דברים כג כו	וקטפת מלילות	קטף	שיר ה ו	דודי חמק עבר	עבר
אסתר ה ט	ולא קם ולא זע	קם	ש"א ז נו	בן מי זה העלם	עלם
במדבר כה ח	אל הקבה וידקור	קבה	דב' לב לח	יקומו ויעורוכם	עזר
יואל א ז	והתנתי לקצפה	קצף	קהלת ז כד	עמוק עמוק מי	עמוק
ישעיה סג ז	תקשיח לבנו	קשח	איוב לה מא	מי יכין לעורב ציור	עורב
איוב ל י	לא חשכו רוק	רוק	אסתר ב יד	בערב היא באה	ערב
ויקרא טו ג	רר בשרו את	רר	דברים ג יא	ערשו ערש ברזל	ערס
ש"א יב ג	ואת מי רצותי	רין	דברים ז יד	עקר ועקרה	עקר
ישעיה יד ז	פצחי רנה וצהלי	רנה	ש"ב כב ט	עלה עשן באפו	עשן
ברא' מש ט	רבץ כאריה וכלביא	רבץ	בראשית' כב ט	ויעקד את יצחק	עקד
איוב לו יז	רהב לא מוצק תחתה	רחב	איוב ל יז	ועורקי לא ישכנון	ערק
ישעיה נג ז	וכרחל לפני גוזויה	רחל	תלים נג ו	פור עצמות חזיקך	פזר
במדבר כה ז	ויקה רומח בירו	רמח	ישעיה כד יח	ילכד בפח	פה
שיר ב ה	רפויני בתפוזים	רפד	משלי כו כא	פחם לגחלים	פחם
דניאל י כא	את הישום בכתב	רשם	ישעיה מא ז	מחליק סמיש	פטיש
מיכה א יג	רתם המרכבה	רתם	תלים סה י	פילג אלהים מלא מים	פלג
שמות טו א	סוס ורוכבו רמה	רמה	משלי ז כג	עד יפלה חץ	פלח
בראשית א ו	יחי רקיע בחךך	רקיע	משלי כט כא	מסנן מנער	פנק
תלים קג ה	רזום וזנון יי	רחום	איוב כט ג	סערו למלקוש	פער
דברים ז ד	ושדת אותם בשיד	שיד	תלים ס ד	הרעשהה ארץ פצוחה	פצם
שם קלב ד	אם אחן שנת לעיני	שנת	ישעיה נד א	פצחו רנה	פצה

שמות כו א	שש משור	שזר
דברים כה נז	ובשליחה היוצת	שליא
ויקרא ו כא	ומורק ושטף	שטף
ירמיה יח מז	שבילי עולם	שביל
במדבר לה לג	אשר שפך בה	שפך
איוב טו י	גם שב גם ישיש	שב
ויקרא יב כח	ושרט לנפש	שרט
משלי כג ב	ושמח שכין בלעך	שכין
יואל ב ה	ובעד השלח	שלח
בראשית לח כו	והנה תאומים	תאם
דברים יג יז	והיתה תל עולם	תל
תלים סה יא	תלמידי רוח נחת	תלם
קהלת יב ט	תקן משלים הרבה	תקן

ודברים רבים כמו אלה במקרא דומים ללשון הערב וכתבתי קצותם, למען דעתי כי החכם כמורך המעש יורנו על הרב, ואם תאמר מורה אני כי הלשון העברית דומה ללשון הערבית, אבל אין תאמר מענתי בהרב, ולא יאמר מענתי כי אם ברומח, אודיעיך כי ההרב בפסוק הזה הוא הרומח, כי יש לנו במקרא הרב במקום גרון והרב במקום סכין. ההרב במקום הגרון, הכתוב כי הרבך הנפת עליה (שמות כ כה), וההרב במקום סכין, הכתוב ויעש לו יהושע הרבות צורים (יהושע ה ג), ובהקרא הגרון והסכין הרבות, יודון כל אנשי לבבות, כי כמו כן יקראון הרמחים, ולא כעני המצחיים.

ותבחר ותקרב לפתרון הערב מטעמי החרב בחרב נדקרים. דונש פתר לשון ערבית הוא ודקירה היא, ונופל אצל רומח בלשון ערבית ולא אצל הרב, ולכן אמר דונש כי הרב יקרא כל דבר כמו הרבות צורים אשר הם אומלים, כי הרבך הנפת עליה אשר הם מקבות חרשי אבן, וגם הרב זה רומח הוא, אמת אמר כי כן הוא, אך לא בזה, כי כאשר נמצא ברומח דקירה ויקה רומח בידו וידקור את שניהם (במיר' כה ה) כן בהרב נמצא דקירה שיוף הרבך ודקוני בה (ש"א לא ד), ואנשים מדוקרים (יר' לו י) תרגם ונתן משענין, ובאות הדע כי כנים דבריי כי בלשון הערבית לא נמצא דקירה ומעניה כי אם ברומח, ובלשון העברית הנמצא דקירה גם בהרב כאשר פרשתי, ויכול להיות מטעמי הרב מדקרי הרב כמשמעו, ולא רומח, ויעקב יגל וישמח.

ואשר כתב דונש לבאר מטעמי, וכתב כי שוים הם ערבי ועברי במקצת, כמו אבן, אבן, אתא, ארון, בהיר, בהק, ברא, כדי להודיע כי לשונות העברי והערבי דומות זו לזו, אבל יש ביניהם חילוף באותיות, ע"ן בנימ"ל, וסמ"ך בשי"ן, ושי"ן בתו"ו, ווי"ן בדל"ת, והי"ה בכ"ף, להנחם כתבם [כי הם] מועטים ומשתנים, כי רוב לשון הערבי אינו דומה ללשון העברי, והעברי לארמי קרוב, בדברים לרוב.

עין מחברת צד לסד ע"א

וכנה. ואכרת כי הפותרים הראשונים תעו ושינו באמרום כי וכנה אשר נמעה ימיך (תלים פ מז) הוא שם הנסן, רק אך פתרונו לשום (1) בקשה, וכנה פתרונו אמא כוננה הנסן אשר נמעה ימיך, ופתרון הראשונים טוב מפתרוניך, כי השמות באים על פנים רבים, והבקשה לא באה ולא תבא ולא תקום ולא תהיה עלי משקל, וכנה מן העלילים השניים לא תינקד קמין גדול כנקודת וכנה כי אם קמין קמין בשתי נקודות, כמו כנה צבאך וצאה (שופטים ט כט), קנה אל (תלים כו יד), צודה ישועות יעקב (שם מד

(1) כן בשלשלת הנוסחאות וגם יתכן להיות ל ש ין.

וכנה יתכן לכונן ולהבין והאומנם הוא כן לפי רוב מזמורים. וכנה אשר נמעה ימיך אמר דונש כי לא יתכן פתרון מנחם אך פתרון הראשונים יכון אשר אמרו כנה שם הנסן, ולא יתכנו רבריהם, כי אינם רק דברי נבואה, כי כאשר הביאו ראייה מועמד מנצח שרשיה כנו (דניאל יא ז) אינה ראייה, כי פתרונו על כנו כאשר נמצא באותו ענין ועמד על כנו מעבור נונש הרר מלכות (דניאל יא כ), ועוד כתב שם ועמד על כנו נבזה ולא נתנו עליו חוד מלכות (שם יא כא), כי מה ענין גפן אצל בת מלך הננב אשר עליה

גיבא ועמר מנצר שרשיה כנו, ולא נאמר בו על
 יען הנקבה נהפך לזכר, והאומנם פתרון מנחס
 נכון אשר אמר: וכוננה אשר נטעה ימיך.
 ואשר חשב דונש לחכמה בהשיבו עליו כי יאמר
 רבה צבאך, צוה ישועיות יעקב, קוה אל יי',
 תלמייה רוח, כלה בחמה כלה, ולא יאמר בקה
 צוה קוה כלה, כמו כן לא יאמר בקה כי אם
 בקה כינוי מן ובשם ישראל יכנה, אבל מלשון
 הכנה יאמר קה, לא צדק דונש בזה ולא הגיע
 לסוד הדקדוק בנות, כי מן רבה יאמר בקה,
 מן צוה צוה, מן קוה קוה, מן רוח רוח, מן
 כלה כלה, ומן בנה בנה, ומן לן יאמר הכן,
 מן קם הקם, מן שב השב, מן רומם רוממה
 או רומם, מן כנן כוננה או כונן, אך מן
 חנן יאמר חננה, מן סבב סובבה, מן חנן
 חננה, ומן סבב סיבבה, ואם תפול האות
 השניה מפני הדגש בלשון משקל קל או הזק

יאמר לפי הדקדוק ז) סבבה כמו סובבה, או ממשקל הזק כמו סבבה, או ממשקל קל סבבה, כמו
 זכרה לי (בחמה ה יט), שמרה זאת (דה"א כט יח), ומן חנן יאמר חנה כמו חננה, או ממשקל
 הזק כמו חננה, או ממשקל קל כמו חננה, כמו זכרה לי, שמרה זאת, כי כאשר לא יאמר חננה
 סבבה [פי' לצייוו היחיד], כן לא יאמר חנה סבה, וכאשר יאמר חננה סבבה מן חנן סבב², כמו
 כן יאמר מן כנן כננה או יאמר כוננה או יאמר כננה, וכאשר יאמר כננה כן יאמר כנה במקום
 בקנה או במקום קננה או במקום כננה, כי כן דרך הנונין והביחין והמימין השניות מן סבב חנן שמש
 נשלות והדגש במקומה כמו לא חננם (דברים ז ב) כמו חננם, קנני כמו קנני, רני כמו רונני,
 יסונני כמו יסוננני, ישומו מן שמו, ובאותן התיבות אשר תקרא התיבה עם האות השניה באותן
 הברות תקרא בבא הדגש מקום האות השניה, ואם תאמר לא תמצא לשון כוננות בלא וי"ו כי אם
 עד יכונן (ישעיה סב ז) כוננה עלינו (תלים צ יז) מן כונן, ולא יאמר מן כונן לא כננה ולא כנה,
 הלא מצאתי סובב וסבב, כי ונחר יסובבני (יונה ב ד) מן סובב, וסבו את העיר (יהושע ו ז),
 ובא אליה מלך גדול וסבב אותה (קהלת ט יד) מן סבב, ולפי הדקדוק יתכן להיות סבה מן סבב או
 כמו סובבה או סבבה, כמו כן יתכן מן כנן כנה כמו כננה או כמו קננה או כננה, ואולי גם כננה
 אשר הוא מן כונן אם יקרה בו דגש ישוב להיות בלא וי"ו להיות כנה, כי כל הדומים לכונן לא
 מצאנו בהם דגש עם וייהם, ומכל הפנים רבר ידוע וכנה כמו וכננה, ועוד כי לא מצאנו ברוב
 מזמורים כפל מלה של שם דבר ענין אחד במקום בתחלת פסוק שני כי אם באותו פסוק עצמו, וכה
 פתרון הפסוק: שוב נא הבט וראה ופקוד גפן זאת וכוננה אשר נטעה ימיך על מכונה, לגדור
 פרוצתיה אשר פרוצתה גרדיה ועל בן אמצתה לך, כמו כן שוב נא הבט משמים וראה, אך לקרוא
 שם חדש לנמן, השמר ואל אין אל חסן.

1) פי' כן היה ראוי לומר לפי הדקדוק, אף כי באמת לא נמצא כן לצייו.

2) בכ"י תחת וכאשר יאמר חננה סבבה מן חנן סבב, כתיב, כמו מן חנן סבב חנה, והדברים הרושמים לפי
 הענין, כי לא יתכן סאמר כמון כן הבא אחריהם. ולפי החקון אשר תקנני יתבאר דברי ר"ת בקל. רצינו
 לומר אם לא יתכן לפי הדקדוק חננה סבבה, לא יתכן גם כן לבנות פתח חנה סבה, אולם אם יתכן חננה סבבה
 מן חנן סבב, יתכן גם כן כננה מן כנן שהוא שרשים הכסולים כמרתן. וכאשר נודע כי יש לומר כננה, כן
 נודע כי יש לומר כנה. המעריך.

ה), תלמייה רוח (שם סה יא), כלה בחמה
 כלה (שם נט יד), וכאשר לא יאמר באלה
 כינוי ז) בקה צוה רוח כלה, כן לא יאמר בקנה
 במקימה גדולה ולא בקנה במקימה קטנה, במקום
 כוננה כי אם קה, אבל יאמר בקנה במקימה קטנה
 כינוי מן ובשם ישראל יכנה (ישעיה מד ה),
 וקנה מן אם ענה תענה (שמות כב כב), ופנה
 מן פנו דרך יי', (ישעיה מ ג), והוה מן יהוה
 דעת (תלים יט ג), וחיה מן לא יחיה רשע
 (איוב לו ו), ונסה מן לא אשאל ולא אנסה
 (ישעיה ז יב), ונקח מן ונקח לא ינקח (שמות
 לד ז), ורצה מן ירצו רלים (איוב כ י), וקצה
 מן מקצה רגלים (משלי כו ו), ופתח מן יפתח
 (שמות כב טו), והורדה על האמת והמס
 אל תשחה.

1) פי' מלה כינוי ציוו, להיות המצוה קורא ומכנה לאיש
 המצויה.

כסוחים וכסוחה, ופתרת קוצים כסוחים (ישעיה לב יב) ענין הירוש הוא, באמרו אין לו דומה, ויש לו דומה מלשון ארם אשר לא תומר (ויקרא כה ד) לא תכסה בה מתרגם, ופתרון קוצים כסוחים קוצים כרותים, וכמו כן שרופה באש כסוחה (תלים פ יז) שרופה באש כרותה, והתבונן למה ותהי בלךך כרותה.

כסוחים וכסוחה אשר באש שולחה הלא זאת הנכוחה כרותים וזמורים. קוצים כסוחים, ושרופה באש כסוחה, פירשם מנחם יחד ופירשם לשון הירוש, ודונש פתרים תרגום של זמורה, אך יען לא נמצא זמירה בקוצים גם לא זמירה להשחית, פתרים מנחם לפי ענינם, ואמנם יכול להיות משמעם כמתרגם בלא תרגום זמורה, וליהודים היתה שמחה ואורה,

עין מחברת צד 106 ע"א

וגם על זאת אתמה מנחם עד כמה אולי תמוס דימה לתאות הבשרים. כמה לך בשרי מסיק ה"א, ונכון פתרונו כאשר אמר דונש כפל מלה של צמאה לך נפשי, כמה לך בשרי יבש וחרב לך בשרי, ובגראשית רבה כן פרשו ככמהות הללו שמתאוות למים, וירחמו עלינו מן השמים.

יתכן לפרש כמה בארץ ציה נמס בארץ ציה לכל בעל תושיה, כי אם יבש בארץ ציה, כי ארץ ציה היא ארץ החריבה ויבשה מנורת כחורב בציון (ישעיה כה ה). ואם תאמר אם ציה היא ארץ חריבה, איך יתכן לנו לפרש ציה גם הום יגולו מימי שלג הרבה גם הום יגולו מימי שלג? כי יש לנו במקרא שמות ופעלים² במבטאם שוים, כמו ציה שהוא שם, ציה גם הום שהוא פעל, ואלה מהם: חטאה וחטאה, צעירה וצעירה, יחף ויחף, גבוה וגבוה, חטאה שם, הכתוב בממלכה החטאה (עמוס ח ט), וחטאה פועל, הכתוב נושא עון ושע חטאה (שמות לד ז), צעירה שם, הכתוב והצעירה גם היא (בראשית יט לח), והצעירה פועל, הכתוב והצעיר וצעירתו (שם מג לג), יחף שם, הכתוב כאשר הליך עברי ישעיהו ערום ויחף (ישעיה כ ג), ויחף פועל, הכתוב מנעי רגלך מייחף (ירמיה ב כה), גבוה שם, הכתוב על הר גבוה עלי לך (ישעיה מ ט), וגבוה פועל, הכתוב אל תבש אל מראהו ואל גבה קומתו (ש"א יז ז). ועוד יש לנו שמות ופעלים עוברים במבטא שוים. מי האיש הירא ורך הלבב (רברים כ ח) שם, כי ירא מהבישו אל האלהים (שמות ג ו) פועל שעבר, וכמהו וכי ימות מת עליו (במדבר ו ט) שם, ושמואל מת (ש"א כה ג) פועל שעבר, ורבים כמו אלה, וכשקולים עלי ציה, התבונן בס אל חסן סליליה, בפשר כמה לך בשרי בארץ ציה, סן הרהר ממך תושיה.

1 הקורא יראה כי פסחתי על שתי הפעמים במחברת שרש כ ט ה, אם יש לקרות שם ת מ ס ב כ"א או ת מ ס ב כמ"ד. ושערתו שם כי הוא ח מ ס, אבל סמאן יחבאר כי הנרמא ת מ ס מלשון יחס לבב העם. והמעין יתבונן כי השערתו בלי ראיות בספר דונש ור"ח לא רחקה גם היא מועתם. ומלת ת א ב הכתיבה ביחס ויין אשר לי בלחי סחוק חוקנה ביד' החכם ר' ישכב.

2 פ' יש שמות החאר ושמות הנכנסים מן הפעילים שוים במבטא ח מ ע ר י ד .

והלקה וכרמים מצודים וחרמים
 לכל אנשי דמים ואל מורדי אורים.
 לא יפנה דרך כרמים גם בזה לא דקדק מנחם
 ללמוד החתון מעליו, כרמים מקלקה, כי לא
 יפנה דרך כרמים כמו כרמים וויתם, כי דרך
 שודרים בים וביבשה לא יתנו לב אל חלקת
 שדוהיהם וכרמיהם וויתיהם, גם יראים לבא
 שם לעבדם ולשמרם כי יבקשום שם ויהרגום
 ולא יפנה שם ולא יסור לראות, לכן דרך קללה
 בהם, וצדיקים יכיר מעבידיהם, וישלח ברכה
 במעשה ידיהם,

לע, ולא למקפים תקפים (בשרש-תקף), ולא למציקים בצוקים (בשרש-ביצק). ולא לקונים
 מתקנים (בשרש-תקן), ולא לנסיסים בנסיים (בשרש-בנס), ולא לשוממים שתומים (בשרש-שהם),
 ורבים כמו אלה אשר השרשת ענפיהם, ושרשת שרשיהם, התבונן בהם, והשיבם במחלקותיהם,
 קן תהיה כחכמים בעיניהם, הכסילים בעיני כוהניהם.

עין מחברת צד 40 ע"א

כרעב, וכתבת בראש ספרך יש לנו במקרא
 מלים רביעיים מעט מועד, ואלה מהם, רמפש,
 זלעפה, זרוף, רפסרות, הרצובות, כרעב
 המונב (שמות נו ה), וכרעב המונב לא יעלה
 במספר הפעלים, כי הוא מן השמות אשר לא
 נמצא בפעלים, ואתה מודה כי הוא שם,
 באמרו במחברת כ"ף כרעב המונב הוא כמו
 שפת המונב, ולו הביאונו השמות עם הפעלים
 הרביעיים היינו מוצאים כמה רבים כמו כרעב,
 רפס, עקרב, חרמש, קרודם, פרס, ספרד,
 ואם תאמר אני מודה שהוא שם והביאותיו

עם הפעלים למען כי ראיתיו מפעל בסמיכה, ככתוב כרעבו מלמשה (שמות לח ד), אשינך כי אין
 הסמיכה מורה על השמות, אם יתפעלון ואם לא, כי כלם כמו כן יסמכון, וכאשר נאמר בסמיכת כרעב
 כרעבו, כן נאמר בסמיכת כרעב כרעמו, ובסמיכת קרודם קרודמו, ובסמיכת עקרב עקרבו,
 ולאחר השירים בסמיכת עקרב שיר תהלה לרב חסדאי ריש כלה¹, ובו² דקר חרבו, ונשך
 עקרב, בשבתו במסיבו, למשפט אביונים,¹ ר"ל ראש ישיבה. ² ב"ל ירו.

עין מחברת צד 102, 127, 137, 150.

כדכד. והבאת כדכד, וצנצנת, וסנסנים,
 וערער, מן פעלים השניים, וקוף ודרור מן
 השלישיים¹, ולא יורו מן הכהנים הלוים,
¹ נראה כי צ"ל הרביעיים.
 וצנצנת וסנסנים וערער ודרור מן הכפולים השניים ורביעיים המה, ולא ירעתי מדוע הפירוש מנחם

מדרר ולא מצאתי מקומו, לכן לא מצאתי מעמו, ואם על כרכרות (ישעיה סו ד) אמר, יען מצא מנחם שלחו כר (ישעיה יו א), גם בזה לא תפש דונש כי לא מצא מדרר דר כאשר מצא מרכרות כר, גם כי לא כווננו שניהם בפתרון כרכרות וכו', כי כרכרות כמו מרכבה מוקדה ומרכרות, ולא שם בהכמה, כי אם כמו ספזו ומכרכר (ש"ב ו יו) אשר פתר מנחם מרקד, ושלחו כר הם כרים מצאן, כי מישע מלך מואב היה נוקד, והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר (מ"ב ג ד), והשמר בו אל תמר.

דונש

עיני מחברת צד 102 ע"ב

ר"ת

וכבש לכסא ומאחריו נושא וכבש בזהב לכסא לא כדברי מנחם אשר פתר ענינו מעלה כי שש היו לו ולא שבע ככתוב ושש מעלות לכסא, ואם האמר הוא הלוח הגדולה הנתון תחת המעלות הכולשות, היה לו להכתב וכבש בזהב למעלות, ולא כדברי דונש אשר פתרו לשון ארמית ככתוב וחשק וכבש, אם כן היה לו להנקד וְכַבֵּש בזהב ובכסא בלשון פעל, גם כי לא הוזכרו במלאכת הכסא בספר מלכים, ונאחר אשר כל מלאכת הכסא נתפרשה בספר המלכים, וגם נתפרשה כמו כן בדברי הימים

כולה, רק כי בספר מלכים כתב שש מעלות לכסא וראש עגול לכסא מאחריו וידות מזה ומזה אל מקום השבת (מ"א י יט), ובדברי הימים כתוב ושש מעלות לכסא וכבש בזהב לכסא מאחזים וידות מזה ומזה על מקום השבת (דה"ב ט יח), פתרונו לפי הענין, כי וכבש בזהב לכסא מאחזים שבדברי הימים הוא וראש עגול לכסא מאחריו שבמלכים, והוא כעין קלונס עגול או שבלא עשויה כעין כיפא מאחריו אשר היה כובש ונשען עליו מאחריו בהסמך עליו, ומאחזים במקום מאחריו במלכים, שאוהו מאחריו פן יפול בהשענו, והוקף שעל מאחזים ויכיה, ונקרא של אחריו מאחזים שהיה אוהו וכובש בהשענו עליו מאחריו, ושל מזה ומזה נקראו ידות יען בידיו נשען עליהם, וכה פתרונו, וכבש שן מצופה בזהב לכסא מאחזים לאהו בו מאחוריו, ככתוב בספר מלכים וראש עגול לכסא, ואין כל מלאכת הכסא בשני הספרים, דברי יצו כעל מובח פרים.

עיני מחברת צד 112 ע"ב

לעשות קיבוץ ולאגור ולספור, פירשתי ולהג הרבה. והגאת במקומו ולהג הרבה בתשובות אסופות, (קהלת יב יב), במחברת למ"ד, אבל אחרי כן פהרת פחר לא היה פחד¹, באמוך יתכן

להיות מגורת הגה, והגיון, וישבות הלי מיסוד המלה, ולהג כמו ולהנות, ובדבר הזה הודעתנו כי לא ידעת כי מעם ולהג ממעל כמעם הליגן השאננים (תלים קכג ד), וגם ראיתי את הלחץ (שמות ג ט), ויבא גם הניצב אחרי הלהב (שופטים ג כב), אם ישוך הנחש בלא לחש (קהלת י יא), אשר הלי בהם מן היסוד כלמ"ד ולהג, וגם הבינותנו כי לא בנתה משקל הלשון העברית, כי כל הפעלים השניים אם בתוספות למ"ד יפעלון, לצדי עד לא יפתחון עלי משקל ולתג, וכה יפעלון: לְבַא בְּהַר י" (ישעיה ל כט), לְגוֹר בְּשׂוּדָה מוֹאָב (רוח א א), לְמוֹג לֵב (יהוקאל כ כא), לְנוֹס שְׂמָחָה

(1) כסאן יתבאר כי גם לעיל צד 53 בתשובת, בשם כס הנרסא הנכונה פחדת ולא פחרת, כי המליצה הואת היתה שגורה בפירוש דונש, ע"ש.

(בראשית יט ד), לשום לאבילי ציון (ישעיה סא ג), לשוה בשדה (בראשית כד סג), לצוד ציד (בראשית כו ה), לתור להם מנחה (במדרש י לג), לחוג את חג הסוכות (זכריה יד יח), וכאשר לא יאמר לבא, לצר, למג, לנס, לשם, לשח, לצד, לתר, לחג, כן לא יתכן יאמר להג, במקום להגות, ובינה וחדל מאמרי דעת לשגות.

דונש

עין מחברת צד 117 ע"ב

ר"ת

ומלך. ופותרת ימלק את ראשו (ויקרא א טו) ענין שחיטה הוא, אך שחיטת העוף, והענין הרע הוה הוא ענין ראש המינים ענן המהליק על תלמידי רבנן. ועל החכמים הראשונים והפותרים הקדמוני אשר ראו עברת המקדש בעולות וזבחים, ואמרו כי המליקה היא מלאכת זולתי השחיטה, ומלאכתה להחוך השדרה והמפרקת ביד ולא בסכין, והפסוק יורנו כי המליקה [אינה] כשחיטה. באמרו ומלך את ראשו, ולא אמר ומלך אותו, ולא ומלך. ואם תאמר הלא השחיטה בצואר והצואר קרוב מן הראש, אומר ולו היתה בראש לא תועילך החשובה הוהת מאומה, כי השחיטה אם תהיה בראש לא יפול שם ממלאכתה כי אם על הפגר כולו, כאשר הוא אומר בכל שחיטה ושחט אותו,

ושחטו, ושחט את בן הבקר (ויקרא א ה), ושחט את הצפור החיה (ויקרא יד ה), ולכן נאמר כי לו היתה המליקה כשחיטה לא אמר ומלך את ראשו, כי אם ומלכו או ומלך אותו, והתבונן ואל תשגה בתורת אל ודתו.

עין מחברת צד 120 ע"א

מורטה. ופותרת למען היה לה ברק מורטה (יחזקאל כא טו) ענין שליפה הוא, ולא הוא כי אם ענין מריקה ולשישה. והדומה לו כי ימרש ראשו (ויקרא יג מ) אשר בחלק שני שמתו, והם חלק אחד. כי מרישת הראש מן השיצר כמרישת החרב מעמימות ומריקת הסיר מחלאתה. ומהכח למען היות לה ברק מורטה הבין כי אין פתרון מורטה ענין שליפה בעבור כי השליפה לא תבריק החרב ואין הברק עקב השליפה כי אם עקב המריקה והלשישה. והזהר ואל תכתב מלה פרושה, כי אם חקורה בחנה דרושה.

ולבעבור רצה לעשות שניחם ענין אחד פירש לשון שליפה והוא שליפת החלד כשליפת ראש הקרן. כיה שאמר דונש כי בחלק אחד שם כי ימרש לא הוא, אך לבעבור כתב מנחם פתרונו לפי ענינו בין אמרטה למורטה אמר דונש כן ולא אמר מנחם כן. כי אמר מנחם שליפת החלד ניתן לה ברק, והמורטה אחר שליפת החלד מצדיב ומבריק החרב יותר חרבה. וזה מוכיח מיקו הרמזים (רמיה מו ד), ומר

אמת כי המולק במול עורף בולק ואין אדם חולק בדברי הסופרים. ומלך את ראשו אמת אמר מנחם כי ענין שחיטת עוף הקרב הוא, כי מן העורף מליקתו ובראש עצמו, ומחזיר סימנים כלפי עורף ומולק הסימנין ובשפולו של ראש בצפורן, ולכן ענין שחיטת עוף הוא. ומלך את ראשו מוכיח, אך שחיטה בסכין ולמטה מכל הראש בסימנין ובצואר. וחלילה למנחם מלהעלות על לבו עלילות דונש, כי לדברי דונש אם עלתה על לב מנחם כנדרך המינין לא היה מפרש ענין שחיטת עוף הוא, כי אם לשון שחיטה בלא ענין ובלא העוף. ודונש ומנחם שוים ודבריהם קרובים, ושניהם כאחד טובים.

ומורטה נשלף וימרט יאלף וחלד ההולף מגורר במגירים. למען היה לה ברק מורטה פתר מנחם שליפה, וכן יתכן. כי נחשת ממורש (מ' א ז מה) יוכיח כי שליפה אשר אמר מנחם לא היא כשליפת החרב מתערה כי אם שליפת החלד מנחשת, ושליפת החלד מן החרב כשליפת השער מן הראש. כי לא עשה מנחם שתי מחלוקת ימרש ראשו, ולמען היה לו ברק מורטה. אך אמר ימרש ואמרטה פתרונו לפי ענינו, ורצה לומר נשלף מאליו ונשלף על ידי אחרים ושניחם בראש, וחרב פתוחה לשבח מורטה, ויתן אותה למרטה, ענין שליפת חלד.

ושוטף (ויקרא ו כא), כי אין סתמם של אלה בעלי חלודה, ונחשת ממורש נקרא בדברי הימים נחשת מרוק (דה"ב ד מז), יען הביאוהו אל המלך שלמה ממורש מן החלד ומן הפסלת על ידי האש ואחר נעשה נחשת מרוק, וכן הוא דברי מנחם בן סרוק.

דונש

עין מחברת צד 120 ע"א

ר"ת

ותמרוק הנשים כמירוק הנחשים ותמרוקיהן, ובחלק אחד הבאת ונתן תמרוקיהן בלחים ויבשים ושמן המורים. (אסתר ב ג) עם ואת המרק שפך (שופטים ו ד) והם שני חלקים. פתרון זאת המרק שפך כמשמעו, ותמרוקי הנשים הם הסמים הממריקות בהם נשים גופתן ופניהם אדומים, לא מן הפעלים ומרק ושטף במים (ויקרא ו כא) ומרקו הרמחים (ירמ' מו ד), והשכילה ואל תרמה פְּרָקִים נאלחים, לתמרוקים נקיים מנקים מרקחים.

עין מחברת צד 119 ע"ב

וימרחו על השחין כמו חיתול תבחין לזוברי ערך חין ולא כן לממהרים. וימרחו על השחין פתר מנחם לשון חיתול וטוב פתר, כי ענין מדביק רשייה בלשון משנה נקרא סמרה כמו הממרה רשייה, ומנחם כן אמר כי חיתול מכסה הרשייה אשר תכסה את הכח הוא, וכן וערפל החולחו (איוב לח ט) פתרונו כסותו הוא ודבוק, והחיתול לא חותלת (יהוקאל יו ד) דיבוק איברי הילד בבדי כסותו בקשירות. ולשון חיתול לחבשה יוכיח שמכסים ומדביקים רשייה לחבוש שבגי האברים, אך פתרון דונש אשר פירש ומשדו לא יתכן. כי לא יכון בו על, רק וימרחו השחין בלא על.

עין מחברת צד 78 ע"א

למוח מן זחה כמם מעל נדחה ויזח תוכחה מוזה לחברים. ולמוח חיבר מנחם עם לא יזח גם כי שני פעלים זחה וגזח הם. ופתרון לא יזח לא יוסר הנזח החושן מעל האפור. ודונש פירש ולמוח מ"ם עיקר, ולמוח תמיד יחגרה הוא הנזח. ומוזה אפיקים ריפה (איוב יב כא) גם הוא החגור וממיהם שורש, ויחננו דברי שניהם או להיות מס מן היסוד כמו מלה, מצח, משיה י"י, או לא היהיה מס מן היסוד כמו מים מכס, מכסת, מן הכוסו, וכוס אחד יהיה לכלנו, ואגני כיס, וכמו מ"ם מעל מער איש ולויות, סך עלה, ומן אל תער נפשי, ומס במלש, במלכן, כמו לרשה, ואתם המשוררים אשר אמרו אמויהה, אמוזה, ונמוזה, ונמוחתי, כלם יכולים להקרא אויזה אוזח וגזח וגזחתי וזא יהיה חסר משקל וזחז, ונכונים

ומוח. ובחלק אחד הבאת ולמוח תמיד יחגרה (תלים קט יט) עם לא יזח החשן (שמות כח כח) וכבר עבר פתרון יזח (לעיל צד 60) כי הוא כמו ימער, ונאמר כי המ"ם מיסוד מוח כמ"ם מעיקר מלה, וכמ"ם משורש מצח והמוח הוא החגור. ואנשי השם קַהֲשָׁרִים הראשונים יסדו מ"ם מוח, באמרום בשויהיהם אמויהה ואמוזה ונמוח. ולאחר שָׁרִי הדור הזה בהסירו מ"ם מוח. בחלקי שמתה, וחכמה נמוחתי ז, ואותה לקחתי, בנפשי ולבבי, ימינה תקותי, שמאלה הדרתי, אחותי רעיתי, ואמי גם אני.

ז) כן כתוב בשלשלת הניסוחאות, ונראה לי כי צ"ל נוחתי, לחיותו אוסר לפניו בהסירו מ"ם מוח. ואל"כ היה לו לומר בסודו מ"ם מוח. וזה ברור כי כוננו היה לומר שהמשייר האחד הפיל מ"ם השרש, לא כפשייריים האחרים אשר יסדוהו. הס עריך.

על דקרוק לא יזח, ויהיה פתרון לא יזח לא יוסר
 חגורת החושן מעל האפוד, כאשר יש תיבות
 משמשות עיקר ועיקור בנין והרס, אע"פ שרוב
 משמשי עיקר ועיקור נהפכים למשקל חזק, יש
 מהם גם למשקל קל. ויזח מן נזח, ומוזח
 ומוזח אינם מן נזח, רק ענין אחד להם. ושוב
 לנו להסיר הממין ולהמציא להם דוכים, מאשר
 נאמר המ"ם עיקר ואין לו דומה, וכן יתכן להיות
 ענין אחד. ויהיו מוזח ומוזח לחגור, ויזח
 להסיר חגור. ובאומר לא יזח הזויר פן יוסר חגור החושן, וצור ינהלנו על מרעה שמן ורשן.

ספריה גני, ומירת ארמוני,
 ושיריה הוני, וכספי וזהבי,
 חמורי המודיה, ורודי דודיה,
 ולי על בוגריה, שאגה כלביא.

וכתבתי לך שלשת הבתים האחרונים להזויעך
 כה דבר השר אשר העירוני על דברי כי מ"ם
 מוזח כמ"ם מלח ומיצח, ושמע הצדק תרבר
 לנצח.

עין מחברת צד 62 ע"ב

ונד ננוו נשרש ומדוע נרש
 מנחם החרש וראש המסגרים.
 דומה בין דולית יסוד, כאשר דונש גלה הסוד.

נד. והבאת נצבו כמו נד נזולים (שמות טו
 יח) באהדים מן הפעלים, והוא שם שניים,
 לא נמצא בשמות הנפעלים והוא ההר הגבה,
 והנזן בו כרל"ת מן העיקר¹, לעד ממנו לא יעקר,
 ויהוה אל האמת יהי לך כבוד ויקר.
 (י' כמו היל"ת מן הנז"ן שיהם המה מן היסוד.)

עין מחברת צד 129 ע"א

ופתרון סרבים כמו העקרבים
 בקוצים מכאיבים וסילון ממאירים.
 וסלונים דומה משמות הסירים, כי אין לו חבר
 בכל הספרים.

סרבים. ופתרת כי סרבים וסלונים (יהוקאל ב
 ו) מלשון ארם מגורת מסרבין ומרגיזין, באמך
 בפתרוןך ענין מרדות הם, ולא הם כי אם כמו
 קוצים וחוחים וסלונים וחורלי' וברקני' וקמשונים
 וחרקים וסרפרים וסירים (נז' לייזן ספחים ושיח'י) שמותם במקרא כעשרי', התבונן לרחב שפת העברים,

עין מחברת צד 126 ע"א

וסוחף עם נסחף כסוחב או נדחף
 וזך אני וחף כסחף המנורים.
 נפלאותי מאוד על דברי מנחם גם דברי דונש
 נפלאו ממני, מה זה ועל מה זה הסבו המלה
 אשר לא תסוב, כי אם מ"זר סוחף לשון כליון
 הוא אך יתכן נסחף אבירך (ירמיה מו טו)
 לשון כליון, כי סחף המקרא יוכיח על נפילת
 האבירים באמרו לא עמד כי י"י הרפו, והנפילה
 איננה כלה, גם לדברי דונש אשר פתר לשון
 רעף, ושכנה טל ודליפה ועריפה, אך יתכן
 פתרון מדוע נסחף אבירך לפתור מרוע נרעף

סוחף. ופתרת מטר סוחף ואין להם (משלי
 כג ג) לשון כליון הוא, ואין סוחף כי אם כרועף,
 והפסוק גבר רש ועושק דלים מטר סוחף ואין
 להם הוא משל לעושק המרבה לעושר לו, ולא
 יעשיר ולא יקום חילו כי מארת י"י בביתו.
 והמשיל החכם העושר אשר לא יצלה ביד העושק
 הארור הרש למטר סוחף עלי ארץ ארוחה אשר
 לא תפרה פרו ולא תוציא להם ולכן נאמר כי
 הסחיפה כשכיבה וכדליפה, וכרעיפה וכעריפה,
 ולמד להביא רברך בשריפה.

אבירך, האם ראשם נמלא טל או רסיסי לילה? ואני אמרתי אך כה פתרון מטר סוחף ואין להם
 מענין המקרא, גבר רש ועושק דלים מטר סוחף ואין להם הגבר אשר עושק דלים רש הוא כי לא
 יוכל להעשיר כי הון מהבל יעמש, וכל העושר אשר ימצא יאבד בענין רע ועל שם סופו נקרא רש,

(י' מלשון כמנור אירנים שהוא כלי חריטה.)

כמו רש עושה כף רמיה ויד חרוצים תעשיר (משלי י ד), וארו הגבר הרש העושק דלים ודומה שיעשר מאד דומה למפר סוּחָף ואין להם, כי בעת התקשר העבים ובתחלה יידחם מרמים בני אדם אשר יצמיח מוצא דשא, ושמידים לקראת הגשם, וסוּחָף כי הגשם סוּחָף וסוּחָב התבואה והזרעים ואבר הכל בענין רע, ופתרון סוּחָף כמו סוּחָב כל התבואה עם עפר הארץ, וכמו כן פתרון מדוע נסחף אבירך, נסחפו ונסחבו ויא יכלו לעמוד כי י"י הרפם, והיה הסוּחָב מלפניהם וההורף מאחריהם דוגמת יהיו כמוץ וגו' ומלאך י"י דוּחָה (תלים לה ד) ודוגמתו אם לא יסחבום צעירי הצאן (ירמיה מט ד) כמו אם לא יסחפום צעירי הצאן להפילם ולהרפם ממעמדם, וכן סחוב והשלך (ירמיה נב יט) כעין נסחף אבירך סחופים סחובים ונשלכים, וכן המליכנו מלך המלכים.

דוּשָׁב

עין מחברת צד 118 ע"ב

ר"ת

ומם מסכן שורש אשר פתרונו רש
ויהרוש החורש ראות כל היקרים.
 על טוב ילד מסכן וחסם נתן בקולו דונש על מנחם לאמר אחרי אשר חיבר מנחם מלתעות במחברת למ"ד ומגבעות במחברת גימ"ל, מדוע לא חיבר מסכן במחברת סמ"ך, כי באמונה אמר דונש ממחברת סמך הוא בעברית כאשר הוא במחברת סמך בערבית, ולא יתכנו דבריו. כי האומנם ממחברת מס הוא טוב ילד מסכן, ובמסכנות, כי עני וול בלשון ארמית מסכן ועל לשון ארמית נבגה כסכן ומסכנות, ואחרי אשר על לשון הארמית נבגה המ"ם כן היסוד, שהרי בלשון הארמית תאמר כי ימוך אחיך (ויקרא כה כה) ארי יתמסכן אחיך, ולולי לא היה המ"ם יסוד היה מתרגם ארי יסתכן אחיך, כמו

פה אל פה (במדבר יב ח) אשר הוא ממלל עם ממלל בלשון ארמי, ואל ידבר עמנו (שמות כ יט) ולא יתמלל עמנא, ולולי היה המ"ם ראשונה של ממלל עיקר היה מתרגם ולא יתמלל כמו ארי יתמסכן, ובזאת תדע כי מ"ם מסכן מן העיקר והיסוד, וכן בלשון משנה ערי מסכנות שמימסכנות את בעליהם שכל העוסק בבנין מתמסכן, ואחר לשון הארמי נבגה ולא אחר לשון הערבית, ויסוד היא המ"ם במסכן, ומנחם ויעקב ידעו כן.

עין מחברת צד 132 ע"ב

וחרב המעוטה כבשמלה לוטה
ולא הוא מן עטה בעוטה אורים.
 ואני השיבותי בתשובת תקופה על מעוטה כי מעוטה מן עט והתיב עטה ועיש שהם עצה, עוצו עצה מן עץ ועיש מן עש ציד מן צד בית מן בת קץ מן קץ ומעיטה מן עש, בעצת הצר (כ"י הצור) לשבח אויביו, וגם עין יאמר מן עין את דוד (ש"א יח-ט), אך לכאורה רומה פתרון מעוטה כשמלה לוטה, ומן עט ולא מן עטה.

מעוטה. ובחלק אחר הבאת מעוטה לפיכח (יהוֹקָאֵל כא ד) עם התיב עטה ושעם (דניאל ב יד) והם שני הליקים, עטה היא עצה, ופתרון מעוטה לשבח לוטה לשבח, והדומים למעוטד עוטה אור כשלמה (תלים קד ג) מעטה תהילה (ישעיה סא ג), ואם תאמר אנא תמצא כי תולש או תועש החרב, אוכר הנה כתוב הנה היא לוטה בשמלה (ש"א כא י), בחרב גלית השלשתי, והדבר הזה הוא ידוע כי כל חרב יקרה

הולט וחועט בשמלה למען יעמיד ברק לשישחה, ולא תועש (נ"א הועם) עד עת הפגה ביום המלחמה, ולא יודע לעשה ועצה בחורב ענין, כאשר לא יודע למוזה בשיריון¹, ושמע וקנה בינה בכל קנין, הפיץ חכמתך כמו מעיין.

(1) נוסח לידן בשיר יין. ונוסח אוקספורד בשיר ו.ק.

ר"ת

עיין מחברת צד 134 ע"ב

דונש

יעננה. והבאת וכפיים מעץ יעננה (הבוקק ב (א) עם הנני ענו בי ננר י"י (ש"א יב ג) שענינו ענין עדות ואין לעדות הכפיים על האבן ענין, אבל אם אמרנו האבן תועק והכפיים יעננה בקול על הגול והעושק יתכן הישב, וכבר הזה אמר איוב בהתרחקו מן הגולה: אם עלי אדמתי תועק ויחד תלמיה יביוון, אם כחה אכלתי בלי כסף ונפש בעליה הפחתי, חחת חטא יצא הוזה. וחתה שעררה באשה (איוב לא לה וגו'), וגם בן עזויאל א' אמנם הישב באמרו במתרגם ארי אבנא

מכותלא צווחה על דאנים לה ושיפא מנו מרישא ענה לה, ועוד אוריין כי העדות מלשון הוזה לא נמצא בכל המקרא כי אם בתוספת ב"ת, כמו אם עונינו ענו בנו (ירמ' יד ז), ועננה בי צדקתי (בר' ל לג), ומה הלאמתך ענה בי (מיכה ו ג), לא תענה ברעך (שמו' כ יז), לענות בי סרה (דב' יט יז), שקר ענה באהוי (דברים יט יח), וכאשר לא נאמר באחד מכל אלה לא תענה רעך, וענתה אותי צדקתי, שקר ענה אחוי, בלא תוספת ב"ת בלשון עדות, כן לא נאמר כי לשון עדות הוא הכתוב וכפיים מעץ יעננה, והודה לאמת ובקשנה, תכבוד כי החבקה.

עיין מחברת צד 139 ע"ב

לעות, והבאת עת ללדת ועת למות (קהלה ג ב) עם לעות את יעף דבר (ישעיה נ ד) ולעות את יעף דבר אין לו במקרא חבר מחובר, ופתרונו לפי הענין ללמד את יעף דבר, ולו אמרת אין לו במקרא דמיון לא היה בך חטא ולא חסרון, אבל החטא והחסרון בעווב דרך הכשרון, ובדמו' דבר לדבר ביניהם מרחק רב, כרחוק מורה ממערב, אשר מציאנו לעות, ופתרונו י"י נתן לי לשון למורים לדעת ללמד את היעפים מן הצרות דבר בעתו לדעת מה יעשו בכל עת ועת להצילם מרעתם, ולהמציא תשועתם.

עיין מחברת צד 135 ע"א

וענה, והבאת בחלק אחד וענה גאון ישראל בשני (הושיע ה ה) עם עני ודל (זכריה ג יב) והוא מחלק הנני ענו בי ננר י"י (ש"א יב ג), וענה גאון ישראל בשני, כמו ויקם בי כחשי בשני יענה (איוב מז ח), והתבונן לסוף הפסוק

וענה הוא יעיד **ועמדתי מרעיד** **וענה** גאון ישראל בשני פתר מנחם לשון שגר ולא יתכן אך לשון עדות, כמו וי"י ענה בי כחשי בשני יענה, אך כאשר פתר דונש אשר

האמור וישראל ואפרים ישלכו בעונם, תרע כי גאונם הוא עונם העונה בפניהם ברוע מעלליהם, וי"י ענה בי (רות א כא) כי דמית אלי ענו בכבל רגלו (תלים קה יח), ולא הוא כי אם כמו וענה נאמן ישראל בפניו, שהוא לשון ערות, ובי' ענה יוכיח וענה שהוא רפה כי אין הוא מלשון עינו, ואם תאמר איך יתכן לך בלשון ערות לפרוש אותו ואומר לא יתכן בו פירוש זולתי, כי האלהי הוא היודע ועדעל כל מעשה בני האדם, אם

טוב ואם רע כאשר אמר יתרומים שמו ואנכי היודע ועד נאם י"י, אין כמודו ועד קמוץ במקרא, בעבור כי הוא כמו והייתי עד ממחר במכשפים ובמנאפים (מלאכי ג ה) ונעמי כה אמרה בהצדיקה דין האלהים וי"י ענה בי, וי"י העיר עלי פשעי ומצא עוני ועל כן שדי הרע לי, ובהביאך וי"י ענה בי (רות א כא) ויענך וירעיבך (דברים ח ג) הודעת הקרובים והרחוקים, כי לא תרע שערי הרפים והחוקים², באמוך עָקָה בי רפה, ועָקָה אותי במקום עָקָי, ועָקָה אותי חוק, ועברי קָמַי רפה, במקום עברי רַפְמִי (ש"ב יט כו), ופָּנְנִי במקום עָנְנִי (כ"י עינו), ופָּנְנִי במקום עָנְנִי, והתבונן לאשר אלהים הביני, ותחת אמוך לחכם הביני, אמור בידי לא אוכל קום נתנני.

¹ רבי יוכיח וי"י, סי' ב של ענה בי, ויחית ענה שהיא רפה להיחית מבני הקל, ויכח כי ענה אינה לשון עינו.

² הפצית הכוונה של דונש בתשובה ואת להכות על קדקד פתחם כדוע ראה להביא ענה בי שהוא מבני הקל עם יעקב וירעובך שהוא מבני פועל הדגש. והביא ראיות להורות כי לפי לישוד פתחם יש להחליף קל בדרגש ורגש בקל. יעל תקורא להשכיל ולשפוש אם צדקתי בחמת הנקודות לתיבות התיבות פה, כי בשלשת התיבות אשר אויז אין בהם נקודות כלל, וקשה היה עלי להעמידן על מקומותן, ואם טעיתי רוב שגיור, י"י יספר עני. המעריך.

עין סחברת צד 135 ע"א ועד 54 ע"ב

והנני לך טוען בבטח בדר עין אשר בו יוד מעין עיינות ומקורים. וזיתי המנורה שתולים בעזרה ותמלא צנתרה בגרנרי האמירים. נכון פתרון דונש אשר פתר עין יעקב כמו יוצאי ממקור יעקב, ודוגמת וממי יהודה יצאו, וגם דוגמת במקלות ברכו אלהים י"י ממקור ישראל ברכוהו, ופתרון וישכון ישראל במח בדר עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש שכן במח מצויינין ובניו. ודומה לו משא דבר י"י בארץ חרדך ודמשק מנחתו כי לי"י עין האדם וכל שבמי ישראל (זכריה ט א) אשר פתרונו כי לה' עין יעקב הוא האדם וכל שבמי ישראל אשר גלו מהלאה לרמשק ירוע ידעו בני חרדך ודמשק כי הם לי"י ולא ימשלו עוד עליהם, כי ינאלם י"י אלהיהם, ושנים זתים עליה. כדברי דונש צייתים אצל מנורה ולא עליה, טרם ראיתי השוברתו, כי פתרון עליה בהרבה מקומות אצלה, כמו נצבים עליו (בראשית יח ב) נצב על עולתו (במ'

עין יעקב, והבאת בחלק אחד עין יעקב (דברי' לג כח) עם איה מעון אריות (נחום ב יב) ומעונתו בציון (תלים עו ג) והם שני חלקים בגוים על שני יסודים, מעון אריות מן השניים, ועין יעקב מן השלישיים, כאשר עין האדם (זכריה ט א) אשר הבאת גם היא בשניים [והיא] מן השלישיים, והיוד מיוסד בה כיווד מן אויב, כי במשקל אויב נאמר עוין את דוד (ש"א יח ט), והדומה לעין יעקב, על עין המים (בראשית טז ז), ועין יעקב הוא משל לשורש יעקב, וכאשר נמשל האב בעין נמשלה האם בבור, ככתוב הבישו אל צור הצבתם ואל מקבת בור נוקרתם (ישעיה נא א), ואחריו כתב והבישו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם, וכאשר נמשלו האב ואם בעין וגברו, כן נמשלו הבנים במים, ככתוב וממי יהודה יצאו (ישעי' מח א) ופתרונו ומבני יהודה יצאו, ועוד כאשר נמשל בעין יעקב נמשל במקור ישראל, ככתוב במקלות ברכו אלהים ממקור ישראל (תלים סח כו) והתבונן הממולא

בינה והכמה כמו בצלאל, לצור x) המנורה (וכר' ד) הראויה בימי [בן] שאלתיאל, אל²) שני התים אשר שתלחה עליה, והיו ראויים להיות שתולים בצדיה, ואמיריהם נמויים עליה³.)

(1 פי' לציר. 2) בשתי מספאות כחוב לולי. 3) עיין על דבר המנורה במחברת צד 54 ע"ב.

עיין מחברת צד 81 ע"א

מנחם לא כוב דבש מפיו [יזוב]
היעזוב העזוב שלגים מצוריים.

היעזוב, מנחם ודונש שוים בפתרון היעזוב מצור שדי שלג לבנון אם יתשו מים זרים קרים נוזלים. רק מנחם פתר היעזוב אדם ואם יתשו בני אדם, כמו היעזוב העזוב. ודונש פתר כן רק בלא אדם, כי אומר היעזוב במקום י.י.ב.ב. כמו אם יתשו. ועיקר פתרונו לא נודע לי, כי זרים אשר פתרום רפואה ותרופה לא יוכל לקום, כי נרפאו המים (יהוקאל יז ח) רפאתי למים (מ"ב ב כא) כי אני רפאך (שמות טו כא) אשר פתרונו רופא מימך זאת מצאנו, אך המים לרפוא אחרים לא מצאנו. ועוד כי זרים מור ומוור מן זר, וענין מוור פתרונו תחבושת או זרית חובש יבש, ותחבושת לח ויבש לא יתכן למים. וגם מימי שלג נראים עוברים ופוסקים, ככתוב עלימו יתעלם שלג (איוב ו יו), ולכן נראה בעיני פתרון היקרא כן, היעזוב מצור שדי שלג לבנון היורד מצור אשר על פני השרות, כי היאורים מובקעים בצורות משלג הלבנון ומתפשטין וממלאים את הבקעה עד רבות הנחל אשר לא יוכל לעבור, נאו מי שחו, ושלג הלבנון הוא מקור המים, כאשר אמר המשורר מעיין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון (שיר ד פו), ואותו לבנון הוא אותו לבנון אשר אצל שניר וחרמון שהם הרי שלג, כמו שכתו' אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי חשורי מראש אמנה מראש שניר וחרמון (שיר ד ז), ודבר ידוע הוא כי מהררי השלג והלבנון נוזלים ונובעים רוב מעיינות והנהלים

הנדולים, ככתוב באר מים חיים ונוזלים מן לבנון (שיר ד פו), אך נחלים השוטפים מן השלג היורד מן השמים עליהם נאמר אזי בגרו כמו נחל וגו' עליהם יתעלם שלג אם יתשו מים זרים קרים מים נוזלים, ואם יתשו המים הזרים אשר לא נראו עד עתה ולא נתבקעו צורות משלג לבנון, אך הם מי באר אשר מצאו להם החופרים מקור, ומקור מן קר וקרים מן קר, והם מים זרים אשר לא ידעו עד עתה, וקרים אשר הקרו החופרים והזולים להמשיכום למרחוק, כי אותם הם מים חיים כאשר אמר י'מיה במקום אחר כהקיר בור מימיה (ירמיה ז ז), ומים זרים ונוכרים הם כאשר אמר סנחריב אני קרתי

היעזוב. ופתרת היעזוב מצור שדי (ירמיה יח יד) היעזוב אדם מימי שלג לבנון הנגרים מצור שדי, ההולכים לאט על חול ארך כל המוצא מימי שלג לבנון המזוב לעזוב אותם היישוב בעיני המוצא אותם לעזוב והם חיי עולם, משיבים את הנפש ומחיים את הרוח ומרויחים את הגוף, אם יתשו מים זרים קרים נוזלים, אם טוב לנחש ולאבד מקור מים חיים המועדים לתרופה מים נאמנים נכונים לחיים והחיים תלוים מהם השזוב להיותם לאבוד ולנתישה, כי שכחוני עמי, ואיך שכחוני עמי ונתשו מעגלי חיים והניחו מקור מים חיים, נואלו כי לא ידעו ולא הבינו. כל הברר הזה מראשו ועד סופו כתבת בספרך, בפתרונו לא הוספתי עליו ולא גרעתי ממנו. ופתרון הפסוק יקום וכשר בענין מיושר, ולא יושם יתשו בפתרון אלי יתשו, ולא יוסף לפתרון אדם בדברו דברים לא הועיל גם, וכה יתכן פתרון הפסוק הזה, י.י.ב.ב. מצור שדי שלג לבנון אם יתשו מים זרים קרים נוזלים, כי שכחוני עמי לשוא יקטרו ויכשלו. אם [תאמר] איפה תמצ' מלה במשקל יעזוב במקו' י.י.ב.ב, אומר הנה לנו במשקלו, היערוך שועך לא בצר (איוב לו יט) [במקום] י.י.ב.ב. ונמיהו כי מי בשחק יערוך לוי' ידמה לוי' בבני אלים (תלים פז ז) במקום י.י.ב.ב. כי לו היה יערך לוי', כמו יערוך אותו אהרן ובניו (שמות כו כא) חזוק המ"ם ידמה לוי', ואמר ידקה לוי', והתבונן ודע עניןך מענייני.

ושתיית מים (ישעיה לו כה) וכה פתרון קוצר המקרא, פתרון תיבת היעווב כדברי שניהם ישר. ולפי לשון דונש אשרשנו כי הוא הקצר, גם של מנחם קרוב לודאי יותר, היעווב שלג הלבנון אשר מצור שדי אם ינתשו מים נוכרים אשר לא נודעו עד עתה. והם קרים וגובעים וגזולים האמת אשר לא יעווב ולא ינתשו, כי שכחוני עמי ועונו מקור מים חיים. ואם תאמר זרים האמור בסנזחריב דרך גאווה, כי כיבש מלכות אחרות והקיר שם מים זרים באדמת זרים, וזאת לא זאת, כי לא קראם זרים רק למען כי בא המקרא להשמיע כי חפרו בארות במקום אשר לא היה מים, והביא מים אשר לא נודעו, גם בישע' הוא אומר אני קרתי ושתיתי מים ולא כתב זרים, וקרתי מים זרים ילמד על מים זרים קרים, או מים זרים קרים ילמד על קרתי מים זרים, והעבודה! הן הן הדברים. אך אברהם הבבלי פתר בספרו אם ינתשו מים זרים כמו אם ינש תו תיבה הפוכה כמו ונשתו מים מהים (ישעיה יט ה). ולפי ענינו כה פתרונו היעווב מצור שלג לבנון, היעווב שלג לבנון מצאת מצור שדי, אם יחרבו וינתשו מים זרים הן מי הבאר אשר הם נוזלים ממקור, וכבוד חכמים הדבר הקור.

דונש

עין מחברת בד 131 ע"א

ר'ת

עדיים הודעתים בעדים או עתים
עדנים לא שמעתים ועדיי קשורים.

מה זה היה לדונש, אוסף החכמות וכונש, אשר דימה עדיים לצביים ואריים וגדיים. וכי לא ראה ענין הנבואה וסוף הקריה, אשר בה ערום ועריה. ואם מקושמת עדייה איננה עריה, וסדר הפרשה כסדר הילדה הילדה. ומולדתך ביום הולדת אוהך לא כרת שוך ובמים לא רחצת למשעי, לשעשועו על ברכים, ככתוב ועל ברכים השעשעו

(ישעיה סו יב) והמלח לא הוטלחת (יחזקאל יו ד), להכרך בשחקי בגדים, כמו ובלויי המלחים (ירמיה לח יא) אשר פתרונו בלויי הקלוקל, כי מלחים פתרונו מקולקים, והחתל לא הותלת, להדביק ולקשר סביבותך כסות בלויי המלחים כמו וערפל התולחו (איוב לח ט) לשון חיתול לחבשה (יחזקאל ל לא), לא חסה עליך עין לעשות לך אחת מאלה להמיה עליך, ותשלכי אל פני השרה בגעל נפשך ביום הולדת אוהך, ואעבור עליך ואראה מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי, מתבוססת כמו נדרסת מתוך נילגולה בתוך הדם כאלו אמר (כ"ו אחר) בוססה בתוך הדם, ואומר לך בעורך בדמיך חיי בדמיך, חיי התרפאי משורך אשר לא כורת ומן הדם אשר עליך ולא טהרתך מדמיך ולא רחצתך, אך גדלתך ורבבה כצמח השרה נתתך, רבבה הוא רבוי יחירה ולא לשון רבים, והיית כצמח השרה היוצא קטן בעת יצמה כן נתתך ותרבי עד שנה ותגדלי עד שנתיים ותבואי בערי עדיים בהרבה עדים ובהרבה עתים, כי דרך המקרא פורש שנים וכולל הרבה, ותרבי עד שנה ותגדלי עד שנתיים הרי פרט, ותבואי בערי עדיים הרי כלל, עד שלש שנים עד ארבע עד חמש עד שש, עד פגל עד בחל עד שריים כונו ושער הגדלות צמח ועדיך את ערום ועריה ערומה והשופת עורה וגם הדם לא רחץ, ואעבור עליך שנית ואראך והנה עךך עת דודים, כי גדלה להיות לאיש ואשרוש כנשי עליך מירשתי אדרכי עליך, ואכסך מערוכך וערותך באדרכי, ואשבע לך ואבוא בבית אוהך נאום י"ו אלהים ותהיי לי, קדשתך והיית אשת בריתי, ומאו היית אשת בריתי היה עלי לתת לך כסות ושאר, ואין כסות עם לכלוך הדם עד תרחץ, וארחצך במים מים ותבוסתך אשר עורנו היה עליך, ואשפך דמיך מעליך ואסוכך בשמן, כי אין רחיצה בלא סיכה, ככתוב ורחצת ומכת (רות ג ג) ועורנה ערום וערייה, ואלבישך רקמה ואנעלך תחש ואחבשך בשש ציץ, במקום מגבעות לאיש שכתוב בהם ויתבש להם מגבעות (ויקרא ח יג) ואכסך

משי אדרת מעיל, ואערך עדי, ומה הוא העדי זהב, ואתנה צמידים על ידיך ורביד על גרונוך, ואתן נום על אפך ועגילים על אוניך, הרי השלים כל מלבושיה וכל ערייה, ועתה חזור וכולל הכל להוכיח ופיה, ועל אחרון ראשון ותעדי זהב וכסף צמידים ורבידים ונומים ועגילים ומלבושך שש ומשי ורקמה, שש הוא צעף החובש, ומלבושך מוסב על שלשתם ומשי אדרת מעיל ורקמה, היא הכתונת פסים, אך המנעל תחש אין בו דהר, לכן לא כפלו, וסלת ושמן ודבש אכלת ותפי במאד מאד ותצלחי למלוכה: וכה פתרון הפרשה ומאד מאד טעה דונש על אימרו עדי עדיים חכשימי זהב וכסף, כי אז היתה ערום ועריה, ועוד כי אחרי המלבושים באו התכשימים, ועוד לא יתכן ותבאי בתכשימים, כי מי נתנם לך? אך מנחם אשר חיבר בערי עדיים עם עדי עד הדע ותשכיל מן מוצא דבר כי הוא ידע בכל אלה, ובערי בחירוק ויוד יתירה, והוא לשון עת, ועדיים עתים, ותבאי בעתי עתים, או בעת עתים, ויהיה עת דבוק. ויש לפותרו בלשון עדים הרבה והכל אחד, וכן הוא הפתרון בלי כחז.

ר"ת

עין סחברת צד 133 ע"א

דונש

ועוללתי. ובהלק אחד הבאת ועוללתי בעפר קרני (איוב טו טו), עם ופרקת עולו מעל צוארך (בראשית כו מ), וגם אמרת יתכן להיות מנורת עולל ועוללו כגפן (ירמיה ו ט) ולא יתכן בראשון ולא בשני כי אין לו דומה במקרא, ופתרונו לפי הענין, ופלתתי בעפר קרני, ויראה להיות פתרונו והבארתי בעפר קרני מן הכתוב בלשון ארמי, דניאל על על אריוך (דניאל ב כד) אשר פתרונו בא על אריוך. וכמו מתרגם כי תבאו אל הארץ (שמו"ב יב כה) ארי תיעלון לארעא, והודה על האמת ואותה שמעה, יחלץ אלהים עניך מדמעה.

והנה הקרן מכוסה בעפר והנוף בשק, ופרושו ועוללתי בעול עפר קרני, כי היה העול מעפר ולא מעץ וברול. ובלשון הלועזות ועולתי א' א' וְאֵי בַעַפְרֵי קַרְנֵי, כי כאשר תאמר ועוללתי בעול ברול קרני כן תאמר עוללתי בעול עפר קרני, וכדוול ארבה ימים עם קוני.

עין סחברת צד 139 ע"א

עשן. וחלקת לשני חלקים עלה עשן באפו (ש"ב כ ט) עם ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמות יט יח), והם חלק אחד. ואומר כי לא חלקת אותם מפני המשל כי אם לענין אחד. ועדי ברבר הוזה עיך האש הכתוב עם העשן בפסוק, והוא אש מסוי תאכל (תלים יח ט) אשר לא הברלת מאש תם עופרת (ירמיה ו כט), והודה לאבת חמנגך עפרת תפארת.

עשן. וכאשר כי גם עשן ועשן לא עשה שני חלקים רק שני ענינים, נראה ואינו נראה כאשר ביארת.

עשן. וחלקת לשני חלקים עלה עשן באפו (ש"ב כ ט) עם ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמות יט יח), והם חלק אחד. ואומר כי לא חלקת אותם מפני המשל כי אם לענין אחד. ועדי ברבר הוזה עיך האש הכתוב עם העשן בפסוק, והוא אש מסוי תאכל (תלים יח ט) אשר לא הברלת מאש תם עופרת (ירמיה ו כט), והודה לאבת חמנגך עפרת תפארת.

עשן. וכאשר כי גם עשן ועשן לא עשה שני חלקים רק שני ענינים, נראה ואינו נראה כאשר ביארת.

עשן. וחלקת לשני חלקים עלה עשן באפו (ש"ב כ ט) עם ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמות יט יח), והם חלק אחד. ואומר כי לא חלקת אותם מפני המשל כי אם לענין אחד. ועדי ברבר הוזה עיך האש הכתוב עם העשן בפסוק, והוא אש מסוי תאכל (תלים יח ט) אשר לא הברלת מאש תם עופרת (ירמיה ו כט), והודה לאבת חמנגך עפרת תפארת.

עשן. וכאשר כי גם עשן ועשן לא עשה שני חלקים רק שני ענינים, נראה ואינו נראה כאשר ביארת.

עשן. וחלקת לשני חלקים עלה עשן באפו (ש"ב כ ט) עם ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמות יט יח), והם חלק אחד. ואומר כי לא חלקת אותם מפני המשל כי אם לענין אחד. ועדי ברבר הוזה עיך האש הכתוב עם העשן בפסוק, והוא אש מסוי תאכל (תלים יח ט) אשר לא הברלת מאש תם עופרת (ירמיה ו כט), והודה לאבת חמנגך עפרת תפארת.

עשן. וכאשר כי גם עשן ועשן לא עשה שני חלקים רק שני ענינים, נראה ואינו נראה כאשר ביארת.

אך אם מפיו תאכל ומאש תם עופרת שניהם רונמת אש להם. כי כל עיקר מלאכת שמים ודמות גבוה כמראה אש להם, וענין אחד לשניהם.

ר"ת

עין מחברת צד 133 ע"ב

דוניש

כסות תתעלפנה למען תאלפנה
 בשלג ובצנה ובחום ובקורים.

חכם כרוגש מדווי עונש את מנחם להיות בעיניו כמתעתע, בחברו תתעלפנה עם ותתעלף. כי האמנם דברי רוגש כדברי חכמי התלמוד אשר בלשון משנה עילוף הוא פריחת הרוח. כמו חיישינן שמא נתעלפה. וכן גם בעיני היה דומה לשקול אלה המקראות בלשון משנה, ואמרתו בלבי הלא גם מנחם החכם ראה וידע, ואף גם

זאת הפליג הענין. ונתתי לב לתור ולדרוש ומצאתי כדבריו כי האמת כן הוא כי חלק אחד להם כולם, תתעלפנה, ומעולפת ספירים, והתנסה בצניף ותתעלף כסות בגדים וספירים, וכן ותך השמש על ראש יונה ויתעלף, ויתכסה בבגדים להיות צל על ראשו, וישאל את נפשו למות. ואם כעילוף המשנה, אין קול ואין עונה; ועוד מה תשובה השיבתה בת קול, ההישוב חרה לך על הקיקיון, האמנם הישב חרה לו כי המתעלף הוא מת אם לא תשוב רוחו אליו. אך בבגדים נתכסה ובצפירה¹ מפני השמש. וכן בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות תהא מכמר (ישעיה נא ד) כאשר תהא מעולף במכמר, כן בניך מעולפים במצודים וחרמים וברשת ברגליהם, וכן כל עצי השדה עליו עלפה, עליו נתכסה. וכן הענין מוכיח ביום רדתו שאולה האבלתי כסיתי עליו את תהום ואמנע נהרותיה ויכלאו מים רבים ואקדיר עליו לבנון וכל עצי השדה עליו עלפה. ואהשוד עליו לבנון אשר לא נראה עליו וכל עצי השדה עליו עלפה עליו נתכסה. כי גם עצי השדה לא נראו עליו. ולמטה באותו ענין הוא אומר וכסיתי בכבודך שמים, מחמת הכיבו נדול העשן ומכסה השמים. והקדדתי את כוכביהם. הנה הענין מוכיח כי כסות וקדרות ועלף ענין אחד הם. אך אם תאמר נתעלפה בלשון משנה, מה ענין פריחת רוח אצל כסות וקדרות ואצל עצי הלבנון אשר [אין] בהם רוח, ותתעלפנה הבתולות היפות לא יתכן פריחת רוח לפי הענין, כי אמר הנביא הנה ימים באים נאם יי' אלהים והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר יי' ונעו מים עד ים ומצפון ועד מורח (עמוס ח) פתרונו מים סוף ועד ים פלשתים, ומטדבר ועד הנהר ישושטו לבקש דבר יי' ולא ימצאו, ביום ההוא תתעלפנה בצעפיהם הבתולות היפות והבחורים בבגדיהם מפני החמה ומפני הצמא ללכת לשוטט אחרי דבר יי', ופתרון בצמא בעבור הצמא. כי יהיו צמאים לדבר יי', אך אם בפריחת רוח הוא מדבר, מה ענין היפות, ועוד הלא בכשרי הדור הכתוב מדבר. ועוד כי אמר לא צמא למים, אך תתעלפנה תתכסה. על כן אמר תתעלפנה הבתולות היפות בצמא, התכסה הבתולות היפות והבחורים בצמאתם אל דברי הצור ללכת כל צמא למים אשר תאב הוא לשמוע את דבר יי', אך הנשבעים באשמת שומרון ואמרו חי אלהיך דן, וחי דרך באר שבע ונסמו ולא יקומו עוד (שם), כי הם עוברים אורחת יושר, אבל המתעלפות והמתעלפים באשרים ובצעפיהם לבקש את דבר יי' לא יהיה להם כן. ופתרון בצמא בעבור הצמא כמו כי ברבר אשר ודו עליהם (שמות יח יא) אשר פתרונו כי בעבור הדבר אשר ודו עליהם, כי אמר יתרו עתה ידעתי כי גדול יי' מכל אלהים. ואחרי אשר יצאו ידעתי כל אשר היה למצרים על אודות ישראל היה, כי עד עתה הייתי אומר מקרה הוא היה למצרי' כאשר אמרו פלשתי' בהכות הצור בם על דבר הארון, והכו בשחור'. ובכל מקום אשר היה הארון בא שמה הייתה מהומה רבה בהם. ואף גם זאת בשלוח אותו אמרו אם דרך גבולו יעלה בית שמש הוא עשה לנו את הרעה הגדולה הזאת, ואם לא וידענו כי לא ידו ננעה בנו

(1) כמ"י. רב מצ' רת, ונ"ל לנרס ו בצ' רת כרמניו בכלים פ' כל כלי עץ. צפירה אחת, פ' סבוב וענול.

מקרה הוא היה לנו (ש"א ו ט), ופתרון כי בדבר אשר ודו עליהם כי בעבור הדבר אשר ודו עליהם, ויגיד עליו כי ידעתי כי היודו עליהם ותעש לך שם כיום הוזה (נחמיה ט י), גם זה התעלפנה הבתולות היפות והבחורים בצמא פתרונו בעבור הצמא, ולכן בו יתכן כאמור הבתולות היפות, וכל אמרותי אלה צרופות.

ר"ת

עין מחברת צד 134 ע"ב

דונש

כערוער. והבאת בחלק אחד נוסו ומלטו נפשיתם ותהיינה כערוער במדבר (ירמיה מח ו) עם והיה ערער בערבה (ירמיה יז ו) והם שני חלקים, הערער הוא עץ מעצי המדבר, וערוער לא ימצא במקרא שם עץ כי אם שם המקום, ככתוב מערוער אשר על שפת נחל ארנון (דברים ב לו) ותהיינה כערוער במדבר על ערי מואב נאמר ככתוב על ערי מואב, כה אמר ד' צבאות הוי אל

נבו כי שודדה הבישה נלכדה קריתים הבישה המשגב וחהה (ירמיה מח א), ואחרי הפסוק הוזה אומר ליושבי הערים האלה נוסו מלטו נפשיתם ותהי עריכם כערי ערוער הנחרבות אשר נבא עליהם ישעיה, עזובות ערי ערוער לעדרים תהיינה ורבוצו ואין מהריר (ישע' יז ב), והתבונן בפסוק זה כי בין עצומים יפירד.

עין מחברת צד 139 ע"א

ועורקי לא ישכבון ו**עצמי יכאיבון** (איוב ל יז) עם העורקים ציה (איוב ל ג) בחלק אחד והם שני חלקים. העורקים הם הדגסים כמשמע בלשון ארמית. ועורקי לא ישכבון הן הנידים כמשמע בלשון הערבי. וכבר הודעתך כי שתי הלשונות דומות זה לזה. ולא נודע לאיוב נסים נסו לו ובכה עליהם. כי אם על בשרו ועצמותיו ועורקיהם, כי הוכה בשחין רע מכח רגלו ועד קדקדו, ולכן אמר לילה עצמי נקר מעלי וגו' ואמר לילה ולא יומם כאשר הוא נודע כי כל הולה ונגע בלילה יכפול מכאובו ויוצע וימוג לבבו, ולא ישכבון עורקי ולא ינודו גידיו. כי תתפעם רוחו ותדר שנתו מעיניו, והתבונן לדבר דבר על אפניו.

אך לדמותו קצת למנוס תשפ דרכו כן. ולדברי דונש אשר פירש גידים לא מצאנו חבר להקרא גידים עורקים רק בלשון ערבית, ואינם ראה. כי גם וגיד' לא ישכבון לא יתישב, כי אינו דרך המקרא. ואני אומר העורקים ציה הבורחים ארץ צייה, ועורקי לא ישכבון מוכב על אשר למעלה, ועתה עלי תשתפק נפשי יאחזוני ימי עוני. הגה עוני לימים לילה, לילה עצמי נקר מעלי, מלבד עוני היום, ועורקי לא ישכבון, וגם מבריחתי לא ישכבון, כי גם בלילה לא ישכבון מלדפני אליפו ורעיו. ובלשון עורקי לא יתכן לכתוב לבעל לשון הקדש לאמר מעריקי, כי מי אשר היה בקי בלשון הקדש היה יודע כי עורקי כמו מעריקי, כאשר יאמר אז הלמו (שופטים ד כב) אשר פתרונו נהלמו. וכן אמר איוב לחבריו אל תרדפוני כמו אל כי תאמרו מה נרדף לו (איוב יב כד) וכל הנרדף הוא בורח, וזאת היא הוזה על

ועורקי לא ישכבון **מנוסי כי יריבון** **עצמי יכאיבון** **בלילה ניקרים.** פתח מנחס ועורקי לא ישכבון כמו העורקים ציה, מבטח מנוסם בארץ אשר היא צייה אשר הם עמים ובאים במצודות צורים להשמן שם, וכן בלילה עצמי נקר מעלי ועורקי לא ישכבון. ומבטחי מנוסי לא ישכבון הם הימים אשר יאמר בבקר תאמר מי יתן ערב (דב' כח יז), לא ישכבון אין בהם שכיבה והנאה, כאשר יאמר ואם שכבתי ואמקתי מתי אקום ומדד ערב ושבעתי נדודים. עדי נשף (איוב ד ד) כי בלילה החולה כואב יותר. ושניהם פירוש מבטח מנוס מעו, כאשר יאמר העורקים ציה אשר לא רצה לפרש הבורחים ציה בזה הבין כי דעת מנחס להיות פתרון ערק מבטח

הוה, כי יאחזוהו ימי עוני. וגם הלילה עצמיו נקר מעליו ורודפו יקלו, כי גם בלילה לא ישכבו אך ירדפוהו ויעריקו את איוב, והביאו ברכות כשגל בהרי יוב.

ר"ת

עין מחברת ד' 113 ע"ב

דונש

יעלעלו כיעלעו ומן הדם נבלעו
ושתו גם לעו והיו שכורים.

חיבר מנחם יעלעו דם במחברת לע ואמר כי העין הראשונה יתרה, ודונש דימה כי למשרת השב אותה כנחם לכן אמר להוסיף ע"ן על שמלאכתו בינה ויאמר ענבים אבל ושתה, ומן המלכים יוציא עין ויהיו המלכים הט ספר גז צדק, והוא לא כן דימה ולבבו לא כן יחשוב, כי אחרי אשר העין הנוספת בתיבה יעלעו בראשונה אינה נוספת את המלה אנה ואנה לא תקרא משרת, כאשר בארתי למעלה (צד 9) בתשוב' מ"ת ורל"ת הבאים במתפעלים, וכן עין שניה אשר בעוים לא לשרת באה ולא להסב את פני המלה, כי ידע מנחם אשר עין וכל אותיות חט ספר גז צדק לא תבאנה לשרת, אך לדמות לתיבות הירועות כתב בראש ספרו בתחלת מחברת ב"ת (צד 43 א): ואלה מקצת המילים הנחתמים בעודף, שלשם, שפס, ריקם, עויעם, מחספס, שרשרת, שלשם משלש, ריקם מריק, עויעם מן עוה, מחספס מן חספ, שרשרת מן שרש, ואלה מקצת המילים ערופי אות למבראשונה: אונרתה מן זכר, שלהבת מן הבת, תרגלתי מן רגל, יעלעו מן לע, לקחת מן קח, ועל פי ראשית ספרו חבר כל אחת לפי פתרונה, ומכל אלה אשר חבר הבין כי ידע מנחם כי לא למשרת באו אך תוספת כמו מסרת וקבלה הם בידו, ולדמות דומה לדומה הסרס והברס, תרע כי לקח אשר פתר הנה מקח חבר לקח במחבר' למ"ו וקה במחבר' קוף, והיה כח ביד מנחם לפשות בשתי מחבר' ומשמעות אחר, אך עמל היה בעיניו כי מעטים הם ודי לו בכך, ועל אשר אמר דונש על מחספס ועל עויעם ויעלעו, היה יכול להשיב על אתמול ועל אורוע ועל אנורה ועל אסוך ועל אשמנים, אשר הוא עצמו פירשו שמנים, ומרוע הלק בין הפרקים להורות באחר ולחלוק באחר? אך לא דיקדק דונש לראות ברברי

יעלעו דם. ואמרת כי הע"ן הראשון מן יעלעו דם (איוב למ ל) לא הוא מן היסור, וכן העין השני מן וד' מסך בקרבה רוח עוים (ישעיה יט ד), וברבר הוה דמית אות העין לאחר מן האותיות המשרתים בראש המלים וסופם, המשרת כעין יעלעו דם בראש המלה אות הנון, באמרו ישאו מן ישא, ונפצו מן יפץ, וישרת בסוף המלה כעין עויעם ככתוב המונים המונים (ויאל ד יד) מן המו גויים (תלים מו ז), וכראותם האות הוה בספק משרת בראש המלה וסופה, בקשתי להוסיפו לך על סימניך במשרתים והוא שמלאכתו בינה יכולתי עד אשר הפנתי סימניך לסימן אחר והוא ענבים אבל ושתה וכנא העין במשרתים [כן ינא במלכים] כאשר עיניך רואות מעשה סימניך במלכים ה"ש ספ"ר גו"ע צד"ק, ועתה אם תחפץ להשיב סימניך על משפטם הראשון הודה [כ] מן היסור עין יעלעו דם ועויעם, ואל תהי מן התויעים המתעין, כאשר עקרת אתה העי מן יעלעו דם ועויעם, יעקרו בודים אחרים עין ולא יערבו לו ובהיהם (הושע ט ד) ויאמרו הוא ירבו לו, ואל יעשקוני זדים (תלים קיט קכב). ויאמרו הוא אומר אל ישקוני זדים וכה יעשון לכל מלה בראשה עין, אשר לא ילאו את האלהים בהסירם את העין מן ואת אלהי ישראל יעריצו (ישעיה כט כג) במשקל יעלעו דם אשר הסירות העין מראשו, ועל משקל עויעם יאמרו שבעים בלחם נשכרו (ש"א ב ה) הוא שבים בלחם, וגם שלשים ועל רבעים (שמו' כ ה) יאמרון הוא ועל רבים, ובאמרם בואת לא תוכל לסלק את דבריהם כי בענין הוה כמוך כמחם, ואם תאמר לא יסור העין מן יעריצו ולא מן שבעים כי אינם כפולים כעין יעלעו ועויעם, אומר אם כן איפה ע"ך להורות כי אמת יאמר המרמה שרש ישי (ישעיה יא ו) אלי אשר שר לך (תלים ו א), כי השין בשרש כפול כעין בעויעם, וכן תודה לו אם הסיר השין הראשון

מנחם היתכנו, כי לא טעה מנחם בואת כי גם חיבר מקצתם במחברת חסרון אותיות, כי למען הרחיב פתרוניהם, חבר בהסרוניהם.

מו (ד), וכן יעשה בשלש ושמש, וכל מלה [אשר] נבנתה עלי זה המשקל, ולא תוכל לומר זה המשקל מעות ומעוקל, ודע כי דעת לנבון נקל.

עיין מחברת צד 8 ע"א

וערבה לי עשקה שנתו המתיקה נדודה ומתוקה לנפשו על מרים.

אשר אמר דונש עשקה חטף קמץ בספרו, בספרנו הוא בקמץ, וגם לפי דבריו הלא לא הביא מנחם עשקה ואמצה ועצלה כי אם מפני הה"א אשר היא רבת פנים, כאשר הביא למעלה: אנה לידו (שמות כא יג), עם בנה כעש ביתו (איוב כו יח) בראשית מחברת אל"ף (צד 8 א) במלאכת ההא אשר הם אינם שוים רק בהא האחרונה לשמוש ענין אחר, גם אמצה לי הביא אשר פתרונו כמו ממני עם עשקה לי ופתרונו כמו כן ממני, וינין פתרון לי שלשתי איה התבות כמו ממני חברים יחד והפירים מן זכרה לי, אשר פתרונו זכור לי, ואין לי אשר עמו כמו ממני כי אם כמו לי ממש, ואוריין כי תבא הא על ממני ועל לי, ונראה לי כי הסר במחברת אלף בראשיתם וחילופם על ידי טעות סופר בין עשקה לי ואמצה, ובין עצמה ירבה ועצלה, כי אלה שמות הרברים ואמצה ועשקה אינם שמות דברים, ואין שמושי האין שלהם

שוים, ופתרון המקראות כן: כסוס עגור כן אצפף אהנה כיונה (ישעיה לח יד) כמו וכיונים הנה נהנה (ישעיה נט יא) ופתרונו מקוצר רוח אהנה כיונה, דלו עיני למרום: נשאתי עיני למרום להתהנין לך, עשקה לי ערבני שנותי ותנומתי אשר נגולו ממני, כענין שנאמר ונגולה שנתם אם לא יכשילו (משלי ד יו), ערבני, הערבים עלי ושכבתי וערבה שנותי, וכן קצרו של מקרא, י"י עשקה לי פתרונו השיגה אשר עשקה ממני את עצמה, כמו הלמו עקבי סוס אשר פתרונו נחלמו, ערבני ערוב אותי בה, מה אדבר ואומר לו והוא עשה, אדרה כל שנותי על מר נפשי, מה אדבר אשר הצור עשה מה שאמר עלי, ונדרתי כל שנותי ותנומתי לבעבור כי נפשי מרה לי, אדני עליהם יחיו: על שנותי הנדרתי יחיו עצמותי, ולכל אשר בהם חיי רוחי, ולכל אשר בהן חיי רוחי יוכיח כי יחיו מוסב על העצמות אשר לא נזכרו כי אם למעלה נזכרו, שכתוב כארי כן ישבר כל עצמותי, וזה הוא זכרון העצמות אשר אמר עליהם ולכל אשר חיי רוחי, הם העצמות והאיברים אשר הנשמה תלויה בהם אשר הוכיח למעלה בכארי כן ישבר כל עצמותי, ותחלימיני ותחוקני כמו יחלמו בניהם (איוב לז ד) ותחייני, כן נראה בעיני פתרון הפרשה, ורבינו שלמה זקני סתרה צד שני, כי כן בחר הוא ולא אני, ופתרון אמצה לי יושבי ירושלים אמצך ממני יושבי

(הנפרד מן ותשחת ענבה [יחזקאל כג יא], וכן ולא פחדתי אליך [ירמיה ב יט]).

עשקה לי. והבאת בראש ספרך באמרי מלאכת הה"א בסוף המלה בחלק אחד י"י עשקה לי ערבני (ישעיה לח יד) עם עצלה תפיל תרדמה (משלי יט טו), ועצלה לא ירמה לעשקה לא בפתרון ולא בנקודה, כי עשקה לי הוא קמץ חטף בלשון בקשה במשקל זכרה לי (נחמ' ה יט) קרבה אל נפשי (ת"י סמ יט) ועצלה הוא פתוח, שם הפועל [במשקל] עגבה ופחדה (י), ואם תאמר איך יתכן לאמר עשקה לי, או שמרה לי בלשון בקשה, במקום עשקני או עשקה אותי? ואמר יתכן היטב, כי כאשר יאמר אל נא רפא נא לה (במדבר יב יג) כן נאמר רפא לי, ורפא אותי, ורפאני, וכמוהו יואב ואבישי אחיו הרגו לאבנר (ש"ב ג ל), וכמוהם חבור עצבים אפרים הנח לו (דושה ד יו), וכמו ובשנת שלש למלכו שלח לשריו לכן חיל ולעובריה ולזכריה ולנתנאל ולמיכיהו ללמד בערי יהודה (דה"ב יז ז), וגם ערבני יוכיח כי עשקה לי לשון בקשה הוא ולא שם הסעל, והזהר מן תמעל בפתרון מעל.

ירושלים, כן יאמרו אלופי יהודה בלבם הנאים עם חיל עם ומדינה לצור על ירושלים, כאשר עשו בתחלת מלכות שאול, שנאמר והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום אשר עלו עמם במחנה סביב וגם המה להיות עם ישראל אשר עם שאול ויהונתן (ש"א יר כא), ואלה הדברים כהויותן.

ר"ת

עין מחברת צד 140 ע"א

דונש

סמדר בגפנים **כפנה בתאנים**
והמה ראשונים בראשית בכורים.
פתר מנחם לפי הענין פניה כמו נצניה, והיה
דעתו לפתור לפי פתרוני החנשה אשר פתרחי לפי
הבורו מתקה פניה (צד 66), ולא אמר מנחם כמו
נצניה אשר בתאינה אשר אין לה נצה, כי אם
כמו נצניה של שאר אלנות מעלי נצה, ודונש
תנאות עליו ימצא, אשר השיב לו כי אין
לתאינה נצה,
 ז י, והזהר ובחטא לא חבטא.

עין מחברת צד 141 ע"א

ומם מעבור תורה בפגרו פן תמרה
ושית שקר מורה למים המאורים.
פגרו מעבור את נחל הבשור פתרונו בשלו זה את
זה מעבור את נחל הבשור לבלתי לכת אחרי דוד,
כמו ובשילו המו בארע וחיל (עורא ד כג) ובשילו
המחנות (יהוקאל יב ג). וכן מצינו בלשון משנה
יומא דמפגרי רבנן קרו ליה יומא דשפמא (שב' קכש
ע"ב) פירוש דמבשילי רבנן קרו ליה יומא דשפמא,
יום תגלחת שפמי בני העיר, כי ביום תגלחת
הראשים היה לוקח הספר שכר, אך תגלחת
השפמים היתה חנם והיה חריר, ולמען דבר
מועט הוא היה מנהג לגלחם הספרים חנם. ואשר
אמ' דונש פגרו תרגו' הרוס תהרסם פגרא תפגרינון
ופתר אשר נהרסו ונחלשו מעבור לא יישר בעיני,
כי אל יהרסו לעלות (שמו' יג כד) תרגום לא יפגרו
למיסק ופתרונו אל יהרסו ממעמדם ללכת, וכן
פגרא תפגרינון הרוס תהרסם ממצבם ותגרום אל

מקום שטא. כי תהרוס קמך (שמות טו ז) אשר פתרו לשון שבר תרגומו תברתנון לקמו, כי לא משו ממקומם. אך תרגום של הרוס הילוך ונירור ממקום המעמד אל מקום אחר. והרוס העומד במקומו תיבור תרגום. לכן טוב לדמותו ללשון המשנה ז, ופתרון מנחם אשר פתר נשאר מעבור יתכן אך [אין] לו ריע, ודונש נמצא מוסף וגורע.

ז נם בעל הערך בערך פגרו מדה דמפגרי ביה רבנן אלי אשר פגרו מעבור דשמואל.

פגרו. ופתרת אשר פגרו מעבור את נחל הבשור (ש"א ל י) ז אשר נשאר, באמך אין לו דומה, ויש לו דומה מלשון ארם, הפסוק המתרגם כי הרוס תהרסם (שמות כג כב) ארי פגרא תפגרינון, ופתרון אשר פגרו אשר נהרסו ונחלשו, ואם האמר מבטא פגרו פעלו הוא, ולא נפעלו, ואמר כאשר התשובה הזאת עלי כן היא עליך, באמך בפתרוןך נשאר ולא השאירו, אבל אוריךך כי יש לנו במקרא פעלו במקום נפעלו כמו נשאר, ויש לנו פעל במקום נפעל, כמו עוד יצא הקטן (ש"א יו יא), וכאשר מצאנו פעלו במקום נפעלו כן מצאנו פעל חזק במקום פעל רפה, ושעך יצא (יהוקאל יו ז) במקום יצא, והתנון ואורך באור צדיקים ישמח.

ז בכ"ו אוקספורד כתיב. אשר פגרו מלכת אחרי דוד. (ש"א ל כא).

בצלם יתהלך ובדמות אל מלך
 כמותו מי ילך ויאסוף נצברים.
 אמר דונש כי בצלם יתהלך איש כמו בצלמות
 יתהלך איש, כמו לא ידעו ולא יבינו בהשכח
 יתהלכו, כי אמר זה לעמת זה ערוכים, אך
 הם שני ררכים, פי באמור נביא או המשורר
 צלמות לא יאמרנו על תועה בדבר, כמו העובדים
 ארחות יושר ללכת בדרכי השך (משלי ב יג),
 כי לא יתכן לומר ללכת בדרכי צלמות, גם לא
 ידעו ולא יבינו בהשכח יתהלכו לא נכון לומר
 בצלמות יתהלכו, כי שני אלה דומיהם על
 הרשעים אשר אין נותנים לב לאחירתם והנם
 כלא רואים, כאשר מוכיח באומרו פלמו דל
 ואביון מיד עני הצילו לא ידעו ולא יבינו בהשכח
 יתהלכו ימוטו כל מוסדי ארץ, יען כי לא הצילו
 נפש אביון מיר מרעים, ואני אמרתי אלהים
 אתם לעשות משפט וצדקה ובני עלין כולכם.
 אך צלמות במקום צרה אשר לא ידבר בשגיון
 האדם ולא בשעתו, כמו אין השך ואין צלמות
 להסתר שם פעולי און (איוב לז לב).

ואשר הביא דונש ראייה מתור תורים, ומשור
 שוורים כן יאמר מקר קדרות ומצלם צלמנות אין
 זאת, כי כולם נכונים על משקל קדרות הלימה
 עלמות הוזה רעות עשתיה, אך לא תמצא לא
 משתי אותיות ולא משלש קרנות הלמנות עלמנות
 רק צלמנות לדברי דונש, ולכן היה לו לומר מן
 צלם צלמית, ותורים ושוורים אשר אכיר לא
 ירמה לאיה, כי כל הרומים לשוורים ולתורים
 יאמר שנקרים ושורים, דררים ודוקדים, צל

עלות, יין יונה, און אונק, כל ראשית חיבות אשר המה יסורות נושות הנה והנה, אך בסופי
 החיבות אשר אינם יסורות לא הסובינה לפתח גדול, גם כי בפתרון צלמות צל קנות חיבה אחת
 נשתיים, וצלמות כולו יסוד, כי כל וי"ו ותי"ו שימוש אחרית חיבה. וכן יו"ד ומ"ם כמו אחרית
 תחתית לא תנוע בפה להיות בפתח גדול, גם כי או ישתנה הנינון להיות למעלה מן הפתח גדול.
 ועל זה לא תלמד ראייתו מן תורים ושוורים אשר לא ישתנה הגנון מן הפתח גדול, ולכן לא יתכנו
 דברי דונש, אך פתרון אך בצלם יתהלך איש מה פתרונו: אמר המשורר הם לבי בקרבי בהגיגי
 חבער אש דברתי בלשוני הודיעני י"י קצי קץ חום לבי בקרבי ומדת ימי מה היא, הוריעני מה היא
 מרת בעירת האש בהגיגי, אדעה מה חול אני, ער מתי וכמה אהיה חול וגוע וחול אישים, הנה
 טפחות נתתה ימי מרת ימי מרות-קשנות, וחלדי כאין גנך, ועתה זמני כאין גנך אך כל הבל הכל
 הבל, כל אדם נצב סלה, גם האדם הנצב אשר יש לו מצב ומעמד נהדף ונהרס סמצבו וממעמדו
 כי הבל הוא, אך בצלם יתהלך איש רק אין לו לאיש לבד אשר יתהלך בצלם אלהים ויחסרהו מעט
 ממנו, ומה יתרון לאדם כאשר אמר שלמה על רוח האדם העולה הוא למעלה, אך הבל הימיון

בצלם. והנחת אך בצלם יתהלך איש (תלים
 לט ו) בחלק אחד עם ויברא אלקים את האדם
 בצלמו (בראשית א כו) ואין לצלם ולצורה ענין
 במזמור הכתוב בו אך בצלם יתהלך איש, כי
 הוא מגורה השך וצלמות (תלים קו י), ואומר
 כי וי"ו ותי"ו צלמות כו"ו ותי"ו אלביש שמים
 קדרות (ישעיה נ ג), ואם תאמר למה הונע
 וי"ו צלמות והונח וי"ו קדרות, אומר לא להוסוף
 על שלשת אותיות יסוריה ולא לנרע מהם. כאשר
 נראה תור ושור במשקל אחד והונח בקבוץ וי"ו
 תורים והונע וי"ו שוורים, לא להוסוף ולגרע מן
 העקר'ככתוב בקבוץ תור תורים ובקבוץ שור בגלגל
 שוורים ובהו (הושע יב יב), לכן נאמר כאשר קר
 יסוד קדרות וקורים, כן צלם יסוד צלמות ולא
 סדרים (איוב י כב), וכמו אלה מונחים ומינעים
 דברים רבים במקרא נודעים, וכענין אך בצלם
 יתהלך איש אך הבל הימיון יצבור ולא ידע מי
 אוספם, לא ידעו ולא יבינו בהשיגה יתהלכו,
 ולא יתכן לנו לאמר כי האדם יצבור הכסף בצלם
 ובצורה כי אם בהכמה ובכח ועצם הדי ואמץ
 הורוע, ככתוב כחי ועצם די עשה לי את החיל
 הזה (דברים ה יז), וכמוהו כי אמר בכח די
 עשיתי ובחכמתי כי נבונותי (ישעיה י ג), ועוד
 אבאר לך כי לו היה אך בצלם כמו ויברא אלקים
 את האדם בצלמו לא נמצא ענין לאמר ויצבר,
 ולא ידע מי אספם, כמו לא ידעו ולא יבינו,
 שני הסקוקים זה לעמת זה ערוכים, והציהם
 על היתרים דרוכים, ללבות מעקשי הררכים.

כי רק הוא המון העמים וכל אדם, יצבור ולא ידע מי אספם, יצבר האדם ולא ביושר הוא בצלם אלהים ולא יצברו בהמות וחיות ודגים, כאשר הוא מפורש ותחסרהו מעט מאלהים אשר הם בצלם וברמות כמלאכים אך עץ החיים נחסר ממנו, והוא המעט בעמדו חי וכבוד והדר תעמרהו תמשיליהו במעשה ידך כמו שמפרש החולץ. וזה קוצר הפתרון יצבור האדם כמה צבורות יצבור כסף יצבור בר כחומר מלבוש יצבור עפר וילכדה, כי יצור אל עיר ולא ידע מי אוספם לאותם הצבירות כי ימות בפתע פתאום אך איש נכרי יאכלנו, וכן הוא אומר באיוב על הרשעים אם יצבור כעפר כסף וכחמר ויכן מלבוש, יכן וצדיק ילבש וכסף נקי יחלוק, בנה כעש ביהו וכסכה עשה נצר, עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקה ואיננו (איוב כו). וכן דרך בני אדם בבא עתם והרשעים בלא עתם, ועתה מה קרית י"י תוהלתי לך היא, מה אקרה כי אם לך היא תוהלתי, ויען משהות נתתה ימי האדם והאדם שפל כעין האומר בסוף המזמור השע ממני ואבליגה מעט במרם אלך ואינני, ומרדת שחת שרני וחנני.

ר"ת

עין מחברת צד 160 ע"ב

דונש

מנחם העמית בצמת תיו הצמית כמו תיו מן אצמית רשעים לבקרים.

חשב דונש בלבו לא יחסר כל בו, האמנם חכם גדול היה אך לא דומה הנדון לראיה. כי אמר לו היה צמתו מן השלישיים היה צמתך דגש כמו שבת שפתך, ומרברי מנחם השיב עליו כי אמר אחרי אשר בנה מנחם רקתך מן רקת כן היה לבנות צמתך מן צמה, ועל זה היה כמצחק בעיניו, ואני אמרתיו אך טובו דברי מנחם, כי מפני אשר מצא צמת מן צמתו בבור, צמתתי קנאתי (תלים קטש קלב), לבקרים אצמית (תלים קא ח), דמה בחלק שני אליהם צמתך, גם כי חלקם שניהם לשני חלקים, כי אמר בלבו טוב לבנותו מן צמת ולדמותו לענין צמתו לשון צמיתה ודיבוק ועילוף הראש או עילוף הרגלים, כמו גלי

צמתך השפי שבל (ישעיה מז ב) גלי הצמיתה לעבור שבלות, אך לקחו לא מצא לו דמות בתיו, והעמידו מנחם על מחברת השניים, כי כל תיבה אשר סופה ה"א תויהם רפות בבואם עם שמוש, גם משמותם רק מקום אשר הוא רק מן הנשר, ככתוב ורקות בשר (בר' מא יט) ומן העצמות בין הפרקי, אך אותם אשר סופם תיו כמו שבת אשר הוא יסוד וכל אשר סופם מאותיו בג"ד כ"פ פעמי רגשות בתוספות אות ופעמים רפות, כמו שבת שבתו שבתכם, מחמדהם, משגבי, יש רפות כמו מעבדיהם (איוב לר כה) משחתם (ויקרא כב כה) ויאמר לרכבו (מ"א כב כד), ולא נמצא כתוב היה אומר מן קשת קשלו מן גב גבלו כמו מן רכב קבלו, וכן יאמר מן צמת צמתו, ומה זה היה לדונש להביא ראיה מן שבת לבדו למען יאמר שבת, היה לו לשקול אחר עוחתי (איכה ג נט), מעבדיהם, משחתם, רכבו, החלוקים מן משבתיה, ומן מחמדי, ומן שבת, ולפרש צמתך מן צמתו בבור חי, אחרי אשר לא ישוה בדגשות כל הגבר כפת, ומנחם ידע את כל אשר הנעשה על פי הדקדוק, כי משקל אחר לשבתי ולרכבי ולעווחתי מן עוהה ולמשחתם שוה דגש והרפה, וכן משבתיה ומחמדיה משחתם ומעבדיהם, ויצדקו מנחם ויעקב כי יתנו עדיהם.

ויצעקו, וחלקת לשני חלקים ויצעקו מכל חגר חגרה ומעלה (מ"ב ג כא) צעקה הנערה המארשה (דברי' כב כג) ופתרת אותו עם ויצעק איש ישראל (שופטים ז כג) ויצעק אביעזר (שופטים ו לד) כולם לשון קביצה המה וענין אסיפה, ולא הם כי אם חלק אחד. למלחמה יצעקו איש אל רעהו להציבא הצבאות. והתבונן לענין כל מלה ואות, תעלינה לך ארכות ורפאות.

ולא לזעק מנהמת לב ומשבר רוח, כי אם לצעק ולהצריח, על אויביהם להניס ולהגריח.

עיין מחברת צד 141 ע"א

וצפד כי חסר ולתת עור בשר בענינו נמסר לדורשי חומרים. לא כדברי מנחם אשר פתר שחר עורם כי לא יתיישב על עצמם, ולא כדברי דונש, כי על כמו זה לא יבא במקום אל, והיה למחוקק לחקות צפד עורם אל עצמם, כמו דבק לשון יונק אל חבו (איכה ד ד), או צפד עורם בעצמם, כמו בעורו ובבשרו דבק עצמי (תלים קב ו), והתבונן ובחן מעמד משעמי.

וצפד. ופתרת צפד עורם על עצמם (איכה ד ח) שחר, והפתרון הזה לא נבחר, מפני כי סוף הפסוק למד כי פתרונו דבק. באמרו יבש היה כעץ (איכה ד ח) וגם מאמר על עצמם תבין כי פתרונו דבק, כמו דבק לשון יונק אל חכו (איכה ד ד). ואל, ב', ועל, באים בכל המקרא זה במקום זה. ובדבק העצם בעור כמוהו כתב בעורו ובבשרו דבקה עצמי (תלים קב ו), והתבונן ובחן מעמד משעמי.

בניסת הכתובים שלנו כתיב ו לא עה, ונראה כי אין זה טעות בדברי ר"ת, כי הוא הולך ופסרש לחלן פעמים ושלש בנרמא הואת. ובהכרח היתה נוסחא אחרת לפניו.

עיין מחברת צד 149 ע"א

ובאש כפל מלה לצחנה העולה ולא פעל עולה מנחם ביצהרים. ועלה באשו ותעל צחנתו, פתרו מנחם באשו וצחנתו והימתו ומינופו ענין אחד המה, ועלה בדעת מנחם לפי לשון המשנה אשר יש ריה רע למנואות המסונפות לכן אמר מינופו. ודונש בא עליו מן המקרא שהוא מינוף הרגלים, אשר פתר מנחם עצמו איכנה אטנפם (שיר ה ג) ענין גיעול המדובק ברגלים, אך מנחם תפש פתרונו

צחנה. ופתרת ותעל צחנתו (ויאל ב ד) ותעל והימתו ומינופו, והוהימה והצחנה לא הם כשנוף, כי הצחנה והוהימה הם שמורת הריח הרע המבאיש באף, ומאמרו ועלה באשו ותעל צחנתו תרע כי לא יעלה כי אם הריח, ולא יתכן לנו לאמר יעלה מינופו כמו ועלה באשו (ויאל ב ד) כי השנוף פעל מורגש, מובאש ביד ובעין, מן הכתוב והצתי את רגלי איכנה אטנפם (שיר ה ג) פתרונו אטנפם בטיש, ולא

לפי לשון בני אדם ממבואות המסונפות ולא יתכן להיות פתרונו אבאים, והתבונן ואל לפי מינוף המקרא, ופתרונו כפל מלה של באשו, חדי לשגנות רושם, וסוף המקרא כמו בראשו (1).

(1) כפי כתוב סוף המקרא כסו פו אשו, אשר אין לו שחר. ואני הנחתי כמו בראשו, להיות צורת הס' מתחלפת לפעמים בכתבים ישנים בטעות המופרים במ', והס' בב', והו"ו בר"ש. והענין יוכיח כי השערת נכונה, כי רצוני לומר שהחלה הכתוב מוכיח על סופו.

עין מחברת צד 101 ע"א

יצהר. במחברת יו"ד ובמחברת צד"י הביאו מנחם יען לא מצא פעולה יו"ד בשמות דברים כמו יין יצהר וינה חברו במחברת יו"ד. ולמען לפתור יצחירו מן יצהר חברו גם במחברת צד"י, ודונש העליל עליו הנם בעבור כי אמר כי במחברת צד"י עיקרו. ולי נראה במחברת יו"ד עיקרו, כי לא מצינו

לשימוש יוד שם דבר כמו יין יצהר וינה, ואשר אמר איוב בין שורות יצחירו (איוב כד יא), כן רך שמות דברים, כי מיעקב יאמר ויעקבי (בראשית כו לו), ובעבור זאת לא תפול יוד מיעקב, גם היהודים על שמות יהודה נקראים ויאמר מתיהדים (אסתר ח יז). גם בעבור מתיהדים לא תפול וי"ו וה"א אחרונה מיהודה, גם לפיה משפחת הפוני (במדבר כו כג) יוד אחרונה במקום שנים, גם פה בעבור יצחירו לא תפול יוד מן יצהר, כי בהביאך יצהר במחברת צד"י הביא גם יהודה במחברת יוד, ויעקב במחברת עקב, ויוסף במחברת אסף, אך כאשר לא תפול מיעקב ומיהודה ומיוסף כן לא תפול מיצהר, ויבין לדבר צחות לב נמחר, ופתרון בין שורות יצחירו בין חומת הערים יעשו יצהר ויורכו יקבים, ובפסוק למעלה אמר ורעבים נשאו עומר, פתרון ורעבים נשאו עומר הנה דגן יצהר ותירוש גזולים, וסביבות היותם היו עושים חומות גבוהות ושור מוקף, וכן תמצא בברכת אשר בשמן, אשר השלים ברכתו נברזל ונחושט מינעלך (דברים לג כה) להיות מוקף חומת ברזל וחומת נחושט, ולא יוכל לבוא עליו אויב, כי היה צריך שימור לפי רוב עשרו, ורוב העולם היו באים לקנות שמן, וזה יגיד [על] בין שורות יצחירו, ושורות יגיד על ברזל ונחושט מינעלך וכימך דבאך. פרשה למעלה זה אין כאל ישורון והלאה מדבר לכל ישראל וישורון לפי הפשט, אך רבינו שלמה לכל ישראל מברזל ונחושט, ולי לא יתעשת,

עין מחברת צד 47 ע"א

דברי אל תשקן ועורה גם הקין
בצוק עתי הקין וחבר מוספרים.
ובצוק העתים וחבר העתים ישר כחך כי כן טוב
 פרשת, ומה נעמת לי מנחם! גם דברי דונש יישרו בעיני רק לא בזאת, כי נדהל להשיב ומתוך רחב [שכלו] לא שקל דברו. כי אין להשיב על ובצוק העתים לפתרו לשון צוקה ולא יתכן גם כי וי"ו יתירה לדבריו. ואשר אמר כי גם למנחם היא יתירה לא טוב פתרו. אך לא נתן לב לפתרון גם כי אמר דונש למנחם עם בצק ועריסה חבת למה שכחת בצקת עפר, ולא הליציג להזכיר בצק ועריסה. וגם לא הזכיר ורגלך לא בצקה אשר

ובצוק. והבאת במחברת ב"ח ובצוק העתים (דניאל טו כה) עם ויאפו את הבצק (שמות כ לש) והוא ממחברת צד"י. כי בסור הבי"ח המשרת ממנו די, וישאר צוק ליסוד ויבוא עם צרה וצוקה (ישעיהו לו), במצור ובמצוק (דברים כח גג) ממשקל צוק מן הפעלים [כמו] ממשקל זוב כי זיוב זוב דמה (ויקרא טו כה). ובצוק העתים פתרונו בצרת הימים, ככתוב עת צרה היא ליעקב (ירמי' ל ו), וכתוב יום צרה ותוכחה ונאצה (ישעיהו לו ג). לא יום בצק, ולא עת בצק למקרא, כי אין ענין לבצק בעתים ובימים כאשר לא ארע ענין לעריסות בזמנים ובשנים. ואם תאמר איך יתכן פתרונו

לא ענין עריסה ובצק אצל רגלים, אך בצקת עפר חיבור עפר וגבולו. ורגלך לא בצקה לא נחברו הרגלי' מנפיתח' כי לא יגעו בהליכתך. ופתרון ובצוק העתי' וחבר העתים. ופתרון הענין כה הוא, שבועי' שבעה נחתך על עמך ועל עיר קדשך, בין חרבן ובנין. לכלא הפשע ולהתם המאות ולכפר עין, בשבעה שבועים של גלות בגל. ולהביא צדק עולמים ולחתום הוון ונביא. ולהשלים ולסמן חזיונות ירמ', כמו יומם החתמו למו (איוב כד מו) ולמשה קדש קדשי', המקדש וכלי הקדש בשבועים ששים ושני' וארבעה שנים. עתה חזור המלאך ומפרש הומני'

כאשר פרשתי, ואמר לו לדניאל ותדע ותשכיל מן מוצא דבר, מן הדבר שאמרתי לך שבועים שבעה אך יתחלק, להשיב ולבנות ירושלים עד משיח נגיד. והוא כורש אשר עליו למשיחו לכורש. וגם נאמר עליו כל ממלכות הארץ נתן לי אלהי השמים (עזרא א ב). ומכאן תשובה למינים שאומרים על הנוצרי' וישתחוו לו כל מלכים. שבועים שבעה. מן החרבן עד משיח נגיד והם ארבעים ותשע שנים, ועוד מן השבוע היתר שלש שנים הנה לך חמשים ושתים שנה, ואז נפקדו ופקדם כורש, ושבועים ששים ושנים תשוב ונגנתה רחוב וחרוץ, רחובות ומגילות וחרצים סביבות העיר. ובצוק העתים. פתר אמר לו המלאך לדניאל ויחבר העתים תקח שבועים שבעה ושלש להשלים חמשים ושתים שנה להרבות ירושלים, ושמונה עשרה שנה ימי משך הבנין וארבע מאות ועשרים ימי הבנין, הרי שבועים שבעים שבכלל, ולא מנה הפרט רק שבועים ששים ותשעה מפני השבוע הנזקק אשר היו ממנו שלש שנים לחמשים ושתים שנה אשר לא עבר בה איש ביהודה הם הרבות ירושלים, וארבע שנים ממנו למשך הבנין ולבנין. ואחרי השבועים ששים ושנים יכרת משיח, ולא לפני כן, כי אז יגלם טיטוס, ואין לו, מלכות ומשיחות למך על ישראל פעם ההיא, והעיר והקדש ישחית טיטוס. ותשובה למינים כי קודם הששים ושנים שבועים כמה שנים עמד נוצרי, ולא פסקה מלכות מישראל לפי מקראות הללו, ולא נכרת משיח עד כלות שבועים שבעים. ולדבריהם פסקה מלכות נוצרי. כי הורדם לא היה מישראל לדבריהם. ובצוק העתים פתורנו וחבר העתים כאשר בארתי, וכן בצקת חיבור, וכן ורגלך לא בצקה, וצור ישמרנו מכל צרה וצוקה.

עין מחברת צד 35 ע"א

באשמינים תסכים אשר הם מחשכים ומתוק לחכים כדבשי היערים. נפלאו אלי דברי דונש אשר פתר באשמינים כמתים בין השמינים כמתים, והביא ראיה מאשר היה לו. . . להשיב תשובה על דבריו, כי אם אזורע כנורע הרי כה חזרוע לקרייתו במקומו עומד. וכן אזכרה זכר, אתרים תרים, אכזב כזב, שמותם עומדים בקראתם, לא כן אשמינים, אילו היה כשמינים היה עומד בקריאחו, אבל אשמינים מס בפתח ונון בדנש, על כן לא היה כשמינים. ואם תאמר אחר משמני ארץ (בראשית כז נט) נבנה, לא יתכן משמינים באדם רק בחולדו' הארץ. ועוד כי יחסר בין. ועוד כי אין שמינים

ונגנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים בתוספ' המ"ס, ואמר התשובה הזאת היא עליך כאשר היא עלי, רק אודיעך כי המס בצוק העתים הוא מפל (בפתרן 1).

(1) תשובה ובצוק (גם תשובה יצחר שלפניה) לא נמצאה לא בניסח לונדון ולא בניסח איקסטרד, והמידפה פה לכ"ו ליוון היא, ולהעתי אינמ בשליפות גם היא. א. כי אין בה חרוץ בסוף התשובה כאשר עשה דונש בכל תשובותיו. וב'. כי יש דברים אשר הוכיח ר"ת מתשובה הזאת בדונש, ולא נזכרו פה.

באשמינים. והבאת באשמינים כמתים (ישעיה נשי) במחברת אל"ף, ופתרת אותה במחשכים, והוא ממחברת שין, כי יסודו שמן חלקו (חבקוק איו) ונוסף האלף עלי שמן באשמינים כאשר נוסף באוכרתה (ויקרא ב ב) אשר יסודו זכר, וכאשר נוסף באכזב אשר יסודו כזב, וכאשר נוסף עלי דרך האתרים (במדבר כא א) אשר יסודו סן החרים. וכה מראה פתרון הפסוק כשלו בצהרים כנשף באשמינים כמתים. והיינו בין הדחיים השמינים, כמתים היבשים הישנים. והתבונן תהי כרעננים הרשנים, ולא כאודים העשנים.

כפל מלה למתים, כי חיים כפל מלה למתים, ולולי [מנחם] אמרו שחקו עלי, אך פתרון באשמינים כמתים כמו במחשכים הושיבני כמתי עולם (איכה ג' ו'). באשמינים פתרונו לפי ענינו מחשכים, ושרי הדור אשר מביא דונש מהם ראיח במזח, גם שרי הדור פתרו אשמן חשך, והוא ר' שמעון הגדול אשר אמר בסדרו והגיה אור והאיר אשמן. וכן הוא האמת, כי אין ענין לשמן עם המת.

דונש

עין מחברת דר 94 ע"ב

ר"ת

ואמנם נשני וגם תשאני והבאת תשאני אל רוח (איוב ל כב) עם כי נשני אלהים (בראשית מא נא) בדברים לשנים שנים בפתרון, והם כי ארץ הנגב נתחני (יהושע טו יט) הצום צמחוני (זכריה ז ה) בשלם הבשר (מ'א יש כא) וישובו ויצעקך (נחמיה ט כח) אשר פתרונו נחתי לי, צמתם לי, בשל להם הבשר, ויצעקו אליך. ותשאני אל רוח תרכיבני, כי נשני אלהים את כל עמלי, לא יחלקו לשנים לאמר תשא לי, או תרכיב לי, ולא נשד לי, והכשייך בנשני כי קראת אותו רפה ואינו כי אם חזק כמו כי חנני אלהים (בראשית לג יא),

וכאשר לא יבא עם כי ארץ הנגב נתחני כי חנני, ויעוד אודיך כי לו היה רפה כי נשני, לא היה עניינו כענין כי ארץ הנגב נתחני, ובחמתך הוגעתני,

עין מחברת דר 94 ע"ב

ואשא הענין ואשא, ופתרת כי לא אויב יחרפני ואשא אני מן המנין למשמעות סרים. תלים נה יג) יש עליו מן הענין מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה (תלים נה ז), אילו יכולתי להעלות אבר הייתי מס ונודד מפני עקת רשע, כי בצאתי מקרב מערת פריצים ללון במדבר סלה או לא אויב יחרפני ולא הייתי נושא פלימתו ובשתו, ולא נסתרתו מפניו כאשר בהיותי בתוכם, זה הוא פתרונו והפתרון הנה לא יתכן מפני הפסוקים הכתובים אחריו והם: ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי אשר יחריו נמתיק סוד בבית אלקים נהלך ברגש: ופתרון הפסוק כי לא אויב יחרפני כה הוא, כי לא אויב יחרפני ואשא חרפתו ולא משנאי עלי הגדול ואסתר ממנו, כי אם אלופי ומיודעי אשר יחריו נמתיק סוד בבית אלקים נהלך ברגש, והדבר

ואשא הענין יבאר הבנין **אני מן המנין** למשמעות סרים. פתרו דונש ופשוטו נכון, כי כן אמר דוד על הויסים ועל אנשי ישראל מי יתן לי אבר כיונה (תלים נה ז) ואברח מפני עקת רשעי ישראל, כי לא אויב הראוי להיות אויב יחרפני הייתי נושא לו, ולא משנאי ההיה ראוי להיות לי שונא, עלי הגדיל והייתי נסתר ממנו לשום כיונה ולברוח מפניו. ואתה אנוש אך אתם הויסים ודואג הארומי, אנשים עברים כמוני וכערכי, ולא אוכל להינקם מהם כאשר הייתי לוקח נקמתי מן הגרים, בעבור זה הייתי מתאוה להיות לי אבר כיונה, אעופה למרחוק ואשכונה.

הזה ידוע כי האדם תקשה עליו חרפת האוהבו הרבה מחרפת האויב וגם יוכל להסתר מאויבו ולא יוכל להסתר מאוהבו בהגידו לו את כל לבו, וכענין ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי גם איש שלומי אשר במחיתו בו אבל הגדיל עלי עקב, והתבונן ובקאה עצמך לא תרוב.

שק . וחלקת לשני חלקים שק תפרתי עלי גלדי (איוב טו טו) , הם מרוקים שקיהם (בראשית מב לה) , ואני אומר כי חלק אחד הם . ולעשות משני חלקים אחד ומאחד שנים , הוא כחומץ לשיניים . וכעשן לעינים , והתבונן ופקה אונים , וצפה דרך חוק מתנים .

ישק על הגלד לבוש עור החלד ואדם יולד אשר הוא בעיירים . **תפרתי עלי גלדי** הוא לבוש שק , ומרוקים שקיהם עבה יותר לתת בו כל דבר , ואין בין דברי מנחם לדברי דונש , לא שרר ולא עונש .

עיין מחברת צד 43 ע"א

שפם , ואמרת כי מס ועל שפם יעפה (ויקרא יג מה) לא הוא מן היסוד , והוא מנורת שפה , ולדבר כמו כן להכנס לא יתכן כי השפם שם דבר וזלתי השפה כוקן הלחי ונגב וכמצח , ושמע וקרא בפצח , למען תדבר לנגח .

כשפם מם ושפה [?] **ראיה נחשפה כעוטים על שפה זקנים כנערים** . **מה** ראה דונש לחלוק על מס שפם ולא חלק על אלף אורוע ? ואם מפני כי השפה הם השפתיים והשפם הם השערות כמו ולא עשה שפמו (ש"ב יב כה) זאת לא זאת , כי לא עשה

שפמו כמו ולא עשה רגליו (שם) , וכאשר רגליו הם אינם השיער , כן השפם אינם שיער , ועריין לא נזרו על מעביר בית השחי . ויש מפרשים לא עשה רגליו צפרן הרגלים , ועוד הצרוע הקמץ אשר לא הביא זקן , איך יעטה על השפם , לכן בחנתי דברי מנחם לצרפם .

עיין מחברת צד 173 ע"ב

ושכתי . והבאת ושכתי כפי עליך עד עברי (שמות לג כב) בחלק אחד עם תפוחי זהב במשכיות כסף (משלי כה יא) והם שני חלקים , במשכיות כסף הוא כמו ואבן משכית (ויקרא כו א) , ושכתי כפי כמו סכתה בענן לך (איכה ג טו) . ואם נכתב ושכתי בשין וסכתה בסמך הם בשתרון שוים , כי יש במקרא כמוהם דברים רבים בשין וסמך כתובים בשתרונם שוים מן השמות והפעלים , כמו שהם תפילתי (איכה ג ה) כתוב בשין , סתם את מוצא מימי גיחון (דה"ב לב ל) כתוב בסמך , ופתרונם אחד . וכמוהם בשורי מהם (דושע יב יג) כתוב בשין , לא יסור שבש (בר'טו י) כתוב בסמך , ופתרונם אחד . וכמוהם ישפק עלימו כפימו (איוב כו כג) ¹ כתוב בשין , בינינו ישפק (איוב לד לו) כתוב בסמך , ופתרונם אחד , ועתידותיהם שושתי (ישעיה י' ג) כתוב בשין , שסים את הגרנות (ש"א כג א) כתוב בסמך , ופתרונם אחד , וכמוהם ושם עשו דרי בתוליהן (יחזקאל כג ג) כתוב בשין , ועסתם רשעים (מלאכי ג כא) כתוב בסמך , ופתרונם אחד , ונשאו רזרו ומספרו (עמוס ו

ושכתי כפי **כלבי כן הוא פי** **כמו דלת הקפוא בנקרת הצורים** . **ושכתי כפי** . הוקשה למנחם לפרשו כמו סכך כדונש והדין עמו , כי היה למהוקק לחקות ושכתי עליך עד עברי , או ושכתי בכפי עד עברי כמו באברתי יסך לך (תלים צא ד) , וכמו סכתה בענן לך (איכה ג טו) . ועוד כי דרך מן הצד שמו הצור למשה בנקרת הצור ולא דרך מלמעל כמו בבור ולא יתכן דרך [כי אם] מן הצד , ודונש פתר כמו סכתה בענן ולא יתכן סכך כי אם כמו גר , כמו שכת בערו ובער כל אשר לו מסכיב (איוב א י) , ואם תאמר וסכתה על הארון את הפרוכת (שמות ג מ) יש לך להשיב יען כי היה גבה הרבה מן הארון אומר כן , וכל גבה עליו יקרא כמו עומד² עליו , גם כי מסך שמו ועל ברי הארון היה נתון , ולכן פירש מנחם ושכתי כפי וגדרתי כפי להיות כפי גדר ומגן לך , כמו הלא אתה שכת בערו . ולולי שין ושכתי והסרון הפתרון ואשר לא הייתה כן על נקרת הצור כמו מסך על הארון , בשל דונש היה יתרון .

¹ כתוב בסמך , וכשרפות אבותך (ירמיה לד ה) כתוב בשין , ופתרונם אחד . וכמוהם וישתרו להם מדורות (ש"א ה ט) כתוב בשין , אם יסתר איש במסתרים (ירמיה כג כד) כתוב

(1) ב"ב כתוב ישפק את כפיו (במדבר כד י) , ובתוספת כ"ק נמצא וישפק בסמך .

בסמך, ופתרונם אחר, ארור מסיג גבול רעהו (דברים כו ז) כתוב בסמך, גבולות ישיגו איוב כד ב) כתוב בשין, ופתרונם אחר, וכמוהם וכמשמרות נפועים (קהלת יב יא) כתוב בשין, ויחזקוה במסמרים לא ימוט (ישעיה מא ז) כתוב בסמך, ופתרונם אחר, וכמו אלה רבים במכתב שונים ובפתרון שוים, והתבונן והיה מן הקוים, ותייש ארץ כעניים.

ר"ת

עין סחברת צד 43 ע"א

דונש

וששתי גם גלתי בפתרון תרגלתי אשר לא הרגלתי מנחם בכורים. ואנכי תרגלתי לאפרים לחנם הלך דונש לצעוק על מנחם על תרגלתי כי מנחם חברו במחברת תרגל, אך בראש ספרו במחברת ב"ת חברו עם הערופי האותיות בראשיתם, ולא להסיר התי"ו אך להגיע ליושר הפתרון, והאמנם פתרונו מרגל כאשר פרשו, מנחם במחברת ב"ת בראשו.

תרמתי כי אם הרימותי, ולא מן תנופה תנפתי כי אם הניפותי, ואם תאמר כי התינו נוסף במשקל הוה [לא] על הפעלים השניים כי אם על השלישיים, אומר לא יורו בו הכהנים הלויים, ואומר כי תרגלתי הוא מן הפעלים הרביעיים, והתינו בו מן היסוד כמו כתוב ארמית ומתורגם ארמית, והתבונן ואל תחזיק בתרמית, וחיך לא תצמית.

עין סחברת צד 186 ע"א

ותורים ותרוים לכל יודעי רוים כאחד נגרוים בשורות וסדרים. טרם ראיתי דברי מנחם כתובים על ספר ביאתי נאוו לחיך בתורים שורות וסדרים וצוארך בחרוים עור עליו מלשון המשנה, וכן תורי זהב שורות וסררי זהב מחשקים ומנוקדים ומשוקקים בכסף כעין תפוחי זהב במשכיות כסף, דומה הנה תפוחי כסף במשכיות זהב, ותורים בחרוים, כי לסוסת רכבי פרעה יעשו תורים וחרוים, ונכון לדמות ריע לסוס ורעה לסוסה, ולסוסים יעשו שהרונים בצואריהם וענקי זהב וכסף בשורים ושורות, וכן תרומות [?] מיושרות, לפקח עינים עורות.

עין סחברת צד 41 ע"ב

אמונה מגידים ונאמנים עדים אשר אין באחדים כיום תת האמורים. תת ותן ענין אחד להם, וראה מנחם פתרונם אחד החברים להיות אחדים, ולא אמר על תן כי אם על תת. ואשר דימה רונש תת לצץ לא טוב עשה, כי צץ לא תפול צדי אך מן תת תפול, כי יאמר תת לי (ש"ב כב מא) כמו

תת, והנאת בפעלים האחדים ביום תת י"ו (יהושע יב) תנה בני לבך (משלי כו), ושני התוים (כ"י חלקים) בתת לעד נקשרים, והתי"ו והגון בתן סלה נחברים, איש באחיזה ידובקו יתלכרו ולא יתפרדו, ולא יסור הגון מן יסוד תנה ויהנו ונתנים, כאשר לא יסורו הנונים מן יסודי קונים ובונים ושוכנים, ואם תאמר

תתה, שתה תחת רגליו (תלים ד ז) כמו שתתה, אך בלא דגש לא הפול. והאמת כי יסוד הוא כמו תיו כרת אשר יאמר כרתי כמו כרתתי. אך כמו ציץ איננו כי יאמר מן ציץ צצת. אך בנא תיו באחרונה או תיו תת השניה דהתיו השניה הנדגשת תיו השמוש, ותחוקהו במסמרים ולא ימוש.

כן הם שוים ביום הת י"ז ונותנים, והודה על האמת ואל תהי מן הרוגנים.

עין מהברת צד 184 ע"ב

בפתרון תולעת אישבר מתלעת עמל בקלעת וקולע בצרורים.
אל תירא תולעת! אשריכם מנחם ודונש אם לא נביאים אתם בני נביאים אתם, כי כאשר הבטחתי אלהים השלמתם ספר הכמתכם למען דעת כי יקום יעקב להכריע דבר מי יקום, ולא יירא לבי כי יעקב בחר לו מאשר למד מסוד בית שניכם לרובב שפתי שניתיכם ומרשותכם. ועל תולעת שני אשר הפריד מנחם מן התולעים נראים הדברי' כמורה. כי לולי תולעים הנמצאים באוכלים המתולעים ובפגרי האנשים אדומים או אמרתי תולעת שני ממחברת וירום תולעים, גם כי בזה רוח ובזה אין רוח, אך נגד עינינו הם לבנים, לכן אמר תולעת הוא הצבע אדום כאשר נאמר אם יאדימו כחולע הוא צמר צבוע כחולע, כצמר יהיו; כצמר לבן יהיו, כפל מלה של אם יהיו חסאיכם כשנים כשגל יליבני, ואנשי חיל מתולעי', חסמונים עלי תולע, יוכיחו חולע צובע אדום, ושני אשר שנה עליו לבעבור האדימו יפה יפה משאר צבעים אדומים להוסף שני על התולעת, ואם תאמר היה לו להברי עם תולעים לבעבור העשב הצובע דומה לתולעים, גם הוא לא תהיה, כי אחרי השתקה הדק לא נראית לעין גם היא אדומה, והם לבנים. ויש לתלות ולפרש שם התולעת כשם התכלת והארגמן, וידענו וראינו כי תולעת הרימה אשר היא לא חמוש מפגרי הפושעים ותולעי רמה המאכלים לבנים הם, ולא ירמו לצבע התולעת, לכן נתן מנחם שתי מחלוקת להם ואת הכל עשה יפה, אך חלק עליו דונש החכם לשי דרכו ואין חזק תקן חכמות הרבה, ומדברי שניהם נלמד. ועל אשר הראנו דונש חכמתו במיצוע אותיות אחז"ע אשר

הלא פתרון תת ותן אחר, ואמר ואם הם בפתרון אחד הם ביסודים שנים, וכאשר שני צדי ציץ המטה (שמות י ז) מן היסוד, כן שני תיו תת מן השרש, וכאשר נון וצדי יסוד הנצו הרמונים (שיר ז יג), כן התיו והנון יסוד תנה ונותנים. וכאשר הם בפתרון שוים ציץ המטה והנצו הרמוני' כן הם שוים ביום הת י"ז ונותנים, והודה על האמת ואל תהי מן הרוגנים.

תולעת שני. והבדלת תולעת שני (שמו' כח ו), וירום תולעים (שמות טו כ) בחלק שני. וכאשר הבדלת תולעת שני מן התולעים כן היה עליך להבדיל עץ החיים מכל העצים, ונחש הנחשת מכל הנחשי', ובהביאך עץ החי' מכל העץ נחמד למראה ונחש הנחשת עם נחשים צפעונים, יצאת מררכי החכמו' הנבונה'. ואשר השייך והתקן להבדיל תולעת שני מן התולעי' בחלק אחד, ראוהך שני התולעת (ויקרא י ז), ותולעת שני (שמות כה ד) הוא מן המקדמים המאוחרים, כמו ותשקמו בדמעות שלישי (תלים פ ו) אשר היה ראוי להיות ותשקמו בשליש דמעות. וכמוהו הוא דמשק אליעזר (בראשית טו ב) אשר היה ראוי להיות אליעזר דמשק. ואם תאמר ואיך לא אבדיל תולעת שני מן כל התולעים בחלק שני ואני אראה השני נקרא תולע בכתוב האמונים עלי תולע (איכה ד ה), ואמר כאשר נקראו צפון ודרום ותימן הרוחות, והיוקים והגלים ותחתיות הארץ תהוכי' ולא חלקת אותם לשתי שתי מחלוקות, כן לא היה ראוי לחלק תולעת שני מן וירום תולעים למען הדבר הזה. ונקראו הרוחות צפון ודרום ותימן באים מצפון וכתימן, ככתוב עורי צפון וביאי תימן השחיה גני יזלו בשמיו (שיר ד יו). ונקראו הגלים תהומות בעבור עלותם מתהומות הארץ, ככתוב תהומות יכסימו (שמות טו ה). וגם מכה תולעת שני בפתיחה גדולה למען כי נבנה שמה על אות העיץ אשר היא מאותיות הגרון. וכל פעולת עלי משקל תולעת שני לא תנקד בפתיחה קטנה כי אם בפתיחה גדולה, כמו ושרה שקיעת (ברא' יח י) יאמר שקיעת עלי משקל אקרת וסגרת, וכאשר נבדל העיץ מן האותיות בשער הזה כן נבדל החי' ת, כי גם הוא מאותיות הגרון

יחשב, ומוצאו קלה (נ"א קרוב) ממוצא העין, וכאשר לא יאמר בפתיחה קטנה לְוֹלְעֵת, כִּן צוֹלְעֵת, וְשׁוֹמֵמֵת, וְבוֹקֵעֵת, וְכוּרֵעֵת, כִּן לא יאמר פִּוְרָקֵת, וְזוֹרֵחֵת, וְשׁוֹטֵחֵת, וְבוֹטֵחֵת, כי אם פִּוְרָקֵת, וְזוֹרֵחֵת, וְשׁוֹטֵחֵת, וְבוֹטֵחֵת, בפתיחה גדולה בסמיכה ובכריתה במשקל ברחת כל העיר (ירמיה ד כט). וכאשר נבדלו העין והדיית בהיותם בסוף המלים במשקל הזה, כן נבדלו במשקלים אחרים: צרעת, וקרחת, וגבחת, ואש מתלקחת (שמות ט כד), לא יאמר מתלקחת במשקל והיא מתקדשת מפומאתה (ש"ב יא ד). ועוד כאשר נבדלו העין והדיית באלה השערים בהיותם בסוף המלים כן נבדלו והאלף עמהם בסוד שתי הנקודות מהאותיות אשר לפניהם כמו אדני משה כלאם (במדבר יא יח), לא יאמר פִּלְאָם כי אם פִּלְאָם במשקל שמרני כאישון בת עין (תלים יז ז). ועל משקל כלאם נאמר קראם מציאם רפאם זבחהם שחטם רצחם מתחם בקעם רקעם תקעם. וכאשר נאמר ימצאָהוּ בארץ כדבר (דב' לב י'), כמו כן יאמר ימלאָהוּ יבראָהוּ יקראָהוּ, ויפאָהוּ ינבָהוּ ירצהָהוּ ישחַפָהוּ ימתַהוּ ישכַחָהוּ ישמעָהוּ יורעָהוּ יבקעָהוּ יתקעָהוּ, ולא נאמר יתקעָהוּ בשתי נקודות במשקל י"י ישמרהוּ ויחיהוּ (תלים מא ג), וכן לא נאמר אקראָהוּ אבקעָהוּ אשכַחָהוּ, במשקל וריב לא ידעתי אחקרהוּ (איוב כש יז). וגם כאשר נאמ' כמיש חוצות ארקים ארקעם (תלים יח מג), כן נאמר ארצעם ואזבחהם ואשכַחם ואקראם ואמצאם וארפאם. ולא נאמר ארפאם במשקל אספרם מחול ירבון (תלים קלש יח). וכאשר נאמר ישמעני אלהו (מיכה ז ז), כן נאמר יקראני ימצאני ישמעני ולא נאמר ישמעני במשקל ישקלני במאוני צדק (איוב לא ו). וכאשר נאמר לא הונחני לי' אלהיך (דברים טו כא), כן נאמר תקראנו תמצאנו תשמענו. ובנקבה תקראנה תמצאנה תשמענה, ולא נאמר תשמענה במשקל אם תבקשנה ככסף וכמסמונים תחפשנה (משלי ב ד). או חבין יראת י"י דעת קדושים תמצא, כי אויך ימים ושנות חיים יוסיפו לך, ואוניך תשמענה דבר, מאחריך לאמר זו הדרך לכו בו, כי תאמינו וכי תשמאלו, ולא תשענה עיני רואים ולבב נסחרים יבין לדעת,

נקראת באה ולא באי האמת כדבריו כן הוא, בהיות הניגון למעלה בהברת אה ראשונה חב' אה אחרת אחרים, רק מעט יוציאם אשר יהיו באי כמו רָהֵם לָחֵם, ואשר יהיה הברה ראשונה או והניגון למעלה רובם הברתם האחרונ' באה, כמו נִזְעֵם שהם רק מעט, כגון אֶקֶל בְּהֵן יוציאם מזה הכלל שהם באי, ועל אשר כתב כי יאמר כְּלֵאִם מִצָּאִם יִמְצֵאִם יִמְצֵאִם הַנְּנִי כְמוֹסִף עַל דְּבָרָיו: כי נבא אות אה"ע באמצע פעל או בסוף פעל של שלש אותיות אם נפתח התיבה בשתי תיבות אינה נחשפת: אך בקמץ תיקרא כמו קָאִם קָאִנִּי, תְקָאִנִּי, יִקְרָאִנִּי, או רחצם ירחצם ירחצוני וכן כולם, וזה כלל גדול. אך יקרא יובחו אשר משמעתם תיבה אחת בהטף הם, כמו ישמחו יתמכו:

וצדקתי תעמוד לעד ובביתו הון ועושר
ואמצא דברי אמת ודברי הפץ וכתוב ביושר
ולב שלם עמך יהי עלינו נואמך
אלהי מרים מך ומקים מעשרים
ושירה ותשורה ענדה וקשורה
בסדר וקשורה בהלל ובשירים
למושיע חסויו והפליא לו נסיו
להגיד את מעשיו לנצח דור ודורים.

"יהונן הדעת דברו יעף עת
ליעקב תולעת ולא איש תם דעים.
"ענות עני ורש אלהים אל תחרש
כבוד חכם יירש והוד יקר נעים.
"קנה טוב מהרוץ כתוב יושר מרוץ
למען בו ירוץ מאשר התועים.
"בנפשו אש תחם ומאנה הנחם
לדונש ומנחם חכמים וידועים.
אשר גילו ריבם ואין איש להשיבם
ואיה מקשיבם ואיפה הם רועים.
לפנינו היו רוב שנים חיו
נחלים נטיו מקורים מביעים.
תבונות ומזימות כהקיר בור מימות
וחכמות הרמות כמסמרות הנטועים.
בפיהם תוכחות אחיהם הנכוחות
והחכמה אחות ובינות מודיעים.
בכל טוב נאסמו ומה טוב נחסמו
יד על פה שמו ועיניהם שועים.

להשיב בן לברט נביר סודות חרט
 אשר דרך ירט והכבוד הרעים .
 והגני תלמידם צעיר מעשה ידם
 והרפת האדם ורימת תולעים .
 השיבותי מלים ליישר ההתולעים
 וצהלי בת גלים ודלים עם שועים .
 בהרם המכשול חזר בל עוד ימשול
 וגם תשליו שול למים הרעים .

ולשון עלגים תמחר לדבר צחות , או דלג כאלו
 פסק וחרון לשון אלם וגו' ולא ילמדו איש את
 רעהו ואיש את אחיו לאמר רעו את י"י כי כולם
 ידעו אותי מקמנם ועד גדולם נאם י"י כי אסלח
 לעונם ולהטאתם לא אנוכר עוד ופרווי י"י ישובון
 ובאו ציון ברינה , שמחת עולם על ראשם ששון
 ושמחה , ישיגו ונסו יגון ואנחה .

ותאבו ושמעתם ותינקו ושבעתם ערב וידעתם ובקר נושעים .

[ע"כ נמצא בכתובים .]

גשלמו תשובות דונש והכרעות רבינו תם .

הערות על מנחם ודונש ור"ת

מאת החכם ר"ל דוקעס איש פרעסבורג .

עם תשובות מאת המעיך .

מנחם

- דף יא . כפי שאת , צ"ל כפי שארית (1) .
 ערך אב , שינויי פחרון צ"ל שנויי פחרון (2) .
- טו . ערך אדם . המלות "ידוע האדם
 בטרם הבראו ומקורש בשרם צרותו"
 נזכרו מר"י חיוג בהקדמתו לספר
 הנוה בלי הזכיר שם המחבר . וזוה
 נראה כי מלת "ציריתו הנזכרת תיקון
 אידה מעתיק והוא שיבוש .
- יז . בסוף הדף , שאת המלה צ"ל שזאת
 המלה (3) .
- יח . ערך אהיה , לא יתכן להיות צ"ל
 להיות (4) .
- לז . או נשתוללו כמו אשתוללו , צ"ל או
 נשתוללו , ויוכל גם כן להיות ולא
 אשתוללו (5) .
- נט . אשר ספיר אבנים , צ"ל אבניו .
- סה . ערך דמן , דברי יוספון כאשר
 הם לפנינו היום אינם עולים בקנה
 אחד עם הדברים אשר נזכרו על שמו
 ממנחם או אידה מעתיק קדמון . והא
 דך דברי יוספון פרק צ"ג : ותחל

- האשה ללקוט מן הארץ כל תבן וכל
 קש לאכול וכל אשר תמצא בדומן
 הבהמות ואין כל , ע"כ . ועוד יש
 להעיר כי כבר נזכר יוספון בפירוש ס'
 יצירה לר' דונש בן תמים , הנמצא
 בכ"י באוצרות ספרי פארו , והפירוש
 הזה נזכר מר' אברהם אבואלעפיא
 בהקדמת פירושו לספר יצירה הנקרא
 אוצר עין ננו .
- קט . ערך כפים וקטר עץ הוא : מלשון
 וקטרי הרצה דניאל ה' 1 , כלומר קטר
 וקטרי האלנות הם הענפים :
- קעא . שדר : מה שזכר פה מהמתורגמן
 כבר נמצא ברד"ק על דניאל (בסוף
 הפרשים) ולפניו היה הנוסחא ג"כ
 בפרקי אבות השתדר להיות איש :
 ובאמת אין צורך להלוק , כי ג"כ בלשון
 אשכנו אומרים Sich anschicken
 וכמוה יוכלו לומר השתדר מן שרש
 שדר אשר ענינו שלח בלשון ארמי .
- קעג . (בסוף מיהוקה ד) כמפרש ומלח וגו' ,
 נראה כי רמו על ספק כאשר יפרש
 השוזה לשחות (עין ערך מלח הנל) :

אחד , להיות מנחם אינו מוכיר ניסח דברי יוספון , רק
 מלת דומן לברה , והשאר הוא ניסח לבאור מאת מנחם
 עצמו . (7) כמפרש היא שם הארז ונרדף לשבות ס' ח
 וחובל הנלויים עפר .
 (8) לא על חסרון אות כוונתי רק על חלוק אית .

(1) כפי שאת ס' כפי חיובות , ושארית לא יתכן .
 (2) אין בין שנויי ושינויי באימה . (3) כפי שאת המלה ,
 ס' כפי אשר הסבול המלה . (4) צ"ל להיות ומלח הח'
 בה"א . (5) יתכן כי שתי המלות יחידות . (6) לא ידעתי
 מאין חזקה לו החכם דוקעס לאמר כי אינם עולים בקנה

ר"ת

דף יד. תאו וזמר, כ"ל כי יחסרו פה המלות כתוא מכמר ישע' נא. המחבר יאמר כי יחסר אות לפעמים כמו דאם ורם, תאו וחוא. עיין מנחם ערך זל (8).
 כה. בשליתיה. ושניהם שינם מנחם וגו' כלומר גם לשון המשנה וגם לשון אונקלס אשר זכיר לפני זה. כי דונש לא השיג על מלת כליות.
 לד. נוף. ויש מהשוארים נפה גובה מן הונף [?], אולי צ"ל יפה נוף (9).
 מב. ספי אל ספוא, צ"ל ספר.
 על אודות הכרעות ר"ת יש להעיר כי החכם ר' יוסף קמחי (אבי הר"ק) זכור אותם בפירושו כ"י על מ של י (כ"י באוצרות אוקספורד), וגם ר' משה מאנגלטירא זכיר אותם בספרו ספר הש"ס (באוצרות עיר הג"ל). וזכור ג"כ מר' שמשון בשרשיו כ"י ביד החכם ר' אברהם גייגר כ"י (עיין דבריו על הספר הזה במחבר' עתית שלו חלק ה' דף תכ"ד), וגם בגליון כ"י אחד באוצרות אוקספורד נמצאו כמה דברים מועתקים מהכרעות.
 ואודות ר' אברהם הבל"י הזכיר בהכרעות ר"ת (ערך נגרות, היעוזב, שיריתך), השבתי בראשונה כי הוא הראב"ע, אח"כ מצאתי כי הראב"ע עצמו בשבתו האחרת על בראשית (כ"י בעיר אוקספורד) זכירו, ואציג לפניך דבריו, והיו לאותות. ור' יהודה בן בלעם אמר כי מעם והיו לאותות על חכמת המולות כמו ומאותות השמים אל תחתו (ירמיה יב), ואחד מן הגאונים אמר כי מעם לאותות על קרות הלבנה בצל הארץ והשמש במחשך הלבנה. ור' אברהם הבל"י אמר כי לאותות נעמידת השמש ושוב הצל אהורנית. וזה גם הוא אומר כי למועדים על מועדי השם המוקדשים. עכ"ל.
 [מלבד הערות האלה העיר החכם הנ"ל על איוה טעות הדפוס].

דונש

דף א. השור הב' נזכר מר' יונה בן גנאה. גם השור הה' נזכר מהנ"ל:
 שור ה"ד. וכן יאמר ר' משה בן עזרא באחד משיריו: ויש ישן עלי מטות הנזהה תעידהו לעת בקר תשואות.
 ב. מפורד בטור נ"ה, עיין ע"ז נחל קדומים דף נה השרה מ.
 הקדמה. אבות המבטא המה התנועות לא הבנינים, כי דונש לא ידע מהם: אותיות המנורות צ"ל המנוורות והמה התגין שעל האותיות. עיין נחל קדומים (10):
 יז. תשובת לבלה. ואציג לפניך פה ג"כ דברי רבינו חננאל אשר נזכרו בפירו' ר' מנחם בר' שמעון (אשר ממנו נתתי דוגמא' במחבר' עתית לשיטתו בלאשש דעס אריענשס משנת תר"ח דף רח וגו') וז"ל ר"ח. פירש זה הספוק בענין תימה והשיעס אמרתי בלבי בעבור זאת המלה הבלה התעשה זאת נאופים אחרי שהיא בלה ופסילה והנה הדבר הפך מחשבתי. עכ"ל.
 לה. תשובת פארור. עיין שרשים לרד"ק שרש פאר שמביא בשם ר"י קמחי סיוע לדונש. ודאמת אתו (11).
 מה. תשובת אסופות. וכאשר הפסיות צ"ל הדימות (12).
 נב. הנהת ר' רפאל נכונה (13).
 פה. תשובת ערק. ר' מנחם בן שלמה בכספיו אבן בוחן הלך בעקבות דונש וז"ל שם: ערק עיין גרין שבגוף כמשמעו בלשון ערביה כאומר וערקי לא ישכבון.

מר על ראש האות. (11) דברי רד"ק המצא בשלימות בהצ"ח רע"א בסתברת, ע"כ לא שניחה פעמים. (12) הפסיות כתיב בל' הניספחות וכן נמן, ואין מקום להדימות. (13) בעיני לא נכונה, וכיפועו ויליטי. המערך.

מלת תוא המכרת בדברי ר"ת אין ספק כי היא מן הכתיב כתוא מכמר. והרבה פעמים נמצאו מלים בידות כאלה בפי שלשת המרקיקים אשר לשפני. (9) נמן כאשר דרשם ופירושו מנורת הונף שהוא לשון נובה. (10) המנוורות נזכר מלשון נור, כי התגין הם

תקונים והוספות למחברת מנחם

מאת החכם ר' רפאל קירכהיים מפרנקפורט די מיין.

- בא** . דף ט, בא אלי העבד, נוסחאת דונש בתשובת בא, בא אהיך במרמה, דף כד, להטרה כ"ו, כוונת המחבר שהסר בכתוב וברי הגברחה לנעמן, ע"ש 1).
- אסוך** . דף כח, ראה לקמן שרש סך ונראה משם כי האלף מאסוך שמן היא נוספת.
- אף** . מחלקה השני, דף כט, בהקבצו עם כי וגו' וכולם הן קל וחומר, ראה בב"ר סוף מקץ.
- אסור** . דף כט, טא השגת דונש בתשובת איסירם נראה כי נשמט פה הפסוק איסירם כשמע לעדתם (הושע ז יב) והמחבר הביאו בנדפס שרש סר 2).
- אראל** . דף לג, בדברים המחלקים לשנים, לפי השגת דונש בתשובת תשאני, נשמט פה תשאני אל רוח תרכבני (איוב ל 3).
- שם, ועוברי דרך ואוילים לא יתעו הוא לשון הכתוב בישעיה מה ה, והנהגת המבאר "ועולים או אולם" תמחה מספר.
- אשר** . דף לה, דיאשור דמא דאנשא דמיה יחדש כצ"ל.
- אות** . דף מ, לפי השגת דונש בתשובת כה נשמט כה תאמר 4).
- אות** . דף מא, לפי השגת דונש בתשובת פה נשמט פה אשב 5).
- דף מג, בין המלים הנחתמים בעורף הביא על שפם יעטה ואמר שפם משפה והשיג עליו דונש בתשובת שפם ונראה כי המחבר חזר מזה, כי בשרש שף הביא שפה ולא שפם ולשפם הביא שרש בפני עצמו 6).
- בצר** . דף מו, תמיהת ר' ישבב עלתה בקנה אחד עם השגת דונש,
- בר** . דף מח, ולא ברה אתם לחם, צ"ל ולא ברא באלף, כמו שמביאו בפתיחתו צד ח' ומה שהוא בספרינו בה"א טעוה כי כל ברא באלף על פי המסורה חוץ מן ה.
- ברך** . החכם המוציא לאור הגיה הפסוק תנה לי ברכה והרפ"ס הבה לי ברכה וכתב נפלא מאד כי בכל ההעתיקות כתוב תנה תחת הבה, ויותר יש להשתומם על החכם המבאר, איך לא ראה הפסוק ביהושע שו יש אשר כתוב שם תנה לי ברכה 7).
- גד** . דף נג, "ותכן להיות מגזרת מגדים" וכן כתב ר' מנחם בר שלמה באבן בוזן, אשר היה פה גם לפני המבאר, בערך גרי ומגזרות וממנו תבואת שמש ומגזרות נהן, ולא הבשל גרי בפרשה שמות הסמוך לראשית בכורי וגו' פתר על נדנדי פירות ושני הצוא"ן האחרים פתר אחד על הבהמה ועל החיה ואחר על העוף, ובוהו גם על המחבר לא ימצאו התלמידים שמץ כפירת קבלת הצ"ל, ובוהו דברי המבאר למותר.
- גל** . דף נה, פ"ה המחבר על הפסוק בוכרי' ד' ב' הוא נאה לדרוש ולא לפותר, ועל הפ"ה הוה ירה רונש חיצי מליצתו, (בהשגת עין יעקב), "והרתבונן הממולא בינה כמו בצלאל, לאור המגזרה הראויה בימי שאלתיאל (הוא זרובבל), אל שני הויתים אשר שתלת עליה, והיה ראויים להיות שתולים בצדיה, ואמריהם נעים עליה", [צ"ל נשויים עליה, המעריך].
- די** . מחלקה השלישי, דף סו, "ורוב אשר בלשון ארמית די" צ"ל כל אשר וגו', דף עא, בתוך המלות העומדת במקו'

קפ"ד ע"א . 6) המחבר הביא פעמים רבות שרש אחד בשני מקומות, להורות כי לא יכול להחליט על גורו. כמו מלת תרגלתי הביא בשרש תרגל, אחרי כי הקדים חשערתי שיתכן לנוור איתת מן רגל. ע"ה רביעי חם בתשובת תרגלתי. 7) אין זו סליחה נדולה על המבאר

1) להיות כוונת המחבר על מלת בא בוסן העבר ע"כ אין יתרון האחד על השני. 2) ע"ה הערת המעריך על תשובת איסירם דף ל"ד בדונש. 3) דונש רפו על דף ע"א ב במחברת ולא על אראל. 4) כבר העיר ע"ו המעריך בתשובת כה ביוזש. 5) נמצא במחברת דף

מלך. דף קז, לדברי המבאר, המלה "כמשמעו" לא היתה בנוסחה דונש בתשובת ומלך.

מן. דף קח, ראה שרש גר.

נד. דף קכא, אמר המבאר "כי חסרה כאן מחלקה שניה לדברי רש"י והיא כנס כנר מי היס", ואיננה חסרה כי המבאר יחד לה מקום לעיל דף מ בין האחדים, ולכן הביא נד בדף סב בשרש ד' הששי.

עס. דף קלז, אמר המבאר "גם מכאן ראייה שהיו לפניו הנוסחאות כמו בתוך קד"ר", ונוסחה ועשותם קרובה היא לנו על פי המסורה באיוב מ"א, וראה במנחת שי.

עתר. דף קלס, גם פה איננו רחוק להליץ בעד המבאר כנגד השג' דונש בתשוב' עתרו ולאמר (כעין מה שכתב המבאר בשרש רחס), פי הפסוק כל עתרוי ארץ נמשך שורה אחת למטה ומקומו במחלוק' הב' מחלקה השמיני, דף קמח, המבאר הביא בשרש הוה כל פנים קבצו פארור עם ובשלו בפרור וזה שנגת המעתיקים, כי המבאר הביאו לעיל בשרש פאר ודונש השיג עליו שם על זה (12).

צלם. דף קנ, דונש בתשובת בצלם השיג עליו ורש"י הביא דעת שניה ורעת המבאר לא מיצאה הן בעיניו, והמוציא לאור הוסיף פה מרעתו שרש צלמות, וזה לא יתכן, כי מי יודע אם לא דעתו כדעת דונש שו"ר והתי"ר נוספות כמו במלות קדרות? (13).

קן. מחלקה השמיני, דף קנו, המבאר הביא סמל הקנאה וגוי עם ומשקל קינו, ואין ספק כי הפסוק הוה מקומו למטה בשרש קנא, ולזה לא השיג עליו דונש על מחלוקה הזאת.

קר. מחלוקה הז', דף קנח, בנוסחאת דונש בתשובת קרת היה כתוב פה "מדינה עיר וקריה וקרת ענין אחד להם".

רחם. דף קסג, דונש בתשובת רחס השיג על המבאר על כי פתר ישכחהו רחס לשון רחמינות, ובאמת פתרו כמו כן בב"ר ס' לג (דף כש א).

שחף. דף קעב, כתב המבאר: "ב"ק כתוב שדחף בשין ימנית ואולי היה לפני

שנים, לפי השגת דונש בתשובת אל תאכלו נשמת אל תאכלו מינו נא ובשל מבושל במים (8).

הם. מחלקה השני, דף עב, "לשון הם המה" ר"ל המון בארמי הוא כנוי הם בעברי, ודברי המבאר שרצה להגיה חס תמהה.

דף עז, בהעתקת מעשה אשור "ותהיה הוי"ו רהוקה" צ"ל דהוקה.

דף פב, "היה על המחוקק לחקות נקמה" צ"ל נקם.

זרע. דף פח, "זורעאל כארבאל" חסרה ההערה המצוינה, וכוונת המבאר כי האל"ף והלמ"ד בזורעאל נוספים כמו בארבאל כמו שכתב לעיל שרש ארב, ודונש השיג עליו בתשובת ארבאל (9).

חי. דף פו, "ודי הוה צבא הוה מוחא" גם לפני דונש היה זה השסוק פה לפי השגתו בתשובת חי והדיון עם המבאר לפי נקודת תקומא במקמי (10).

חלט. דף פס, לדברי המבאר, אין בזה הכרע כי כך היה הנוסחא לפני המבאר, אך שקרא קן לבאר הפסוק, וכן כתב ר' יונה בס' הרקמה דף מז, "הוא דהוקה בויהלכו הממנו, ואפשר שהיה משפטה דבקה בויהלכו ותהיה כנוי ללשון הנקבה ר"ל להפיל לשון הנקבה על אברתו אחי הוא".

חפש. דף צב, דברי המבאר בפתרון המקרא (מ"א כב מ') אלהם שדור לפי הענין ולפי הכתוב ויתחפש מיך ישראל.

חרף. מחלקה השני, דף צד, אולי יכולתי צ"ל אילו.

חת. מחלקה השני, דף צו, "לשון שיק ותבערה" כן הנוסחא גם בדונש, והוא מלשון אש נשקה ביעקב (11).

כי. דף קג, לפי השגת דונש בתשובת זה גם בכי רק הכ"ף יסוד להמבאר וכן בכה, ובנוסחאת הנדפס נשמט כי גם לעיל דף ט' בתוך האזכורים אות כף.

כעס. דף קה, לדברי המבאר, הרד"ק בשרשיו כבר הביא הב' הנוסחא, וראה במנחת שי.

כר. דף קט, לדברי המבאר, הנוסחא להכרות הביא ר"ש מנורצי במנחת שי,

דף במקום דז. (11) וכן נטר גם בדברי רבינו חם בתשיבת חוזה. (10) עיי' דברי המעיין בתשובת פארור בדונש. (13) המציא לאור הוסיף צלמות

כי כל האדם טוב, ובפרט לסבת השכחה. (8) עיי' הערת המעיין בתשובת אל תאכלו בדונש. (9) התערה נשאת ברוך פ"ג. (10) מחשבת דזי בדונש נראה כי צ"ל

תרגלתי נראה כי נשמע שם "מגורת רגל" 14.

ודע כי בנוסחא אשר היה לפני דונש נמצא כמה וכמה שנויים בענין הפסוקים אשר הביא ר' מנחם, ואני לא עוררתי על זה, כי השנויים האלה אינם משניים הענין והכוונה (15).

ושם אמר מפורש כי תרגלתי מן רגל (15) בין ההשפעות אשר רשמתי בהקדמתו דף 14 ב' מצא הקורא הרבה פסוקים אשר הוצאתי מכת השיבות דונש ור"ת. המערך.

מנחם נוסחה אחרת, ואינו כן, רק כתוב בש"ן וקרי בסמך לפי המסורה בהושע ב' וראה במגדת שי, דף קס, לרברי המבאר, המחלקה השנייה היתה גם בנוסחא דונש ופליג על המחבר בתשובת שק, תרגל. דף קפו. מן השגת דונש בתשובת

סמ"ע המצאי רש"ם כ"ל בראש המחברת צ"ד עם יתר הש"ש, אבל הפסוק לא נמצא תוך המחברת. (14) לא כן הוא. מנחם הביא הרגל בשני מקומות כמאן וברך מ"ג

העתק מספר שפת יתר להראב"ע.

(ט) אינה ראייה, כי המלה ארמית ולא לשון הקרב, אחר שמוצאנו אם תבעין בעיני (ישעיה כא יב) במקרא, הנה דברי ר' אדונים בש"ן ור' נבונים, גם דברי הגאון אינם רחוקים.

אדרם עד בית אלהים (תלים מב ה). אמר הגאון שהוא לשון משנה, האשה מרדה את בנה (שבת פ"ה מ"ב), ור"א אמר שלא יתכן היות ככה רק בתנועות האל"ף בשו"א ופתח, והאז איננה פיענה, כי המלה מהפעל' שהלכנו שלהם נעלם ומבנין נפעל, כאלו אמר אדרה עמהם, כמו וילחמוני הנם (תלים קט ג) שפעמו וילחמו עמו, ופי' ר' אדונים מגורת רום לה' (תלים לו ז), ומי יתן ידו, ואז טוב לו, כי אין לפי' זה טעם וריח, אחר שהמשורר אמר כי אעבור בסך, למה דיום? ועוד שהנה אחריו בקול רינה ותורה, גם טעה ברקדוק ב' פיעות גדולות: הא', כי אין האלף מתנועע בשוא ופתח הנה כמשפט בנין הכבד הדגוש, ופעות הב', כי מנהג העברים לכפל למד הפעל, כמו סגריד, או הצי' והל' כמו סהרהר, ירקק, אדמם, או הפ' והצי' והל' יחסרהו, כמו השגשגי (ישעיה יז יא), ומה שאמר כי מה שיכפלו העברים בסוף המלה הזאת הוא שרש כמו סו ב ג, הלך ושפף (ישעיה ג טז), אינו כן שרש הד' ממלת אדרם, ומה שאמר על מלת מוספות טעות אחרת, כי ב' המיתין שרש הם, ועוד כי מלת מוספות שם לא פעל, ואינו מגורת הלך ומשפף כאשר אמר.

מאירות אותה (ישעיה כו יא). אמר הגאון (רב סעריה) שהוא כמו ארי תי מורי (שיר ה ב), ויאמר ר' אדונים (הוא דונש) שהוא מגורת ולא תאירו מובדי (מלאכי א י) כמדקוק הלשון, ויש להשיב כי יתכן היותם גורה אהת וטעם אחד, והם מב' שרשים, כמו נַיִצֵר אל מלאך (הושע יב ה) שהוא מהפעלים השניים לפי דעתי ולפי דעת כל המדקקים, לפי שהוא מהפעלים שהלמ"ד שלהם נעלם, ואם בא מרערי לומר יתכן היות אל מלאך מהפעלים הכפולים, ולא ידמה זה כמו מאירות עם אריתי, התשובה נכונה לפניו לאמר: ולא ידעת שהוא מבנין הכבד מהפעלים השניים, ואם אמר מה טעם מלקטות אותה? ככה פירושו, שאין מנהג הנשים ולתולת עץ גבוה, וכאשר תשברנה הפמרות ותחיינה קרועות לארץ או תצאנה הנשים לארות הפרי, ואם אמר עוד: א"כ ראוי לומר ומאירות פריה, הרי לו וְאֵתָהּ כַל עוֹבְרֵי דוֹךְ (תלים פ ג), ולפי דעת ר' אדונים מה הנשים ומה טעם באות? ועוד כי תאירו מונח, ר"ל תעשו אור בתוכי, ואין כן מאירות אוהה, כי תעשינה אור בתוכם.

ועוד אמר הגאון כי האותיות המשרתים הם חצי כל האותיות, ור' אדונים אמר כי הם' והר' ג"כ ממשרתים, וזה הסך רעת כל המדקקים הראשונים והאחרונים, וידוע כי ט' נצטרק (ברי מד טז) ופי' ויצטירו (יהושע ט ד) תמורת ח' התפעל, לדבר צחות באות (צדי), כי אם היה החי"ו כמנהגו ראה הצי' כאלו היא ט', ובהיות התיו והמית קרובים במוצא החליפיהו. ולא ימצא הם' נוסף כ"א עם צדי, ואין כן מנהג המשרתים, ור"ל"ת הודמתהו (דניאל ב

הרות הגלעד (עמוס א יג). אמר הגאון שפעמו הרים, כמו ימות עולם (דברים לב ד), ימים, ולא נשתנה הה"א בסמיכה כאשר לא

העתק מספר שפת יתר להראב"ע

שמנים ורשנים היינו כמתים, א"כ מה מעם הבית? ועוד כי דברי הנביאים כפולים,

נפתי (משלי ז יו), אמר הגאון מגורת לָפֶת (משלי ג ג), ור"א אמר מלשון משנה, והוא נכון.

צלמות (איוב ג ה), אמר הגאון שהוא שתי מלות, ויאמר ר' אדונים שנוסף הוי"ו על צלם, והביא חברים ואינם דומים לו, ואמר הפרשנה (שופטים ג כב) מן פרש, ומה יעשה בדלית? ואינו כי אם מהעקרים הנקראים מלכים, ולפי דעתי מלת צלמות כמו השך והוא עיקר, וע"כ לא יסור לעולם.

ינהגנו על—מות (תלים מח טו), אמר הגאון שיבנו לימי עלמינו, וככה פי' ר"מ **הכהן ספרדי**, ור"א פי' מגורת נעלם, ויקומו טוענים עליו שלא תמצא זאת הנורה במגזעת, והראיתי להם עלמינו למאור פניך (תלים צ ח), ואמרו כי פי' עונות עלמינו, ולא דברו נכונה, מהיות אחריו למאור פניך הרק עם דבר נעלם, ולרעתי פי' עלמות מגורת עולם, והטעם הוא אליהו עולם ועד, העומד לעולם הוא יהיה המנהיג שלנו. ואין טענה מחסרון הלמד, כי העד ד' מלך עולם ועד (תלי' י). אמרתי עולם חסד יבנה (תלים פג ג), שישושו אינו כאשר השבו רובי המפרשים, ואם יוקף לטעון, אך ידבר עלמות מגורת עולם, אין תימה, כי אמר לעילום (דה"ב לג ז), והכמינו ד"ל [אמר] עולמית.

נשתנה הרי בגלגוע (ש"ב א כא), ויאמר ר"א א"כ מה מעם למען הרחיב את גבולם? והנה ר"א פירש מצורתו וילכד יחידתו,

ויחרגו (תלים יח מה). אמר הגאון שהוא תרגום ומחזרים אימה (רברים לב כה), ור"א אמר שהמלה הפוכה, ודברי הגאון נכונים. וטעם ממסגרותיהם מהארמונים הנסגרים בהם, וידעתי כי כבש כמו כשב, ושלמה כשמלה, ולא ימצא ככה בפעלים כי אם בשמות,

לשד השמן (במדבר יא ח). אמר הגאון מתוקה כשמן, בלא ראייה, ויאמר ר' אדונים שהוא הליחה שבו, כמו נחפך לשדי (תלים לב ד), ומה שגג הגאון? וליחת השמן מתוקה וערבה, והעד כצפיחת ברבש (שמות טו לא) כשאינו מבושל, וכשמבושל הוא כמעם לשד השמן, ושמן זה אינו שמן זית, רק כמו לריח שמניך טובים (שיר א ג).

על מות לבן (תלים ט א). אמר הגאון שהל' נוסף ופתוח כל לַבָּנִים, והטעם בן, והוא אחר מהלויים ככתוב בד"ה, ור"א אמר שהוא שם מלך מהגוים שנלחמו עם דוד, ולא הביא ראייה, ולרעתי מלת עלמות א' קְעָלְמוֹת שיר, שהוא פיוט בסי' תהלות (כו א). וגם הגאון לא אמר שם דבר רק המלה אחת היא אצלו.

באשמנים כמתים (ישעיה נט י). אמר הגאון שאין לו חבר וטעמו כפי מקומו, (ר"ל לפי ענינו), ור"א אמר שהא' י נוסף וטעמו

(1) בנוסף הדרגם כתיב שה"א. וכן מצא החכם דוקטור ליפמאן בכ"י אשר היה לפניו. והוא העיר בפירושו כי צ"ל שהאל"ף. וכל אריכות דבריו אשר הביא שם לראיה אך למותר הם. כי פי' לא יראה שם בכ"י נכון, ורק שחתת שה"א צ"ל שהא'. האם קרה למצוא כ"י טובה באין טעית נקודה, זה לא היה מעולם. **המצריך**.

שנויי הנוסחאות בכתב יד הכרעות רבינו תם

לפני דעת כל קוראי ספר ההכרעות עד כמה יעתי ועמלתי בהעתיקתה להכינה לדפוס, ליתוחה אך אחת ביד נעתקת מתוך איותה המצואה באוצרות אוקספורד מבלי עוד כנגדה, אפרתי לתת לפני הקורא משמיל כל הנוסחאות כמו שסצואות בה מלבד איותן אשר הכנסתי בפנים הספר בסופן (), והוא יבין אם כוננתי כל דבר לאמתי. הדרשות ביד לקיים הנוסחאות כמו שהן בטף הכ"א אם ימצאו הן בעיני. והבחר יבחר. ה' ע"ד.

[סימן . מורה כי יש למנות השורות מלמטה.]

בכתב יד	צד שורה בדפוס	בכתב יד	צד שורה בדפוס	בכתב יד	צד שורה בדפוס
10	לאמר הי' לאמר י'א	29	18 על ערוגת כל ערוגת וערג	7	10 לאמר הי' לאמר י'א
8	24 הניח	31	געה . וכשתנס	8	24 הניח
27	לפתרם	32	האונות	27	לפתרם
30	אל	34	פתרון	30	אל
31	לא	6	19 תמצא והנבועת , תצא	31	לא
8	9 לא שירות שירות	7	המסה פתרונו , ההמסה	8	9 לא שירות שירות
10	כהן	7	20 אלה	10	כהן
13	יקרא	4	רנע	13	יקרא
4	לפניו	3	21 חביו	4	לפניו
1	10 וחמא	4	עם	1	10 וחמא
1	10 וחמא	2	אל	1	10 וחמא
3	בואמר	22	22 יקרא	3	בואמר
9	בעת	23	דובריה הכי ודורה וכי	9	בעת
11	9 משול	26	מן זר ולא זכר בכ"י	11	9 משול
15	ואולי	26	ברית	15	ואולי
18	דברים	6	והואנות ותנאות	18	דברים
23	אדם אנשי' אדם	2	ועתודיהם שושי' ועתודיהם שושי' וצוריים	23	אדם אנשי' אדם
17	12 אעביר	3	23 במשמע	17	12 אעביר
20	ונכים	7	מנסאותם מכס את	20	ונכים
21	רגלים	9	קרובי	21	רגלים
2	13 אע	10	נחשו	2	13 אע
8	8 מרוחק	12	רזה	8	8 מרוחק
17	על יד	20	כרב	17	על יד
12	ובפי	21	מנחם	12	ובפי
3	14 כפתרון	22	עם הראיות הראש	3	14 כפתרון
16	יחסר	25	חשב	16	יחסר
22	כן	27	הצו	22	כן
4	15 אם	33	בירז	4	15 אם
13	הוא נעשה נעשה	36	עניני	13	הוא נעשה נעשה
14	ואם	5	24 ויהלך יהלך , והחלק	14	ואם
13	עלמות	8	ירז אליה	13	עלמות
15	כן	10	לקח	15	כן
15	15 מוכל	12	יה	15	15 מוכל
22	ומי בהראותו ומן בחדא	12	ירז אליה	22	ומי בהראותו ומן בחדא
26	26 נבל עלה זכר בכ"י	13	בפתרון	26	26 נבל עלה זכר בכ"י
29	29 רחשו	1	1 יאמר	29	29 רחשו
34	מן נבל	5	25 הוא	34	מן נבל
1	17 לגלה	12	נה	1	17 לגלה
11	11 פתרונו	10	שלקח	11	11 פתרונו
10	10 בתרגום ארעא , כתרנום	12	נה	10	10 בתרגום ארעא , כתרנום
8	8 הוא	12	נה	8	8 הוא
2	2 חבון	13	פתרון	2	2 חבון
1	1 הרים	1	1 יאמר	1	1 הרים
18	18 נשים ועל כל אלוה , ועל זה	5	25 הוא	18	18 נשים ועל כל אלוה , ועל זה
24	24 בחמות	1	1 הוא	24	24 בחמות
25	25 מפניה	5	25 ישך	25	25 מפניה
26	26 משקיות	6	6 יך	26	26 משקיות
27	27 אשר פקדה היא אשר	8	8 יסד והצר יסודו הער	27	27 אשר פקדה היא אשר

שינויי הנוסחאות

צד שורה בדפוס	בכתב יד	צד שורה בדפוס	בכתב יד	צד שורה בדפוס	בכתב יד
הדגום	4 57	כי פה יתכן להקדמו ,	7 47	וסקורא וראס כי סס סגניס	
ישרצו	1	סוספס מוני .		מכרים למסס אסר סס מקומס	
שרצים	1 58	ליד מוהן	4	ולחסס לכנסו כחן עוד פעס	
חסר בכ"ו	16	הרבה נושול הרב הנושול	2 48	וע"כ מחקתס ,	
ושנתא	11	והקפוד והקפוד	13 49	מעלותיהם מעלות להם	6 39
עיניו	8	[הימח]		לשמושיהם לשיי וישיהם	10
אחרך	14 59	בנים ובנות בנות ובנות	3 50	אמר	11
צאנים	9	כה	4	אמר אין לו אם אין ולו	12
זה	1 61	איש	18	אר מב	21
ככרים	7	בעודה	15 51	בוו	15
פתרון	13	עבדו	19	הרה הורה הרה הורה	11
כתקנו	5	גם	11		
1	1	הכין	10	מן יבש	2 40
4 62	4	פלא הוא		בו	9
5	5	הייתה	9	מדתרע	12
16	16	ומיקום אלהי	6	עליה שמן	13
9	9	נובל	4 52	נקיון	21
		ניבני	6	יגוד	22
17 63	17	פתרון	13	נשמו	9
16	16	המה יבאיש המת	14	המחוקה	8
13 64	13	אביע	16	נדמו	7
3 65	3	כין	21	גוד למעלה גרר אלי	4 41
19	19	כי	22	בתולות	5
11	11	נאה	24	וריצן	6
16	16	כבוד כבתענוג	25	ידעתה שחר ידעת השחר	8
10	10	מאשר	25	אליו אתודע את ידוע	
		ושונים	6 53	ינקה כל הנגע בה , ינתע	11
9	9	בשם	17		
7 67	7	[בשחכס]		כן אמתך	15
14	14	שוב	20	אי	16
		בושכס	22	ואהוה	16
16	16	לרומס	25	איה ואהב	22
14	14	על כל	26	גם המה	26
9	9	למשיסה	28	יהגהו נשהו	30
7 70	7	כמרומס	29	ביוקין	31
8	8	הוגה	6	מן	11 42
כי	15	לבקש	6 54	כמו מן	16
14	14	וזה לא נמצא , את לא	4	ריון	18
25	25	ניד	3	הריוס	26
8 71	8	עיני	1 55	כובד (סוספסי	4
17	17	הונה	10	פתיו מפני סיתד)	
15	15	תוניון	16		
14	14	יסר	20	ועמו	2
16 73	16	דוקנים	25	בנוו	6 43
1	1	כי	11	נשנת	7
3 74	3	ני	1 56	כה	4
4	4	ערב ערבה ערב ערבה	4	האנור	3
4	4	בת מלך חסר בכ"ו	5	בספר	12 44
5	5	ועבודה רבה עבודה		רשישתם	1
17	17	מסכב	6 56	אשר פתרונו חסר בכ"ו	10 45
16	16	חסר בכ"ו	17	הראשים	6
15 75	15	וסקל	19	וכן	10
14	14	ארומיה	25	נקל	18
		הרים מעשיך , מים ידך	2 57	מבערות	6
		ההרים	6	עיניו להשוב תהפכות ,	4
		[ושביעת הארץ]		עץ רעה עיצה להשוב	
		ידך	7	מחשבות	
		כנון	9	עני	11 46
		הנקדה	14	כמו וראת י"ו חסר בכ"ו	3 47
		הננינה	19	הני	9
		על לשון	22	רכבה	20
		כן	26	בישראל ושה ושור , שור	8
		טובל בו	27	[ושה]	

שנויי הנוסחאות

צד שורה בדפוס	בכתב יד	צד שורה בדפוס	בכתב יד	צד שורה בדפוס	בכתב יד
15 78	ואל	ידענו כי ידו היתה בנו	91	9	באש (סנסתי זה לסנת סיתד) ובאש
5	עוצו	ואם לא, ע"כ.	92	20	עומרסחרון אומרסחרונם
4	עש	1 85 לנו	23	23	ולא אויב מן אויב
3	מן	13 ומרד	6	6	לפיתרו לפתרון
16 81	רפאתי	4 86 יעלעלו כיעלעו, ועלעלו [כי יעלעו]	93	6 93	הפשע פשעים
1	ונוכרים	נבלעו	8	8	מלות חיונות ירמיה כתוגו'
3 82	וגוולים	10 87 השף			אחרי מלות חתמו למו
9	ינשתו	8 אדני	20	20	הפרש הפרש
16	מאלה	7 בהם	16	16	הזיבור הזיבור וכן
6	ארתתי	6 כארי	6	6	לא כן
1 83	ידך	2 88 כאתמול	5	5	היה עומד
9	ככבשן	18 המו והזל	4	4	על כן
1 84	סנסתי זה לפי מספר סתמועות	16 89 לומר	94	1	סחרון
5	לחם	15 צלמות	8	8	תרכיכני תוסבני
	בשלב ובצנדה, כשלב וצנדה	11 תיבה	12	12	בנינו בני בנינו, פנינו פני
	סנסתי זה לפי מספר סתמועות	1 יתרון	14	14	הזנני [פנינו]
16	השיבתהו השיבותו	19 90 צמת מן צמתו, צמתי מן	14	14	אבר
20	רדתו	11 בבואם עם כי אם	95	20	או
24	רוח	9 וכל	14	14	עור
13	אחרי	4 91 למיען	98	21	השורה וקשורה
7	ופחרון	11 ולתת			
2	כל סמוס כתוג כוס, ררך	21 ופחרון			
	גבולו יעלה בית שמש				

שמר מכירה

[השמר הזה נמצא בסוף ספר כ"ו אוקספורד, הכולל מחברת מנחם והשובות דונש והכרעות ר"ת על קלף.]

אני ח"מ מודה ומעיד לכל רואי ח"י דלמטה זאת איך שאני ח"מ רציתי מרצון נפשי הטובה שלא באונס ובהכרח כלל רק בלב שלם ובנפש הפיצה וברעת מיושבת. ומכרתיו זה הספר מחברת מנחם בן סרוק ותשובת דונש בן לברט עם ספר הנצחון ועם נימוקי ר' ישעיה על חמשה ח"ת ועל נביאים ותהילים ואיוב מכירה גמורה וחלוטה שריר וקיים דלא להשנאה ודלא למיהדר בה מן יומא דגן ולעלם מכרתיה להר"ר יודא בן הגאון אביר הרועים ואבי הרופאים מהור"ר משה מאור קטן פרייסטטיר בעד ד' זהובים פולניש שקבלתי מידו לידי במזומן ועלי לפצותו מכל ערעור שבעולם שיבא על אלו הספרים הנז' ובטול כל מודעי ומודעי דמודעי דנפקי מזנו מודעי דמודעי עד סוף כל המודעות שבעולם בכל לישנא דאמרי רבנן דמבטלין בהו מודעי ותנאי, והנני מאשר ומקיים כל הא דכתיב לעל ומה שנעשה נעשה.

היום יום ד' ד' לחדש כסליו השנ"ב לפ"ק והכל שריר וקיים.

יצחק בן מהר"ר יקותיאל ז"ל.

תקונים שניים בספר מחברת מנחם .

תקן	שורה	מעות	תקן	שורה	מעות	תקן	שורה	מעות
	11	18	7	92	די פחר	די פחר	7	92
	14	24	17	107	גם 19 מבצר	מבצר	17	107
	1	42	7	119	ישעיה לה ישעיה לה	ישעיה לה ישעיה לה	7	119
	11	45	5		איוב לה יש איוב לה	איוב לה יש איוב לה	5	
	17	55	2	128	ספקו	ספקו	2	128
	1	62	6	132	איכה ג נח איכה ג נח	איכה ג נח איכה ג נח	6	132
	8	87	14		מלאו דם מלאו דלב	מלאו דם מלאו דלב	14	
			8	133	כנה רענים כנה רננים	כנה רענים כנה רננים	8	133

מעות הרפוס בספר דונש ורבינו תם .

3	1	בורים	בורים	32	16	יבל	יבל	9	43	גל	גל
11		וגילות	וגילות	34		נבלה	נבלה	1	44	ככלים	ככלים
53	2	בגילות	בגילות	11	18	לדונש היה	לדונש היה	20	46	תורה	בט"א כתיב
5		האמור	האמור	3	19	כא מו	כא כ			מסכתא חסלה	מסכתא חסלה
18	7	בסוף השורה נשפטו הדברים	בסוף השורה נשפטו הדברים	18	20	סתרוהו	סתרוהו	30	53	ומרפס	ומרפס
		האלה . ר' לא צוה וכוסי	האלה . ר' לא צוה וכוסי	7	21	מיונע	מיונע	8	55	מגן	מגן
		עליון לא תצא הרעות	עליון לא תצא הרעות	17		כל עין	כל עין	12	59	צ"ד ד	צ"ד ד
		והטוב שלשהו בלשון	והטוב שלשהו בלשון	18		די יו	די יו	11	62	בחקור הוה	אילי צ"ב
		שאלה, וכאחד ש"י לא	שאלה, וכאחד ש"י לא	13	23	בסוף השורה נשפטו הדברים	בסוף השורה נשפטו הדברים			[בחבור בזה	
		ראה	ראה			האלה, אשר כתב ראיתי	האלה, אשר כתב ראיתי	3	63	מהליך מהללים, מהליך	מהליך
3	8	ובו	ובו	20	24	מציאתו בפתרוני רב סעדיה	מציאתו בפתרוני רב סעדיה			[מהליך	
28	8	בסוף השורה נשפטו הדברים	בסוף השורה נשפטו הדברים			במחברת ד"א	במחברת ד"א	14	76	לה	לה
		האלה . ופרשו מלשון בל	האלה . ופרשו מלשון בל	1		בהפיץ	בהפיץ	5	77	לפתרו	לפתרו
		כי ראה תשובה מלשון	כי ראה תשובה מלשון	8	29	בכתוב	בכתוב	4	79	צפניה	צפניה
		הנקבה והיה על המחוקק	הנקבה והיה על המחוקק	6	32	נן	נן	7	91	פתרון	פתרון
		(המתוק?) בעל המסרת	(המתוק?) בעל המסרת	23	38	והתמהו תמהו, והתמהמו	והתמהו תמהו, והתמהמו	11	92	כ לש	כ לש
		אשר כתב לו ב"י לכתוב	אשר כתב לו ב"י לכתוב			[תמהו ישעיה כט ט	[תמהו ישעיה כט ט	7	95	אילי שפמו	אילי שפמו
		לכתוב ולדורות [כ"י ולחיה)	לכתוב ולדורות [כ"י ולחיה)	24		התמהו תמה, התמהמו	התמהו תמה, התמהמו	10	96	אילי תמורות	אילי תמורות
		בעיר אשר לא הוזהר	בעיר אשר לא הוזהר			[תמהמו	[תמהמו				
19	9	והשורשונה	והשורשונה	1		לשי חקן המ' כל החקרה	לשי חקן המ' כל החקרה			מעות במ"ם בדינש על סחברת מנחם .	
		דל"ח	דל"ח			יתרה, כי פלה הרמזמהו	יתרה, כי פלה הרמזמהו	182	ע"ב	שנים	שנים
23	11	חמס	חמס	2	39	נפצאת בין ה"י חיבות .	נפצאת בין ה"י חיבות .	142	ע"ב	פחם	פחם
8	12	[ויען]	[ויען]	8	41	במשק לקל	במשק לקל	126	ע"ב	רחם	רחם
10	13	יכוון	יכוון	2	41	במד' יב ו	במד' יב ו	71	ע"א	הרות	הרות
4		יוד	יוד	8	42	תקן	תקן	110	ע"א	יפה נוף	יפה נוף
9	14	ולא יחכן	ולא יחכן	2	43	ולאלהי	ולאלהי	51	ע"א	אגמון	אגמון
19	14	מצאנו	מצאנו	10		והוץ	והוץ	54	ע"ב	גל עיני	גל עיני
20	15	אשר	אשר			לשון הכתוב בישיעה נא כב)	לשון הכתוב בישיעה נא כב)	134	ע"ב	כרוער	כרוער
9		בנוי	בנוי	14		יצהלו	יצהלו	113	ע"ב	יעלעל דם	יעלעל דם
8	16	ומעשהו יכוננהו, ומעשהו	ומעשהו יכוננהו, ומעשהו			יצהלו (חיתר)	יצהלו (חיתר)	141	ע"א	צפר	צפר
		[ובחיתו דח"א שו כא	[ובחיתו דח"א שו כא								

על ידי הפועל העוסק במלאכת הקדש

הבחור חיים דוד ב"ר ברוך נאלדבערנ כ"ץ .

is omitted in the text altogether; not only in the verse alluded to, but also in the entire chapter.

ער. ערירים ימותו. They shall die *ignominiously*, Lev. xx. 20. Compare ערו ערו עד היסוד בה *Raise it, raise it*, even to its foundation, Ps. cxxxvii. 7. In both the literal meaning is "to expose."

עתק. עתקה בכל צוררי. (My sight) is *removed* because of all mine enemies, Ps. vi. 8. Compare ויעתק משם ההרה And he *removed* from thence unto a mountain, Gen. xii. 8.

פלך. פלך ידה שלחה בנישור וכסיה תמכו פלך. Prov. xxxi. 19. Here Menahem gives a twofold explanation to the entire verse, the first is the one adopted by the authorized version which renders פלך "the spindle," and נישור "the distaff;" and the second renders נישור *rectitude*, compared with כשרון המעשה *Right work*, Eccl. iv. 4, while פלך is rendered *rule, command*, compared with שר דוצי פלך *The ruler* of the half part of Keilah, Neh. iii. 17.

The Extract is herewith concluded, it being, in the opinion of the Editor, of sufficient magnitude to enable any student of the Hebrew language to judge for himself as to the merits of the entire work.

SAMECH.

- סא. כי כל סאון סאן ברעש. For every *measure* is filled with confusion, Jes. ix. 5; derived from סאה סלה a *measure* of fine flour, Reg. II. vii. 1.
- סג. מדרכו ישבע סוג לב. The *drossy* heart shall be filled with his own ways, Prov. xv. 14. Compare הו לי בית ישראל לסיג The house of Israel is to me become *dross*, Ezek. xxii. 18.
- סד. דרכי סירר. My ways he *filled with thorns*, Thr. iii. 11; may probably be derived from סרים סבונים Folden together as *thorns*, Nahum i. 10.
- סה. איסרם נשמע לעדהם. I will put them in bonds as their congregation hath heard, Hos. vii. 12; derived from אהק ומוסרוהיך אהק And I will burst thy bonds asunder, Nahum i. 13.

AIN.

- עד. את הגור ואת הערות. The crown and the *ornament*, Reg. II. xi. 12; derived from ואעדך עדי I decked thee also with *ornaments*, Ezek. xvi. 11.
- עט. קרא ממזרח עיני מארץ מרחק איש עבתי. Calling *advice* from the east, the man that executeth my counsel from a distant land, Jes. xlv. 11. Compared התיב עבתי ועמם He answered with *counsel* and wisdom, Dan. ii. 14. Of the same root may be said to be derived מעבתי למבזה *destined* for the slaughter, Ezek. xxi. 20.
- עטר. ובה עטוה הבהן. But when the cattle were *clothed*, Gen. xxx. 42; derived from ועמקם יעמשו בר The pastures are *clothed* with flocks, Ps. lxxv. 13. Izhaki (Jarchi) explains the sense of the former passage, as given by Menahem to the following effect; as the cattle were clothed in their own wool, they did not desire to be *warmed* (authorized version *to conceive*) by the males.
- עלמות. אלמות, תלמוד. To the chief Musician upon (the instrument) Alamoth, *to teach*, Ps. ix. 1, derived from תלמוד *to understand* to *teach*. The authorized version, in accordance with some of the Jewish commentators, renders the word תלמוד "for the sons of Korah," though by no means confirmed by the text: first, תלמוד in any other sentence can only be translated "for the son" in the singular number; and secondly, the name of "Korah"

NUN.

- נא Eat not of it *discouraged*, Ex. xii. 9. Compare He *maketh* the devices of the people of *none effect*, Ps. xxxiii. 10. ולמה תנאון And wherefore *discourage* ye, Num. xxxii. 7.
- נב For thou hast given me a *dry* land, Jos. xv. 19. The same root with the same signification is used in the Chaldean language; as an instance, for ירבו המים The waters were *dried up*, Gen. viii. 13, the Chaldean has it נגבו מים. Menahem takes the root נב wherever it occurs, to signify dry, whilst according to other lexicographers, it is assumed to be derived from נבה *high*, with the prefix *nun niph'al*, to indicate *the southern* land where the sun attains the highest altitude at mid-day. The definition of Menahem is decidedly the one to be adopted.
- נהר And all nations shall *appear* before him, Jes. ii. 2. ונהרו אל טוב ה' And they shall appear to the goodness of the Lord, Jer. xxxi. 12. Compare אל תופע עליו נהרה Neither let the *light* shine upon it, Job iii. 4. The authorized version, as also most lexicographers, explain this root in the two first passages "to flow," as if derived from נהר a stream, a river.
- נד With a *maul* in his hand, Amos vii. 7. Compare אך נכאים surely they are *stricken*, Jes. xvi. 7.
- נל When thou shalt *prevail* to spoil, Jes. xxxiii. 1. Compare ולא ישה לארץ מלם Neither shall he prolong the *command* thereof upon the earth. The authorized version in accordance with many lexicographers renders כנלוך "when thou shalt *cease*," as if written ככלוך; and similarly מלם is rendered "perfection" as if written מלם from לם to complete, but Menahem in both cases considers the root to be נל signifying "to prevail."
- נז His end will be *disappointment*, Prov. xxix. 21; derived from ולא תגו איש את עמיתו Ye shall not *deceive* one another, Lev. xxv. 17.
- נה I have *perfumed* my bed with mirrh, aloes, Prov. vii. 17. Compare נשם נרבות הניף Thou didst *send* a plentiful rain, Ps. lxxviii. 7. In both cases the root signifies literally "to raise" or "to drop."

be derived from כל *entire*; whilst according to Menahem, the verb הכיל signifies, *to measure*. Both renderings may almost be considered identical.

- כנף . כנף . Yet shall He not *be concealed* from thy teachers any more, Jes. xxx. 20. It is derived from כנף a *corner*, the verb signifying “to be removed into a corner.” The authorized version renders it, “Yet shall not thy teachers be removed into a corner; but such cannot be admitted, because of the word יכנף appearing in the singular, whilst מורף reads in the plural number.
- כס . כס . He will come home at the day *appointed*, Prov. vii. 20. Compare חכמו על השדה You shall make your *count* for the lamb, Exod. xii. 4. Hence probably, לא יהיה לך בניסך אבן ואבן Thou shalt not have in thy *account* divers weights, Deut. xxv. 13. Likewise כס אחד יהיה לכלנו Let us all keep one *account*, Prov. i. 14. כס אבני כס Weights of *account*, Ibid. xvi. 11.
- כשר . כשר . But wisdom is *profitable* to direct, Eccl. x. 10. Hence ידיה שלחה בנישור She employs her hands *profitably*, Prov. xxxi. 19.

L A M E D.

- לב . לב . In the *midst* of fire, Exod. iii. 2. Compare עד לב השמים unto the *midst* of heaven, Deut. iv. 11. Both are derived from לב a *heart*, it being situated in the midst of the human frame.
- לה . לה . So that the land of Egypt was *maddened*, Gen. xlvii. 13. Compare כמתלהלה היורה זקים As a *mad* man who casteth firebrands, Prov. xxvi. 18.
- לח . לח . Who cut up the *green* by the bushes, Job xxx. 4, derived from לח הובשתי עץ לח I have dried up the *green* tree, Ezech. xvii. 24. The מ in מלוח is considered by Menahem as a servile.
- למד . למד . With an ox *goad*, Jud. iii. 31, derived from למד to teach, or to guide.
- לף . לף . Built for *learning*, Cant. iv. 4, derived from מלשנו מבהמה מלשנו Who *teacheth* us more than the beasts of the earth, Job xxxv. 11.

M E M.

- מן . מן . They that *divide* the drink, Jes. xv. 11, der. from מנה to *count, distribute, or divide*.

“but,” as is continued in the next verse, “to the saints on the earth and to the excellent, in whom is all thy delight.”

- טבל . טרוי טובלים בראשם Dyed attire hanging over their heads, Ezech. xxiii. 15.
- טח . מי שח בטהות חכמה Who has made the *fountains* of wisdom? Job xxxviii. 36. Menahem compares בטהות קשה with הרחק במטהוי קשה So far as a *bowshot*, Gen. xxi. 16. הן אמה הפצה בטהות Behold thou desirest truth in the *inward* parts, Ps. li. 8. In all these cases the meaning is an *expanse, extent, or extremity*.
- טל . אבן ונטל החול A stone is heavy, as is also the *outcast* of sand, Prov. xxvii. 3. Compare יהוה הטיל רוח גדולה And the Lord *threw* a great wind on the sea, Jon. i. 4.
- טף . יהיו לטטפות בין עיניך And let them be as a *constant meditation* before thy eyes, Deut. vi. 8. This verse is thus commented by Menahem — My nation, keep my words before thy countenance, and my statutes before thy eyes; so that thou mayest not forget that which thy eyes have witnessed, and thus warn you against sin. As is also pronounced by Solomon, קשרם על גרגרותך כתבם על לוח לבך Bind them about thy neck; write them upon the table of thine heart, Prov. iii. 3.

J O D.

יש . ישמות עלימו Death *is* upon them, Ps. lv. 16, composed of יש *there is*, and מות *death*.

C A P H.

- כבר . כר נרחב An extensive *plain*, Jes. xxx. 23. ולבשו כרים הצאן The *plains* are clothed with flocks, Ps. lxxv. 14. Both are probably identical with כבר a plain, as in כבר הירדן The *plain* of Jordan, Gen. xiii. 10.
- כל . וכלי כליו רעים The thoughts of the *conceited one* are evil, Jes. xxxii. 7. ולכלי לא יאמר שוץ The *conceited one* shall not be said to be bountiful, ib. xxxii. 5. Compare בנכליהם אשר נכלו With their wiles wherewith they beguiled you, Num. xxv. 18.
- כל . וכל בשלש עשר הארץ And *measured* the dust of the earth in a measure, Jes. xl. 12. Compare בה יכל אלפים It *measured* two thousand baths, Reg. I. vii. 26. The authorized version in the former verse reads “and *comprehended*,” and in the latter, “It *contained*,” as might

Menahem is strictly consistent with the rules of grammar, as also with the latter part of the same verse. The objection of our author to the general exposition is, that it is not written *אתחפש ואנא במלחמה* in the first person, but *התחפש ונא* in the imperative mode. In placing the words *ואתה לנש בגדיך* in the mouth of Jehoshaphat, Menahem displays remarkable ingenuity.

חץ . מקול מחצצים בין משאבים . Where the noise of the *bands* prevails in the places of the wells, Jud. v. 11, derived from *לוי יצא חצץ לוי* Yet go they forth by *bands*, Prov. xxx. 27.

חץ . כי היה דבר המלך נחוי . For the word of the king is *decreed*, Sam. I. xxi. 9. Here the word *נחוי* Menahem considers to be analogous with *חצצו* *חצצו* ומספר חודשיו *חצצו* And the number of his months is *divided*, or *cut off*, Job xxi. 21. An expression also used for *decreeing*, such as *ותגור אמר ויקם לך* Thou shalt also *decree* a thing, and it shall be established unto thee (literally, Thou shalt also *cut* a thing), Ibid. xxii. 28.

חרג . ויחרגו ממסגרותיהם . They shall be *weakened* out of their close places, Ps. xviii. 45. The root *חרג* and *חרג* indicate two opposite actions; the former signifies *to girt*, while the latter, *to ungirt*.

חרף . כי לא אויב יחרפני ואשא לא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו . Then my enemy could not *reproach* me, then I could bear it; then he that hateth me could not prevail against me, I would have no need to hide myself from him, Ps. lv. 12. This verse forms the conclusive part of the 6th verse of the same chapter, where David expresses his prayer that he might have wings like a dove, when he would fly away and thus be at rest, in being removed from the reach of his enemies.

חשמון . יאחזו חשמונים מני מצרים . *The inhabitants of Hashmonah* shall come out of Egypt, Ps. lxxviii. 32.

T E T H.

טב . טובתי גל עליך . The goodness thou bestowest on me I deserve not, Ps. xvi. 2. The construction given to this verse is rather intricate as regards grammar, yet it must be considered preferable to any other, particularly to that of the authorized version, which has it, "my goodness extendeth not to thee." It would sound much better were it to read thus—"the goodness I receive extendeth not to thee;" that is to say, thou art not owing me that goodness,

- חבש** Shall even he who hateth right *be cured*? Job xxxiv. 17. Here Menahem means to say, that the attempt to cure one who disregards justice, is of no avail, inasmuch as it cannot be accomplished.
- חג** They *reel* to and fro, they stagger like a drunken man, Psalm cvii. 27; derived from בחקו חוג על פני תהום When he set a *compass* upon the face of depth, Prov. viii. 27.
- חל** Jes. xxxviii. 11. Menahem thinks that the word חל in this verse is probably derived from חלל אביון כי לא יחדל For the poor shall never *cease* out of the land, Deut. xv. 11, but I must confess my inability to trace the meaning of the former verse in that sense; unless it be rendered thus: "I thought I should see man no more—in *ceasing* to live among them."
- חטם** And for my praise will I *forgive* thee, Jes. xl. 9.
- חי** And thus shall ye say, *so mayest thou prosper!* Sam. I. xxv. 6. This phrase is one of a complimentary blessing.
- חלט** And they did hastily catch it from him, Reg. I. xx. 33. Menahem reads this phrase ויחלסו ממנו, agreeably to the variation found in Kenicot and De Rossi, seemingly the correct one; as it is evident that the ה of the first word has been erroneously shifted by some scribes to the next one, which in the present reading has no meaning whatever.
- חלם** Is there any taste in the *gathering* of spittle; Job vi. 6; meaning, that there is no taste in the sentiments of the insane, whose multiplicity of chatting produces nothing but a quantity of spittle. חלם is derived from וחלמני והחייני so wilt thou *strengthen* me and cause me to live, Jes. xxxviii. 16. The root חלם signifying literally, the continuous *increase* or *growth*.
- חסד** Why boastest thou thyself in mischief, O mighty man, in *offending* God continually? Psalm lii. 1. Compare חסד לך חסדך שפך Lest he that heareth it put thee to *shame*, Prov. xxv. 10.
- חף** And the children of Israel *invented* (or *imagined*) things which were not right, Reg. II. vii. 9.
- חפש** And the King of Israel said unto Jehoshaphat, *disguise thyself*, and enter into the battle; And thou too (replied the King of Judah), put on thy robes, Reg. I. xxii. 30. It will be seen that this version differs materially from the authorized one, since the latter has it, *I will disguise myself*, as is also adopted by many Jewish commentators; but the student will soon discover that the interpretation given by

Jer. xlix. 4. This explanation excels by far that of the authorized version, both in grammar and sense.

זהב *Pure air* comes out of the north, Job xxxvii. 22 ; here the word זהב gold is used figuratively.

זל The wicked invest them (the poor) like vermin, they (the poor) are a *prey* to the sons of man, Ps. xii. 9.

זר Shall the flowing cold *healing* waters be forsaken? Jer. xviii. 14, compare אין דן דיך למוור There is none to plead thy cause to *advantage*, ib. xxx. 13. לא זר ולא חבשו They are not *cured*, nor dressed, Jes. i. 6. Some commentators endeavour to derive זר from זרם “overflowing;” if so, it ought to read מים זרמים with the radical ז inserted, but in the absence of such it cannot be rendered otherwise than given above. The authorized version renders it “from another place,” as if derived from זר “strange,” an adjective quite unapplicable to water.

זר Thou hast *crowned* me with strength to battle, Sam. II. xxii. 40. ארזי ורבעי זרה Thou *compassest* my path and my lying down, Ps. cxxxix. 3. Both are derived from זר a crown of gold, Ex. xxv. 11 ; not as is supposed by some to be derived from אור a *girdle*, or זרה a *span*. Of the same root זר Menahem supposes to derive also נר a crown.

זר And out of the *winds* cometh cold, Job xxxvii. 9, compare מורה ישראל יקבצנו He that *scattered* Israel will gather him, Jer. xxxi. 10. The wind may properly be styled the *scatterer*, because of its power to destroy and scatter hills and rocks.

זרע And they shall hear the *sowers*, Hos. ii. 22 ; the sentence in connection with the preceding verse may be explained as follows—I will hear, saith Jehovah, the heavens, and they shall hear the earth, and the earth shall hear the corn and the wine, and the oil, and they (the produce of the earth) shall hear those who have sown and planted them. The letters זרע are suffixed to זרע to form a noun, as in the word זרעאל Hos. x. 14, which stands for מארב *laying in wait*, as is also confirmed by the Targum of JONATHAN BEN UZIEL.

CHETH.

חב Yea, He *hid* the people, all his saints, in thy hand, Deut. xxxiii. 3. Comp. חבאני בצל יד In the shadow of his hand he *hid* me, Jes. xlix. 2.

and that that verb with the next one ויקברו are synonymous. *Vide* בנס page 5. Menahem argues, that in general, no letter ought to be considered superfluous in any part of the Scriptures, and if we are occasionally unable to account for any apparently additional letter, it is owing to our want of knowledge. As for the verses quoted by Donash in support of his argument, saying that the ך must be considered as added unintentionally, Menahem proceeds to prove the contrary. The following are the verses quoted by Donash —

ובעירו ויקברוהו ברמה ובעירו. And they buried him in Ramah, *even* in his own city, Sam. I. xxviii. 3. It is not the city that was called *Ramah*, but the province in which his city was situated. It is to give more emphasis to the narrative that the ך is here introduced, in stating, that not only was he buried in his own province, but *even* in his own *city*. The authorized version seems to have been guided by a similar opinion, in having introduced the adverb *even* as prompted by the additional ך.

ושוממך וחשב חמר ושוממה. So Tamar remained (in the house of her brother Absalom), *but* desolate, Sam. II. xiii. 20. According to Donash, as also according to the authorized version, the ך is apparently additional. Yet in the opinion of our author, it is here equally introduced to give greater force to the narrative — namely, “Tamar remained in her brother’s house, not in a satisfied, but in a desolate state.”

ואיה ויאיה ויענה. Vayah and Anah, Gen. xxxvi. 24. Donash, as most lexicographers decidedly consider the ך of ויאיה as superfluous, the name in their opinion being *Ayah*, thus giving no room for a conjunctive ך in the beginning of a sentence; but Menahem thinks the name to be *Vayah*, and accordingly declares the ך to be a *radical*, as in וישתי, וישסי, וישו, and וישא; and though, he continues, we find in the Chronicles a name of *Ayah*, we may notwithstanding conjecture that there was also a name of *Vayah*, as may be proved by many similar instances. Here follows in the original a number of other verses that are disputed by the two authors alluded to, but the above I trust will suffice as examples.

Z A I N.

זב. ומה תהללי בעמקים וב עמקך הבה השובנה. Wherefore gloriest thou in the valleys? thy valley *shall be drained*, oh backsliding daughter!

annoyed the son of Saul," as compared with ושנתו נדחה עליו and his sleep *brake* from him, Dan. ii. 1. This exposition was preferred by them on account of the apparent omission of the ל in the word לבן. If, say they, the word היו were to be translated "they were" as derived from היה "to be," the construction ought to have been היו לבן שאול; but it must be remembered, that we find similar cases in the Scriptures: not only as regards ellipsis in sentences, but also in words, and even syllables; such as ותקח האשה ביה פרעה and the woman was taken to Pharaoh's house, Gen. xii. 15, for לבית פרעה; or אשר למצוד אשר שמואל according to the time appointed by Samuel, Sam. I. xiii. 8, for אשר לשמואל; or השלום השלום Is peace *with* your old father? Gen. xliii. 7, for השלום לאביכם, and many of the like. The sentence in question therefore may be rendered "and there *were* to the son of Saul two men chiefs of bands."

הן. והיוני למה ההרה. And you *have shown yourself ready* to go up the hill, Deut. i. 41, derived from הנה הנכם הנני behold, I am prepared, you are prepared, etc., הן לו יי כדבריד Behold, would it were as thou sayest, Gen. xxx. 34, is of the same definition.

הר. גבר יהיר Proud and *conceited*, Prov. xxi. 24, *conceited* man, Hab. ii. 5, compare והרהרין על משכבי and thoughts upon my bed, Dan. iv. 5.

V A U.

1. With this letter no Hebrew root commences, except in the word וי a *hook*, as also in some few names of persons; such as ושחי, וששי, וניה, ויחא. Yet this letter may justly be considered as one of the most effective serviles in the alphabet, as it affords numerous significations when connected with verbs. Menahem here devotes an entire chapter on the classification of its various tendencies as considered grammatically, the translation of which would be beyond the limit intended to be given in the present extract. A few instances, however, as found in the course of his defences against DONASH BEN LIBRAT, will suffice to show the high intellect of our author.

Donash, in refuting the opinion of Menahem as regards the root בנס וקצף Dan. ii. 12, maintains that the ב is a servile, and consequently renders the same, "*in haste* (the king) was angry," wherefore he is compelled to declare the ו וקצף as added to no purpose; whereas Menahem considers the ב of בנס as a radical,

H E.

- ה. Under the head of this letter Menahem quotes in the name of R. Saadyah Gaon, a number of words the ה in which, apparently according to the latter, is considered to be a radical; but our author very justly endeavours to disprove that opinion. The words here alluded to are these: להרף אה כל איבך Deut. vi. 19; גמול ידו הרדה Jes. xi. 8; הוצו על משה Ex. ix. 19; והרך רשעים תחתם Job xl. 12; כהתם הפשעים Dan. viii. 23; הוים שוכנים Jes. lvi. 10; גנה הביתן Esth. vii. 7; הברי שמים Ps. lxii. 4, and many more, the letters ה in all of which are *not* radicals. For, להרף אה כל איבך Deut. vi. 19, and יהרפהו מאור אל השך Job xviii. 18, may be compared with עיה נרף Lev. xxvi. 36, and כהנירוף עשן תנרף Ps. lxxviii. 3, where the ה is omitted and substituted by a ו; or with בנן אכך חתן רופי ib. l. 20, in which the root is reduced to רף. In like manner תהותהו על איש ib. lxii. 4, whose root is the only letter ה; not as is unnecessarily considered by some to be derived from מהרה Jer. xvii. 17, thus changing the ה of תהותהו into ה, as if written תהותהו. תהותהו גנת הביתן likewise is explained by some “the garden of *Bithan*,” whereas it may be more properly explained “the inner garden” or “central garden,” derived from בית, as in the verse מביה ומחוץ *within* and without, Gen. vi. 14. In support of this opinion Menahem quotes יקבר בן ביתו, he was buried in the garden of his *own house* Reg. II., xxi. 18, while the ה in הביתן is analogous with the termination of שלמן Jes. i. 23. Thus the authorized version “a *palace* garden” is consistent with the opinion of our author. Rabbi Saadyah, says Menahem, in classing the above collection of words under the root ה, is beyond my comprehension, yet considering that it was done by so renowned a savaṅ, it would be unjust, from a moral point of view, to pronounce his arrangement as faulty.
- הד. Nor the splendour of the mountains Ezech. vii. 7, comp. His glory covered the heavens Hab. iii. 3.
- הד. Like his shouting horse in the array of battle. Zech. x. 3, הוד נהרו אימה The sounding of his nostrils is terrible Job xxxix. 20, compare הירד כרבים יענה He shall give a *shout* as they that tread the grapes, Jer. xxv. 30.
- היה. ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול. Sam. II. iv. 2, some expounders thought to explain this verse thus—“And two captains of bands

DALETH.

- בד. Under this head Menahem also quotes ולאדיב את נפשך To *consume* thine eyes, 1 Sam. ii. 33; compared with מריבות נפש *sorrow* of heart, Lev. xxvi. 16; though the א in the former is apparently a radical.
- דבא. And as thy days of youth, shall be *thy old* age, Deut. xxxiii. 25. This unique expression may also be derived from the above מריבות נפש Lev. xxvi. 16; or ולאדיב את נפשך 1 Sam. ii. 33; for, the old age weakens and consumes the strength. It may be added here, that the celebrated KIMCHI quotes the same opinion.
- דן. לא ידון רוחי באדם My *anger* shall not *strive* with man, Gen. vi. 3. Some commentators are inclined to derive ידון from נדנה *the sheath*, namely, My spirit shall not *enter* the frame of man, 1 Chr. xxi. 27; it is difficult to ascertain whether the first נ is נדנה is not a radical one, especially as we find expressions more compatible with the sentence in question, such as איש ריב ואיש מרון A man of *strife* and a man of *contention*, Jer. xv. 10. איש חמה יגרה מרון A *wrathful* man stirreth up *strife*, Prov. xv. 18.
- דן. אחכרית רוחי אנה דניאל בנו נדנה In the *disturbed* (*sleep*), Dan. vii. 16; compared with ושנתה נרת עלודי And his *sleep went* from him, Dan. vi. 19. Some interpret נדנה as above, *a sheath*, thus representing the human frame as a sheath to the soul, and thereby explaining the above sentence thus: "I, Daniel, my spirit was *disturbed* in its frame."
- דע. לא נודעתי להם I did not *appear* to them *otherwise*, Exod. vi. 3. Menahem disposes of the whole verse thus: "And I appeared unto Abraham, Isaac, and Jacob, *merely* by the name of God Almighty, *and* by my name Jehovah, but I did not *appear* to them otherwise." The general interpretation accepted by other commentators: that God was not known to them by the name of Jehovah, is probably objected to by our author, on the ground that it is not written ונשמתי יי, but ונשמתי יי, which can only be rendered "and *by* my name," in conjunction with the previous noun, it being already preceded with ב *by*; while in the beginning of a sentence such ב cannot be implied.

- גל The children of your *captivity*, or your fellow *captives*, Dan. i. 10; derived from גלו מִמֶּךָ For they are gone into captivity from thee, Mic. i. 16.
- גלש They were *seen coming up* from Guilead, Cant. vi. 5. This root is unique in the Scriptures, and explains itself by aid of the sentence in which it occurs.
- גנב Like a thief I watched day and night, Gen. xxxi. 39; the verb *watching* is implied in the sentence, though not written.
- גע Afflict his bone Job ii. 5. מאנה לנגע נפשי Those which my soul refused to *afflict*, Job vi. 7. Both are derived from נגע a plague.
- געל For there the shield of the mighty was *polluted*, 2 Sam. i. 21; compared with אם בזיון געלח נפשך Hath thy soul *loathed* Zion, Jer. xiv. 19. Some commentators unnecessarily confound with נגעל with עגלוח *round*.
- גר הנגרים ארצה Lev. xi. 7—May probably be derived from גרה לא יגר. As water *spilt* on the ground, 1 Sam. xiv. 14.
- גר The robbery of the wicked shall *terrify* them, Prov. xxi. 7; compared with ויגר מואב And Moab was *sore afraid*, Num. xxii. 3. מהגרת ידך By the *fury* of the command, Ps. xxxix. 10.
- גרז I am *expelled* from before thy eyes, Ps. xxxi. 23, as if written נגרשה
- גרם Her judges are like evening wolves, they *reserve* not their *prey* to the morning, Zeph. iii. 3; probably derived from עצמותיהם יגרם He shall *break* their bones. Num. xxiv. 8.
- גרני My threshing and the *corn* of my floor. Jes. xxi. 10. The straw and the chaff are called בני היגן, as are arrows similarly termed בני האשפה ובני הקשת. Thus in Job xli. 28, לא יבריחו בן קשת The *arrow* cannot make him flee. והביא בכליותי בני אשפתי He has caused the *arrows* of his quiver to enter into my reins, Thren. iii. 13.
- גרש From the precious fruits brought forth in the evening and in the *morning*, Deut. xxxiii. 14. Menahem considers analogous with מבוא השמש *sunset, evening*; while גרש ירחים signifies *the disappearance of the moon, or the dawn of morning*.
- גש My flesh is clothed with worms, *the approaching* of dust, Job vii. 5. According to Menahem יגוש is derived from גש to *approach, draw near*; and the ם in the middle because of the genitive case.

בשר. Much less for a servant to have rule over *people*, Prov. xix. 10. It will be observed, that Menahem does not consider the word בשרים to be derived from שר “*prince*,” but from בשר “*flesh*,” as is found in יבוא כל בשר Shall all *flesh* come, Jes. lxvi. 23. עדיך כל בשר יבאו Unto thee shall all *flesh* come, Ps. lxxv. 2, , ויבך כל בשר שם קדשו , And let all *flesh* bless his holy name, Ps. cxlv. 21; and many more of the like. The objection Menahem had to the translation of *princes*, was because of its preceding sentence לא נאווה לכסיל הענוג Delight is not seemly for a fool, Prov. xix. 10; which would not sound as a parallel sentence with the immediately following one.

GIMEL.

- נאל. And they were put from the priesthood, Ezra ii. 62; as it were written ויברלו מן הכהנה and they were *exempt* from the priesthood. The authorized version has : wherefore were they, as polluted, put from the priesthood; thus deriving נאל from ואתחתם במה נאלתך Wherein have we *polluted* thee, Mal. i. 7; and to get out of the difficulty, it introduced not less than SIX words for the one single word נאלו, while according to our author it reads smoothly.
- גב. The plowers plowed upon the *eminence* of my altars, Ps. cxxix. 3; compared with ותבני לך גב Thou hast also built unto thee an *eminent place*, Ezekiel xvi. 24.
- גך. Cut (say they), let us *cut* him off, Jer. xx. 10. Menahem thinks the two words to be analogous with וקרעו בגדיהם And their clothes rent, and having *cut* themselves, Ibid. xli. 5. לא תגדודו Ye shall not *cut* yourselves, Deut. xiv. 1.
- גך. Thou shalt not ripen the *fruit*, Ez. xxiii. 19. It may equally be derived from פרי מגדים Pleasant fruit, Cant. iv. 13. It is supposed, according to this exposition, that Moses prohibited to ripen the fruit by artificial means, to serve as the offering of the first fruit commanded by God; for which reason this prohibition follows (except in one instance) immediately the above commandment.
- גל. The *drops* of dew, Job xxxviii. 28; probably derived from ויהמו גליו Whose *waves* roared, Isa. li. 15.
- גל. A *spring* shut up, a fountain sealed, Cant. iv. 12; compared with נלה מים *springs* of water; not as is supposed by some, that גל stands for גן *a garden*.

והשלחה Thou *changest* his countenance, and sendest him away, Job xiv. 20. It will be seen from this interpretation, that Menahem disregards the אהנחה in this verse, and divides it thus : אשהונן כי יחמוץ לבבי וכליחי , אשהונן הצי גבור שוננים from אשהונן forms one sentence, deriving *Sharp* arrows of the mighty, Ps. cx. 4, though not in conformity with the rules of grammar.

אתר The way of the *Spies*, Num. xxi. 1; derived from ויתורו את הארץ And they *searched* the land, Ibid. xiii. 21; from אף לואה יחרד לבי ויתר ממקומו which root may also be derived At this also my heart trembleth, and *hovers* out of its place, Job xxxvii. 1.

BETH.

בל And he set his *heart* on Daniel to deliver him, Dan. vi. 14. The word בל stands for לב *heart*; it is of the perverted roots.

בל And mine anger for their deeds of *confusion*, Jes. x. 25. Compared with תבל עשו They have wrought *confusion*, Lev. xx. 12. אפרים בעמים הוא יתבולל Ephraim is *confused* among other people, Hos. vii. 8; in mixing among them, he is desecrated with their villany and is polluted with adultery.

בלג When I would *strengthen* myself against sorrow, Jer. viii. 18. השע ממני ואבליגה O spare me, that I may recover *strength*, Ps. xxxix. 13.

בלם He suspendeth the earth in the *centre*, Job xxvi. 7.

בלע Lest the king be *covered*, 2 Sam. xvii. 16, meaning *buried*, compared with בלע את הקדש When the holy things are *covered*, Num. iv. 20.

בנס The king was *grieved* and angry, Dan. ii. 12, the three letters being all radicals; not as is supposed by others, that the ב is a servile, and that the root is נס; as is found in the Chaldaic Targum to the book of Esther, קצף בנתן וחרש, קצף בנתן וחרש, in which the latter ב is indisputably a radical.

בע How are his hidden treasures *solicited*, Obad. 6, compared with אם תבעין בעי If ye will *inquire*, *inquire* ye, Jes. xxi. 12.

בשל Thou shalt not *ripen* the fruit, Exod. xxiii. 19, compared with הבשילו אשכולותיה And the clusters thereof *brought forth* *ripe* grapes, Gen. xl. 10. *vide* root ב.

Karish explains it, like a lamb and *ox*, first, by introducing a conjunctive ו in the beginning of אלוף as if written ואלוף; and secondly, by comparing it with שגר אלפך Deut. vii. 13, in which no ו is to be found in the middle of the word; whereas the word in question is easily explained as above. The verb יביל in the singular number also proves כבש אלוף to be a single noun, accompanied by an adjective. JONATHAN BEN UZIEL, in his Chaldaic Targum, supports the opinion of Menahem, by rendering the above כאימר בחור "like a *selected* lamb."

- אפל**. אפל. For they were *hidden* yet, Exod. ix. 32, meaning they were yet under ground; it is derived from אפל *dark, obscure*.
- אפן**. אפן. A word *fitly* spoken, Prov. xxv. 11. אפן is not derived from אופן a *wheel*, as some have supposed, on account of the ו in the latter, but from פנים *face, front, or ways*.
- אפס**. אפס. The water was to the *ankles*, Ezek. xlvii. 3. It is derived from פס ידא Dan. v. 5.
- אצל**. אצל. For the valley shall turn a *high* or *selected* place, Zech. xiv. 5, אצל may be compared with אצילה Her chief men, Jes. xli. 9.
- אראל**. אראל. Behold, they shall cry for their *altar* without, Jes. xxxiii. 7. The noun will frequently be found in the accusative after the verb בכה, such as יבך אהו אביו Thus his father wept for him, Gen. xxxvii. 35; יבכו בני ישראל את משה Thus the children of Israel wept for Moses, Deut. xxxiv. 8; יבכו את אהרן They wept for Aaron, Deut. xx. 29. And as for the omission of the accusative את the following verse may be cited: לספר לשרה ולבכה To mourn for Sarah and to weep for her, Gen. xxiii. 2; ויעקב And when they cried for thee, Neh. ix. 28; and many more. Here Menahem dwells at considerable length to disprove the opinions of other commentators, but this work being a mere extract from the original Hebrew, the editor must satisfy himself with an abridgment, while the scholar will find his way in the original to his satisfaction.
- אשם**. אשם. Samaria shall become *desolate*. Hosea xiii. 16. It is derived from שממה *desolate*.
- אשמך**. אשמך. In *dark* places like the dead, Jes. lix. 10.
- אשר**. אשר. Our *enemies* now compassed us, Ps. xvii. 11; compared with שוררני and צוררני, as in the verse שוררני Lead me in thy righteousness because of my enemies, Ibid. v. 8.
- אשתך**. אשתך. Thus when my heart and reins are failing, I am *changed*, Ps. lxxiii. 21. Compared with פניו

- אָהִיָּה**. Ex. iii. 14—*Ehyeh*. This is the name of the most Holy One; it is not derived from any other word. Some considered אָהִיָּה to be derived from the verb אָהָה, and endeavoured to explain the sentence—“*I who have been with you during past time, will also be with you in time to come;*” but when we find the same expression repeated singly, *e. g.*, אָהִיָּה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם, *ibid*, the above exposition falls to the ground; it therefore cannot be compared with אָהִיָּה כִּסֵּל לְיִשְׂרָאֵל Hosea xiv. 6, אָהִיָּה לִי לְאֵב, 2 Sam. vii. 14, כִּי אָהִיָּה עִמָּךְ Ex. iii. 12, where the א is a servile. Otherwise, I would not quote this word among the Alephs. Menahem consequently thinks that the א in אָהִיָּה is the same as the א in אֲשַׁכֵּל, אֲבִיר, &c.
- אוֹבֵל אֹרֵל**. Dan. viii. 2. Some attempted to explain אֹבֵל as derived from אֵל מִיָּם and אֹרֵל from אֵל אֵין כְּגַבְרֵי אֵין Ps. lxxxviii. 5; thus, *the river of strength*; but such is not admissible by the rules of grammar, since the ל and י are of a reversed order in the one from what they are in the other; wherefore it is more expedient to interpret the same as a name of a place.
- אוֹלִי**. This word may be said to admit of three definitions—First, אֹלִי יְרֵאָה ד' בְּעֵינַי where it may be rendered—*I pray* the Lord may consider my affliction, 2 Sam. xvi. 12. Secondly, אֹלִי יִמוּשֵׁנִי אֲבִי My father *peradventure* may feel me, Gen. xxvii. 12. And thirdly, וְאוֹלִי נִשְׁתָּה כִּפְסֵנִי *Unless* she had turned from me, Num. xxii. 33.
- אוֹלֵי**. 2 Kings v. 3, and Ps. cxix. 5, an interjection, expressing a desire. Some thought it to be derived from וְיִזְל מִשָּׂה Ex. xxxii. 11; but on account of the א, such supposition is not admissible. Moreover, the latter invariably precedes the word פְּנֵי *the countenance*, such as וְיִזְל מִשָּׂה אֵת פְּנֵי אֶלְהֵי and many more.
- אֲטֵ**. אֲטֵ וְיִהְיֶה אֲטֵ And he went *barefooted*, 1 Kings xxi. 27; as may be inferred from the sentence in which it occurs.
- אֵל**. אֵל מִשְׁפַּחְתָּם הַיּוֹם 1 Sam. xxvii. 10, may be rendered thus, *Whither* have ye made a road to-day?
- אֵלֵם**. אֵלֵם צֶדֶק חֲדָרְבֵן. Do you indeed speak righteous sentences? Ps. lviii. 2. This root is analogous with אֵלֵם מִלִּמִּים אֵלֵם We were *binding sheaves*, Gen. xxxvii. 7, and is metaphorically applied to a collection of righteous sentences; or it may apply to a congregation to whom the sentences were addressed, namely, “*Do you collectively speak righteousness?*”
- אֵלֶף**. וְאֵנִי כְּבֶשֶׂת אֵלֶף יֹבֵל לְשִׁבְחֹהּ But I was like a *great* or *selected* lamb that is brought to the slaughter, Jer. xi. 19. Judah Ben

Obad. 13. Compare הארץ וואד יעלה בן הארץ *But there went up a mist from the earth*, Gen. ii. 6.

אדם. מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ.
 Who is there to discern the thoughts of man, whose spirit rises above? and those of the beast, whose spirit descends below? Eccl. iii. 21. Many may be astonished at this expression of Solomon, the wisest of men, who in another place says, והרוח השׁוֹב אל האלהים אשר נתנה, *And the soul returns to God who gave it*," Eccl. xii. 17, how he should contradict himself by casting a doubt, in the former verse, as to whether any distinction is to be drawn between the soul of man and that of a beast; but on due reflection, and a thorough analysis, it will be found impossible to explain the verse alluded to in an interrogatory sense. For, were the sentence really to express a doubt whether the soul of man rises above, or whether that of the beast descends below, the punctuation of the interrogative ה ought to have been according to the rules of grammar with חֲזַף, namely, הַיּוֹרֵד, הַעֹלֶה; as is the case in similar interrogatives, such as הַיְיָבֵר יִשְׂרָאֵל *Is Israel a servant?* Jer. ii. 14. האמת אהכם *Is truth with you?* Gen. xlii. 16, and many of the like character; whereas in the present case, the two verbs העולה and היורדת are pointed in the demonstrative or indicative case, thus confirming that the soul of man *does* rise above, and that of the beast *does* descend below. The interpretation of the sentence therefore must be as given above.

Menahem further adds, that there are in Hebrew three modes of interrogation which have ה at the beginning, viz.—in the first, the ה receives *Pathah*, as in העבר ישראל Jer. ii. 14; in the second, the ה receives *Segol*, as in האנכי לאדם שיהי Job xxi. 4; and in the third, the ה receives *Hataph pathah*, as in הכימי אנוש ימך Job x. 5. But where two interrogations follow each other, the first is generally preceded by the interrogative ה, and the second by the particle אם, as in האנוש מאלה יצדק אם מעשהו יסדר גבר Job iv. 17. Here follow in the original seventeen more verses quoted from the Bible in support of his argument; they are—Hab. iii. 7; Ps. lxxviii. 20; Joel i. 2; Job xi. 7; ib. vi. 5; ib. x. 5; ib. xiii. 9; Ps. lxxxviii. 5; Jer. xiv. 19; Ps. xciv. 19; Job x. 4; ib. xiii. 8; Num. xi. 22; Jes. l. 2; Jud. xi. 25; Ps. lxx. 10; Job xxxix. 10; and many more; whereby Menahem distinctly proves, that if it had been the intention of Solomon to express his sentence with an interrogative, he would have followed the construction of the above double interrogations, viz.—מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ואם רוח הבהמה יורדת למטה לארץ.

F I R S T

H E B R E W L E X I C O N .

ALEPH.

- אבה**. *The dread of the sword*, Ezek. xxi. 20. This root, says our author, is unique in the Scriptures, and must be explained by the sentence wherein it occurs. There is no need to class it among anomalies, inasmuch as the Sacred Scriptures do not contain the entire Hebrew language. Judah Ben Karish (or Kurish) attempted to compare אבה with אבה which might be derived from אבה Jer. viii. 15; thus prefixing א to the beginning of the word, and changing א for א, leaving the א as the exclusive root of the word; a conjecture most unsound. Menahem continues to observe: Is it proper, because ignorant of the signification of אבה, to fracture some words in order to heal others? If our language were known to perfection, as in former days, there would be no need to apply such remedies; but now, in its imperfect state, we must necessarily judge of words from their connection with their respective phrases.
- אב**. אב Ex. i. 16 — *A cavity*, prepared to receive the infant at birth; compare אב Jer. xviii. 3, where it likewise signifies the cavity over which revolves the wheel of the potter, to receive the fragments.
- אבי**. From this root may be derived the word אבי in the verse חלפו עם אבי *my days past in woe and distress*, Job. ix. 26; thus comparing אבי with אבי Lam. ii. 5; and אבי with אבי Prov. xxiii. 29.
- אברך**. *The worshipful one*, Gen. xli. 43, compare אברך כל בך Jes. xlv. 23, signifying a chief, to whom homage is paid, and before whom the people bow and kneel down.
- אנל**. *Drops of dew*, Job xxxviii. 28. This root is unique.
- אנף**. *I will scatter his wings in every direction*, Ezek. xii. 14. Compare the Chaldaic אנף רי נשר ליה Dan. vii 4.
- אד**. *Thou shouldst not have entered the gate of my people on the day of their calamity, literally darkness*,

could not on that account have been accused of Karaitism. Indeed many arguments might here be enumerated to disprove the supposition that Menahem belonged to the Karaites; suffice it to say, that the accusation brought against Menahem must needs remain a mystery.

Menahem was born, according to Moses Ibn Ezra, at Tortosa, in Catalonia, Spain, (vide קרויטס of L. Duker). The year cannot be given with precision. It is supposed to have been in the earlier part of the 10th century. At the request of the Prince Hasdaee, as related above, he repaired from his birth place to Cordova, where in all probability he ended his life.

Besides the Dictionary, Menahem is supposed to have written another work in answer to the criticisms of Donash Ben Librat. A paragraph of Menahem's second work, as quoted by R. Pripot Duran, commonly known by the name of APUDI, will be found inserted in the body of his Dictionary, page 76, but the entire work is not known to be extant.

Another work was compiled by the disciples of Menahem against the attacks of Donash, and subsequently it called forth a reply from the disciples of Donash in defence of their tutor. Both these works are preserved in manuscript in the ducal library of Parma. To this MS. is subjoined another work compiled by the very ingenious Rabenu Tam of the *Baalé Tosephoth*. This latter work, accompanied by the Criticisms of Donash, is already in the press. It will form a second volume to Menahem's Dictionary.

Menahem, in quoting occasionally the opinions of R. Saadyah, speaks of him in the highest terms of reverence. It may equally be argued, had Menahem really been considered a Karaite, Donash Ben Librat, his adversary, could not consistently have attacked him for having enlisted under the head לא "not;" since the Karaites disregard the Massorah which reads the word לא in the above three verses as לו "to him." Nay, in another part of his criticism, Donash reproaches Menahem for having explained ומלך את ראשו Lev. i. 15, as if it were written ושחט את ראשו, "to kill." Saying, that such base explanation is given by ANAN, the chief of sectarians, who deviate from the Talmudists, and the ancient sages, that witnessed all the ceremonies at the Temple with regard to sacrifices; and from whom we know that מליקה is something else than שחיטה. Thus had Menahem been a Karaite, the allusion made by Donash to Anan could not be applicable, since Anan is regarded as the principal authority of the Karaites. Besides the endeavour of one to explain the Scriptures in a literal sense, is no argument that he clings to the views of the Karaites. For Rashee as well as Rashbam have likewise explained numerous passages at variance with the Talmud, even in matters of law. For instance, Izchaki, in his commentary on the passage אחרי רבים להטות Exod. xxxiii. 2, says — "some sages of Israel give this verse various allegorical meanings, but the style of the text cannot be reconciled accordingly; I therefore will endeavour to explain the same in its literal sense," etc. In like manner, says Solomon Ben Melech, of the verse המקרב אותו לא יחשב לו Lev. vii. 18, "that our sages diverted its literal signification." The difference between the Talmudists and the Karaites consists principally in the practical performance of the laws. The former complying with all the various traditions handed down to them from their ancestors, as sanctioned and confirmed from time to time in each generation; while the Karaites, from their very origin, *rejected* the authority of their predecessors, in having endeavoured to perform the laws according to the literal meaning of the text, as imagined by each of them individually. Behold, Cosari, the most faithful and most sincere of the Rabbanites, in his book, chap. iii. § 41, states, "that the Karaites may be justified when they render סמחה השבועה on the morrow after *Sabbath* Lev. xxiii. 11 (*i. e.* Sunday); and that only by *some* of the Judges and Sanhedrim the word שבת might have been considered as an expression borrowed to represent the first day of the Passover festival. It is certainly lawful for the nation to choose either of the two opinions, yet the Judges and Sanhedrim fixed it to be on the second day of Passover." Thus, admitting even that Menahem endeavoured to explain the Scriptures in a literal sense, he

forbidding thee to have merey upon me. Why dost thou not question thyself—‘this hard-working man, whom I have employed for my own interest, whom I led away from a distant land, removed from his trade, with naught in his possession, his eyes solely directed to me, whence is the means of subsistence to come for himself and family? Who is to feed and clothe them?’ What becomes of the solemn oath thou hast taken in the name of the Lord thy God, to supply my wants, and to reward me? Thou knowest well that, ever since my misfortune, had it not been for the kindness of thy father, under whose roof I took shelter, had it not been for his gracious favours, I would have perished. May the Lord God repay his generous deeds! Blessed be he from the God of Israel!

“Now I beseech thee, in the name of the holy religion which is thy only guide, that thou mayest listen to my arguments; weigh them with justice, without partiality. Depend not on thy understanding; confess if thou findest them true, while if thou thinkest them wrong, inform me of it gently.

“My lord, take an example from Job, who, when sorely afflicted by the hand of God, could not refrain from heaping comments upon comments on his sufferings, which he imagined he was wrongfully subjected to. He reasoned against God as if against his equal. Yet, God knowing these reasonings to emanate from the lips of one in utmost distress, pardoned him, and ultimately bestowed His mercy upon him. Learn thus from the ways of God, since man is bound to follow His paths. May the God of Israel, who awards victory to kings, grace thee, my lord, with glory, that thou mayest live long, that thy enemies be consumed, while thy friends may rise like the brilliant sun in his light. May the Holy One of Israel bless thee with peace and prosperity. Amen. Selah.”

From the contents of the entire letter of Menahem, the omitted part included, the character of the charge brought against him before Hasdaee, cannot be traced. It is clear that it must have been of an irreligious character. He might have been accused of Karaitism, namely, of having disbelieved the doctrines of the Talmudists. It is also evident, that the accusation was subsequently discharged, and that Hasdaee at last became convinced of his entire innocence; otherwise, it would be difficult to comprehend how the dictionary of Menahem became so popular among all Rabbanites, so that IZCHAKI and his disciples quote it without reserve, and lay so great a value on its merits. Moreover, we find none of the ancients accusing him of the crime alluded to.

Again, it is well known that Rabbi Saadyah Gaon was the greatest enemy of the Karaites, by whom he was likewise hated. And yet

Having to close the work at present, I must discontinue the letter of Menahem, which is rather of considerable length, and confine myself to one more extract.

It appears from the remainder of the letter alluded to, that Hasdaee was greatly indebted to Menahem for many literary essays and poems, compiled by him in praise of the former, as is expressed in the following extract —

Thus says Menahem, in addressing himself to Hasdaee — “Remember, my lord, the sorrowful night in which my mistress, thy mother, departed this life — may her Creator have mercy upon her! — when thou camest on foot to my dwelling, requesting me to write a funeral sermon and an elegy in her memory; and that, to thy delight, thou hadst found me already engaged on this very subject. Moved by this act of fidelity, thou swarest by the name of the Most High, saying, ‘For ever will I remember thee!’ and yet thou forsakest and despisest me. A similar event took place at the death of my lord, thy father. I compiled a grand elegy and a number of lamentations, which were read daily by all Israel during the entire period of mourning. Lo! has not David, the anointed of Jehovah, previous to his decease, commanded — though for a much inferior act — that Barzillai of Gilead be henceforth for ever maintained at the royal table? What reward have I received at thy hands for the numerous epistles of praise I multiplied for thy exclusive honour? Behold, I exhausted every possible metaphor, every possible rhyme; I stifled every orator and poet; I left room for none to add aught. As yet I have not renounced my loyalty; as yet I cherish the best praises on you. Although thou hast chastised me most bitterly, my righteousness does not leave me; my steps will not lead me astray.

“Moreover, reflect that thou hast brought me from a distant land, from a happy home; thou hast led me away from a plentiful pasture. I hastened to thy call; my feet were not checked by the scorching sun, nor did the tempest halt my progress. Neither sword nor arrow could prevent me; and yet, it was not out of fear for thee, or in the expectation of reaping thy rewards, that I left my home; it was thy brotherly love, thy glorious friendship that inspired me with courage.

“No sooner did I arrive when thou requestedst me to devote myself to the study of the holy tongue. I obeyed; I refused my eyebrows to rest; I would not sleep until all thy wishes were realized; and here I swear, if ever I did not obey thy command, though in a state of extreme distress, suffering from hunger and other privations. May my right eye fail, if I am able to supply my wants, if I am not literally starving; and yet God has hardened thy heart, removed from thee every sympathy,

death for me, they dug a pit for my feet, tied them with chains of wrath, and inflamed my bowels with perpetual burning substance. At my downfall my enemies rejoice; yet, though the aid of God be distant, the sin rests at the door of my persecutors; and though misfortune is sent from God, His guards are nevertheless constantly awake at their misdoings; and though the time allowed them may yet endure, judgment awaits them, and eternal justice will return. The days of man will not terminate before the time of punishment has arrived, and the decree of God executed. Would that thou shouldst remain alive to see the end of things to take place in course of time; and though there be none to acquaint me with the present or future results, the supreme Judge in heaven is watching unceasingly at all the insults I am subject to. This is my only consolation. For what can I meditate to calm my raging soul, to pacify her calamity? Of all the miseries of man, ever since his creation on this earth, comparing one to another, I find that none attained the degree of my own; I am created to contradict the maxim, "There is nothing new," since my case never had nor has its equal. Thus I am convinced that I am born to serve as a sign in this world; wherefore my heart is trembling at the threatening wrong and injustice, it is roaring like the ocean. If I consider the serpents as my brothers, the owlets as my friends,* surely their mournings never equalled those of my own; my cries are more distressing than theirs; my cries are more bitter than those of Yaazer; † my cries are multiplied: my bones bewail each other, my muscles clamour at one another, and I weep at them all. The fat of my flesh I reduce, and my bones I annihilate; I stretch them on the ground, and water them with the drops of my eyebrows; I endeavour to satisfy them with my tears, with the hope of mitigating my woe, and decreasing my bitterness; but when these dry furrows have drunk deep, their agony is renewed at my calamity. Whenever my eyes begin to shed tears, He that presides in heaven hears me, who am downcast and continually wearied with my disaster. I will not return until my flesh is consumed and sunk in the grave; then I shall bear sorrows and troubles. I know that my living Redeemer will take up my cause, and do justice. Though it may yet last, I still hope till the day of judgment, the day of eternity, when we shall face one another, my persecutor beside me: when none will dare to escape, nor release himself with riches; the day in which the rich and the poor will be alike, without regard to rank and station; the day when no calumnies can be brought forth, nor made to prevail by the opulent.

* Job xxx. 29.

† Jeremiah xlviii. 32.

thou art a standard of remembrance, a stronghold and refuge to the remnant of Israel in their captivity. Who is there, among chiefs, that excels every valuable imaginary, if not thou, noble and virtuous one? Were all authors collectively to put forth all the thoughts contained within their bosom, they would not comprise the hundredth part of thy merits. Were they even to expand their poems with all the riches poetry commands, they could not sufficiently express thy dignity. I shall now define thy exaltation, without hoping for reward, since every hope has failed; may this prove that my words are not painted nor masked. I will be brief, though I ought to dwell at length without reserve. **THOU ART IN EVERY RESPECT LOVELY, ACCOMPLISHED, WITHOUT THE LEAST FAULT.** May He who rests upon the cherubim of the ark grace my speech, that it may meet with mercy at this critical moment, and may the wrath of the noble lord be withdrawn.

May my sufferings be committed into the hand of God. Before Him let my eyes weep. Let my mouth pour forth prayers to Him who protects the oppressed; whilst my soul yet dwells within me, let me plead for my cause. If my lips speak wrong, it is grief that oppresses me; and if my palate gives vent to bitter expressions, it is the great injustice done to me that burns within my breast. Thus it is not becoming for princes to scrutinize the utterance of the oppressed, since the misery with which they are surrounded often intoxicates their mind. Let the princes picture to themselves parallel circumstances. Behold, Moses, the godly man, whose equal was not to be found among all our righteous prophets, when oppressed with grief and sorrow, was apt to disobey the words of the Most High, in allowing his lips to speak unjustly. Reason and intellect would seem to have departed from him when attempting, against the will of the Almighty, to force water out of the rock, whereby he awakened the anger of the Almighty, who punished him on account of Israel, by whom he was mortified. How much less is a dead dog like myself? While he was holy, I am but miserable, profane, and impure. Harken to my words, I pray, O my great and noble lord.

Like myself, thou art created of dust; my Maker is also thine. Dust is our mutual origin; our days in this world fly like a shadow. The grand and opulent, alike with the suffering poor and humble, will all return to the earthly grave. I, who am oppressed and suffering before my time yet terminated, ere my days have yet completed their number, how wearisome become the moments of my nights, which the morning star never illumines; as is also my moon constantly buried under thick clouds, and the stars of my evenings have ceased to throw their lustre. Of all this I acquit my Maker. I am full with pain and misery; my teeth grow blunt without unripe grapes; my enemies prepared fruit of

AN EPISTLE, ADDRESSED FROM THE PRISON, BY MENAHEM BEN SARUK, TO THE PRINCE HASDAEE BEN ASCHAK, RELATING ALL THE DETAILS OF HIS UNFORTUNATE POSITION, AND PETITIONING THE PRINCE FOR MERCY, TO RELEASE HIM FROM PRISON.

I beseech thee, in the name of the Lord, the God of heaven and earth, and in the name of the remains of all our prophets, that thou mayest peruse the entire of the following epistle from beginning to end —

אדוני בל אדוני , מני אדם הקדמוני , תכלית כל אחרון .
 ואמנם לא לי לבד , כי אם לכל נדיב ונכבד , ולכל אנשי פתרון .
 עת מליצות מבאר , ומושב נגידים מפאר , כמו ענקים לגרון .
 גם בקרב אורחים , כאשר בתוך החיים , תבצלת השרון .
 סמדר לעולם פתח , הנראה כציץ המפתח , אשר על מצד אחרון .
 נדיב ואורח , העת אשר זרח , פנות עולם פצחו לך .
 לישבי ארץ ושוכני אי , הוקם למו לראי , ויהי לזכרון .
 גם היה היה , לכל שארית השביה , הומה ובצרון .
 איזהו עיקר , אשר לא יערכהו כל יקר , נדיב שכל בכשרון .
 אלו כל מחוקק , חקקי חיקי יחוקק , לא השיגו מעשר עשרון .
 ואם יאיצו בכחם , היוכלו במרחבי צהצוחם , להוות כח היתרון ?
 בשבחו אני אהל , וטובו לא איהל , כי אפס שברון .
 וזאת יורה עלי , כי לא שקר מלי , ואין במ עורון .
 רב במועט אפרוש , ולי נאה לדרוש , מלין בלי עצרון .
 מכל צדדים . כלו מהמרים , משלם בלי חסרון .
 יפה הן לניבים , שוכן כרובים , אשר על הארון .
 וחסד ימצאו נא , בואת העונה , להשביה נדיב מחרון .

My lord, the son of my lord,* from Adam the first men, thou art the darling object of this last generation;† yet art thou extolled and esteemed not only by myself, but by all savants, poets, and expounders of the Holy Writ, thou art like a necklace round the neck, whenever they find an opportunity to praise the merits of the philanthropic and benevolent. Of citizens thou art like the rose among thorns; a perpetual vine-blossom, and like the engraven gold plate on the forehead of Aaron. Thou philanthropist! when first thou shonest forth, the pillars of the earth began to utter songs; to the inhabitants of countries and isles

* Here Menahem refers to Hasdaee, the father, who was also his protector.

† Luzzatto explains the sentence, מני אדם הקדמוני , תכלית כל אחרון , to the following effect—"Of all mankind, from Adam down to this last generation, I have no other lord but thee;" whilst, according to Igell and Lolee, two of his pupils, Menahem intends to say, "Thou art the most perfect possible of mankind posterior to Adam, the first man, who alone was created by God's own hand in the greatest perfection." But it seems that his true meaning was, that of the whole chain of mankind, Adam was the first of the most perfect and Hasdaee the last.

enemies—and, moreover, how he dared give judgment without a trial and investigation? And why he sent him away from his presence, whereby he was thrown into the pale of misery and distress?*

This epistle is still preserved in MS. at the library of Parma (De Rossi, i. 1393), and at that of the late Chief Rabbi Gierundi, of Padua, in Italy. From the former a copy was made by Sr. Jacob Levy of Turin, and from the latter, by Prof. S. D. Luzzatto of Padua. The translation of the epistle in question follows herewith —

INTRODUCTION BY THE TRANSLATOR.

IN submitting to the reader the following translation of the most sublime Hebrew poetical epistle written by the excellent Menahem, I have to make the following observations:—Were I to analyse and account for all my renderings, it would take not less than treble the space of the translation. Suffice it to say, that I have adhered to the *sentiments* of the poet, deviating occasionally from the original text, in such passages as would not admit of a literal translation; it being well known to every translator what difficulties one has to encounter in rendering poetry from one language into another, particularly from one of the Orientals into a living tongue. The style of the former may oftentimes not suit that of the latter. The poet, without regard to any particular language, will frequently introduce a metaphor for the sake of rhyme or metre, which metaphor he would willingly avoid had he to frame the same subject in prose. That this was also the case in our poet's style, I need hardly notice, inasmuch as the Hebrew language, especially on account of its limited number of words, compels the poet too frequently to sacrifice sentiments to rhyme and metre. In translating poetical Hebrew, most of the compulsory expressions may easily and consistently be dispensed with, as long as such dispensation does not alter the sentiments conveyed in the original version. It is an erroneous supposition with some translators or critics, when in a translation, particularly of a poem, they discover that some word or other of the original has been omitted. It may often be ascribed to the inexpediency of such being translated. At some future period I may find occasion to extend this subject.

* In both manuscripts the letter alluded to, with a slight variation, is headed as follows —“ An epistle addressed from the prison, by Menahem Ben Saruk, to the Prince Hasdaee Ben Aschak, relating all the details of his unfortunate position, and petitioning the prince for mercy, and release from the prison.” But from the contents of the epistle itself, the correctness of the headings must be disputed, as there is not the least mention throughout the whole of the letter, of his having been imprisoned, nor is reference made to any particular facts concerning the whole event. It contains exclusively reproaches and arguments against the conduct of Hasdaee towards him.

subsequently it was offered as a present by the Grecian king to the king Abd Alrachman.

The Prince Hasdaee induced Menahem to leave his native place, and to settle at the city of Cordova, with a view of cultivating and advancing the Hebrew literature and language. Thus Menahem was placed under the protection of the above prince, and that of his father, Isaac Ben Hasdaee, whose benevolence is extolled in the book called *Tachkemoni*, by the famous poet, Al-Charizi, ch. xviii.* But by some cause unknown, Menahem was subsequently calumniated before the said prince, and before time was given to Menahem for his defence, a verdict of guilty was pronounced against him, and even executed without delay. It appears that the accusation took place on a Saturday, when the prince was allowed to keep his day of rest, in accordance with the laws of his creed. No sooner was the decree against Menahem sanctioned, than on the same day, a body of men were ordered to his house, where they ill-treated Menahem, tearing the clothes from off his body, plucking the hair off his head, and reducing his house to its very foundation.

Menahem, at this severe ill-treatment, addressed a letter to Hasdaee, who, without taking the pains of ascertaining the cause and amending the wrong done to the unfortunate Menahem, replied briefly thus—“If thou wert wrong, I have chastised thee; and if thou wert wronged, verily I have caused thee to share the future world.”† But who is there of thieves or murderers that cannot find a similar excuse?

Menahem, seeing that there was no chance for a reconciliation, and that he was actually destitute of every means of subsistence, addressed a second letter as a petition to the prince, containing reproaches for the wrongs that were done to him, saying that the Almighty would punish his persecutors; and he argued, also, with the prince, and asked him how, after the many years' faithful service, and after the continued assurance he received from the prince that he would always consider him as one of his protegées for the zeal and activity he had displayed—how the prince could for a moment condescend to lend his ear to the scandalous reports and venomous slanders that were circulated against him by his

* In the original it reads thus—

בימים ההם זרח בספר שמש החלה, ברקיע הגולה • הוא הנשיא הגדול ר' יצחק הספרי בן חסדאי ינוח בצל שדי, כי הריק לכל שואליו ברכה עד בלי די ••••• כי הנשיא ההוא החיה במללי חסדיו מתי הסכלות, ומשך בעבותות נדבותיו לבות בני הגלות, והעביר קול מי לה' אלי • וכל מהסורו עלי • ויאסרו אליו כל נאון וכל לב, מארצות אדום וערב, ממזרח וממערב, ועד שלחן חסדיו לפניכם, וענן חרוד יליהם • וכו'

† The original reads—

אם העיית כבר הביאותיך למוסר, ואם לא העיית, כבר הביאותיך לחיי עולם הבא •

BEN ISAAC, accompanied by a poem, composed of forty-one verses, as a dedication in honour of that prince (vide *Kerem Chemed*, vii. pp. 79, 80). In that poem he styles Menahem as one who confused the true significations of the Hebrew roots, and enveloped the Biblical passages in obscurity. Such injustice could never be forgiven, had the critic, as we stated above, not adhered to the style of the poets; for he never could have meant what he had written. He ought, however, to have considered, that such criticism falling into the hands of the prince, great injury and trouble to Menahem would be the consequence, as will be narrated below.

This Hasdaee Ben Isaac Baschrut gained the favour of King Abd Alrachman (the Servant of the Merciful One), in the city of Cordova, commonly called Amir Almummin, who reigned from the year 912 to 961 of the current era. The king charged Hasdaee with the ministry of finance, as is apparent from a letter written by Hasdaee to the king of Cozar, where it says—"The revenue of the king [Abd Alrachman] amounts annually to 100,000 florins, this arising only from the income derived from the numerous merchants who come hither from various countries and isles. All their commerce and affairs must be subjected to my guidance, praised be the Almighty, who bestows his mercy upon me! The kings of the world [or land] no sooner perceive of the greatness of my monarch, than they hasten to convey to him presents in abundance. It is myself who am appointed to receive such presents, and at the same time to return rewards awarded to them."

From the poems of Menahem and Donash to Hasdaee, it is evident that Hasdaee was also the privy-councillor of the king in times of war.* It is also affirmed, that he was very skilful in medicine, which circumstance was probably the cause of his greatness. According to O. G. Luzzatto, it is this Hasdaee who is mentioned in the work of *Wenrich*, p. 217, to have been the first of the *savans* engaged in rendering from the Greek into Arabic the names of medicinals enumerated in the work of *Dioscorides*;

* The passages in the poem alluded to run thus —

אלוה כל בשר, הקימו להם שר,
 להודיע מוסר, להבין נמחרים.
 והצליח דרכו, שלחו בו מלכו.
 וערב חזן ערכו, כמנחה בבורים.
 ונתן את חנו, בעין מלך מנו.
 לקצין גם קרנו, עלי שרים הרים.
 ואין דובר דבר, בכל מקום עבר.
 בעזרת אל גבר, מדינות ושערים.

same with acuteness and precision, so that oftentimes he displays new and extraordinary ideas (vide the extracts made by S. D. Luzzatto, in *Kerem Chemed*, v. p. 49).

Jzchaki (generally called *Rashee*) very frequently supports himself by the authority of Menahem, though in many instances he omits to mention the name of the latter; not, however, from a motive of plagiarism, but simply from his belief, that every reader was acquainted with the work alluded to, as this was the only Hebrew dictionary then known.

Menahem was gifted with a high degree of humility and meekness, as he never uses harsh language against any of his contemporaries, or authors previous to him, even on points where he materially differs from them; he does not even name them, but satisfies himself by merely calling them "some commentators," or the like. Once (in the root \aleph , as cited above) he mentions the name of Rabbi Saadiah Gaon, saying — "I cannot discover the motive of Rabbi Saadiah, why he classifies all these passages under the root \aleph . The manner of his [R. Saadiah's] expositions, however, together with the elegance of his style, sufficiently indicate his high learning; and consequently, from a point of modesty as well as good faith, it would be unjust to ascribe any error to his arrangements."

The dictionary of Menahem being at that time the only one extant, copies in MS. of the same soon circulated throughout all countries, whereby his name became very famous. Misled by envy, Donash Ben Librat, of Fez, a contemporary of Menahem, took up the above dictionary, and made severe comments on the greater part of it; as, according to his statement, he considered the ideas of Menahem injurious to the students as well as to the so-called *savans*.

Donash arranged briefly his comments and criticisms in a long poem, addressed to Menahem, composed of 108 verses;* subsequent to which, he proceeds to prove his attacks analytically at considerable length; and though in the commencement of the poem he praises the merits of Menahem, he notwithstanding, in the latter parts of it, ridicules our author with such sarcasm as had he been addressing a young pupil. It is probable, that Donash did not intend by his severe style to injure Menahem personally, but followed the Arabian poets, from whom the Hebrews in the Arabian dominions learned the style of polemic — to over-praise any thing grand, and to under-rate any thing inferior.

Donash seems not to have been satisfied with his mere epistles to Menahem, but sent also a copy of all his comments to the Prince HASDAEE

* From the manuscript of the Bodleian Library at Oxford, it appears that the number of verses is not less than 113.

BIOGRAPHY OF THE AUTHOR,

THE FIRST HEBREW LEXICOGRAPHER,

THE CELEBRATED RABBI MENAHEM BEN SARUK,

WHO FLOURISHED ABOUT NINE CENTURIES AGO.

[The materials were collected from a Hebrew work of S. D. LUZZATTO, entitled *בית המוצר*.]

MENAHEM BEN JACOB, the Spaniard, of the family Saruk, was the first who arranged all the Biblical Hebrew and Chaldee words into a lexicographical order, and thereby compiled the first Hebrew and Chaldee dictionary. In the preface to the same he explains many grammatical rules in etymology as well as in syntax. It would appear, from a passage mentioned in his dictionary, that Menahem had already before him a similar work, compiled by Rabbi Saadiah Gaon; as, in the root *הג*, he says, "I observed, in *the expositions of Rabbi Saadiah*, under the root *הג*, the following passages: *למהרף את כל איבך, נמל ירו הרה*", etc., etc. But it is probable, that the work alluded to was not a dictionary, but a mere exposition, confined to a certain number of Hebrew words according to his own system, as was equally done by him with the collection of the *ninety* Rabbinical terms.* Moreover, it is most likely that some later author extracted certain lexicographical expositions, as found distributed among the numerous theological writings of Rabbi Saadiah, and that he arranged them alphabetically, so as to give them an appearance of a dictionary. For, had Rabbi Saadiah himself compiled a Hebrew dictionary, it would not have escaped the notice of Aben Ezra, or that of any other ancient author.

At each Hebrew root having several definitions, Menahem first states the number of such definitions, and then proceeds to analyze and illustrate them by various Hebrew Biblical passages. Generally, his style is very brief; and of such roots whose definitions are commonly known, he gives no explanation whatever; whilst, on arriving at a difficult or obscure passage, he endeavours with great exertion to analyze and explain the

* Vide *Ewald and Dukes*, p. 110, under the title of *חסר אלסבען לשפה אלפרדה* "Exposition of Seventy Scarce or Isolated Words," Frankfort-on-the-Maine, 1844. A second edition of this collection of words has been republished at Leipzig (1846), by Ben Jacob, in his *דברים עתיקים*, p. 22.

ADVERTISEMENT.

THE following pages are extracted from the Original Hebrew Lexicon of Menahem Ben Saruk. The object of the Editor is simply to show to the English Student the system which had been adopted in former ages in the Hebrew language ; a system by no means to be regarded as inferior to the one of modern times. The ancients always maintained, that the roots of the Hebrew language consisted of from one to five letters : as also upheld by Izchaki (vulgarly called JARCHI or RASHEE) in his Commentary to the Hebrew Scriptures ; while the modern Lexicographers contend, that the Hebrew roots are exclusively formed of three letters. Although this latter opinion is now universally acknowledged, yet the discerning Student, on perusing the present Extract, will have to pause before he can decide as to the genuineness of the modern opinion. On a thorough examination, he will find, that in numerous cases, preference is to be given to the old system. The Extract is thus intended as an inducement to the Student to peruse the entire original work.

TRANSLATOR AND EDITOR.

EDINBURGH, OSBORNE COTTAGE,
July, 1854.

PRINTED BY W. H. LIZARS, EDINBURGH.

THE FIRST
 HEBREW AND CHALDAIC LEXICON
 TO THE OLD TESTAMENT

Compiled in the Tenth Century

BY

MENAHM BEN SARUK

THE SPANIARD

Selected and Translated from the Original Hebrew

BY

HERSCHELL FILIPOWSKI

ACCOMPANIED BY A

BIOGRAPHY OF THE AUTHOR

AS COLLECTED FROM A RECENT HEBREW WORK OF S. D. LUZZATTO
 PROFESSOR AT PADUA.

Published for the Hebrew Antiquarian Society.

LONDON: JAMES MADDEN, 8, LEADENHALL STREET.

LEIPZIG: K. F. KÖHLER.

1854.

B

459.

461.

